

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (TİCARET HUKUKU)
ANABİLİM DALI

**ANONİM ŞİRKETLERİN EHLİYETİ
(ÖZELLİKLE ULTRA VİRES DOKTRİNİ İLE
SINIRLANDIRILMASI)**

Doktora Tezi

Selen Serder

Ankara-2009

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (TİCARET HUKUKU)
ANABİLİM DALI**

**ANONİM ŞİRKETLERİN EHLİYETİ
(ÖZELLİKLE ULTRA VİRES DOKTRİNİ İLE
SINIRLANDIRILMASI)**

Doktora Tezi

Selen Serder

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Asuman Turanboy

Ankara-2009

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KAYNAKÇA.....	VII
KISALTMALAR.....	XXIII

GİRİŞ

I. Tezin Takdimi ve Sınırlandırılması	1
II. İnceleme Yöntemi	4

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜZEL KİŞİLERİN VE TİCARET ŞİRKETLERİNİN EHLİYETİ

I. Genel Olarak Ehliyet Kavramı	10
A. Hak Ehliyeti Kavramı ve Tanımı	11
B. Fiil Ehliyeti Kavramı ve Tanımı	14
II. Tüzel Kişilerin Ehliyeti	16
A. Tüzel Kişilerin Niteliğini Açıklayan Teoriler	17
1. Teorilerin Önemi	17
2. Varsayım Teorisi	18
3. Gerçeklik Teorisi	20
4. Türk Hukuku Açısından Tüzel Kişiliğin Niteliğini Açıklayan Teorilerin Değerlendirilmesi	22

B. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyeti.....	24
1. Genel Olarak	24
2. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyetini Kazanması	25
3. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyetinin Kapsamı	26
a. Tüzel Kişilerin Yararlanamayacağı Haklar	27
b. Tüzel Kişilerin Yararlanabileceği Haklar	29
aa. Tüzel Kişilerin Gerçek Kişilerle Benzer Şekilde Yararlandığı Haklar	29
bb. Tüzel Kişilerin Gerçek Kişilerden Farklı Olarak Yararlandığı Haklar	311
cc. Tüzel Kişilere Özgü Haklar	322
4. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyetinin Sınırlanması	32
a. Tüzel Kişilerin Yapılarından Kaynaklanan Sınırlama	33
b. Özel Kanunlardan Kaynaklanan Sınırlama	33
c. Amaç ile Sınırlama	34
aa. Genel Olarak	34
bb. Tahsis İlkesi	35
cc. Tahsis İlkesinin Öngördüğü Sınırlamanın Niteliği	36
C. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyeti	38
1. Genel Olarak	38
2. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyetini Kazanması	38
a. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyetini Kazanma Anı	38
b. Tüzel Kişilerde Organ Kavramı	39
3. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyetinin Kapsamı	41
a. Hukuki İşlem Ehliyeti	41
b. Haksız Fiillerden Sorumlu Olma Ehliyeti	42
c. Taraf ve Dava Ehliyeti	45
III. Ticaret Şirketlerinin Ehliyeti	46

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARET ŞİRKETLERİNİN EHLİYETİNİ SINIRLANDIRAN ULTRA VİRES DOKTRİNİ

I. Ultra Vires Kavramı ve Tanımı	48
II. Ultra Vires Doktrininin Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Gelişim Süreci	51
A. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrini	52
1. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrininin Yargısal ve Yasal Gelişimi	55
a. İngiliz Mahkemelerinin Ultra Vires Doktrinine İlişkin İlk Kararları	56
b. 1985 Tarihli Şirketler Kanunu'ndan Önceki Yasal Düzenlemeler	60
c. 1985 Tarihli Şirketler Kanunu	64
d. 1989 Tarihli Şirketler Kanunu	65
e. 2006 Tarihli Şirketler Kanunu	73
2. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrininin Kapsamı ve Uygulama Alanı	75
3. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrininin Haksız Fiil ve Suçlara Uygulanması	80
B. Avrupa Birliği Hukuk Sisteminde Ultra Vires Doktrini	82
C. Diğer Hukuk Sistemlerinde Ultra Vires Doktrini	84
1. Amerikan Hukukunda Ultra Vires Doktrini	84
2. Alman Hukukunda Ultra Vires Doktrini	86
3. İsviçre Hukukunda Ultra Vires Doktrini	87
III. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrini	87
A. Türk Hukukunda Ticaret Şirketlerinin Ehliyetinin Ultra Vires Doktrini ile Sınırlandırılmasının Nedenleri ve Korunan Menfaatler	89
1. Tüzel Kişiliğe Sahip Olmaları Nedeniyle	89
2. Ticaret Şirketi Olmaları Nedeniyle	90
B. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrini Hakkındaki Görüşler	92
1. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrinini Savunan Görüşler	92

2. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrinini Eleştiren ve Kaldırılmasını Savunan Görüşler.....	98
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HUKUKU BAKIMINDAN ANONİM ŞİRKETLERİN EHLİYETİ VE ÖZELLİKLE ULTRA VİRES DOKTRİNİ İLE SINIRLANDIRILMASI

I. Genel Olarak Anonim Şirketlerin Ehliyeti	109
II. Anonim Şirketlerin Hak Ehliyeti.....	110
A. Genel Olarak	110
B. Anonim Şirketlerin Kuruluş Sistemleri ve Türk Hukukunda Geçerli Olan Sistem.....	111
1. Anonim Şirketlerin Kuruluş Sistemleri.....	111
a. Ferman (Octroi, Yasama) Sistemi	111
b. İzin Sistemi	112
c. Normatif Sistem	113
2. Türk Hukukunda Anonim Şirketlerin Kuruluşunda Benimsenen Sistem	114
a. 4884 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikten Önceki Dönem.....	114
b. 4884 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikten Sonraki Dönem	116
C. Anonim Şirketlerin Hak Ehliyetinin Başlama Anı.....	118
D. Anonim Şirketlerin Hak Ehliyetinin Kapsamı ve TTK. m. 137 Işığında İşletme Konusu Çevresi ile Sınırlandırılması	119
1. TTK. m. 137'deki Düzenleme	119
a. İşletme Konusu Kavramı.....	120
b. Maksat ve Gaye Kavramları	1244
2. TTK. m. 137'deki Sınırlamanın Kapsamı.....	127
a. TTK. m. 137'nin Sınırladığı Ehliyet	127
b. TTK. m. 137'nin Sınırlamasına Tabi Olan Ticaret Şirketleri	128
3. TTK. m. 137'nin TMK. m. 48 Karşısında Değerlendirilmesi	131

4. TTK. m. 137'nin Anonim Şirketlere Uygulanması (Anonim Şirketlerin Ehliyetinin İşletme Konusu ile Sınırlandırılması).....	134
5. TTK. m. 271'in Anonim Şirketlere Uygulanması (Anonim Şirketlerin Ehliyetinin Maksat ile Sınırlandırılması).....	138
III. Anonim Şirketlerin Fiil Ehliyeti.....	143
A. Genel Olarak	143
B. Anonim Şirketlerin Fiil Ehliyetinin Başlama Anı	145
C. Anonim Şirketlerin Fiil Ehliyetinin Kapsam ve Sınırları.....	146
1. Fiil Ehliyetini Kullanan Organ: Yönetim Kurulu	146
2. Yönetim Kurulu'nun Temsil Yetkisinin Kapsam ve Sınırları	147
3. Yönetim Kurulunun İşlediği Haksız Fiiller Nedeniyle Anonim Şirketin Sorumluluğu.....	149
IV. Anonim Şirketlerin Ehliyetinin Sınırlandırılması Bakımından Öngörülen İstisnalar.....	150
A. Genişletici İstisnalar	151
1. Genel Olarak	151
2. Bağış İşlemleri	152
3. Haksız Fiiller.....	153
4. Diğer Genişletici İstisnalar.....	155
B. Daraltıcı İstisnalar	157
1. Genel Olarak	157
2. Tasfiye Hali.....	158
3. Diğer Daraltıcı İstisnalar	160
V. Anonim Şirketlerin Ehliyet Dışı İşlemlerinin Hüküm ve Sonuçları	163
A. Ehliyet Dışı (Ultra Vires) İşlem	164
B. Ehliyet Dışı (Ultra Vires) İşlemin Hüküm ve Sonuçları	165
1. Ehliyet Dışı İşlemin Geçersizliğinin Hukuki Niteliği.....	165
2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Denetimi - Şirketin Feshi.....	171
3. Yönetim Kurulunun/Yöneticilerin Sorumluluğu	174
VI. Anonim Şirketlerin Ehliyeti Açısından Önem Taşıyan Bazı Sözleşmeler	176

A. Genel Olarak	176
B. Kefalet Sözleşmeleri.....	176
C. Bağışlama Sözleşmesi	188
 VII. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve Anonim Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Değişiklikler.....	200
A. Genel Olarak	200
B. TTK. Tasarı m. 125 ve Ticaret Şirketleri ile Anonim Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Öngördüğü Değişiklikler	202
1. Genel Olarak	202
2. TMK. m. 48'e Atıfta Bulunulması.....	203
3. Yasal İstisnaların Saklı Tutulması	208
4. İşletme Konusunun Ana Sözleşmede Belirtilmesi Zorunluluğu.....	209
C. TTK. Tasarı m. 371 ve Anonim Şirketin, Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisi Kapsamı Dışında Kalan İşlemlerinden Doğan Sorumluluğuna İlişkin Değişiklikler	211
1. Genel Olarak	211
2. Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisinin Kapsamı ve Bu Kapsam Dışında Kalan İşlemlerden Dolayı Şirketin Sorumluluğu.....	211
 SONUÇ	218
 ÖZET	230
 ABSTRACT.....	232

KAYNAKÇA*

Kitaplar

AKİPEK, J. G./AKINTÜRK, T. : **Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku, Birinci Cilt**, 6. Bs., İstanbul 2007.

ALANGOYA, Y./ALTUĞ, O./ARKAN, S./HELVACI, M./KENDİGELEN, A. : **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları**, İstanbul 1998.

ALIŞKAN, M. : **Türk Ticaret Kanunu'na Göre Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Anonim Şirketleri Denetlemesi ve İlgili Fesih Davaları**, İstanbul 2007.

ANSAY, T. : **Anonim Şirketler Hukuku**, 6. Bs., Ankara 1982. (Anonim Şirketler)

ARAL, F. : **Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri**, 3. Bs., Ankara 2000.

ARKAN, S. : **Ticari İşletme Hukuku**, 11. Bs., Ankara 2008. (Ticari İşletme)

ARSLANLI, H. : **Anonim Şirketler I. Umumi Hükümler**, 3. Bs., İstanbul 1960. (Umumi Hükümler)

ARSLANLI, H. : **Anonim Şirketler II-III, Anonim Şirketin Organizasyonu ve Tahviller**, İstanbul 1960. (Anonim Şirketler)

ARSLANLI, H. : **Kollektif ve Komandit Şirketler**, 2. Bs., İstanbul 1960.(Şirketler)

ARSLANLI, H. : **Türk Hukukunda Devletçiliğin Anonim Şirketlerin Ehliyeti Üzerine Tesiri**, İstanbul 1942. (Devletçilik)

ATAAY, A. : **Medeni Hukukun Genel Teorisi**, 2. Bs., İstanbul 1971.

BAHTİYAR, M. : **Anonim Ortaklık Anasözleşmesi**, İstanbul 2001. (Anasözleşme)

* Aynı yazara ait birden fazla eserin veya aynı soyadı taşıyan birden fazla yazarın bulunması durumunda, eser ve yazarlar arasındaki ayırım için yapılan kısaltmalar parantez içinde gösterilmiştir.

BAHTİYAR, M. : **Ortaklıklar Hukuku**, 3. Bs., İstanbul 2007.(Ortaklıklar)

BAŞTUĞ, İ. : **Şirketler Hukukunun Temel İlkeleri**, İzmir 1974.

BATTAL, A. : **Bankacılık Kanunu Şerhi (5411 sayılı Kanun ve Açıklaması)**, Ankara 2006.

BECCHIO, B./WEHINGER, U./FARHA, A. S./SIEGEL, S. : **Swiss Company Law**, 2. Ed., The Hauge, London, Boston 1996.

CAIN, T. E. : **Charlesworth's Company Law**, 8. Ed., London 1965.

CRANSTON, R. : **Principles of Banking Law**, 2. Ed., Oxford 2005.

ÇAMOĞLU, E. : **Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu**, 2. Bs., İstanbul 2007. (Yönetim Kurulu)

ÇELİK, F./İPEKÇİ, N. : **Şirketler Hukuku Uygulaması**, İzmir 1985.

ÇEVİK, O. N. : **Anonim Şirketler**, 4. Bs., Ankara 2002. (AŞ.)

ÇEVİK, O. N. : **Uygulamada Şirketler Hukuku**, 3. Bs., Ankara 2002. (Şirketler)

ÇEVİK, O. N. : **Limitet Şirketler Hukuku ve Uygulaması**, 4. Bs., Ankara 2003. (Limitet)

DESSEMONTET, F./ANSAY, T. : **Introduction To Swiss Law**, Deventer, The Netherlands, 1981.

DINE, J. : **Company Law**, 5. Ed., 2005.

DOĞANAY, İ. : **Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. I**, İstanbul 2004. (Şerh)

DOĞANAY, Ü. : **Hükmi Şahıslar (Ders Notları)**, İstanbul 1967.(Hükmi Şahıslar)

DOMANIÇ, H. : **Anonim Şirketler Hukuku ve Uygulaması, TTK. Şerhi-II**, İstanbul 1988. (Şerh)

DOMANIÇ, H. : **Anonim Şirketler**, İstanbul 1978. (AŞ.)

DURAL, M. : **Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler**, 4. Bs., İstanbul 1995.

DURAL, M./ÖĞÜZ, T. : **Türk Özel Hukuku, Cilt II, Kişiler Hukuku**, 7. Bs., İstanbul 2004.

DURAL, M./ÖZ, T. : **Türk Özel Hukuku Cilt IV, Miras Hukuku**, 3. Bs., İstanbul 2006.

EGGERT, M. : **Die Deutsche Ultra-Vires-Lehre**, München 1977.

EREN, F. : **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, Cilt I, 6. Bs., İstanbul 1998.

ERİŞ, G. : **Açıklamalı-İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, C. I**, Ankara 2007. (C. I)

ERİŞ, G. : **Açıklamalı-İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, C. II**, Ankara 2007. (C. II)

FEYZİOĞLU, F. N./DOĞANAY, Ü./AYBAY, A. : **Medeni Hukuk Dersleri, I. Cilt, Temel İlkeler-Kişinin Hukuku-Aile Hukuku-Miras Hukuku**, 3. Bs., İstanbul 1976.

GOULDING, S. : **Company Law**, 2. Ed., London 1999.

GOWER, L. C. B. : **The Principles of Modern Company Law**, 2. Ed., London 1957.

GREENFIELD, K. : **Ultra Vires Lives! A Stakeholder Analysis of Corporate Illegality (with Notes on How Corporate Law Could Reinforce International Law Norms)**, Boston 2001.

GRIFFITHS, M. J./WILLIAMS, J. S. : **Company Law, The Chartered Association of Certified Accountants**, London 1990.

GÜNDAY, M. : **İdare Hukuku**, 6. Bs., Ankara 2002.

GÜNEY, N. A. : **Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu**, İstanbul 2008.

HATEMİ, H. : **Kişiler Hukuku Dersleri**, İstanbul 1992.

HICKS, A./GOO, S. H. : **Cases and Materials on Company Law**, 6. Ed., Oxford 2008.

HİRŞ, E. : **Ticaret Hukuku Dersleri**, 3. Bs., İstanbul 1948.

HOGHTON, C. D. : **The Company Law, Structure and Reform In Eleven Countries**, London 1970.

İMREGÜN, O. : **Anonim Ortaklıklar**, Yenilenmiş 4. Bs., İstanbul 1989. (AO.)

İMREGÜN, O. : **Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak)**, 13. Bs., İstanbul 2005. (Kara Ticareti)

İMREGÜN, O. : **Amerikan Ortaklıklar Hukukunun Ana Hatları**, İstanbul 1968. (Amerikan Hukuku)

KANETİ, S. : **Hukuki İşlemlerin Çevrilmesi**, İstanbul 1972.

KARAYALÇIN, Y. : **Ticaret Hukuku II, Şirketler Hukuku, A. Giriş-Adi Şirket-Ticaret Şirketleri (Kollektif-Komandit-Limited-Kooperatif Şirketler**, 2. Bs., Ankara 1973. (Şirketler Hukuku)

KARAYALÇIN, Y. : **Ticaret Hukuku Dersleri, Şirketler Hukuku, A) Giriş-Şahıs Şirketleri**, Ankara 1965. (Şahıs Şirketleri)

KÖPRÜLÜ, B. : **Medeni Hukuk, Genel Prensipler-Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler)**, İstanbul 1979. (1979)

KÖPRÜLÜ, B. : **Medeni Hukuk-Genel Prensipler, Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler)**, 2. Bs., İstanbul 1984. (1984)

KURU, B./ARSLAN, R./YILMAZ, E. : **Medeni Usul Hukuku**, 18. Bs., Ankara 2007.

McDONALD, D. G. : **The Rule in Trevor v. Whitworth: a United States Perspective**, United States 1980.

MİMAROĞLU, S. K. : **Ticaret Hukuku, II. Cilt, İşletme Hukuku-Ticaret Ortaklıkları Hukuku**, Ankara 1972.

MOROĞLU, E. : **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, Değerlendirme ve Öneriler**, 5. Bs., İstanbul 2007. (Tasarı)

MOROĞLU, E. : **Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Ortaklıkta Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü**, 4. Bs., İstanbul 2004. (Hükümsüzlük)

MORSE, G./PALMER, F. B. : **Palmer's Company Law, Annotated Guide to the Companies Act 2006**, Great Britain 2007.

MORSE, G. : **Charlesworth & Morse Company Law**, 15. Bs., London 1995.

NOMER, H. N. : **Kişi Birliklerinde Genel Kurul Kararlarının Geçersizliğine İlişkin Temel Esaslar**, İstanbul 2008.

OĞUZMAN, M. K./ÖZ, M. T. : **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, 3. Bs., İstanbul 2000.

OĞUZMAN, M. K./SELİÇİ, Ö./ÖZDEMİR-OKTAY, S. : **Kişiler Hukuku, Gerçek ve Tüzel Kişiler**, 9. Bs., İstanbul 2009.

ÖZKORKUT, K. : **Anonim Ortaklıklarda Yönetim Kurulu Kararlarının İptali**, Ankara 1996.

ÖZSUNAY, E. : **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**, 2. Bs., İstanbul 1969.

ÖZTAN, B. : **Şahsın Hukuku, Hakiki Şahıslar**, 7. Bs., Ankara 1997. (Şahsın Hukuku)

ÖZTAN, B. : **Tüzel Kişiler, Ders Notları**, Ankara 1994. (Tüzel Kişiler)

PALAMUT, M. E. : **Medeni Hukuk**, İstanbul 2004.

PEKCANITEZ, H./ATALAY, O./ÖZEKES, M. : **Medeni Usul Hukuku**, 7. Bs., Ankara 2008.

PENNINGTON, R. R. : **Company Law**, 7. Ed., London, Dublin, Edinburgh 1995.

POROY, R./TEKİNALP, Ü./ÇAMOĞLU, E. : **Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku**, 7. Bs. İstanbul 1997. (1997)

POROY, R./TEKİNALP, Ü./ÇAMOĞLU, E. : **Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku**, 10. Bs., İstanbul 2005. (2005)

PRENTICE, D. : **Reform of the Ultra Vires Rule, A Consultative Document**, Department of Trade and Industry, London 1986.

PULAŞLI, H. : **Şirketler Hukuku, Temel Esaslar**, 7. Bs., Adana 2008. (Şirketler)

REİSOĞLU, S. : **Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Kefalet**, Ankara 1992. (Bankacılık)

REİSOĞLU, S. : **Türk Kefalet Hukuku**, Ankara 1964. (Kefalet)

SAYMEN, F. H. : **Medeni Hukukumuzda Hükmi Şahıslar**, İstanbul 1944.

SCHMITTHOFF, C. M./CURRY, T. P. E. : **Palmer's Company Law**, 20. Ed., London 1959.

SEROZAN, R. : **Tüzel Kişiler, Özellikle Dernekler ve Vakıflar**, 2. Bs., İstanbul 1994.

SALMOND, J. : **The Law of Torts**, 6. Ed., 1924.

STAMP, M. : **Private Company Law**, 3. Ed., London 2001. (Company)

SUNGURBEY, İ. : **Medeni Hukuk Sorunları, C. IV**, İstanbul 1980.

TANDOĞAN, H. : **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. II, İstisna (Eser) ve Vekalet Sözleşmeleri, Vekaletsiz İş Görme, Kefalet ve Garanti Sözleşmeleri**, 3. Bs., Ankara 1987.

TEKİL, F. : **Anonim Şirketler Hukuku**, 2. Bs., İstanbul 1998. (1998)

TEKİL, F. : **Anonim Şirketler Hukuku**, İstanbul 1993. (1993)

TEKİL, F. : **Adi, Kollektif ve Komandit Şirketler Hukuku**, İstanbul 1996. (Şirketler Hukuku)

TEKİNALP, Ü. : **Anonim Ortaklıkların Yönetim Kurullarında Tüzel Kişilerin Temsili**, Ankara 1965. (Tüzel Kişilerin Temsili)

TEKİNAY, S. S. : **Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku**, 6.Bs., İstanbul 1992.

TOMASIC, R./ BOTTOMLEY, S./ McQUEEN, R. : **Corporations Law in Australia**, 2. Ed., Australia 2002.

ÜNAL, O. K. : **Sermaye Piyasası Hukuku ve Mevzuatı**, Ankara 2005. (Sermaye Piyasası)

VELİDEDEOĞLU, H. V. : **Medeni Hukuk I, Şahsın Hukuku, Gerçek ve Tüzel Kişiler**, 2. Bs., İstanbul 1945. (Medeni Hukuk)

VELİDEDEOĞLU, H. V. : **Türk Medeni Kanunu'na Göre Medeni Hukuk**, 2. Bs., İstanbul 1956. (Medeni Kanun)

YAVUZ, C. : **Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler)**, 5. Bs., İstanbul 2007.

ZEVKLİLER, A. : **Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku**, Diyarbakır 1986. (Medeni Hukuk)

ZEVKLİLER, A. : **Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri**, 10. Bs., Ankara 2008.(Borçlar Hukuku)

ZEVKLİLER, A./HAVUTÇU, A./GÜRPINAR, D. : **Medeni Hukuk (Temel Bilgiler)**, 6. Bs., Ankara 2008.

ZEVKLİLER, A./HAVUTÇU, A. : **Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri**, 9. Bs., Ankara 2007.

ZEVKLİLER, A./ACABEY, M. B./GÖKYAYLA, K. E. : **Medeni Hukuk, Giriş, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku**, 6. Bs., Ankara 2000.

• Türk Hukuk Lûgatı, 3. Bs., Ankara 1991.

• Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, Ankara 2005.

• Oxford Dictionary of Law, 4. Ed., NewYork 1997.

Makaleler

AKEV, S. T. : “Türk Ticaret Kanununun 321. Maddesindeki Temsil Yetkisinin Sınırlandırılması”, **Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu II**, Ankara 1985, s. 73-93.

AKYAZAN, S. : “TTK’nun 137. Maddesinin Anlam ve Kapsamı Üzerine Bir İnceleme”, **BATİDER**, 1974, C. 7, S. 4, s. 829-840.

ANSAY, T. : “Anonim Şirketlerde Ehliyet Meselesi”, **I. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası**, Ankara 1960, s. 81-97. (Ehliyet Meselesi)

ANSAY, T. : “Anonim Şirketlerin Ehliyeti, İdare Meclisinin İbrası, İdare Meclisi Aleyhine Mesuliyet Davası ve Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı”, **BATİDER**, 1965, C. 3, S. 3, s. 407 vd. (Ehliyet)

ANSAY, T. : “Anonim Şirketler ve Tatbikat, 1963-1966 Arasında Verilen Mahkeme Kararları”, **BATİDER**, 1968, C. 4, S. 3, s. 511-533. (Tatbikat)

ANSAY, T. : “Anonim Şirketlerin Kefil Olabilme Ehliyeti”, **II. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu**, Ankara 1985, s. 363-371. (Kefalet)

ARKAN, S. : “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na İlişkin Değerlendirmeler”, **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, Konferans, Bildiriler-Tartışmalar**, Ankara 2005, s. 41-60. (Tasarı)

ARORA, A. : “Companies Act 1989”, **New Law Journal**, Vol. 140, No. 6444, 1990, s. 255-258.

ARSLANLI, H. : “İngiliz Şirketlerinde Ultra Vires Nazariyesi”, **Adliye Ceridesi**, S. 4., 1942, s. 483-507. (Ultra Vires)

AÜHF. Ticaret Hukuku Anabilim Dalı: “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı’nca Hazırlanan Görüş”, **BATİDER**, C. 23, S.2, s. 211-248.

BAHTİYAR, M. : “Anonim Ortaklık Kuruluş Sistemleri ve TTK. 273 Değişikliği”, **Makaleler II**, İstanbul 2008, s. 101-122. (Kuruluş Sistemleri)

BALLANTINE, H. W. : “Proposed Revision of Ultra Vires Doctrine”, **American Bar Association Journal**, Vol. 13, 1927, s. 323-325.

BALLAR, S. : “Şirketlerin Vakıf Kurabilme Ehliyetleri”, **İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Dergisi**, 1989, Y. 23, S. 285, s. 47-49.

BAR, T./KARRER, M. : “Some Aspects of Swiss Corporate Law”, **The Business Lawyer**, Vol. 28, 1972-1973, s. 1261-1273.

BARAK, A. : “The Recommendations of The Company Law Reform Committee and The Doctrine of Ultra Vires”, **Israel Law Review**, Vol. 3, 1968, s. 127-140.

BERKİ, Ş. : “Hakiki ve Hükmi Şahısların Teberru Ehliyeti”, **BATİDER**, 1973, C. 7, S. 2, s. 269-290.

BİLGE, N. : “Hükmi Şahısların Sahip Olabilecekleri Medeni Haklar”, **Adliye Ceridesi**, 1942, Y. 33, S. 1, s. 22-43.

BLUNDELL, D. : “Ultra Vires Legitimate Expectations”, **Judicial Review**, Vol. 10, 2005, s. 147-155.

BOULTER, M. : “Corporations and The Doctrine of Ultra Vires”, **Res Judicatae**, Vol. 1, 1935-1938, s. 162-164.

BOURNE, N. : “Drafting Objects Clauses and Ultra Vires”, **Business Law Review**, Vol. 25, Issue 10, 2004, s. 258-260.

BOZTOSUN, N. A./ÜNAL, A. : “Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Ticaret Unvanına, İşletme Adına ve Haksız Rekabete İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005, s. 383-412.

BRADLEY, A. W. : “Estoppel-Statutory Discretion-Ultra Vires”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 19, Issue 2, 1961, s. 139-142.

BRADY, J. D. : “The Doctrine of Ultra Vires, Its Nature, Elements and Modern Application”, **American Law Review**, Vol. 54, 1920, s. 535-562.

BRADSHAW, M. : “The Liability of Statutory Corporations for Ultra Vires Torts”, **Res Judicatae**, Vol. 1, 1935-1938, s. 44-46.

BROWNING, B. G. : “Much Ado About Nothing: The Doctrine of Ultra Vires and Its Place in Commercial History-Particularly in Manitoba”, **Manitoba Law Journal**, Vol. 8, 1977-1978, s. 359-381.

BUDAK, A. C. : “İngiliz Şirketler Hukukunun Ana Hatları”, **BATİDER.**, C. 16, S. 1, s. 65-87.

CARPENTER, C. E. : “Should The Doctrine of Ultra Vires Be Discarded?”, **Yale Law Journal**, Vol. 33, 1923-1924, s. 49-69.

COLLIER, J. G. : “Company Law-Ultra Vires-Express Powers-Intention to Benefit Company Unnecessary”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 28, Issue 1, 1970, s. 37-41.

ÇAMOĞLU, E. : “Anonim Şirket İdare Meclisi Üyelerinin Umumi Heyet Kararlarının İcrasından Doğan Mesuliyeti”, **BATİDER.**, 1966, C. 3, S. 3, s. 523-532. (İdare Meclisi Üyeleri)

ÇEVİK, O. N. : “Ticaret Şirketlerinin Bağışta Bulunabilme Ehliyetleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, 1991, Y. 48, S. 4, s. 555-574. (Bağış)

DAVIS, S. : “The Ultra Vires Rule”, **New Law Journal**, Vol. 136, No. 6273, 1986, s. 907-909.

DOMANIÇ, H. : “Anonim Şirketlerin Ana Mukavelelerine Yazılması Gerekli ve Mümkün Unsurlar”, **Arsılanlı’nın Anısına Armağan**, İstanbul 1978, s. 309 vd. (Ana Mukavele)

ESENER, T. : “Hukuki Muamelelerde Tahvil”, **AÜHFD.**, C. XVI, Sa. 1-4, 1959, s. 234-259.

EWING, K. D. : “Company Political Donations and The Ultra Vires Rule”, **Modern Law Review**, Vol. 47, 1984, s. 57-75.

FRANKO, N. : “Ticaret Şirketlerinin Kefalet Ehliyeti”, **II. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu**, Ankara 1985, s. 37-53.

FRIEDMANN, W. (Çev. ANSAY, T.): “Tüzel Kişilik Nazariyeleri ve Tatbikat”, **AÜHFM.**, 1958, C. 11, S. 1-4, s. 50-67.

FURMSTON, M. P. : “ Who Can Plead That A Contract is Ultra Vires?”, **Modern Law Review**, Vol. 24, 1961, s. 715-720.

GARRETT, R. : “History, Purpose and Summary of The Model Business Corporation Act”, **The Business Lawyer**, Vol. 6, 1950-1951, s. 7-13.

GOODHART, A. L. : “Corporate Liability in Tort and The Doctrine of Ultra Vires”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 2, 1924-1926, s. 350-364.

GÖLE, C. : “Anonim Ortaklıklarda Ticaret Bakanlığı’nın İzni ve Danıştay”, **BATİDER.**, C. 10, S. 2, 1979, s. 439-457.

GRIFFIN, S. : “The Rise and Fall of the Ultra Vires Rule in Corporate Law”, <http://www.solent.ac.uk/law/mjls/papers/griffen.htm>, (17.03.2005).

HARNO, A. J. : “Privileges and Powers of A corporation and The Doctrine of Ultra Vires”, **Yale Law Journal**, Vol. 35, 1925-1926, s. 113-28.

HAVUTÇU (AKDEMİR), A. : “Geçersiz Hukuki İşlemlerin Tahvili”, **DEÜHFD.**, C. 3, S. 1-4, 1987.

HAYS, E. : “Ultra Vires”, **Kentucky Law Journal**, Vol. 2, 1913-1914, s. 13-15.

HELVACI, M. : “Yönetim Kurulu”, **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 109-121. (YK.)

HICKS, A. : “Ultra Vires In Company Law A Capacity to Confuse”, **Bracton Law Journal**, Vol. 27, 1995, s. 44-48.

HILDEBRAND, I. P. : “The Liability of Stockholders of A Corporation For Torts In Ultra Vires Undertakings”, **Texas Law Review**, Vol. 1, 1922-1923, s. 52-66.

İMREGÜN, O. : “Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Şirketlerinin Ehliyeti ve Temsili”, **II. Banka ve Ticaret Hukuku Haftası**, Ankara 1962, s. 275 vd. (Ehliyet)

İMREGÜN, O. : “Ticaret Ortaklıklarının Ehliyet ve Temsili”, **Türkiye Noterler Birliği Dergisi**, 1992, S. 74, s. 7-14. (Temsil)

İMREGÜN, O. : “Anonim Ortaklıklarda Yönetim Kurulu Toplantı ve Karar Yetersayıları ve Yönetim Kurulu Kararlarına Karşı Başvuru Yolları”, **DOMANIÇ’e 80. Yaş Günü Armağanı**, İstanbul 2001, s. 277-292. (Yönetim Kurulu)

İPEK, M. : “Anonim Ortaklığın Temsili”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2002, Y. 1, S. 2, s. 307-330.

J.C.P.B. : “Corporation-Doctrine of Ultra Vires-Business of Gas Company-Residuals”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 2, Issue 1, 1924, s. 86-87.

KARAMUSTAFAOĞLU, T. : “İngiliz Hukuku ve Ultra Vires Teorisi”, **Hirsch’e Armağan**, Ankara 1964, s. 64 vd.

KARAYALÇIN, Y. : “Anonim Şirketlerin Ehliyeti-Yönetim Kurulu Üyesi”, **Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler II**, 1983, s. 77-82. (Ehliyet)

KARAYALÇIN, Y. : “Türk Hukukunda Ticaret Siciline Tescilin Etkileri”, **BATİDER**, 1975, C. 8, S. 2, s. 1-29. (Tescil)

KAYA, A. : “Şirketlerin Hukuki Ehliyetinin Sınırları I”, **Adalet Dergisi**, 1983, S. 3, s. 542-557. (Hukuki Ehliyet I)

KAYA, A. : “Şirketlerin Hukuki Ehliyetlerinin Sınırları II”, **Adalet Dergisi**, 1983, S. 4, s. 653-664. (Hukuki Ehliyet II)

KAYAR, İ. : “TTK Tasarısında Ticaret Sicili, Ticari Defterler ve Cari Hesap Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005, s. 353-381.

KENDİGELEN, A. : “Genel Hükümler ve Anonim Ortaklığın Kuruluşu”, **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 69-108. (Kuruluş)

KIRCA, İ. : “Bankacılık İşlemleri-Ticaret Şirketlerinde Temsil Yetkisinin Kapsamı ve Sınırlandırılması”, **Banka Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Bildiriler-Tartışmalar**, Ankara 2007, s. 265-292.

KUNTALP, E. : “Ticaret Ortaklıklarının Ehliyeti”, **II. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu**, Ankara 1985, s. 5-17.

LEACOCK, S. J. : “The Rise and Fall of the Ultra Vires Doctrine in United States, United Kingdom, and Commonwealth Caribbean Corporate Common Law: A Triumph of Experience Over Logic”, **DePaul Business & Commercial Law Journal**, Vol. 5, Issue 1, Fall 2006, p. 67-104.

McLENNAN, JS. : “Time for the Final Abolition of the Ultra Vires and Constructive Notice Doctrines in Company Law”, **African Mercantile Law Journal**, Vol. 9, 1997, s. 333-336. (Constructive Notice)

McLENNAN, JS. : “The Ultra Vires Doctrine and The Turquand Rule in Company Law- A Suggested Solution”, **South African Law Journal**, Vol. 96, 1979, s. 329-371. (Turquand Rule)

McMULLEN, J. : “Objects, Powers and Ultra Vires”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 42, Issue 1, 1983, s. 58-61. (Objects)

McMULLEN, J. : “Ultra Vires and Section 9 of The European Communities Act 1972”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 41, Issue 2, 1982, s. 244-247. (Ultra Vires)

MOROĞLU, E. : “Tasarı Hakkında Genel Değerlendirme”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005, s. 341-351. (Değerlendirme)

MUMCU, U. : “İngiliz Hukukunda Ultra Vires Kavramı”, **AÜHFD.**, 1970, C. 27, S. 1-2, s. 37-66.

NALCIOĞLU, O./SEVİMLİ, K. : “İngiliz İdare Hukuku ve Ultra Vires Doktrini”, **Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi**, Ankara 1996, S. 10, s. 25-40.

OKUR, İ. : “Medeni Hukuk Tüzel Kişileri ile Ticaret Hukuku Tüzel Kişilerinin Hak Ehliyeti Yönünden Karşılaştırılması”, **Yargıtay Dergisi**, 1990, C. 16, S. 3, s. 377-390.

OMAR, P. J. : “Powers, Purposes and Objects: The Protracted Demise of The Ultra Vires Rule”, **Bond Law Review**, Vol. 16, Issue 1, 2004, s. 93-116.

ÖZKAN, I. : “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması I”, **Adalet Dergisi**, 1974, S. 3-4, s. 359-371. (Gaye I)

ÖZKAN, I. : “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması II”, **Adalet Dergisi**, 1975, S. 5-6, s. 616-637. (Gaye II)

POLACK, K. : “Company Law-Ultra Vires-Construction of Objects Clauses”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 24, Issue 1, 1966, s. 174-177. (Ultra Vires)

POLACK, K. : “Company Law-Allegation That A Contract is Ultra Vires The Plaintiff-Construction of Objects Clauses”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 24, Issue 2, 1966, s. 28-31. (Objects Clauses)

PULAŞLI, H. : “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nın Değerlendirilmesi ve Eleştirilen Hükümler”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005, s. 429-448. (Tasarı)

SCHAEFTLER, M. A. : “Ultra Vires-Ultra Useless: The Myth of State Interest in Ultra Vires Acts of Business Corporations”, **Journal of Corporation Law**, Vol. 9, Issue 1, 1983, p. 81-93.

SEALY, L. S. : “Ultra Vires and Agency Untwined”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 44, Issue 1, 1985, s. 39-41.

SENGİR, T. : “Ticaret Ortaklıklarında Kefalet, Temyiz Mahkemesinin Bir İçtihadı Nedeniyle”, **BATİDER**, 1964, C. 2, S. 3, s. 415-416. (Kefalet)

SENGİR, T. : “Anonim Ortaklıklarda Tasfiye İşlerinin Kapsamı”, **BATİDER**, 1968, C. 4, S. 4, s. 699 vd. (Tasfiye)

STAMP, M. : “Ultra Vires and The Companies Act”, **New Law Journal**, Vol. 140, No. 6456, 1990, s. 709-714.(Ultra Vires)

STAMP, M. : “Reform of The Ultra Vires Rule: A Consultative Document”, **New Law Journal**, Vol. 136, No. 6275, 1986, s. 962-966. (Reform)

SLUTSKY, B. : “Ultra Vires-The British Columbia Solution”, **British Columbia Law Review**, Vol. 8, 1973, s. 309-320.

SULKOWSKI, A. J. : “Ultra Vires Statutes: Alive, Kicking and A Means Of Circumventing The Scalia Standing Gauntlet in Environmental Litigation”, http://works.bepress.com/context/adam_sulkowski/article/1000/type/native/view/content/.

TEKİL, F. : “Yokluk, Hükümsüzlük ve İptal Edilebilirlik Sorunları”, **Oğuzman’ın Anısına Armağan**, İstanbul 2000, s. 1091-1114. (Yokluk)

TEKİNALP, Ü. : “Tip Sorunu Açısından Holding Kavramı ve İşletme Konusu Üzerine Düşünceler”, **İktisat Maliye Dergisi**, 1974, C. 20, S. 12, s. 449-453. (Holding)

TEKİNALP, Ü. : “Ticaret Ortaklıklarında Tasfiye Gayesinin Anlamı”, **İktisat Maliye Dergisi**, 1974, C. 21, S. 1, s. 23-26. (Tasfiye Gayesi)

TEKİNALP, Ü. : “Ticaret Ortaklıklarının İşletme Konuları ile İlgili Olmayan Ortaklıklara Katılıp Katılamayacakları Sorunu Üzerine Düşünceler”, **İktisat Maliye Dergisi**, 1982, C. 28, S. 10, s. 422-426. (Ticaret Ortaklıkları)

TEKİNALP, Ü. : “Ultra Vires”, **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 45-46. (Ultra Vires)

TEKİNALP, Ü. : “Kollektif Ortaklık”, **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 56-57. (Kollektif Ortaklık)

TEMPLE, R. M. : “Ultra Vires: The Dual Approach”, **New Law Journal**, Vol. 137, No. 6331, 1987, s. 1069-1073.

TUNÇOMAĞ, K. : “Dernek ve Şirketleri Birbirinden Ayırmada Gayenin Önemi”, **II. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, Bildiriler-Tartışmalar (Birinci Kısım)**, Ankara 1961, s. 199-222.

TÜRK, H. S. : “Tasarı Hakkında Genel Değerlendirme”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005, s. 328-340.

ULAŞ, I. : “Uygulamacı Gözü ile Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Bakış”, **BATİDER**, C. 23, S. 2, 2005, s. 189-210.

UMAR, B. : “Medeni Usul Hukukunda Davanın Dinlenme Şartı Olarak Ehliyet”, **İÜHF**, C. 29, S. 3, s. 591-619.

ÜLGEN, H. : “Ticaret Şirketlerinin Ehliyeti”, **Oğuzman’ın Anısına Armağan**, İstanbul 2000, s. 1283-1291.

ÜNAL, Ş. : “Ana Sözleşmelerindeki Süreleri Biten ve Sürelerini Uzatmamış Olan Anonim Şirketlerin Hukuki Durumu”, **Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu I**, Ankara 1984, s. 75 vd. (Hukuki Durum)

WADE, H. W. R. : “Administrative Law-Ultra Vires-Rent Subsidies”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 18, Issue 2, 1960, s. 135-137.

WARREN, E. H. : “Executory Ultra Vires Transactions”, **Harvard Law Review**, Vol. 24, Issue 7, 1911, s. 534-547. (Transactions)

WARREN, E. H. : “Torts By Corporations In Ultra Vires Undertakings”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 2, Issue 2, 1925, s. 180-191. (Torts)

WEDDERBURN, K. W. : “Ultra Vires and Redundancy”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 20, Issue 2, 1962, s. 141-146.

WOLFF, L. C. : “The Disappearance of the Ultra Vires Doctrine in Greater China: Harmonized Legislative Action or (simply) an Accident of History?”, **Northwestern Journal of International Law & Business**, Vol. 23, Issue 3, 2003, s. 633-657.

WOLFMAN, N. : “Ultra Vires Acts of Corporations I”, **The Commonwealth Law Review**, Vol. 6, 1908-1909, s. 218-222.

YILDIZ, B. : “AT ve İngiliz Hukuk Sistemlerinde Şirketlerin Ehliyeti (Ultra Vires İlkesi)”, **BATİDER**, 2006, C. 23, S. 3, s. 185-206. (Ultra Vires)

YILDIZ, B. : “Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Olarak Özellik Arz Eden Bazı Hukuki İşlem ve Sözleşmeler”, **Ankara Barosu Dergisi**, C. 2, Y. 2006, s. 55-86. (Hukuki İşlem ve Sözleşmeler)

YILDIZ, B. : “TTK. Tasarısı’nda Şirketlerin Ehliyeti ve Bu Bağlamda TTK. m. 137 Hükmündeki “Ultra Vires” Sınırlamasının Yerindeliğinin Değerlendirilmesi”, **AÜHFD.**, C. 55, S. 1, Y. 2006, s. 321-353. (Tasarı)

ZINN, M. D. : “Ultra Vires Takings”, **Michigan Law Review**, Vol. 97, Issue 1, 1998, s. 245 vd.

KISALTMALAR

AB.	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AÜHF.	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD.	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bank. K.	Bankacılık Kanunu
BATİDER.	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BK.	Borçlar Kanunu
Bkz.	Bakınız
Bs.	Bası
C.	Cilt
c.	Cümle
çev.	Çeviren
DEÜHFD.	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	Dipnot
E.	Esas numarası
Ed.	Edition
EEC.	European Economic Community
f.	Fıkra
HD.	Hukuk Dairesi
HGK.	Hukuk Genel Kurulu
HUMK.	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İÜHFM.	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	Karar numarası
KHK.	Kanun Hükmünde Kararname
Koop. K.	Kooperatifler Kanunu
KVK.	Kurumlar Vergisi Kanunu
m.	Madde
No.	Numara

p.	Page
RG.	Resmi Gazete
s.	Sayfa
S.	Sayı
STB.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
TD.	Ticaret Dairesi
TMK.	Türk Medeni Kanunu
TTK.	Türk Ticaret Kanunu
v.	Versus
vd.	Ve devamı
Vol.	Volume
Y.	Yıl

GİRİŞ

I. Tezin Takdimi ve Sınırlandırılması

Anonim şirketler, ekonomik ve sosyal açıdan önemli etkinliğe sahip kuruluşlar olarak ticaret hayatında varlıklarını sürdürmektedirler. Anonim şirketlerin ticaret hayatındaki etkinliklerinin en önemli nedeni, pek çok küçük tasarruf sahibinin katılımıyla büyük miktarda sermayeye sahip olmalarıdır¹. Tüzel kişilik ve sınırlı sorumluluk ilkesi, küçük tasarruf sahiplerini ellerindeki birikimi, anonim şirketlere yatırarak pay sahibi olmaya teşvik etmektedir. Sınırlı sorumluluk ilkesi nedeniyle, küçük tasarruf sahipleri yalnızca katılma paylarını riske atmakta; anonim şirketler ise, bu yolla büyük miktarda sermaye sağlayarak ekonomik güç elde etmektedirler. Sahip oldukları bu ekonomik güç nedeniyle, anonim şirketler bakımından çeşitli menfaat çatışmaları gündeme gelmektedir. Anonim şirketler kapsamında şirketin kendisinin, pay sahiplerinin, yöneticilerin, şirket alacaklılarının ve nihayetinde toplumun menfaatleri söz konusu olup; bu menfaatler genelde çatışma halindedir.

Sahip oldukları bu ekonomik güç nedeniyle ve ortaya çıkan bu menfaat çatışmalarının dengelenmesi ihtiyacıyla, devletin anonim şirketlere çeşitli aşamalarda müdahalesi söz konusu olmaktadır. İşte, tüm ticaret şirketlerinde geçerli olduğu gibi anonim şirketlerin de ehliyetinin sınırlandırılması, yukarıda belirtilen hususlarda ortaya çıkabilecek sorunların giderilmesi adına devletin anonim şirketlere yaptığı müdahalelerden biridir.

¹ POROY, R./TEKİNALP, Ü./ÇAMOĞLU, E., **Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku**, 10. Bs., İstanbul 2005, s. 239; BAŞTUĞ, İ., **Şirketler Hukukunun Temel İlkeleri**, İzmir 1974, s. 281.

Ticaret şirketlerinin ve buna bağlı olarak anonim şirketlerin ehliyeti, "işletme konusu (işletme mevzuu)"² ölçütünden hareketle sınırlandırılmıştır. Şirketlerin ehliyetinin işletme konusuyla sınırlandırılması kuralı, ultra vires doktrini olarak adlandırılmaktadır³. Ultra vires doktrini İngiltere’de doğmuş ve daha sonra pek çok ülkede şirketlerin ehliyetini sınırlandırmak için bu doktrin benimsenmiştir⁴.

Ultra vires doktrininin etkisiyle, ticaret şirketlerinin ehliyetlerinin işletme konusuyla sınırlandırılması ölçütüne Türk Ticaret Kanunu’nda⁵ da yer verilmiş; TTK.’nın 137. maddesinde ticaret şirketlerinin ehliyetinin işletme konusu çevresiyle sınırlı olduğu kabul edilmiştir. Anonim şirketlerin ehliyeti de, TTK. m. 137 kapsamında işletme konusu çevresiyle sınırlandırılmıştır.

Ticaret şirketlerinin TTK. m. 137 uyarınca işletme konusu çevresiyle sınırlı bir ehliyete sahip olmaları öğretide değişik açılardan tartışmalara yol açmıştır⁶. Türk hukukunda, özellikle bu sınırlamanın hak ehliyetine mi yoksa fiil ehliyetine mi yönelik olduğu, tüm ticaret şirketleri için mi yoksa yalnızca sermaye şirketleri için mi uygulanması gerektiği hususları öğretide farklı yönde görüşler ileri sürülerek tartışılmıştır. Ancak zamanla bu tartışmaların yerini, TTK. m. 137’de ifade bulan ultra vires doktrininin bir başka deyişle şirketlerin ehliyetlerinin işletme konularıyla sınırlandırılması ilkesinin kaldırılıp kaldırılmaması yönündeki tartışmalar almıştır⁷.

² Tez çalışmamızda, TTK. m. 137’de yer alan “işletme mevzuu” kavramı yerine işletme konusu kavramı kullanılacaktır.

³ STAMP, M., **Private Company Law**, 3. Ed., London 2001, s. 37; ANSAY, T., “Anonim Şirketlerde Ehliyet Meselesi”, **I. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası**, Ankara 1960, s. 84; ARSLANLI, H., “İngiliz Şirketlerinde Ultra Vires Nazariyesi”, **Adliye Ceridesi**, S. 4, 1942, s. 494-495.

⁴ PENNINGTON, R. R., **Company Law**, 7. Ed., London, Dublin and Edinburgh 1995, s. 111; SCHMITTHOFF, C. M./ CURRY, T. P. E., **Palmer’s Company Law**, 20. Ed., London 1959, s. 77; POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 100.

⁵ RG. 9.7.1956, S. 9353.

⁶ Bu tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 127-130.

⁷ Türk hukukunda ultra vires doktrinine ilişkin görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 92 vd.

Türk hukukunda, ultra vires doktrininin ve dolayısıyla ticaret şirketlerinin ehliyetini işletme konusu çevresiyle sınırlandıran TTK.'nın 137. maddesinin kaldırılması gerektiğini ileri sürenler, bu doktrinin artık anavatanı İngiltere'de ve Avrupa Birliği'nde önemini yitirmiş olması gerekçesine dayanmaktadırlar⁸. Nitekim Avrupa Birliği, 1968 yılında çıkarmış olduğu 68/151 sayılı Birinci Konsey Yönergesi (First Council Directive) ile ultra vires doktrininin ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda da, gerek öğretideki görüşler gerek Avrupa Birliği'ndeki bu gelişmeler ışığında, ultra vires doktrininin etkilerini taşıyan TTK. m. 137 hükmünde revizyona gidilmiş ve ticaret şirketlerinin ehliyetini düzenleyen Tasarı'nın 125. maddesinde ehliyetin işletme konusu çevresiyle sınırlandırılacağına ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Buna göre, Tasarı'nın yasalaşması halinde, anonim şirketlerin ehliyeti bakımından da "işletme konusu" sınırlaması ortadan kalkacaktır.

Tez çalışmamızda, anonim şirketlerin ehliyeti ve sınırlandırılması konusu, tüm ticaret şirketleri bakımından geçerli olan TTK. m. 137 kapsamında ele alınacaktır. Ancak, tüzel kişilerin ehliyetine ilişkin düzenlemeler, birer tüzel kişi tacir olan ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından da uygulama alanı bulduğundan; anonim şirketlerin ehliyeti konusu incelenirken, öncelikle tüzel kişilerin ehliyetine ilişkin düzenlemeler ele alınacaktır. Çalışmamızda, tüzel kişilerin ehliyeti konusunun ele alınmasının bir diğer nedeni, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda ticaret şirketlerinin ehliyetine ilişkin olarak tüzel kişilerin ehliyetine atıfta bulunulmasıdır.

Anonim şirketlerin ehliyeti bakımından öngörülen en önemli sınırlama, TTK. m. 137 kapsamında, işletme konusu çevresidir. Bu sınırlama, ultra vires doktrininin

⁸ Türk hukukunda ultra vires doktrininin kaldırılmasına ilişkin görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 98 vd.

etkilerini taşımaktadır. Dolayısıyla, çalışmamızda anonim şirketlerin ehliyeti konusu açıklanmadan önce ultra vires doktrini açıklanarak, çeşitli hukuk sistemlerindeki gelişimi üzerinde durulacaktır. Ultra vires doktrininin açıklanması, ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin ehliyetine getirilen sınırlamaların anlaşılması için şarttır. Çalışmamızda daha sonra, anonim şirketlerin ehliyeti ve sınırlandırılması, ultra vires doktrini ve TTK. m. 137 kapsamında açıklanacaktır. En son olarak ise, anonim şirketlerin ehliyetine ilişkin Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'ndaki düzenlemeler incelenecektir.

Anonim şirketlerin ehliyeti, diğer ticaret şirketlerinin ehliyeti karşısında bir farklılık taşımadığı için, çalışmamızda genel olarak ticaret şirketlerinin ehliyeti ve münferiden her bir ticaret şirketinin ehliyetinin kapsam ve sınırları hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyecektir. Anonim şirketlerin ehliyetine ilişkin açıklamalar genel olarak diğer ticaret şirketleri hakkında da geçerlidir. Diğer ticaret şirketleri bakımından farklı olan hususlar ise, ilgili kısımlarda belirtilecektir.

Tez çalışmamızda anonim şirketlerin ehliyetini sınırlandıran ölçüt olarak ultra vires doktrini ve işletme konusu esas alınacağından, anonim şirketlerin ehliyetini sınırlandıran diğer hususlar incelenmeyecektir.

Anonim şirketlerin ehliyeti adlı tez çalışmamızda anonim şirketlerin hukuki ehliyeti esas alınacağından, anonim şirketlerin cezai ehliyeti konusuna da değinilmeyecektir.

II. İnceleme Yöntemi

“Anonim Şirketlerin Ehliyeti (Özellikle Ultra Vires Doktrini ile Sınırlandırılması)” başlıklı tez çalışmamızda, tüm ticaret şirketlerinin ehliyetini

sınırlandıran TTK. m. 137 hükmü kapsamında, anonim şirketlerin ehliyeti konusu esas alınacaktır. Anonim şirketlerin ehliyetinin sınırlandırılmasının kapsamı, nedenleri ve sonuçları incelenecek; bu noktada ultra vires doktrininin anonim şirketlerin ehliyeti üzerindeki etkilerine değinilecektir.

Birinci bölümde ehliyet kavramı genel olarak tanımlanarak, hak ve fiil ehliyeti kavramları açıklandıktan sonra, tüzel kişilerin ehliyetiyle ilgili hususlara değinilecektir. Birinci bölümün sonunda ise, ticaret şirketlerinin ehliyetine çok kısa bir şekilde değinilecektir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, anonim şirketlerin ehliyeti diğer ticaret şirketlerinin ehliyeti karşısında bir farklılık taşımadığından; anonim şirketlerle ilgili bölümde açıklanacak hususlar, istisnalar hariç, diğer ticaret şirketleri hakkında da geçerli bulunmaktadır. Farklı olan hususlar ise, ilgili kısımlarda belirtilecektir.

Birinci bölümde, tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyeti ele alınmadan önce tüzel kişilerin niteliğini açıklayan teoriler hakkında bilgi verilecektir. Bu bağlamda özellikle varsayım teorisi ile gerçeklik teorisi incelenecektir. Tüzel kişilerin niteliğini açıklayan teorilere değinildikten sonra, tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyeti üzerinde durulacaktır.

Tüzel kişilerin hak ehliyetini kazanması ile ehliyetin kapsamı ve sınırlandırılması konuları ele alınırken, özellikle tüzel kişilerin hak ehliyetinin amaçlarıyla sınırlanıp sınırlanmadığı, bir başka deyişle tahsis ilkesinin geçerli olup olmadığı, öğretideki görüşler de dikkate alınarak irdelenecektir. Tüzel kişilerin hak ehliyetine ilişkin açıklamaların ardından tüzel kişilerin fiil ehliyetini kazanması ile ehliyetin kapsamı ve sınırlandırılması konuları ele alınacaktır.

Özetle birinci bölümde, tez çalışmamızın esas konusu olan anonim şirketlerin ehliyeti hususunun ehliyet kavramıyla doğrudan ilgili olması sebebiyle, genel olarak ehliyet kavramı ve anonim şirketlerin birer tüzel kişi tacir olmaları nedeniyle, tüzel kişilerin ehliyeti konusu üzerinde durulacaktır. Ticaret şirketlerinin ehliyetine ise kısaca değinilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin ehliyetini sınırlandıran bit ölçüt olarak, ultra vires doktrini ile ilgili açıklamalar yapılacaktır. Bu bağlamda öncelikle ultra vires kavramı tanımlanacaktır. Ultra vires doktrininin daha iyi açıklanabilmesi için bu doktrininin çeşitli hukuk sistemlerindeki gelişim süreci üzerinde durulacaktır. Ultra vires doktrini İngiltere’de hayat bulmuş ve oradan çeşitli hukuk sistemlerine yayılmış olduğundan, tez çalışmamızın bu kısmında özellikle ultra vires doktrininin İngiliz hukukundaki gelişim süreci ele alınacaktır. İngiliz hukukunda ultra vires doktrininin gelişim süreci incelenirken, bu doktrinin yargısal ve yasal gelişimi, kapsamı ve uygulama alanı üzerinde ayrı ayrı durulacaktır.

Ultra vires doktrininin kaldırılması yönünde Avrupa Birliği Yönergeleri’nde önemli düzenlemeler yer aldığından, Avrupa Birliği Hukuk sisteminde ultra vires doktrinine ilişkin bu düzenlemeler incelenecektir. Bunun yanı sıra ultra vires doktrininin Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve İsviçre’deki yansımalarına da kısaca değinilecektir.

Üçüncü bölümün son kısmında ise ultra vires doktrininin Türk Hukuku’ndaki yerine ilişkin bilgiler verilecektir. Türk Hukuku’nda ultra vires doktrini ile ilgili bilgiler verilirken, öncelikle bu doktrinin kabul edilmesinin nedenleri ve korunan menfaatler irdelenecektir. Daha sonra ise, Türk hukukunda ticaret şirketlerinin ve

buna bağlı olarak anonim şirketlerin ehliyetinin işletme konusu çevresiyle sınırlandırılması sonucunu doğuran ultra vires doktrininin, öğretide nasıl değerlendirildiği üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, ultra vires doktrinin uygulanmasını savunan görüşlere ve bunların gerekçelerine ayrıntılı olarak değinilecektir.

Öğretide ultra vires doktrininin artık geçerliğini yitirdiğini ve bu nedenle uygulanmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bu noktada ultra vires doktrininin kaldırılmasını ileri süren görüşlere ve bunların gerekçelerine değinilecek; özellikle ultra vires doktrininin hangi açılardan eleştiri konusu olduğu ayrıntılı olarak incelenecektir.

Tez çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde, Türk Hukuku bakımından anonim şirketlerin ehliyeti ve özellikle ultra vires doktrini ile sınırlandırılması konusu ele alınacaktır.

Anonim şirketlerin hak ehliyeti konusu incelenirken, öncelikle anonim şirketlerin kuruluş sistemleri ve Türk hukukunda geçerli olan sistem açıklanacak; hak ehliyetinin başlama anı belirtilecektir. Daha sonra ise, anonim şirketlerin ehliyetinin ultra vires doktrini ile sınırlandırılması sonucunu doğuran TTK. m. 137 ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Anonim şirketlerin hak ehliyetinin TTK. m. 137 ile sınırlandırılması konusu incelenirken, işletme konusu ile maksat ve gaye kavramları açıklanarak, mevzuatta ve öğretide yer alan bu kavram karmaşası ortaya konacak ve TTK. m. 137 hükmünün öngördüğü sınırlamanın kapsamına değinilecektir. Bunun yanı sıra TTK. m. 137'nin, TMK. m. 48 karşısında değerlendirilmesi yapılacaktır. TTK. m. 137'nin anonim şirketlere uygulanması hakkında açıklama yapılmasının yanı sıra; anonim şirketler

bakımından önem taşıyan bir diğer önemli madde olan TTK. m. 271'in de anonim şirketlere uygulanması hakkında bilgiler verilecektir.

Anonim şirketlerin fiil ehliyeti açıklanırken ise, özellikle fiil ehliyetini kullanan, bir başka deyişle idare ve temsil yetkisine sahip olan organların temsil yetkisinin kapsam ve sınırlanması üzerinde durulacaktır.

TTK. m. 137, ticaret şirketlerinin ehliyetini işletme konusu çevresiyle sınırlandırdıktan sonra bu konudaki yasal istisnaları saklı tutmuştur. Anonim şirketler bakımından bu istisnalar, daraltıcı ve genişletici istisnalar olarak sınıflandırılarak ele alınacaktır.

Anonim şirketlerin ehliyetinin sınırlandırılmasının en önemli sonuçlarından biri, ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde kabul edilmesidir. Bu bağlamda, anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemlerinin hukuki sonucu üzerinde durulacaktır. Anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemlerinin hukuki sonucu konusunda öğreti ve Yargıtay kararları ışığında açıklamalar yapılmadan önce, “ehliyet dışı işlem”in ne olduğu açıklanacaktır. Ehliyet dışı işlemlerle ilgili olarak ayrıca, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı denetimi ve yönetim kurulunun sorumluluğu hakkında bilgiler verilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıca, uygulamada anonim şirketlerin ehliyetiyle ilgili sorunlar yaratabilecek nitelikteki birtakım hukuki işlem ve sözleşmelere değinilecektir. Bu bağlamda, anonim şirketlerin kefalet ehliyeti ile bağışta bulunma ehliyeti, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve Yargıtay kararları çerçevesinde ele alınacaktır.

Son olarak Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda ticaret şirketlerinin ve buna bağlı olarak anonim şirketlerin ehliyetiyle ilgili düzenlemeler irdelenecektir. Öğretide ultra vires doktrinine yöneltilen eleştiriler ve Avrupa Birliği Yönergelerinde

yapılan düzenlemeler ışığında Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından işletme konusu çevresi sınırına yer vermemiş ve ultra vires doktrininin kaldırma yoluna gitmiştir. Tez çalışmamızda Tasarı'nın ticaret şirketlerinin ehliyetine ilişkin düzenlemeler öngören 125. madde ve bu hükmün anonim şirketler bakımından ortaya çıkaracağı sonuçlar üzerinde durulacaktır.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından ultra vires doktrinine yer verilmemesine rağmen, işletme konusu ve amacı kavramları anonim şirket yöneticilerinin yetkilerinin kapsamı açısından bir ölçüt olarak varlığını korumaktadır. Bu nedenle anonim şirket yöneticilerinin yetkilerinin kapsamına ilişkin Tasarı'nın 371. maddesi ele alınarak, ultra vires doktrini ve ehliyetin sınırlandırılması ilkesi karşısındaki durumu değerlendirilecektir.

Birinci Bölüm

Tüzel Kişilerin ve Ticaret Şirketlerinin Ehliyeti

I. Genel Olarak Ehliyet Kavramı

Ehliyet, kişinin hak edinip borç altına girebilmesi ve kendi fiilleriyle hukuki sonuç meydana getirebilmesi yeteneği ve gücünü ifade eden bir kavramdır. Kişinin hak edinip borç altına girebilmesi ile kendi fiilleriyle hukuki sonuç meydana getirebilmesi, içerik açısından birbirinden farklı olmalarına rağmen, “ehliyet” kavramı ikisini de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır⁹.

Ehliyet kavramının içeriğine baktığımızda, haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneğinin hak ehliyeti; sahip olunan hakları kullanabilme gücünün ise fiil ehliyeti şeklinde ifade edildiğini görmekteyiz. En basit şekliyle haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneğini ifade eden hak ehliyeti, kişiliğin pasif yönünü ortaya koyarken, sahip olunan hakları kullanabilme gücü olarak tanımlanan fiil ehliyeti kişiliğin aktif yönünü temsil etmektedir.

Medeni hukuk bakımından hak ve fiil ehliyeti, kişinin medeni ehliyetini belirlemektedir¹⁰.

⁹ KÖPRÜLÜ, B., **Medeni Hukuk-Genel Prensipler, Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler)**, 2. Bs., İstanbul 1984, s. 187.

¹⁰ KÖPRÜLÜ, 1984, s. 187.

A. Hak Ehliyeti Kavramı ve Tanımı

Hak ehliyeti, haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneğidir. Hak ehliyeti, hak sahibi olmanın bir şartıdır; kişiye tanınan bir hak niteliğinde değildir¹¹. Hak ehliyeti açıklanırken, kişi ve kişilik kavramlarının üzerinde durulmasında da fayda vardır. Kişi, hukuk düzenince kendisine haklara ve borçlara sahip olabilme iktidarı tanınmış olan bir varlıktır¹². Bu bağlamda hak ehliyeti, hak süjesi olarak da ifade edilen “kişi” kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır¹³. Kişilik ise, kişinin ehliyetlerini, hukuken korunan maddi manevi değerleri ile kişisel durumlarını ifade eden daha geniş kapsamlı bir kavramdır¹⁴.

Hak ehliyeti, kişi olması sebebiyle herkesin sahip olduğu bir ehliyettir; kişinin iradesi ve davranışlarının hak ehliyetinin kazanılması yönünden herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Bu yüzden hak ehliyetinin pasif bir ehliyet olduğu ifade edilmektedir¹⁵. Bunun yanı sıra yaş, zihinsel ve bedensel gelişim, hukuki işlemlere katılabilip katılamama gibi hususlar kişinin hak ehliyetini haiz olması bakımından dikkate alınmazlar¹⁶.

¹¹ OĞUZMAN, M. K./SELİÇİ, Ö./ÖZDEMİR-OKTAY, S., **Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)**, 9. Bs., İstanbul 2009, s. 38.

¹² AKİPEK, J. G./AKINTÜRK, T., **Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Birinci Cilt**, 6. Bs., İstanbul 2007, s. 229.

¹³ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 229; ÖZTAN, B., **Şahsın Hukuku, Hakiki Şahıslar**, 7. Bs., Ankara 1997, s. 40; DURAL, M./ÖĞÜZ, T., **Türk Özel Hukuku, Cilt II, Kişiler Hukuku**, 7. Bs., İstanbul 2004, s. 5; ZEVLİLİLER, A./HAVUTÇU, A./GÜRPINAR, D., **Medeni Hukuk (Temel Bilgiler)**, 6. Bs., Ankara 2008, s. 81; TEKİNAY’a göre dar anlamda kişilik, hak ehliyetine sahip olmaktan başka birşey değildir. Bkz. TEKİNAY, S. S., **Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku**, 6.Bs., İstanbul 1992, s. 202; DURAL ise hak ehliyetinin, kişilik ile eş anlamlı olduğunu belirtmektedir. DURAL, M., **Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler**, 4. Bs., İstanbul 1995, s. 48.

¹⁴ DURAL/ÖĞÜZ,s.6;OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s.2; ZEVLİLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 82.

¹⁵ ZEVLİLİLER, A., **Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku**, Diyarbakır 1986, s. 182; ZEVLİLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 93.

¹⁶ ÖZTAN, Şahsın Hukuku, s. 40.

Gerçek kişilerin hak ehliyetine sahip olmaları için tam ve sağ doğmaları yeterlidir. Ceninin dahi tam ve sağ doğmak şartıyla hak ehliyetinin bulunduğu kabul edilir¹⁷ (TMK. m. 28).

Haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneği şeklinde tanımını yaptığımız hak ehliyetinin iki yönünün bulunduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak haklara sahip olabilmeyi ifade eden aktif-olumlu yönü ve ikinci olarak da borç altına girmeyi ifade eden olumsuz-pasif yönü bulunmaktadır¹⁸.

Hak ehliyetinden söz edebilmek için kişinin hem aktif yön olarak haklara sahip olabilmesi hem pasif yön olarak borç altına girebilmesi gerekmektedir. Borç altına giremediği halde kişi yalnızca haklara sahip olabiliyorsa veya tam tersi bir durum söz konusuysa hak ehliyetinin varlığından söz edilemez. Dolayısıyla hak ehliyeti haklara sahip olabilme yeteneği ile borç altına girebilme yeteneğinin ayrılmaz bir bütününden oluşan bir statü niteliğindedir¹⁹.

Hak ehliyetinin içeriğini özel hukuk kaynaklı hak ve borçlar oluşturmaktadır. Özel hukuk dışında kalan hak ve borçlar hak ehliyetinin kapsamı dışındadırlar²⁰.

Mahkemelere davacı olarak başvurma ve kendisine karşı açılan davalarda mahkemede davalı olarak bulunabilme gücü şeklinde tanımlanan taraf ehliyeti de hak ehliyetinin kapsamı içinde değerlendirilmektedir²¹.

¹⁷ HATEMİ'ye göre cenin henüz doğmadan önce, "yaşama hakkı" bakımından, ilke olarak "kısmi hak ehliyeti"ne sahip sayılmalıdır. Yaşama hakkı ile sınırlı olsa bile cenin, bağımsız bir hak ehliyeti sahibi olmalıdır. Ceninin yaşama hakkına son verilmesi ancak bir hukuka uygunluk sebebi olduğu zaman söz konusu olmalıdır. Bkz. HATEMİ, H., **Kişiler Hukuku Dersleri**, İstanbul 1992, s. 23.

¹⁸ ZEVLİLİLER, A./ACABEY, M. B./GÖKYAYLA, K. E., **Medeni Hukuk, Giriş, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku**, 6. Bs., Ankara 2000, s. 210.

¹⁹ ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 210.

²⁰ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 269-270.

²¹ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 270; Taraf ehliyeti, medeni usul hukuku kapsamında bulunan ve dolayısıyla hem özel hukuk hem kamu hukuku dallarıyla bağlantılı bir konu olduğu halde hak ehliyetinin içeriğinde yer almaktadır. Bkz. ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 210.

Hak ehliyeti bakımından geçerli olan iki önemli ilke bulunmaktadır; bunlar, genellik ilkesi ile eşitlik ilkesidir. Genellik ilkesi, her gerçek kişinin hak ehliyetine sahip olduğunu ifade etmektedir²². Bunun yanı sıra, hak ehliyetine sahip olmak bakımından genellik ilkesi, din, dil, ırk, renk, cins, meshep, sınıf gibi ayrımların yapılmamasını da gerektirmektedir²³.

Gerçek kişilerin hak ehliyeti bakımından genellik ilkesinin, herhangi bir istisna olmaksızın geçerli olduğu belirtilmektedir²⁴ (TMK. m. 8/f. 1).

Hak ehliyeti bakımından geçerli olan eşitlik ilkesi ise, herkesin diğerleriyle aynı derecede hak ve borçlara sahip olması anlamındadır. Eşitlik ilkesi, gerçek kişilerin hak ehliyetlerinin kapsamının kural olarak birbirine eşit olduğunu da ifade etmektedir²⁵ (TMK. m. 87f. 2).

Hak ehliyeti bakımından eşitlik ilkesi genel kural olduğu halde; bu ilke mutlak bir nitelik taşımamaktadır. MK. m. 8/f. 2 hükmünde hak ehliyeti konusunda eşitlik ilkesi vurgulanırken “hukuk düzeninin sınırları içinde” bir eşitlikten söz edilmiştir. Bu hükme göre, hak ehliyetine eşitlik yönünden getirilecek sınırlamaların, hukuk düzeninin sınırları içerisinde olması gerekmektedir. Hak ehliyeti açısından yalnızca kanun karşısında bir eşitsizlik söz konusu olabilmektedir. Hak ehliyetinde eşitlik hukuki bir eşitliktir ve hak ehliyeti bakımından ortaya çıkan eşitsizlik de kanun karşısındaki eşitsizliktir²⁶.

²² Hak ehliyeti bakımından geçerli olan genellik ilkesi 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde (Universal Declaration of Human Rights) de yer almaktadır. Beyanname’nin 2. maddesinde herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabileceği; 6. maddesinde ise herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkının bulunduğu belirtilmiştir. (<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/trk.htm>)

²³ ÖZTAN, Şahsın Hukuku, s. 42; DURAL, s. 39.

²⁴ HATEMİ, s. 24.

²⁵ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 272.

²⁶ KÖPRÜLÜ, B., **Medeni Hukuk, Genel Prensipler-Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler)**, İstanbul 1979, s. 190.

Hak ehliyeti, ancak ve ancak “hukuk düzeni sınırları içinde” sınırlanabilmektedir. Kişi, kendisi dahi hukuki işlemle hak ehliyetini sınırlayamaz, daraltamaz (TMK. m. 23).

Hak ehliyetinin sınırlanması, kişinin birtakım haklara ve borçlara sahip olamaması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla söz konusu hak ve borçlarla ilgili işlemleri, kişinin ne kendisinin ne de yasal veya iradi temsilcisinin yapması mümkündür. Belirli hak ve borçlara sahip olabilmek bakımından, hak ehliyeti sınırlanan kişinin doğaldır ki fiil ehliyeti de bulunmamaktadır.

B. Fiil Ehliyeti Kavramı ve Tanımı

Fiil ehliyeti, kişinin kendi fiilleriyle hak edinebilmesi ve borç altına girebilmesi gücü şeklinde tanımlanmaktadır (TMK. m. 9)²⁷. Önemli olan kişinin bizzat kendi fiilinin varlığıdır. Kişinin kendi fiilleriyle birtakım hukuki sonuçlar meydana getirebilmesi, fiil ehliyeti ile ifade edilmektedir.

Fiil ehliyeti tanımlanırken kullanılan “kendi fiilleriyle” ifadesi, geniş yorumlanması gereken bir kavramdır. Kişinin hak edinmeye ve borç altına girmeye yönelik fiilleri, olumlu veya olumsuz fiiller olabileceği gibi hukuka uygun veya aykırı fiiller de olabilir²⁸.

²⁷ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 280-281; OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 44; ZEVLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 96; DURAL/ÖĞÜZ, s. 44; PALAMUT, M. E., **Medeni Hukuk**, İstanbul 2004, s. 26.

²⁸ ZEVLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 219.

Fiil ehliyeti kişinin yalnızca kendi fiilleriyle hak edinmesi ve borç altına girmesi imkanını tanımamakta; edinilen hakları değiştirme, ortadan kaldırma veya borçları değiştirme, ortadan kaldırma imkanını da içinde barındırmaktadır²⁹.

Hak ehliyeti haklara ve borçlara sahip olmayı ifade etmektedir; ancak hak ehliyeti bu hakların kullanılması bakımından yeterli bir ehliyet değildir. İşte fiil ehliyeti bu hakların kullanılması imkanını tanıyan ehliyettir³⁰. Pasif bir ehliyet olan hak ehliyeti karşısında, fiil ehliyeti aktif bir ehliyet niteliğindedir.

Genellik ve eşitlik ilkesi hak ehliyeti açısından geçerli olduğu halde, fiil ehliyeti tüm insanların genel ve eşit olarak sahip oldukları bir ehliyet değildir. Fiil ehliyetinin temelinde hak ehliyeti yer almaktadır; kişinin fiil ehliyeti varsa mutlaka hak ehliyeti de bulunmaktadır. Ancak bunun tam tersi her zaman geçerli bir durum değildir; kişinin hak ehliyetinin bulunması mutlaka fiil ehliyetinin de olduğu anlamına gelmemektedir.

Fiil ehliyetinden vazgeçilmesi, bu ehliyetin bir başkasına devredilmesi veya sınırlarının daraltılıp genişletilmesi mümkün değildir³¹.

Fiil ehliyeti de özel hukuka ait bir ehliyettir. Fiil ehliyetinin bulunması, kamu hukuku alanındaki haklara ve borçlara sahip olmak bakımından her zaman yeterli değildir; bu durumda kamu hukukunda öngörülen diğer şartların da yerine getirilmiş olması; bir bakıma kamu hukuku çerçevesinde siyasi ehliyete sahip olunması gerekmektedir³².

²⁹ TEKİNAY, bazen küçük bir çocuğun veya temyiz kudretine sahip olmayan bir kişinin bile kendi fiilleriyle haklar ve borçlar meydana getirebileceği haller olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle fiil ehliyetini bir kimsenin –doğumu şüura ve iradeye ihtiyaç gösteren- hakları ve borçları, kendi fiilleriyle meydana getirebilme hususundaki ehliyeti şeklinde tarif etmektedir. Bkz. TEKİNAY, s. 222.

³⁰ VELİDEDEOĞLU, H. V., **Türk Medeni Kanunu'na Göre Medeni Hukuk**, 2. Bs., İstanbul 1956, s. 106; VELİDEDEOĞLU, H. V., **Medeni Hukuk I, Şahsın Hukuku, Gerçek ve Tüzel Kişiler**, 2. Bs., İstanbul 1945, s. 40.

³¹ ÖZTAN, Şahsın Hukuku, s. 52.

³² VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 106.

Fiil ehliyetinin kapsamına baktığımızda hukuki işlem ehliyeti, hukuka aykırı eylemlerden sorumlu olma ehliyeti ve dava ehliyeti gibi hususların bulunduğunu görmekteyiz. Ancak fiil ehliyetinin kapsamında yer alan iki temel ehliyet vardır; “hukuki işlem ehliyeti” ve “hukuka aykırı eylemlerden sorumlu olma ehliyeti”.

Kişinin, kendi iradesiyle hukuki sonuçlar yaratabilmesi hukuki işlem ehliyeti olarak ifade edilmektedir³³. Kişi yaptığı hukuki işlem sonucunda bir hak edinebilir, borç altına girebilir, var olan bir hakkını veya borcunu bir başkasına devir ya da temlik edebilir, kendini alacaklı veya borçlu konumuna sokabilir.

Hukuka aykırı eylemlerden sorumlu olma ehliyeti, hukuka aykırı fiillerden sorumlu olma ve bu hukuka aykırı fiiller nedeniyle meydana gelen zarardan dolayı malvarlığıyla sorumlu tutulmayı ifade etmektedir.

II. Tüzel Kişilerin Ehliyeti

Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyeti bulunduğu konusunda bugün herhangi bir tartışma kalmadığı halde, bu ehliyetlerin kapsam ve sınırı hususunda öğretide farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Bu noktada tüzel kişinin hangi hak ve borçlara sahip olduğu, tartışma konusu yapılmaktadır.

³³ Hukuki işlem ehliyetinin kapsamında, sözleşme ehliyeti ile tasarruf ehliyeti bulunmaktadır. Sözleşme ehliyeti, borçlandırıci hukuki işlem ehliyeti olarak da adlandırılmaktadır. Borçlandırıci hukuki işlem ehliyeti, malvarlığının pasifinde çoğalma meydana getiren işlemleri yapabilme ehliyetidir. Tasarruf ehliyeti, kişiye hakları üzerinde kendi fiilleriyle etkide bulunma yetisi tanımaktadır. Kişi tasarruf ehliyeti kapsamında yeni bir hak yaratan, var olan haklarının içeriğini değiştiren veya ortadan kaldıran nitelikte işlemler yapabilir. Belirli bir hak üzerinde tasarrufta bulunabilmek için tasarruf ehliyeti yanında tasarruf yetkisinin de varlığı şarttır. Tasarruf ehliyeti ile tasarruf yetkisi birbirinden farklı kavramlardır. Kişi ile belirli bir hak arasındaki ilişki “tasarruf yetkisi” kavramı ile ifade edilmektedir. Tasarruf yetkisi, bir kimsenin belli bir hak üzerinde doğrudan etkilerini gösterecek, sonuç doğuracak işlemlerde, bir başka deyişle tasarruf işlemlerinde bulunabilme yetkisidir. Bkz. AKİPEK/AKINTÜRK, s. 283-284; DURAL, s. 50.

Öğretide yer alan bu tartışmalar ışığında, tezimizin bu kısmında tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetini genel olarak nasıl kazandığı, bu ehliyetlerin kapsam ve sınırlarının nasıl belirlendiği konuları üzerinde duracağız. Ancak bu konuların üzerinde durmadan önce, tüzel kişilerin niteliğini açıklayan teorilerin kısaca belirtilmesinde fayda bulunmaktadır.

A. Tüzel Kişilerin Niteliğini Açıklayan Teoriler

Tüzel kişilerin birer hak sujesi olarak kabul edilmeleri uzun bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Öğretide, tüzel kişilerin birer hak sujesi olarak kabul edilmesine kadar geçen süreçte çeşitli düşünceler ve görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin bir kısmı tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teoriler olarak kabul görmüşlerdir. Tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teoriler arasında, özellikle varsayım teorisi ile gerçeklik teorisi önem kazanmıştır. Bu iki teori dışında bir amaca özgülenmiş malvarlığı teorisi, amaç teorisi, soyutlama teorisi gibi teoriler de ileri sürülmüştür, Ancak tez çalışmamızda öğretide daha fazla önem kazanmış olan varsayım teorisi ile gerçeklik teorisi üzerinde durulacaktır.

1. Teorilerin Önemi

Tüzel kişilerin niteliğini açıklayan teoriler, özellikle tüzel kişilerin kuruluşu, hak ve fiil ehliyetlerinin kapsamı ve haksız fiillerden sorumlu olmaları bakımından önem taşımaktadır.

Bugün tüzel kişilerin niteliği ile ilgili tartışmalar ve dolayısıyla bunu açıklayan teoriler eskisi kadar itibar görmemektedir. Bu teoriler 19. yüzyılda ortaya çıkmış ve özellikle o yıllarda tüzel kişiler henüz kanunlarla düzenlenmediğinden

oldukça önemli rol oynamışlardır³⁴. Bugün ise tüzel kişilerle ilgili tartışma ve problemlerin birçoğu pozitif hukuk tarafından hükme bağlanarak çözümlenmiştir. Pozitif hukuk tüzel kişiliğe ilişkin düzenlemeler getirirken belirli bir teoriyi özümsemekten çok kendi hukuk politikası ışığında hareket etmektedir³⁵. Ancak kanun koyucu tüzel kişiliğe ilişkin düzenlemeleri kendi hukuk politikası ışığında yapıyor olsa da, öngörülen düzenlemeleri daha iyi anlamak adına teorilerin incelenmesinde fayda vardır.

Tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teoriler genel olarak tüzel kişinin bir “amaç birliği” olduğunu kabul etmektedirler. Ancak teoriler arasındaki farklılık, bu amaç birliğinin kişiliğinin niteliği açıklanırken ortaya çıkmaktadır³⁶.

2. Varsayım Teorisi

İlk olarak, Alman hukukçu Savigny tarafından ortaya konan varsayım teorisi 19. yüzyılda Fransız hukukçularca da kabul görmüştür³⁷. Varsayım teorisi, hak ve hak süjesi kavramları üzerinde durmaktadır. Bu teoriye göre, hukuk düzeni yalnızca irade sahibi gerçek kişilere hak tanıdığından hak süjesi sadece gerçek kişiler olabilmektedir³⁸. Bu teorinin temelinde doğal hak süjesi olarak insan vardır³⁹.

Belli bir amaca özgülenmiş insan veya mal topluluğu olan tüzel kişilerin iradesi bulunmadığından, haklara ve borçlara da sahip olamamaktadırlar. Ancak

³⁴ OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 194.; ÖZTAN, B., **Tüzel Kişiler (Ders Notları)**, Ankara 1994, s. 6.

³⁵ OĞUZMAN/ SELİÇİ/ ÖZDEMİR, s. 194.

³⁶ AKİPEK/ AKINTÜRK, s. 517.

³⁷ ZEVLİLİLER/ ACABEY/ GÖKYAYLA, s. 552; AKİPEK/ AKINTÜRK, s. 511; OĞUZMAN/ SELİÇİ/ ÖZDEMİR, s. 182; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 6-7; VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 126.

³⁸ FRIEDMANN, W. (Çev. ANSAY, T.), “Tüzel Kişilik Nazariyeleri ve Tatbikat”, **AÜHF.**, 1958, C. 11, S. 1-4, s. 50-51.

³⁹ FEYZİOĞLU, F. N./DOĞANAY, Ü./AYBAY, A., **Medeni Hukuk Dersleri, I. Cilt, Temel İlkeler-Kişinin Hukuku-Aile Hukuku-Miras Hukuku**, 3. Bs., İstanbul 1976, s. 125.; OĞUZMAN/ SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 182.

kamu menfaati ve sahipsiz hakların ortaya çıkmaması için tüzel kişiler sanki kişiliğe sahipmişler gibi işlem görürler. Böylece, varsayım teorisi sosyal ve ekonomik nedenlerle, gerçek olmadığı ve iradesi bulunmadığı halde tüzel kişilere sanal, yapay, varsayımsal, farazi bir kişilik tanımakta ve hukuki bir ihtiyacı karşılamaktadır. Bu çerçevede tüzel kişilik hukuk düzeninin yarattığı farazi bir kişilik ve suni bir hak süjesi niteliğindedir⁴⁰. Bu halde, tüzel kişilik kanun koyucunun insiyatifi ve izniyle var olan, ortaya çıkan hukuki bir olgudur. Bir kişi veya mal topluluğunun tüzel kişilik kazanabilmesi tamamen kanun koyucu veya devletin öngördüğü şartları yerine getirmesine bağlıdır. Tüzel kişiliği yaratan kanun koyucu, bu varsayımsal kişinin hak ehliyetinin kapsam ve sınırlarını da kendi iradesi çerçevesinde tespit etmektedir. Kanun koyucu varsayımsal bir niteliği olan tüzel kişinin hangi hakları edinebileceğini ve kullanabileceğini kendi iradesiyle belirlemektedir⁴¹. Şirketlerin ehliyetini konularıyla sınırlandıran ultra vires doktrininin temeli de, varsayım teorisine dayanmaktadır⁴².

Varsayım teorisi, devletin ve kanun koyucunun iradesinin, şahıs veya mal topluluklarına kişilik tanınmasında tek söz sahibi olduğunu kabul etmesi nedeniyle eleştirilmiştir⁴³. Bu teoriye göre tüzel kişilik devlet veya kanun koyucu tarafından yaratılmaktadır; oysa varsayım teorisini eleştirenler tüzel kişilerin siyasi, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle ortaya çıkan topluluklar olduğunu ve kanun

⁴⁰ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 511.

⁴¹ AKİPEK/ AKINTÜRK, s. 512; OĞUZMAN/ SELİÇİ/ OKTAY, s. 183; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 8.

⁴² BALLANTINE, H. W., “Proposed Revision of Ultra Vires Doctrine”, **American Bar Association Journal**, Vol. 13, 1927, s. 323.

⁴³ Varsayım teorisini eleştirenlerin ileri sürdüğü bir diğer husus da bu teorinin devletin varlığını açıklayamadığıdır. Devlet de bir tüzel kişiliktir ve kanun koyucu tarafından bu tüzel kişiliğin devlete tanınmış olduğu fikri kabul edilebilir bir fikir değildir. Kanun koyucu devletin bir organı olduğundan hareketle organın bütünü yaratması mümkün görülmemektedir. Özetle bu teoriye göre devlet, kanun koyucu tarafından yaratılan farazi bir kişilik olarak görülmektedir ki, bu düşünce devletin yapısıyla uyusmamaktadır. AKİPEK/AKINTÜRK, s. 513; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 8; KÖPRÜLÜ, 1984, s. 396-397; VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 126.

koyucunun bunları tanımak zorunda kaldığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla tüzel kişiler, devletin ve kanun koyucunun iradesiyle var olan kişilikler değil toplumdaki siyasal, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle ortaya çıkan varlıklardır⁴⁴.

Varsayım teorisine göre hak süjesi yalnızca insanlar olduğundan ve tüzel kişiler suni birer varlık olduklarından; bunlar fiil ehliyetine sahip değildirler. Bu nedenle, tüzel kişiler adına gerçek kişiler tıpkı bir temsilci gibi işlem yapacaklardır. Tüzel kişiler, varsayım teorisine göre yasal temsilcileri aracılığıyla hak edinip borç altına girebilirler⁴⁵. Bu noktada haksız fiil sorumluluğu açısından sorunlar ortaya çıkmaktadır; temsilci tüzel kişi adına haksız fiil işleyemeyeceği gibi tüzel kişinin temsilcinin haksız fiillerinden sorumlu tutulması da bu teori kapsamında mümkün değildir⁴⁶. Varsayım teorisi, tüzel kişilerin haksız fiil sorumluluğunu kabul etmemesi nedeniyle de eleştirilmiştir.

3. Gerçeklik Teorisi⁴⁷

Alman hukukçular tarafından savunulan ve özellikle Alman hukukçu Beseler tarafından ortaya konan bir teoridir⁴⁸. Gerçeklik teorisi Almanya’da Gierke ve Zitelmann; İsviçre’de Eugen Huber tarafından savunulmuştur⁴⁹.

⁴⁴ ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 8.

⁴⁵ Varsayım teorisine göre tüzel kişilerin iradesi ve buna bağlı olarak fiil ehliyeti bulunmamaktadır. Tüzel kişiler, ayırt etme gücü bulunmayan “tam ehliyetsiz” durumunda olduklarından, tam ehliyetsiz kişiler gibi yasal temsilcilerinin bulunması gerekmektedir. Bkz. AKİPEK/AKINTÜRK, s. 512; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 7-8; KÖPRÜLÜ, 1984, s. 396.

⁴⁶ ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 7; KÖPRÜLÜ, 1984, s. 396.

⁴⁷ VELİDEDEOĞLU, gerçeklik teorisinin de, kendi içinde dallara ayrıldığını belirtmektedir. Buna göre gerçeklik teorisinin ışığında “uzviyet ve irade teorisi”, “gerçek irade birliği teorisi” ve “müessesese teorisi” karşımıza çıkmaktadır.

Uzviyet ve irade teorisine göre tüzel kişiler iradelerini organları aracılığıyla kullanan gerçek varlıklardır.

Gerçek irade birliği teorisi ise tüzel kişileri irade birleşmesine dayandırmaktadır.

Müessesese teorisinde ise tüzel kişilerin, dış etkenlerden bağımsız olarak kendiliğinden meydana gelen ve kendine ait bir malvarlığı bulunan gerçek müesseseler oldukları belirtilmektedir. Böyle bir müessesenin kurulabilmesi için bir teşebbüs düşüncesi, bu düşüncüyü destekleyen insanlar ve bu düşüncenin gerçekleştirilmesi için bir güç ve işbirliği ile devamlılık gerekmektedir. Bu müessesenin yavaş yavaş veya birdenbire oluşması arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Müesseseyi kuran irade toplu olabileceği gibi tek de olabilir. Bkz. VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 126-127.

Tüzel kişiliği kanun koyucu tarafından yaratılan bir varsayım olarak kabul eden varsayım teorisi karşısında, gerçeklik teorisi tüzel kişiliği sosyal ihtiyaçlar ve zorunluluklar sonucunda kendiliğinden meydana gelen doğal bir varlık olarak nitelendirmektedir. Bu teori, tüzel kişiyi gerçek bir varlık olarak kabul etmektedir⁵⁰. Tüzel kişiliğin kendisini oluşturanlardan ayrı ve bağımsız bir yapısı bulunmaktadır. Bu teoriye göre, kanun koyucu tüzel kişiyi yaratmaz; ona hukuki bir kişilik tanıyarak gerekli düzenlemeleri yapar.

Gerçeklik teorisi, fizyolojik farklılıklar dışında, gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır. Bu bağlamda tüzel kişiler de tıpkı gerçek kişiler gibi haklara ve borçlara sahiptirler; çünkü hukuk düzeni tüzel kişileri de birer kişi olarak kabul etmiştir⁵¹.

Bu teori hak ehliyetinin yanı sıra, tüzel kişilerin tam bir fiil ehliyetine de sahip olduklarını kabul etmektedir. Varsayım teorisi tüzel kişilerin temsilcileri vasıtasıyla hukuki işlem yapabileceklerini savunurken, gerçeklik teorisi tüzel kişilerin kendi fiilleriyle hak ve borç edinebileceklerini ifade etmektedir. Bu noktada tüzel kişiler organları vasıtasıyla hukuki sonuç yaratırlar⁵². Organlar tüzel kişinin iradesini ortaya koyduklarından ve organların davranışları tüzel kişiye isnat edilebildiğinden,

⁴⁸ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 514; KÖPRÜLÜ, 1984, s. 398.

⁴⁹ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 514; OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 183; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 9; KÖPRÜLÜ, 1984, s. 398.

⁵⁰ FRIEDMANN, s. 51.

⁵¹ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 514.

⁵² Gerçeklik teorisinde artık tüzel kişi adına hukuki işlem yapan temsilciler değil tüzel kişinin iradesini ortaya koyan organlar vardır. Nasıl ki gerçek kişilerin organları vardır tüzel kişilerin de bünyesine ve bütünlüğüne dahil organları bulunmaktadır. Gerçeklik teorisine göre tüzel kişiler fiil ehliyetlerini organları vasıtasıyla kullandıklarından, organ kavramı bu teori açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu nedenledir ki gerçeklik teorisine “organ teorisi” de denilmektedir. AKİPEK/AKINTÜRK, s. 525; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 9-10.

organların fiilleri sonucunda hukuka aykırı bir durum ortaya çıkarsa tüzel kişi bu haksız fiillerden sorumlu tutulabilecektir⁵³.

Gerçeklik teorisi kapsamında hareketle, tüzel kişilerin artık varsayım teorisindeki gibi kanun koyucunun iradesine bağlı olmadığı, bağımsız bir iradeye sahip sosyal bir gerçeklik olduğu ifade edilmektedir⁵⁴. Tüzel kişilik kanun koyucu veya devlet tarafından yaratılmamakta; ancak kanun koyucu tüzel kişiliğin sahip olması gereken nitelikleri tespit etmektedir. Bu niteliklere sahip topluluklar tüzel kişilik vasfını kendiliğinden kazanırlar. Tüzel kişiliğin doğumu gibi sona ermesi de devlet veya kanun koyucunun iradesinden bağımsızdır.

Tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan diğer teorilerle kıyaslandığında, gerçeklik teorisinin, tüzel kişinin niteliği ile varlık nedenlerini daha iyi açıkladığı belirtilmektedir⁵⁵. Dolayısıyla gerçeklik teorisinin kabul gördüğünü ve pek fazla eleştiriye konu olmadığını söylemek mümkündür⁵⁶.

4. Türk Hukuku Açısından Tüzel Kişiliğin Niteliğini Açıklayan Teorilerin Değerlendirilmesi

Kanun koyucunun, tüzel kişilere ilişkin düzenlemeler yaparken, tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teorilerden etkilenmesi mümkündür. Bu etkilenme, özellikle tüzel kişilere ilişkin ilk yasal düzenlemelerin yapıldığı dönemlerde söz konusu olmuştur. Günümüzde ise, tüzel kişilere ilişkin yasal düzenlemeler yaparken, yukarıda de belirttiğimiz üzere, her devlet kendi hukuk politikası ve toplumsal ihtiyaçları çerçevesinde hareket etmektedir.

⁵³ OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 195.

⁵⁴ OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 195.

⁵⁵ KÖPRÜLÜ, 1984, s. 398.

⁵⁶ Gerçeklik teorisi, bir tüzel kişi olan vakfın varlığını açıklayamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 10.

Türk hukukunda ise tüzel kişilere ilişkin hükümler öngören Türk Medeni Kanunu'nda, tüzel kişilerin niteliğini açıklayan teorilerden herhangi birinin etkisinin varlığı hususunda, öğretide farklı görüşler yer almaktadır. Öğretide yer alan bir görüşe göre, Türk kanun koyucusu tüzel kişilere ilişkin düzenlemelerinde, yukarıda açıkladığımız teorilerden herhangi birini esas almamıştır⁵⁷.

Bir başka görüş, Türk Medeni Kanunu'da, tüzel kişilere ilişkin bazı düzenlemeler açısından gerçeklik teorisinin dikkate alındığını belirtmektedir⁵⁸. Örneğin, MK. m. 48'de hak ehliyetinin tüzel kişilere tam olarak tanınması, MK. m. 50 f. 1'de tüzel kişilerin iradelerini organları vasıtasıyla açıklayacakları; MK. m. 50 f. 2'de ise organların haksız fiillerinden tüzel kişinin sorumlu olacağı gerçeklik teorisinin etkilerini taşıyan düzenlemelerdir. Türk Medeni Kanunu'nda gerçeklik teorisinin etkilerinin görüldüğünü ileri süren görüş bir diğer gerekçe olarak, kaynak kanun İsviçre Medeni Kanunu'nda da gerçeklik teorisinin benimsenmesini göstermektedir⁵⁹. Bu görüş, Türk Medeni Kanunu'nda tüzel kişiler hakkındaki hükümlerin bir kısmında gerçeklik teorisinin etkisinin bulunduğunu ileri sürmesine rağmen, Türk hukukunda tüzel kişilere ilişkin prensipler oluşturulurken yalnızca gerçeklik teorisine bağlı kalındığının söylenmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu görüşe göre, tüzel kişilere ilişkin prensipler oluşturulurken, tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teorilerin her birinden farklı şekillerde yararlanılması

⁵⁷ Türk Medeni Kanunu'nda tüzel kişiliğin kurulmasında, hak ve fiil ehliyeti ile haksız fiil ehliyetinin düzenlenmesinde gerçeklik teorisinin etkilerinin görülebileceği; ancak bu düzenlemelerin kanunda yer aldığı için geçerli olduğu; yoksa gerçek kişilik teorisi kabul edildiği için bu düzenlemelerin yapıldığı sonucunun çıkarılmaması gerektiği belirtilmektedir. Bkz. OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR s. 196; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 11.

⁵⁸ DURAL/ÖĞÜZ, s. 207; ÖZSUNAY, E., **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**, 2. Bs., İstanbul 1969, s. 49.

⁵⁹ DURAL/ÖĞÜZ, s. 207.

gerekmektedir; çünkü, bu teorilerden hiçbiri tek başına tüzel kişiliklerle ilgili sorunların çözümü bakımından yeterli değildir⁶⁰.

B. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyeti

1. Genel Olarak

Bugünkü hukuk düzenlerinde sosyal ve ekonomik etkenler nedeniyle tüzel kişiliğin bir hak süjesi olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Hak süjesi olarak kabul edildiklerinden, tüzel kişilerin haklara ve borçlara ehil olma yeteneği bulunmaktadır. Bu durum Türk Medeni Kanunu'nun 8. maddesinde de ifade edilmiştir. Hak ehliyetine sahip olmaları, tüzel kişilerin hukuken kişi olarak kabul edilmelerinin doğal sonucudur. Hukuken kişi olarak kabul edilen her varlık hak ehliyetine de sahiptir; hak ehliyeti bulunan her varlık da hukuken kişi olarak kabul edilmektedir⁶¹.

Kanun koyucu genelde tüzel kişilerin hak ehliyetinin kapsamına ilişkin olarak gerçek kişilerinkiyle aynı kapsamda düzenlemeler öngörmektedir. Buna rağmen, gerçek kişilerin hak ehliyeti bakımından söz konusu olan eşitlik ve genellik ilkeleri tüzel kişiler için mutlak olarak geçerli değildir⁶². Bu durum özellikle eşitlik ilkesi bakımından ortaya çıkmaktadır; bu halde eşitlik ilkesi karşısında, tüzel kişilerin hak ehliyetinin genelliği daha belirgindir.

Tez çalışmamızın bu kısmında tüzel kişilerin hak ehliyetinin kapsam ve sınırları açıklanmadan önce hak ehliyetini kazanma anı belirtilecektir.

⁶⁰ DURAL/ÖĞÜZ, s. 207-208; ÖZSUNAY, s. 49; AKİPEK/AKINTÜRK, s. 517.

⁶¹ OKUR, İ., “Medeni Hukuk Tüzel Kişileri ile Ticaret Hukuku Tüzel Kişilerinin Hak Ehliyeti Yönünden Karşılaştırılması”, **Yargıtay Dergisi**, 1990, C. 16, Sa. 3, s. 378.

⁶² ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 25-26; AKİPEK/AKINTÜRK, s. 541; KÖPRÜLÜ, 1984, s. 414; ÖZKAN, İ., “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması I”, **Adalet Dergisi**, 1974, S. 3-4, s. 360.

2. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyetini Kazanması

Tüzel kişilerin kişilik kazanmaları, hak ehliyetini de kazanmaları anlamına gelmektedir. Bu noktada tüzel kişilerin kuruluş sistemleri hak ehliyetinin kazanıldığı an bakımından önem taşımaktadır. Tüzel kişiler kanun koyucu tarafından kabul edilen kuruluş sistemine göre ya serbestçe⁶³ ya tescille⁶⁴ ya da izinle⁶⁵ kişilik ve dolayısıyla hak ehliyetini kazanırlar^{66 67}.

Gerçek kişiler kişiliği doğumla kazandıkları halde, tüzel kişilerde kişiliğin doğal bir olay olan doğumla başlaması söz konusu değildir. Tüzel kişilerde kişiliğin kazanılması, kanun koyucunun iradesiyle bağlantılı bir konudur. Buna göre tüzel kişilerin kişilik kazanmaları, kanun koyucunun tüzel kişiliği kabul etmesine bağlıdır. Diğer bir deyişle, yalnızca kanun koyucunun belirlediği kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanabilmektedirler⁶⁸. Buna göre tüzel kişilerin ne zaman kişilik kazanacağı

⁶³ Tüzel kişiliğin varlık kazanması, bir başka deyişle hukuk hayatında var olabilmesi için herhangi bir resmi işleme veya izne gerek olmadığı hallerde, serbestlik sisteminin geçerli olduğunu ifade etmek mümkündür. Tüzel kişilik kurma iradesinin açıklanmasıyla beraber kişiliğin kazanıldığı serbestlik sisteminde, gerçeklik teorisinin etkileri görülmektedir. Serbestlik sisteminde tüzel kişiliğin kurulması yalnızca onu kuranların iradesine bağlı olup herhangi bir şart ve izin aranmadığından, bu sistemin kesinliği sağlayamadığı ve hangi topluluğun tüzel kişiliğinin bulunup bulunmadığının belirlenmesinin çok güç olduğu belirtilmektedir. VELİDEDEOĞLU, Medeni Hukuk, s. 188; DURAL/ÖĞÜZ, s. 216-217; AKİPEK/AKINTÜRK, s. 538; ZEVLİLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 160.

⁶⁴ Tescil sisteminde tüzel kişilik kurma iradesi ile kişilik kazanan tüzel kişilik, tescil yoluyla bunu üçüncü kişilerin bilgisine sunar. Diğer bir deyişle, tüzel kişilik kurma iradesinin açıklanmasıyla kişilik kurulmuş olur; ancak tüzel kişilik tescil ile dışarıya karşı hüküm ifade eder. VELİDEDEOĞLU, Medeni Hukuk, s. 188; Tescilin kurucu nitelikte olduğu da belirtilmektedir. DURAL/ÖĞÜZ, s. 217; AKİPEK/AKINTÜRK, s. 537.

⁶⁵ Ruhsat veya imtiyaz sistemi olarak da adlandırılan izin sisteminde, devletin yetki verdiği belirli makamlardan izin alınması suretiyle tüzel kişiliğin kişilik kazanması söz konusu olmaktadır. İzin sistemi, varsayım teorisi ışığında tüzel kişiliğin kendiliğinden meydana gelen bir varlık olmayıp devletin bunlara kişilik tanımasıyla meydana gelen bir varlık olduğunu kabul eden görüşün yansımasıdır. Bu sistem tüzel kişiliğin kurulması konusunda tüm yetkiyi devlete tanıdığı ve kişilerin özellikle dernek kurma özgürlüklerini aşırı derecede sınırladığı için eleştirilmiştir. AKİPEK/AKINTÜRK, s. 534-535; VELİDEDEOĞLU, Medeni Hukuk, s. 187-188; DURAL/ÖĞÜZ, s. 217; OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 203; ZEVLİLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 159.

⁶⁶ SEROZAN, R., **Tüzel Kişiler, Özellikle Dernekler ve Vakıflar**, 2. bs., İstanbul 1994, s. 38; AKİPEK/AKINTÜRK, s. 534 vd.

⁶⁷ Anonim şirketlerin kuruluş sistemleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 111 vd.

⁶⁸ ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 15-16.

konusu her devletin pozitif hukukuna göre belirlenmektedir⁶⁹. Tüzel kişinin, kişilik kazanması için bir irade beyanına ihtiyaç duyulmaktadır⁷⁰. Kamu tüzel kişileri, kanun koyucunun irade beyanı ve idari bir işlemle doğarlar. Özel hukuk tüzel kişileri ise, tüzel kişi olma iradelerini açıkladıkları bir hukuki işlem ile kurulurlar. Tüzel kişilik kurma iradeleri, genellikle bir kuruluş belgesinde açıklanır⁷¹.

Genel olarak tüzel kişinin, kişilik kazanması için tüzel kişilik kurma işlemlerinin tamamlanması gerekmektedir. Tüzel kişinin kişilik kazanması için yapması gereken işlemler ve buna bağlı olarak tüzel kişiliği kazanma şekli ve anı, türüne göre farklılık göstermektedir. Nitekim Türk Medeni Kanunu'nun 47. maddesine göre başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar. Bu halde tüzel kişilerin, türlerine göre belirlenmiş özel hükümlerdeki gerekleri yerine getirmek suretiyle kişilik kazanmaları söz konusu olacaktır.

Dernekler, kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda tüzel kişiliklerini kazanmaktadırlar (TMK. m. 59/f.1). Vakıflar ise, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescille tüzel kişilik vasfını elde ederler (TMK. m. 102/f. 1, c. 2).

3. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyetinin Kapsamı

Kural olarak gerçek kişilerle tüzel kişilerin kapsam olarak birbirlerine eşit bir hak ehliyetine sahip oldukları kabul edilmekte ancak yapılarından kaynaklanan farklılıklar da göz ardı edilmemektedir. Tüzel kişiler yapıları gereği gerçek kişilere

⁶⁹ VELİDEDEOĞLU, Medeni Hukuk, s. 187.

⁷⁰ ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 15.

⁷¹ HATEMİ, s. 134.

özgü bazı haklardan yararlanamamaktadırlar. Buna karşılık yine yapıları itibariyle yalnızca tüzel kişilerin yararlanabileceği birtakım haklar da mevcuttur. Tüzel kişilerin yararlanabildikleri bazı haklar ise, tüzel kişinin yapısına uygun olacak şekilde düzenlenmiştir.

Tüzel kişilerin hak ehliyetinin kapsamı belirlenirken tüzel kişilerin amaçları da önem taşıyan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır⁷².

Tüzel kişilerin sahip oldukları hak ve borçları teker teker belirlemek mümkün olmadığından, kanun koyucu böyle bir yolu tercih etmemektedir. Önemli olan tüzel kişilerin hak ehliyetinin kapsamı bakımından genel bir ilkenin benimsenmiş olmasıdır⁷³. Türk Medeni Kanunu'ndaki düzenlemeye göre ise tüzel kişiler cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler. Bu madde genel olarak tüzel kişilerin hak ehliyetinin kapsamını belirlemektedir.

a. Tüzel Kişilerin Yararlanamayacağı Haklar

Tüzel kişiler, yapıları gereği insana özgü olan yaş, cinsiyet, hısımlık gibi ilişki ve haklardan yararlanamazlar. Bunun en önemli nedeni, tüzel kişilerin fiziki ve cismani bir varlığa sahip olmamalarıdır. Bazı haklar yalnızca gerçek kişilere tanındığından, tüzel kişilerin bu haklara sahip olması mümkün değildir.

Yaş ve cinsiyet hususları tüzel kişi bakımından geçerli olmadığından, tüzel kişilerin nişanlanma, evlenme, boşanma, çocuk sahibi olma gibi cinsiyete bağlı veya erginlik gibi yaşa bağlı kurumlara ilişkin hakları bulunmamaktadır. Tüzel kişiler bakımından hısımlık kurumuna ilişkin yasal mirasçı olma, nafaka, nesep gibi haklar

⁷² ZEVLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 563-564; Tüzel kişilerin hak ehliyetinin amaçlarıyla sınırlandırılmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 34 vd.

⁷³ FRANKO, N., "Ticaret Şirketlerinin Kefalet Ehliyeti", **II. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu**, Ankara 1985, s. 41.

da uygulama alanı bulamamaktadırlar. Tüzel kişiler, ölüme bağlı tasarruflarda bulunamazlar. Bunun yanı sıra ölüncüye kadar bakma veya ömür boyunca gelir sözleşmelerinde alacaklı olamazlar (Borçlar Kanunu⁷⁴ m. 507-519). Aile hukukuna ilişkin haklardan yararlanamazlar. Ancak hısımlığa ilişkin bir konu olan iradi mirasçılık⁷⁵ tüzel kişiler bakımından geçerli olmaktadır.

Tüzel kişilerin kurabileceği ilişkilere, bir üst kuruluşun üyesi olmak, birleşerek yeni bir tüzel kişilik kurmak veya fiili birlikler kurmak gibi örnekler verilebilir⁷⁶.

Kuruluş tarihlerinden itibaren geçen süre diğer bir deyişle yaş konusu, tüzel kişiler bakımından bir özellik taşımadığından tüzel kişinin ergin olması ve buna bağlı olarak ayırt etme gücünü kazanması söz konusu değildir. Doğum, ölüm ve gaiblik konuları da tüzel kişiler bakımından geçerli olmayan hususlardır.

Fiziki ve cismani varlıkları bulunmadığından tüzel kişiler insan faaliyetini gerektiren işler yapamamaktadırlar. Dolayısıyla, temsilci, vasi, kayyım, hukuki müşavir gibi insan faaliyetini gerektiren görevleri üstlenemezler⁷⁷.

Yabancı tüzel kişiler, birtakım haklardan yararlanamamaktadırlar. Örneğin yabancı gerçek ve tüzel kişilerin, askeri yasak bölgeler ve güvenlik bölgelerinde taşınmaz mal edinmeleri yasaktır (Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu⁷⁸ m. 9/ (b) bendi).

Tüzel kişiler, gerçek kişilerin sahip olduğu tüm kişilik değerlerine sahip olmadıklarından, bazı kişilik haklarından yararlanamazlar. Özellikle fiziki ve cismani

⁷⁴ RG. 29.4.1926, S. 359.

⁷⁵ İradi mirasçılık, atanmış mirasçılık olarak da adlandırılmaktadır. İradi mirasçılıkta mirasçı, mirasbırakanın iradesi ile atanmaktadır. DURAL, M./ÖZ, T., **Türk Özel Hukuku Cilt IV, Miras Hukuku**, 3. Bs., İstanbul 2006, s. 5.

⁷⁶ KÖPRÜLÜ, 1984, s. 415.

⁷⁷ ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 563.

⁷⁸ RG. 22.12.1981, S. 17552.

bir varlığa sahip bulunmadıklarından, maddi bedensel değerlere ilişkin olan bedensel tamlık ve yaşam, sağlık gibi konularda kişilik hakları bulunmamaktadır.

Tüzel kişilerin kamu haklarından yararlanmaları, örneğin seçme ve seçilme haklarını kullanmaları da mümkün değildir (AY. m. 67/3, Milletvekili Seçim Kanunu⁷⁹ m. 11).

b. Tüzel Kişilerin Yararlanabileceği Haklar

Tüzel kişilerin yararlanabileceği hakları üç kısımda incelemek mümkündür; Tüzel kişilerin gerçek kişilerle eşit ve aynı şekilde yararlandığı haklar, tüzel kişilerin gerçek kişilerden farklı olarak yararlandığı haklar ve tüzel kişilere özgü haklar.

aa. Tüzel Kişilerin Gerçek Kişilerle Benzer Şekilde Yararlandığı Haklar

Burada söz konusu olan haklar, özellikle malvarlığı hakları ve şahısvarlığı haklarıdır. Davalı ve davacı sıfatına sahip olabilmek, diğer bir deyişle taraf ehliyeti⁸⁰ ile davayı takip etmek ve davada usuli işlem yapabilmek anlamına gelen dava ehliyetinin varlığı da bu haklar kapsamında değerlendirilebilir⁸¹.

Kural olarak tüzel kişiler, yapılarıyla bağdaştığı ölçüde her türlü malvarlığı hak ve borçlarına sahiptirler. Bu bağlamda borçlar hukuku ve eşya hukuku alanında hakları bulunmaktadır⁸². Taşınır-taşınmaz mülkiyeti, sınırlı ayni haklar ve intifa hakkı gibi haklar tüzel kişiler bakımından da geçerlidirler.

Maddi bir varlıkları bulunmasa dahi, tüzel kişiler de birer hak süjesi olarak kabul edildiklerinden, birtakım şahısvarlığı haklarından da yararlanabilecekleri

⁷⁹ RG. 13.06.1986, S. 18076.

⁸⁰ Medeni Usul Hukukunda taraf ehliyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. PEKCANITEZ, H./ATALAY, O./ÖZEKES, M., **Medeni Usul Hukuku**, 7. Bs., Ankara 2008, s. 189 vd.; KURU, B./ARSLAN, R./YILMAZ, E., **Medeni Usul Hukuku**, 18. Bs., Ankara 2007, s. 236 vd; UMAR, B., “Medeni Usul Hukukunda Davanın Dinlenme Şartı Olarak Ehliyet”, **İÜHF**, C. 29, S. 3, s. 592 vd.

⁸¹ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s. 244; UMAR, s. 602.

⁸² AKİPEK/AKINTÜRK, s. 541-542.

hususunda görüş birliği bulunmaktadır⁸³. Tüzel kişilerin manevi kişilik değerleri ve maddi ekonomik kişilik değerleri bulunduğundan, bunlara ilişkin kişilik haklarından yararlanmaları mümkündür⁸⁴. Kişilik hakları yönünden tüzel kişilerin özellikle manevi bütünlüğü yani isimleri, şerefleri, saygınlıkları, mesleki sırları, ticari kredi ve itibarları gerçek kişilerde olduğu gibi korunmaktadır. Tüzel kişiler bu yöndeki kişilik haklarını korumak için bu haklarını ihlal edenlere karşı gerekli davaları açabilirler⁸⁵.

Tüzel kişilerin, bir davada davacı ve davalı sıfatına sahip olabildiklerinden, taraf ve dava ehliyetleri bulunmaktadır. Kişilik ve buna bağlı olarak hak ehliyeti sahibi olmanın bir sonucu da, tüzel kişilerin taraf ve dava ehliyetinin olmasıdır. Tüzel kişiler davacı sıfatıyla dava açabildikleri gibi davalı sıfatıyla tüzel kişiye karşı dava açılması da mümkündür⁸⁶.

Yapılarına uyduğu ölçüde, tüzel kişiler anayasal haklardan da yararlanabilmektedirler. Bu bağlamda tüzel kişilerin eşitlik, konut dokunulmazlığı, düşünceyi açıklama özgürlüğü gibi hakları bulunmaktadır⁸⁷.

⁸³ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 542-543; OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 209 vd.; HATEMİ, s. 155; OKUR, s. 379-380; KÖPRÜLÜ, 1984, s. 416.

⁸⁴ OKUR, s. 379-380; HATEMİ, s.155.

⁸⁵ 4 YD. 22.06.1973, E. 1972/7879, K. 1973/6926 (ÇEVİK, O. N., **Uygulamada Şirketler Hukuku**, 3. Bs., Ankara 2002, s. 177): “Tüzel kişiler, nitelikçe gerçek kişilerin kişiliklerine özgü olanların dışında kişilik haklarına sahiptirler ve bunların halele uğratılması halinde manevi tazminat adı altında kendilerine bir özel giderin sağlanmasını isteyebilirler.”

⁸⁶ Tüzel kişinin taraf ve dava ehliyeti, hak ehliyetinin kapsamında yer almaktadır. Buna göre taraf ve dava ehliyeti, tüzel kişiliğin ve hak ehliyetinin bir sonucudur. Ancak, kıymetli evraktaki sebepsiz iktisap davasına ilişkin TTK. m. 644’de, bu durumun adeta istisnası niteliğinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. TTK. m. 644/f. 2’ye göre, tüzel kişiliği bulunmayan ticarethaneye karşı sebepsiz iktisap davası açılabilir. Bu hükümde tüzel kişiliği ve dolayısıyla dava ve taraf ehliyeti bulunmayan ticarethaneye karşı dava açılması imkanı tanınmıştır; fakat böyle bir hükme yer verilmiş olması ticarethanenin bir tüzel kişilik haline geldiği anlamını taşımamaktadır. Burada kanunun açık hükmü gereği sadece kıymetli evraktaki sebepsiz iktisap davası bakımından ticarethaneye karşı dava açılabilir; yoksa bu hüküme dayanarak ticarethaneyi bir tüzel kişilik olarak kabul etmek mümkün değildir. Tüzel kişiliği ve bunun sonucunda hak ehliyeti olmadığı halde, taraf ehliyetine sahip olma hususu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UMAR, s. 593.

⁸⁷ SEROZAN, s. 32.

bb. Tüzel Kişilerin Gerçek Kişilerden Farklı Olarak Yararlandığı Haklar

Tüzel kişiler, gerçek kişilerin yararlandığı bazı haklardan yapıları gereği daha farklı bir şekilde yararlanmaktadır. Özellikle yerleşim yeri ve taşınmazların kazanılmasına ilişkin haklar, tüzel kişiler bakımından gerçek kişilerden farklı bir şekilde düzenlenmiştir.

TMK. m. 51'e göre tüzel kişinin yerleşim yeri, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yerdir. TMK. m. 19'a göre ise yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir.

Gerçek kişilerin yerleşim yeri bakımından önemli olan "sürekli kalma niyeti"nin bulunmasıdır. Tüzel kişiler bakımından böyle bir niyet aranmamaktadır. Tüzel kişilerin yerleşim yeri açısından "işlerinin yönetildiği yer" önem taşımaktadır. Ancak tüzel kişiler isterlerse tüzüklerinde işlerinin yönetildiği yerden başka bir yeri yerleşim yeri olarak kabul edebilirler. Bu halde tüzel kişiler yerleşim yeri seçme hakkına sahiptirler. Tüzel kişiler bakımından yasal yerleşim yeri söz konusu değildir. Bunun yanı sıra tüzel kişilerin aynı zamanda birden çok yerleşim yeri olması da mümkündür (TMK. m. 19/3).

Taşınmazların kazanılmasına ilişkin olarak, bazı tüzel kişilerin taşınmaz mal kazanımları sınırlandırılmıştır⁸⁸. Tüzel kişiler, intifa hakkı (MK. M. 797) ile taşınmazlara tasarruf haklarından da gerçek kişilerden farklı yararlanırlar.

Tüzel kişilerin isim üzerindeki hakları da gerçek kişilere nazaran birtakım farklılıklar içermektedir. Buna göre tüzel kişilerde ad ve soyad ayrımı yoktur; ayrıca tüzel kişiler tüzüklerini değiştirmek suretiyle isimlerini rahatça değiştirme imkanına da sahiptirler.

⁸⁸ Tüzel kişilerin taşınmaz mal kazanımlarının sınırlandırılmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 34 vd.

cc. Tüzel Kişilere Özgü Haklar

Yapıları ve amaçları nedeniyle tüzel kişiler, gerçek kişilerin sahip olamadığı birtakım haklardan yararlanmaktadırlar⁸⁹.

Yalnızca tüzel kişilerin yararlandığı bu haklar “topluluk hakları” olarak adlandırılmaktadır⁹⁰. Tüzel kişiler, kişi veya mal toplulukları olmaları nedeniyle bu haklardan yararlanabilmektedirler⁹¹.

Tüzel kişilerin, üyeleri ile aralarındaki ilişkilerden kaynaklanan haklar, topluluk haklarının önemli bir kısmını oluşturur⁹². Bu kapsamda tüzel kişilerin üyelerini çıkarma hakkı, sermaye ve ödenti (aidat) isteme hakkı bulunmaktadır. Tüzel kişiler, üyelerine karşı disiplin tedbirleri alma ve disiplin cezası verme hakkına da sahiptirler.

Yalnızca tüzel kişilere ait olan haklar olarak tüzel kişinin tüzüğünde değişiklik yapma hakkı ve tüzüğe uyulmasını isteme hakkı da gösterilebilir.

Tüzel kişiler her zaman kendilerini feshetme hakkına sahip oldukları gibi diledikleri zaman isimlerini de değiştirebilirler.

Yukarıda belirttiğimiz haklardan yalnızca tüzel kişiler yararlanmakta; gerçek kişilerin bu türden haklar kullanmaları mümkün olmamaktadır.

4. Tüzel Kişilerin Hak Ehliyetinin Sınırlanması

Türk Medeni Kanunu, tüzel kişilerin hak ehliyetini düzenlerken yalnızca yapılarından gelen bir sınırlamanın varlığını kabul etmektedir (TMK. m. 48). Tüzel kişilerin hak ehliyeti sınırlanırken, bazı hukuk sistemlerinde devlet iradesi önemli rol

⁸⁹ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 543; ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 563; ZEVLİLİLER, Medeni Hukuk, s. 406.

⁹⁰ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 543; OKUR, s. 380; ÖZKAN, Gaye I, s. 360; ZEVLİLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 164; ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 563.

⁹¹ ÖZKAN, Gaye I, s. 360.

⁹² FEYZİOĞLU/DOĞANAY/AYBAY, s. 127; ÖZKAN, Gaye I, s. 360.

oyunar; bazı hukuk sistemlerinde ise, tüzel kişinin amacı önem taşır. Tüzel kişilerin hak ehliyetinin, özel kanunlardaki düzenlemeler suretiyle sınırlandırılması da mümkündür^{93 94}.

a. Tüzel Kişilerin Yapılarından Kaynaklanan Sınırlama

TMK. m. 48'e göre, tüzel kişiler gerçek kişilere özgü olanlar dışında tüm haklara ve borçlara ehildirler. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, bu sınırlama tüzel kişilerin fiziki ve maddi bir varlığa sahip olmamaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır⁹⁵.

b. Özel Kanunlardan Kaynaklanan Sınırlama

Tüzel kişilerin ehliyetinin özel kanunlarla da sınırlandırılabileceğı kabul edilmektedir⁹⁶. Nitekim ülkemizde de tüzel kişilerin ehliyetlerinin özel kanunlarla sınırlandırılabileceğı belirtilmektedir⁹⁷.

Özel kanunlarda öngörülen sınırlamaların, genel olarak tüzel kişilerin malvarlığı alanına yöneldiğı ifade edilmektedir. Bunun temelinde yatan sebebin ise

⁹³ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 545..

⁹⁴ ÖZTAN, tüzel kişilerin hak ehliyetinin sözleşme ile de sınırlandırılmasının mümkün olduğunu belirtmektedir. Ancak tüzel kişilerin hak ehliyeti sözleşme ile sınırlanırken, kamu düzeni ve tüzel kişilerin üyelerinin menfaatlerinin gözetilmesi gerekmektedir. Kamu düzeni ve tüzel kişilerin üyelerinin menfaatleri, sınırlamanın sınırını teşkil etmektedir. Bkz. ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 30. Kanaatimizce, TMK. m. 23'de yer alan "kimse hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez" hükmü, hukuki kişilik olarak kabul edilen tüzel kişiler bakımından da geçerli olduğu için, tüzel kişilerin hak ehliyetlerini sözleşme ile kısıtlamaları mümkün değildir. Kanun koyucu, gerçek kişilerde olduğu gibi tüzel kişilerin de tam bir hak ehliyetine sahip olduğunu kabul ettiğinden ve gerçek kişiler de hak ehliyetlerini bir sözleşme ile sınırlandıramayacaklarından, bir başka deyişle sözleşme ile hak ehliyetinden vazgeçemeyeceklerinden, tüzel kişilerin de hak ehliyetlerini sözleşme ile sınırlandıramayacakları kabul edilmelidir. Tüzel kişilerin hak ehliyetini sınırlandıran bir sözleşme, kişilik hakkına ilişkin hükümlere aykırılık teşkil edeceğinden geçersiz sayılmalıdır (BK. m. 19).

⁹⁵ Bkz. yukarıda s. 27-28.

⁹⁶ Tüzel kişilerin hak ehliyetinin özel kanunlardaki hükümlerle sınırlanmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. KARAYALÇIN, Y., *Ticaret Hukuku II, Şirketler Hukuku, A. Giriş-Adi Şirket-Ticaret Şirketleri (Kollektif-Komandit-Limited-Kooperatif Şirketler*, 2. Bs., Ankara 1973, s. 99 vd.

⁹⁷ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 545; HATEMİ, s. 156, 160.

tüzel kişilerin özellikle ekonomik açıdan güç kazanmalarını engellemek olduğu belirtilmektedir⁹⁸.

Tüzel kişilerin ehliyetlerinin özel kanunlarla sınırlandırılmasına örnek olarak 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun⁹⁹ 64. maddesi gösterilmekteydi. Bu maddede “dernekler ikametgahları ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mala sahip olamazlar” şeklinde bir düzenleme vardı. Ancak 2004 yılında kabul edilen 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun¹⁰⁰ 22. maddesinde “dernekler genel kurullarının yetki vermesi üzerine yönetim kurulu kararıyla taşınmaz mal satın alabilir veya taşınmaz mallarını satabilirler” denilmektedir.

Görüldüğü üzere, eski Dernekler Kanunu'nda yer alan ve derneklerin taşınmaz mal edinmesine ilişkin bir sınırlama öngören düzenleme, yeni Dernekler Kanunu'nda bulunmamaktadır. Bu değişiklik, genel olarak kanun koyucunun tüzel kişilerin ehliyeti ile gerçek kişilerin ehliyeti arasındaki eşitliğin tam olarak sağlanması iradesini de ortaya koymaktadır.

c. Amaç ile Sınırlama

aa. Genel Olarak

Kişi ve mal topluluklarının bir tüzel kişi olarak ortaya çıkmalarındaki en büyük neden, belirli bir amaca ulaşmak için bir araya gelmeleridir. Amaç unsuru, tüzel kişilerin temelinde yatan varlık nedenidir.

Amaç tüzel kişilerin varlık nedeni olduğundan, tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetinin kapsam ve sınırlarının bu amaç çerçevesinde belirlenmesi gerektiği ifade

⁹⁸ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 545.

⁹⁹ RG. 7.10.1983, S. 18184.

¹⁰⁰ RG. 23.11.2004, S. 25649.

edilmektedir¹⁰¹. Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetlerinin amaçlarıyla sınırlı olduğunu savunan görüş “tahsis ilkesi” olarak adlandırılmaktadır¹⁰².

bb. Tahsis İlkesi

Belirli bir amaç için bir araya gelen topluluklar olan tüzel kişilerin, bu amaçları ile sınırlı hak edinip borç altına girebilecekleri görüşüne “tahsis ilkesi” denir¹⁰³. Bu ilke kapsamında tüzel kişiler, yalnızca amaçlarını gerçekleştirmeye yarayacak haklara ve borçlara sahip olabilirler. Tahsis ilkesi ışığında, tüzel kişinin ehliyetinin kapsamını amacı belirlemekte ve sınırlamaktadır.

Tahsis ilkesine göre, tüzel kişinin yapmış olduğu işlemlerin hüküm ifade etmesi için bu işlemlerin amacı gerçekleştirmeye yönelik olmaları gerekmektedir. Tüzel kişinin amacı gerçekleştirmeye yönelik olmayan işlemleri ise, hukuki sonuç doğurmamakta ve yok hükmünde kabul edilmektedir¹⁰⁴.

Tahsis ilkesi, özellikle Fransız hukukunda yaygınlık kazanmış bir görüştür¹⁰⁵. Tahsis ilkesi, İngiliz hukukunda da kabul görmüştür. İngiliz hukukunda tahsis ilkesinin yansımaları, özellikle şirketler hukukunda ortaya çıkmıştır. İngiliz hukukunda, şirketlerin ana sözleşmelerinde yazılı konularıyla sınırlı bir ehliyete sahip olmalarına “ultra vires doktrini”denir¹⁰⁶.

¹⁰¹ ZEVKLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 563; FRANKO, s. 41; ÖZKAN, Gaye I, s. 361.

¹⁰² Tahsis ilkesi yerine, “ihtisas prensibi” veya “özellik ilkesi” kavramları da kullanılmaktadır. Tahsis ilkesi karşısında, tüzel kişilerin yasal istisnalar dışında hak ehliyetinin genel ve eşit olduğunu ifade eden “genellik esası” bulunmaktadır. KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 96-97.

¹⁰³ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 546; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 29; SEROZAN, s. 33; ÖZKAN, Gaye I, s. 361.

¹⁰⁴ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 103.

¹⁰⁵ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 546.

¹⁰⁶ Türk hukukunda, medeni hukuk tüzel kişilerinin hak ehliyetinin, ultra vires doktrini ile sınırlandırıldığına ilişkin görüş için bkz. ÖZKAN, I., “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması II”, 1975, *Adalet Dergisi*, S. 5-6, s. 617 vd.; Aksi görüş için bkz. MİMAROĞLU, S. K., *Ticaret Hukuku, II. Cilt, İşletme Hukuku-Ticaret Ortaklıkları Hukuku*, Ankara 1972, s. 92; İMREGÜN, O., “Türk Ticaret Kanunu’na Göre Ticaret Şirketlerinin Ehliyeti ve Temsili”, *II. Banka ve Ticaret Hukuku Haftası*, Ankara 1962, s. 276.

cc. Tahsis İlkesinin Öngördüğü Sınırlamanın Niteliği

Tüzel kişilerin amaçlarının hak ehliyetini mi fiil ehliyetini mi yoksa her ikisini de mi sınırladığı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Tahsis ilkesinin tüzel kişilerin hak ehliyetini sınırlandırıdığını ileri süren görüşlere göre, amaç unsuru tüzel kişinin en önemli ve olmazsa olmaz unsurudur; bu nedenle hak ehliyetinin doğal sınırını çizmektedir¹⁰⁷. Bu görüşler hak ehliyetini, tüzel kişiye amacını gerçekleştirmek için tanınmış bir ehliyet olarak kabul etmektedirler¹⁰⁸. Tüzel kişiler yalnızca tüzük, senet veya ana sözleşmelerinde yer alan amaçları doğrultusunda hak ehliyetine sahiptirler. Bu durumda tüzel kişilerin amaçları dışında hak edinmeleri ve borç altına girmeleri kabul görmemektedir¹⁰⁹.

Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetlerini birbirinden ayırmanın güçlüğünden hareketle, hak ehliyetinin tüzel kişinin amacıyla sınırlandırılmasının doğal olarak fiil ehliyetini de sınırlandırıdğı ifade edilmektedir¹¹⁰.

Tahsis ilkesinin tüzel kişilerin fiil ehliyetini sınırlandırıdığını ileri süren görüşe göre¹¹¹, tüzel kişilerin hak ehliyetinin amaçlarıyla sınırlı olduğunu kabul etmek, amaçlarının gerçekleşmesi için gerekli olan haklardan başka haklar edinemeyecekleri anlamına gelmektedir ki, bu noktada amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan hakların tespit edilmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu görüşe göre,

¹⁰⁷ ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 29; FRANKO, s. 38; VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 140; OKUR, s. 387.

¹⁰⁸ ATAAY, A., **Medeni Hukukun Genel Teorisi**, 2. Bs., İstanbul 1971, s. 230; VELİDEDEOĞLU, Medeni Hukuk, s. 182.

¹⁰⁹ KÖPRÜLÜ, 1984, s. 414; BİLGE, N., “Hükmi Şahısların Sahip Olabilecekleri Medeni Haklar”, **Adliye Ceridesi**, 1942, Y. 33, S. 1, s. 28; ÖZKAN, Gaye II, s. 618-619.

¹¹⁰ FRANKO, s. 39; ÖZTAN, Tüzel Kişilik, s. 29.

¹¹¹ AKİPEK/AKINTÜRK, s. 547; SAYMEN, F. H., **Medeni Hukukumuzda Hükmi Şahıslar**, İstanbul 1944, s. 81.

amaç tüzel kişinin sahip olabileceği hakların belirlenmesinde değil, bu hakların nasıl kullanılacağına tesbitinde bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹².

Öğretide tahsis ilkesinin, tüzel kişinin hem hak hem fiil ehliyetini sınırlandığı yönünde de bir görüş bulunmaktadır¹¹³. Bu görüş hak ve fiil ehliyetinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve fiil ehliyetinin hak ehliyetinden daha geniş olamayacağını ortaya koymaktadır¹¹⁴.

Tahsis ilkesinin, tüzel kişinin hak ehliyetini mi yoksa fiil ehliyetini mi sınırlandığı yönündeki tartışmalar teorik niteliktedir. Tüzel kişiler açısından hak ve fiil ehliyetini birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Tahsis ilkesinin tüzel kişinin hak ehliyetini sınırladığını kabul edersek, sahip olunmayan bir hakkın kullanılması mümkün olmadığından; bu sınırlama fiil ehliyetinin sınırlanması sonucunu da doğuracaktır. Tahsis ilkesinin tüzel kişilerin fiil ehliyetini sınırlandığını kabul edersek, var olan bir hakkın kullanılamaması söz konusu olacağından, dolaylı olarak hak ehliyetinin sınırlanması sonucu ortaya çıkacaktır. Görüldüğü üzere, tahsis ilkesinin tüzel kişilerin hak ehliyetini sınırlandırması ile fiil ehliyetini sınırlandırmasının sonuçları arasında fark bulunmamaktadır¹¹⁵.

¹¹² HATEMİ, tüzel kişinin amacını, fiil ehliyetinin sınırlaması olarak değil organların yetkisinin sınırlaması olarak değerlendirmektedir. Yazara göre, tüzel kişinin fiil ehliyetinin, tüzüğünde veya ana sözleşmesinde belirtilen amaçla sınırlandırılması, kefalet ve bağışlama gibi yasal işlemler bakımından kabul edilebilir. Tüzel kişinin bağışlama ve kefalet gibi işlemlerinin geçerli olabilmesi için, bunların tüzük veya ana sözleşmedeki amaçları kapsamında yapılması gerekmektedir. Bkz. HATEMİ, s. 161.

¹¹³ ZEVKLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 564;

¹¹⁴ ÖZSUNAY, s. 41; DOĞANAY, Ü., **Hükmi Şahıslar (Ders Notları)**, İstanbul 1967, s. 31.

¹¹⁵ FRANKO, s. 39; OKUR, s. 383, dn. 27.

C. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyeti

1. Genel Olarak

Hak ehliyetlerinin yanı sıra, tüzel kişiler kural olarak tam bir fiil ehliyetine de sahiptirler. Gerçek kişilerin fiil ehliyetine sahip olabilmesi bakımından birtakım biyolojik, bedensel ve psikolojik şartlar arandığı halde, tüzel kişiler bakımından bu nitelikte şartlar öngörülmesi mümkün değildir. Esasen tüzel kişilerin ayırt etme gücünden veya ergin olmasından da söz edilemez.

Tüzel kişilerin fiil ehliyetine sahip olabilmesi yani kendi fiilleriyle hak edinip borç altına girebilmesi, organlarının bulunması şartına bağlıdır (TMK. m. 49). Bu halde denilmektedir ki; fiil ehliyeti gerçek kişilerde olgunlaşmayla, tüzel kişilerde ise organlaşmayla kazanılmaktadır¹¹⁶.

Tüzel kişilerin fiil ehliyeti, hukuki işlem yapabilme ve haksız fiillerden sorumlu tutulabilme ehliyetlerini kapsamaktadır. Dava ve taraf ehliyeti de tüzel kişilerin fiil ehliyeti kapsamında değerlendirilmektedir.

2. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyetini Kazanması

a. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyetini Kazanma Anı

Türk Medeni Kanunu'nun 49. maddesine göre, "tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar". Bu düzenlemeye göre, tüzel kişilerin fiil ehliyetlerinin başlangıç anı, kanun veya kuruluş belgelerinde yer alan zorunlu organlarının teşekkül ettiği andır. Tüzel kişinin zorunlu organları, kanunlarda ve her tüzel kişinin kendi kuruluş belgesinde tespit

¹¹⁶ SEROZAN, s. 32.

edilmektedir¹¹⁷. Bu halde tüzel kişi zorunlu organları oluşmadığı sürece fiil ehliyetini kazanamamakta, yalnızca hak ehliyetine sahip bir kişilik olarak hukuk hayatında varlığını sürdürmektedir. Ancak, bazı tüzel kişilerin fiil ehliyetini kullanabilmeleri bir başka deyişle, faaliyete başlayabilmeleri için organlarının teşekkül etmesi yeterli değildir; ayrıca ruhsat veya izin almaları gerekmektedir. Buna örnek olarak, birer tüzel kişi tacir olan bankalar ve sigorta şirketleri gösterilebilir¹¹⁸.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere¹¹⁹ tüzel kişiler, kişilik kurma iradelerini bir senet veya tüzükla açıklamaktadırlar. Bu senet veya tüzüklerde aynı zamanda tüzel kişiliğin organlarının gösterilmesi zorunluluğu bulunmaktadır (TMK. m. 106, m. 58, Dernekler Kanunu m. 4). Pozitif hukukta yer alan bu düzenlemeler ışığında, tüzel kişiler hak ve fiil ehliyetlerini aynı anda kazanmaktadırlar. Bir başka deyişle tüzel kişiler, kişilik kazandıkları anda organlarının da teşekkül etmesi şartıyla, hak ehliyetiyle birlikte fiil ehliyetine de sahip olmaktadır. Ancak teoride tüzel kişilerin kişilik ve hak ehliyetini kazandıkları an ile fiil ehliyetini kazandıkları an farklıdır. Tüzel kişi zorunlu organlarının kurulduğu anda fiil ehliyetine sahip olmaktadır. Hak ehliyetini kazanma anı ise, tüzel kişilik bakımından kabul edilen kuruluş sistemlerine göre belirlenmektedir¹²⁰.

b. Tüzel Kişilerde Organ Kavramı

Tüzel kişinin tüzük, senet veya ana sözleşmesinde yazılı hedefini ve amacını gerçekleştirebilmesi için birtakım faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Faaliyetlerde bulunabilmek demek, tüzel kişinin birtakım eylem ve işlemler yapması

¹¹⁷ Vakıflarda yönetim kurulu zorunlu organdır. Ayrıca vakfeden, vakıf senedinde gerekli gördüğü başka organların oluşturulmasını da belirleyebilir (TMK. m. 109). Derneklerde ise zorunlu organlar, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur (TMK. m. 72).

¹¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 145.

¹¹⁹ Bkz. yukarıda s. 26.

¹²⁰ Bkz. yukarıda s. 25, dn. 63-64-65.

zorunluluğunun gündeme gelmesi demektir. Tüzel kişilik adına irade açıklamasında bulunarak hukuki sonuçlar yaratacak, bir başka deyişle tüzel kişiliğin faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için onun adına işlem yapacak bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Tüzel kişinin bu örgütlenmesi içinde yer alan ve tüzel kişinin iradesini açıklama, işlemlerini yapma ve işlerini yürütme görevini üstlenen bu kişi veya kişiler, tüzel kişinin organlarıdır¹²¹.

Tüzel kişinin organları, tüzel kişinin iradesini ortaya koymakta ve tüzel kişinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedirler¹²². Organın eylem ve işlemleri, tüzel kişinin eylem ve işlemleridir. Organlar, iç ilişki yanında dış ilişkide de tüzel kişi adına eylem ve işlem yapmaktadırlar.

Organların organ olarak açıkladıkları irade, doğrudan doğruya tüzel kişinin öz iradesi niteliğindedir¹²³. Bir başka deyişle, organın iradesi doğrudan doğruya tüzel kişinin iradesidir. Bu nedenle tüzel kişinin organları bir temsilci niteliğinde değildirler¹²⁴. Tüzel kişi ile organları arasında bir temsil ilişkisi bulunmamaktadır. Buna karşılık organların tüzel kişinin yasal temsilcisi olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır¹²⁵.

Tüzel kişiler, fiil ehliyetini organlarının oluşmasıyla kazandıklarına göre, organların ortadan kalkması halinde fiil ehliyetlerini yitirirler. Ancak tüzel kişinin

¹²¹ ZEVLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 565; OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 213; AKİPEK/AKINTÜRK, s. 549.

¹²² OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 212-213; DURAL/ÖĞÜZ, s. 231-232; ZEVLİLER/HAVUTÇU/ GÜRPINAR, s. 167; ZEVLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 565; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 31; VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 141.

¹²³ KÖPRÜLÜ, 1984, s. 418-419.

¹²⁴ Tüzel kişiyle organları arasında temsil ilişkisi bulunmadığına dair ayrıntılı bilgi için bkz. KÖPRÜLÜ, 1984, s. 419 vd.; ZEVLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 565.

¹²⁵ İMREGÜN, organların tüzel kişinin yasal temsilcisi olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Hükmi şahıs medeni hakları ancak organları vasıtası ile kullanabilir. Organlar netice itibarıyla hükmi şahsın kanuni mümessilidirler. Organ, hükmi şahıs adına hareket ederken, hükmi şahsın değil, kendi iradesini kullanır, ancak yaptığı muamele hükmi şahsı “kanuni temsil” icabı ilzam eder”. Bkz. İMREGÜN, Ehliyet, s. 277’den naklen; KAYA, A., “Şirketlerin Hukuki Ehliyetinin Sınırları I”, *Adalet Dergisi*, 1983, S. 3, s. 548.

organlarını geçici olarak yitirmesi, kişiliğini de kaybetmesi sonucunu doğurmamaktadır¹²⁶. Zorunlu organlarını sürekli bir şekilde kaybeden tüzel kişiler bunun sonucunda kişiliklerini de yitirmektedirler¹²⁷.

3. Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyetinin Kapsamı

Tüzel kişilerin fiil ehliyetinin kapsamını hak ehliyeti belirlemektedir; çünkü fiil ehliyetinin sınırı, hak ehliyetinin sınırını aşamaz¹²⁸. Tüzel kişilerin fiil ehliyetinin kapsamı, aynı zamanda fiil ehliyetini tüzel kişi adına kullanan organların yetkilerinin kapsamını da ortaya koymaktadır.

Yapılarından kaynaklanan birtakım farklılıklar dışında, gerçek kişilerin fiil ehliyeti ile tüzel kişilerin fiil ehliyetinin kapsamı aynıdır¹²⁹. Bu bağlamda tüzel kişilerin de gerçek kişilerde olduğu gibi hukuki işlem ehliyeti, haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti ile dava ve taraf ehliyeti bulunmaktadır.

a. Hukuki İşlem Ehliyeti

Tüzel kişilerin hukuki işlem ehliyeti, organları vasıtasıyla işlerlik kazanır (TMK. 49). Hukuki işlem yapılabilmesi için, geçerli bir irade beyanına ihtiyaç duyulur. İşte tüzel kişinin organları, tüzel kişi adına bu irade beyanını ortaya koymaktadırlar.

Organların, tüzel kişi adına yaptıkları hukuki işlemler nedeniyle tüzel kişi sorumlu olmaktadır (TMK. m. 50/2). Tüzel kişilerin organların eylem ve işlemlerinden sorumlu olması “başkasının eyleminden sorumluluk” anlamına

¹²⁶ Geçici olarak organlarını yitiren tüzel kişiye, TMK. m 427/4 uyarınca vesayet makamı tarafından kayyım atanmaktadır. Kayyımın atanmasıyla, yeni organ oluşturulana kadar geçen sürede fiil ehliyetinin kullanılması sağlanır.

¹²⁷ ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 31.

¹²⁸ OKUR, s. 379; KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 548.

¹²⁹ ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 564.

gelmemektedir¹³⁰; çünkü organlar tüzel kişinin ayrılmaz bir parçası ve bizzat tüzel kişinin kendisidirler.

Tüzel kişilerin hukuki işlem ehliyeti kapsamına hem borçlandırııcı işlemler hem tasarruf işlemleri girmektedir. Organlar, tüzel kişi adına hukuki işlem ehliyetini kullanırken sözleşme yapabilirler, aynı bir hak oluşturabilir veya devredebilirler. Organlar, tüzel kişi adına işlem yapmalarının yanı sıra, tüzel kişi adına bir edimi ifa veya bir ifayı kabul ederler. Organlar borca aykırı davranışları nedeniyle alacaklılara zarar verirlerse, bu zarardan tüzel kişi sorumlu olacaktır¹³¹.

Genel olarak kabul gören bir görüşe göre, hukuki işlemlerin tüzel kişi adına yapılmış sayılabilmesi için, bunların tüzel kişinin amacı ve konusu kapsamında olması gerekmektedir¹³². Tüzel kişinin amacıyla ilgili bir işlem olması şartıyla, tüzel kişi organlarının işlemlerinden sorumludur ve bu bunlarla bağlıdır¹³³. Ayrıca bu görüş tüzel kişilerin, amaçlarıyla bağdaştığı ölçüde mal edinebileceğini, hizmetlerden yararlanabileceğini ve belirli ödemelerde bulunabileceğini ileri sürmektedir¹³⁴. Bu görüş, tüzel kişilerin hak ehliyetinin amaçlarıyla sınırlı olduğunu belirten tahsis ilkesinin bir uzantısıdır.

b. Haksız Fiillerden Sorumlu Olma Ehliyeti

Tüzel kişiler bakımından haksız fiillerden sorumlu olma ehliyetinin kabul edilmesinde, gerçeklik teorisinin etkileri ve yansımaları görülmektedir¹³⁵. Ayrıca, tüzel kişinin, organların organ sıfatıyla ve organlık görevini ifa ederken işlediği

¹³⁰ SEROZAN, s. 42.

¹³¹ OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 218.

¹³² KÖPRÜLÜ, 1979, s. 413; ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 566; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 36; SEROZAN, s. 44.

¹³³ SEROZAN, s. 45; VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 142.

¹³⁴ ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 566.

¹³⁵ ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 37.

haksız fiiller nedeniyle sorumlu tutulmasının temelinde, zarar görenleri koruma amacı yer almaktadır¹³⁶. Bu durumda zarar gören veya görenlerin, güçlü bir taraf olan ve malvarlığı gerçek kişiye oranla daha fazla olan tüzel kişiye başvurmakta menfaatleri bulunmaktadır.

Tüzel kişiler, organlarının yapmış olduğu hukuka aykırı fiiller nedeniyle ortaya çıkan zararlardan sorumludurlar. TMK.’nın 50. maddesinin 2. fıkrasına göre organlar hukuki işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına sokarlar. Burada “diğer fiiller” ifadesi haksız fiili de içermektedir. Bu halde organların yaptığı hukuka aykırı işlemler, belirli koşulları taşıması halinde tüzel kişi tarafından yapılmış sayılır.

Tüzel kişinin haksız fiil nedeniyle sorumlu tutulabilmesi için ilk şart, haksız fiilin tüzel kişinin organı tarafından işlenmiş olmasıdır. Tüzel kişinin organı, bu haksız fiili işlerken “organ” sıfatıyla hareket etmelidir. Haksız fiili işlerken organ sıfatıyla hareket edilmesinden kasıt haksız fiilin, organlık yetkisi kapsamında faaliyette bulunurken “organ sıfatıyla davranan bir kişinin” fiilinden meydana gelmesidir¹³⁷. Organ, organ sıfatıyla değil de şahsen başka birine karşı haksız fiil işlemişse bunun sonuçlarına kendisi katlanır¹³⁸.

Haksız fiili işleyen tüzel kişinin memur veya müstahdemi¹³⁹ ise, diğer bir deyişle organ sıfatı bulunmuyorsa veya organ sıfatı olmakla beraber bu fiil organlık

¹³⁶ SEROZAN, s. 43.

¹³⁷ Tüzel kişilerin organları da nihayetinde gerçek kişilerdir. Bu gerçek kişilerin kendi yaşam alanları kapsamında işledikleri haksız fiillerden tüzel kişilik sorumlu değildir. Tüzel kişinin haksız fiilden sorumlu tutulabilmesi için, bu gerçek kişilerin organ sıfatıyla hareket ederken haksız fiil işlemiş olmaları gerekmektedir. AKİPEK/AKINTÜRK, s. 554-555; ZEVLİLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 169..

¹³⁸ FEYZİOĞLU/DOĞANAY/AYBAY, s. 128; OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 220.

¹³⁹ Tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinin, organları tarafından yürütülmesi mecburiyeti bulunmamaktadır. Tüzel kişi, birtakım faaliyetlerinin yürütülmesi için yardımcı kişiler çalıştırabilir. Bu yardımcı kişiler ile tüzel kişi arasında sözleşme ilişkisi vardır. Bu sözleşme ilişkisi ise, temsil, vekalet veya hizmet sözleşmesine dayanabilir. İşte, tüzel kişinin memur veya müstahdemleri de, tüzel kişiyle arasında

görevinin kapsamı dışında ise, artık bu haksız fiil nedeniyle tüzel kişinin sorumlu tutulması mümkün değildir. Ancak tüzel kişilerin, istihdam eden (BK. m. 55), ifa yardımcısı kullanan (BK. m. 100), hayvan idare eden (BK. m. 56), bina sahibi (BK. m. 58) ve taşınmaz maliki (BK. 656) olarak sorumlu tutulmaları mümkündür.

Tüzel kişinin organlarının haksız fiillerinden sorumlu tutulmasının ikinci şartı ise organın, haksız fiili, organ sıfatıyla “herhangi bir görevini ifa ederken” işlemiş olmasıdır. Bir başka deyişle, haksız fiili organlık görevini ifa ederken; tüzel kişi adına iş veya işlem yaparken gerçekleştirmesi gerekmektedir¹⁴⁰. Haksız fiili işleyen organın, haksız fiilin konusuyla ilgili iç ilişkide yetkisi olmasa da veya sınırlandırılmış olsa da, dış ilişki bakımından konu yetkisi kapsamında ise artık tüzel kişi, organın işlediği bu haksız fiil nedeniyle sorumlu kabul edilmektedir¹⁴¹.

Organın işlediği haksız fiil nedeniyle tüzel kişinin sorumlu olabilmesi için, haksız fiilin, tüzel kişinin hak ehliyetinin kapsamında bulunması gerektiği belirtilmektedir¹⁴². Bir başka deyişle, tüzel kişinin organın haksız fiillerinden sorumlu olabilmesi için, bu fiiller tüzel kişinin amacını gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler sırasında yapılmalıdır.

Organ tüzel kişinin ayrılmaz bir parçası sayıldığından, sorumluluğun kusura dayandığı hallerde, organın kusuru tüzel kişinin kusuru olarak kabul edilmekte ve tüzel kişi, organın bu fiilinden sorumlu tutulmaktadır¹⁴³. Kusursuz sorumluluk

temsil, vekalet veya hizmet ilişkisi bulunan yardımcı kişilerdir. OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 215.

¹⁴⁰ ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 567.

¹⁴¹ OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 219.

¹⁴² OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, s. 219; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 36-37; KÖPRÜLÜ, 1979, s. 413.

¹⁴³ SEROZAN, s. 42; HATEMİ’ye göre tüzel kişinin, organlarının kusurlarıyla sebebiyet verdiği haksız fiillerden sorumlu tutulmasının temelinde, tıpkı ayırt etme gücü bulunmayanların bazı hallerde hakkaniyet gereği sorumlu tutulmalarında olduğu gibi, hakkaniyet düşüncesi vardır. Yazara göre, organın haksız fiillerinden tüzel kişinin sorumlu tutulabilmesi için, hakkaniyet düşüncesinin bunu gerektirmesi lazımdır. Bkz. HATEMİ, s. 159.

hallerinde ise, organların kusuru olup olmadığına bakılmaksızın tüzel kişi organlarının haksız fiillerinden sorumlu tutulmaktadır¹⁴⁴.

TMK.'nın 50. maddesinin son fıkrasında organların, hukuki işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına soktukları belirtildikten sonra, kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumlu olacakları belirtilmiştir. Kusurlu olmaları halinde, işledikleri haksız fiil nedeniyle tüzel kişiyle beraber organlar da sorumlu tutulurlar¹⁴⁵. Burada söz konusu olan müteselsil (zincirleme) sorumluluktur (BK. m. 50, m. 51/f.1)¹⁴⁶. Müteselsil sorumluluk nedeniyle, zarar gören kişi zararın tazmini için tüzel kişiye veya organı oluşturan kişi veya kişilere başvurabilir. Zarar görenin bunlardan ikisine veya yalnızca birine başvurması mümkündür. Ancak tüzel kişi, organın kusurunun bulunduğu hallerde zarar göreni tazmin ederse, kusuru nedeniyle organlarına rücu edebilir¹⁴⁷.

c. Taraf ve Dava Ehliyeti

Hukuki işlem ehliyeti ve haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti yanında, tüzel kişilerin fiil ehliyeti kapsamında taraf ve dava ehliyeti de bulunmaktadır¹⁴⁸.

Bir davada, davacı veya davalı olmak; bir davada taraf olabilmek “taraf ehliyeti” olarak adlandırılmaktadır¹⁴⁹. Taraf ehliyetine sahip olabilmenin şartı, hak ehliyetine sahip olmaktır (HUMK. m. 38). Taraf ehliyeti kapsamında, tüzel kişiler

¹⁴⁴ SEROZAN, s. 42-43.

¹⁴⁵ Organların kusurlarının bulunması halinde, tüzel kişi ile birlikte sorumlu tutulmalarının temelinde, aynı zamanda ortak veya organ olan organ-kişilerin tüzel kişilik perdesinin arkasına saklanmalarını önleme düşüncesi de bulunmaktadır. Bkz. SEROZAN, s. 43.

¹⁴⁶ ZEVKLİLER/HAVUTÇU/GÜRPINAR, s. 169; ZEVKLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 567; FEYZİOĞLU/DOĞANAY/AYBAY, s.129; ÖZTAN, Tüzel Kişiler, s. 37; VELİDEDEOĞLU, Medeni Hukuk, s. 186; AKİPEK/AKINTÜRK, s. 556; KARAYALÇIN, Y., **Ticaret Hukuku Dersleri, Şirketler Hukuku, A) Giriş-Şahıs Şirketleri**, Ankara 1965, s. 73.

¹⁴⁷ SEROZAN, s. 44; HATEMİ, s. 160; VELİDEDEOĞLU, Medeni Hukuk, s. 186.

¹⁴⁸ UMAR, taraf ehliyetinin hak ehliyeti ile aynı olmadığını ve hatta taraf ehliyetinin, hak ehliyetinin bir parçası dahi olmadığını ifade etmektedir. Aynı görüşü dava ehliyeti ile fiil ehliyeti arasındaki ilişki için de ileri sürmektedir. UMAR, s. 592-593, s. 602.

¹⁴⁹ PEKCANITEZ/ATALAY/ÖZEKES, s. 189.

davanın aktif ve pasif sujesi olabilirler; dava ve talep haklarını kullanabilirler¹⁵⁰. Dava ehliyeti ise, davayı yürütme ve usuli işlemler yapabilme ehliyetidir¹⁵¹. Dava ehliyetine sahip olmanın şartı fiil ehliyetine sahip olmaktır. Tüzel kişiler, kanunen sahip olmaları zorunlu bulunan organların kuruluşu ile fiil ehliyetini kazanırlar. Fiil ehliyeti olan tüzel kişinin aynı zamanda dava ehliyeti de vardır. Tüzel kişiler dava ehliyetlerini organları vasıtasıyla kullanırlar; dolayısıyla tüzel kişiler davalarda, organları tarafından temsil edilmektedirler¹⁵².

Dava ehliyetinin bir sonucu olarak, tüzel kişiler sahip oldukları hak ve borçlarla ilgili davalarda her türlü işlemi yapabilmektedirler¹⁵³. Buna göre, tüzel kişilerin dava ehliyetinin kapsamı, fiil ehliyetinin alanı ile sınırlıdır¹⁵⁴.

III. Ticaret Şirketlerinin Ehliyeti

Ticaret şirketlerinin tümünün tüzel kişiliği ve buna bağlı olarak hak ve fiil ehliyetleri bulunmaktadır. Ticaret siciline tescil ile hak ehliyeti; organların teşekkülü ile de fiil ehliyeti kazanılmaktadır. Birer tüzel kişi tacir olan ticaret şirketlerinin ehliyeti, tüzel kişilerin ehliyeti ile sıkı bir ilişki içinde olduğundan; tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyeti yukarıda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bunun yanı sıra Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasında, ticaret şirketlerinin ehliyetine ilişkin olarak tüzel kişilerin ehliyetini düzenleyen TMK. m. 48'e atıfta

¹⁵⁰ VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 144.

¹⁵¹ PEKCANİTEZ/ATALAY/ÖZEKES, s. 190.

¹⁵² KURU/ARSLAN/YILMAZ, s. 248; KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 111.

¹⁵³ Tüzel kişiler hakkında icra veya iflas takibi yapılabildiği gibi, tüzel kişiler de başkaları hakkında bu tür takipleri yapabilirler. VELİDEDEOĞLU, Medeni Kanun, s. 144.

¹⁵⁴ UMAR, s. 603.

bulunulmuştur¹⁵⁵. Bu husus da tez çalışmamızda, tüzel kişilerin ehliyetini ayrıntılı olarak ele almamızın nedenlerinden birisidir.

Ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından öngörülen en önemli düzenleme TTK. m. 137'dir. "Hükmi şahısların ehliyeti" başlığını taşıyan TTK.'nın 137. maddesine göre "ticaret şirketleri hükmi şahsiyeti haiz olup, şirket mukavelesinde yazılı işletme mevzuunun çevresi içinde kalmak şartıyla bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler". Bu düzenlemeye göre ticaret şirketlerinin hak ehliyeti şirket sözleşmesinde yazılı işletme konusu çevresi içinde kalan hak ve borçlardan ibarettir.

Tüm ticaret şirketlerinin ehliyetine yönelik bir düzenleme öngören TTK. m. 137, ticaret şirketlerinin ehliyetini işletme konusu çevresiyle sınırlandırarak, Türk Ticaret Hukukuna, ultra vires doktrininin etkilerini taşımaktadır.

TTK. m. 137, bir ticaret şirketi olduğundan anonim şirketler hakkında da uygulanmaktadır. Anonim şirketlerin ehliyeti, diğer ticaret şirketlerinin ehliyeti karşısında bir farklılık taşımamaktadır¹⁵⁶. Bundan dolayıdır ki; ultra vires doktrini, anonim şirketlerin ehliyetinin sınırlandırılmasında da etkilerini göstermektedir. Ultra vires doktrini, ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin ehliyetinin sınırlandırılmasında kullanılan bir ölçüt olduğundan, tez çalışmamızın ikinci bölümünde bu doktrin ve tarihi gelişim süreci ayrıntılı şekilde inceleme konusu yapılacaktır.

¹⁵⁵ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı m. 125/f.2'nin yaptığı atıf kapsamında, ticaret şirketlerine TMK. m. 48'in uygulanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. s. 203 vd.

¹⁵⁶ Bu nedenle tez çalışmamızda ticaret şirketlerinin ehliyeti konusu üzerinde ayrıntılı olarak durulmayacak; anonim şirketlerin ehliyeti incelenirken, genel olarak ticaret şirketlerinin ehliyetine de değinilecektir.

İkinci Bölüm

Ticaret Şirketlerinin Ehliyetini Sınırlandıran

Ultra Vires Doktrini

I. Ultra Vires Kavramı ve Tanımı

Ultra vires latince kökenli bir kavram olup; “ultra” kelimesi ötesine, ötesinde, dışına, dışında, “vires” kelimesi ise güç, kuvvet anlamlarını taşımaktadırlar. Buna göre “ultra vires” kavramı gücün, yetkinin dışında, ötesinde anlamına gelmektedir¹⁵⁷.

Türk Hukuk Lûgatı’nda ultra vires, yetki haricinde, salâhiyet tecavüzü olarak tanımlanmaktadır¹⁵⁸. Oxford Dictionary of Law ise, ultra vires kavramının gücün ötesinde anlamına geldiğini ve bir kamu kurumu, şirket veya organın kendisine tanınan yetki sınırlarının ötesinde yapmış olduğu bir işlemi ifade ettiğini belirtmektedir¹⁵⁹.

Ultra vires kavramı Fransızca’da “spécialité”, Almanca’da “prinzip der spezialität” olarak karşılık bulurken; Türk hukukunda latince kökenli olup İngiliz hukukunda da kullanılan “ultra vires” veya “ihtisas prensibi” kavramları tercih edilmektedir

¹⁵⁷ PULAŞLI, H., **Şirketler Hukuku, Temel Esaslar**, 7. Bs., Adana 2008, s. 52-53; KARAMUSTAFAOĞLU, T., “İngiliz Hukuku ve Ultra Vires Teorisi”, **Hirsch’e Armağan**, Ankara 1964, s. 55.

¹⁵⁸ Türk Hukuk Lûgatı, 3. Bası, Ankara 1991, s. 577.

¹⁵⁹ Oxford Dictionary of Law, 4. Ed., New York 1997, s. 479.

Kelime anlamı güç aşımı, yetki ötesi olan ultra vires, hem şirketler hukukunda hem de idare hukukunda bir doktrin olarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır.

Ultra vires doktrini İngiliz hukuku kaynaklı olup, şirketler hukuku bakımından şirketlerin hukuki ehliyetinin ana sözleşmelerinde yazılı olan konularıyla sınırlandırılması temeline dayanmaktadır¹⁶⁰. Bu doktrine göre, konu kapsamında olan işlemler ehliyet içi; konu kapsamında olmayanlar ise ehliyet dışı kabul edilmektedir. Ehliyet dışı işlemler şirketi bağlamamakta ve yok hükmünde kabul edilmektedirler¹⁶¹. Ultra vires işlemler icazetle dahi geçerlik kazanamamaktadırlar¹⁶².

Şirketin, ana sözleşmesinde yer alan yetkilerinin kapsam ve sınırını aşarak işlem yapması, o şirketin ultra vires bir işlem yaptığı anlamına gelmektedir. Ultra vires doktrinine göre, böyle bir durumda şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin şirketin ehliyet ve yetkilerinin kapsamını bildikleri varsayılmakta ve dolayısıyla bu kapsamın dışında kalan ultra vires işlemlerin uygulanması mümkün olmamaktadır¹⁶³.

Ultra vires doktrininin temelinde yatan düşünce, şirkete sermaye getiren pay sahiplerini korumaktır¹⁶⁴. Şirketin ana sözleşmesinde belirlenen konusu çerçevesinde faaliyet göstermesi ve tecrübesiz olduğu alanlarda çalışarak sermayesini riske atmasının engellenmesi ultra vires doktrini ile sağlanmaktadır; bu şekilde ise şirkete

¹⁶⁰ PENNINGTON, s. 111; SCHMITTHOFF/CURRY, s. 77; TEMPLE, R. M., "Ultra Vires: The Dual Approach", **New Law Journal**, Vol. 137, No. 6331, 1987, s. 1069.

¹⁶¹ HICKS, A., "Ultra Vires In Company Law A Capacity to Confuse", **Bracton Law Journal**, Vol. 27, 1995, s. 44; TEMPLE, s. 1069; HAYS, E., "Ultra Vires", **Kentucky Law Journal**, Vol. 2, 1913-1914, s. 13.

¹⁶² WOLFF, L. C., "The Disappearance of the Ultra Vires Doctrine in Greater China: Harmonized Legislative Action or (simply) an Accident of History?", **Northwestern Journal of International Law & Business**, Vol. 23, Issue 3, 2003, s. 635-636.

¹⁶³ GRIFFITHS, M. J./WILLIAMS, J. S., **Company Law, The Chartered Association of Certified Accountants**, London 1990, s. 37.

¹⁶⁴ POLACK, K., "Company Law-Ultra Vires-Construction of Objects Clauses", **The Cambridge Law Journal**, Vol. 24, Issue 1, 1966, s. 175; HAYS, s. 14; BARAK, A., "The Recommendations of The Company Law Reform Committee and The Doctrine of Ultra Vires", **Israel Law Review**, Vol. 3, 1968, s. 127.

sermaye koyan pay sahipleri korunmaktadır¹⁶⁵. Ultra vires doktrini aynı zamanda, konu dışında kalan işlemlerin yapılmasını yasaklayarak, şirketin sermayesinin korunmasına da hizmet etmektedir¹⁶⁶.

ANSAY¹⁶⁷, anonim şirketler hukuku bakımından ultra viresin tanımını şu şekilde yapmıştır; “...Anonim şirketler hukukunda ehliyet bakımından en dar görüşü muhakkak ki ultra-vires doktrini ile İngiliz hukuku temsil etmekteydi. Önceleri, İngilterede mevzu dahilindeki ve bu mevzu ile makul bir yakınlığı olan muameleler şirketin ehliyet hudutlarını tayin ediyordu ve bu hudutlar dışındaki muameleler, ultra vires kabul edilerek keenlemyekün addediliyordu...”

Ultra vires kavramı ve doktrini, idare hukukunda da karşımıza çıkmaktadır. İdari işlemler bakımından kamu yararı en önemli unsurlardandır; idari işlem ve eylemlerin hukuksal geçerliği kamu yararı taşımalarına bağlıdır¹⁶⁸. İdari işlem ve eylemlerin maksadının kamu yararı olması şarttır. İdari işlem ve eylemlerde kamu yararı değil de kişisel ya da siyasal amaçlar ön plana çıkmışsa, yetki amacına göre kullanılmamış ve temel amaçtan saptırılmış olmaktadır. İdare hukukunda bu durum “yetki saptırması” olarak adlandırılmaktadır¹⁶⁹. Yetki saptırması, İngiliz idare hukukunda ultra vires doktrini olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü yetki saptırması, idari işlemlerin maksat unsurundaki sakatlığı; ultra vires doktrini ise yetkilerin maksatla sınırlandırılmış olduğunu ve bu sınırı aşan işlemlerin geçerli olmadığını ifade etmektedir¹⁷⁰.

¹⁶⁵ HICKS, s. 44.

¹⁶⁶ DAVIS, S., “The Ultra Vires Rule”, **New Law Journal**, Vol. 136, No. 6273, 1986, s. 907; BALLANTINE, s. 324.

¹⁶⁷ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 84.

¹⁶⁸ GÜNDAY, M., **İdare Hukuku**, 6. Bs., Ankara 2002, s. 146-147.

¹⁶⁹ GÜNDAY, s. 147.

¹⁷⁰ MUMCU, U., “İngiliz Hukukunda Ultra Vires Kavramı”, **AÜHFD.**, 1970, C. 27, S. 1-2, s. 53.

KARAMUSTAFAOĞLU¹⁷¹ ise kamu hukuku çerçevesinde ultra vires doktrini, “...kamu otoritesinin bir tasarrufu hukuki şekline uygun surette yaparken kendisine verilen bu yetkinin niyet ve maksadını, bunun dışında bir maksad takip ederek aşması...” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, ultra vires doktrini yalnızca yetki aşımı hallerinde değil aynı zamanda sakat bir sebep veya hatalı bir usul izlenerek yapılan, yetkinin kötüye kullanıldığı işlemler bakımından da uygulanma alanı bulmaktadır. Bu halde idare hukuku bakımından, yetki aşımı suretiyle yapılan işlemlerin yanı sıra sakat bir sebep veya hatalı bir usul izlenerek yapılan işlemler de, ultra vires doktrini kapsamında batıl işlem niteliğinde kabul edilmektedirler.

II. Ultra Vires Doktrininin Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Gelişim Süreci

Ultra vires doktrininin ana vatanı İngilteredir; bu doktrin özellikle İngiliz ve Amerikan hukukunda yaygın olarak uygulanmış ve gelişmiştir. Ancak ultra vires doktrini artık bu hukuk sistemleri tarafından büyük ölçüde terk edilmiştir¹⁷². Bu doktrini uygulayan diğer ülkelerde de, yapılan yasal değişiklikler sonucunda ultra vires doktrini etkilerini yitirmiştir¹⁷³.

¹⁷¹ KARAMUSTAFAOĞLU, s. 67.

¹⁷² HICKS, s. 44.

¹⁷³ Örneğin Güney Afrika’da, 1973 yılında Şirketler Kanunu’nda ultra vires doktrininin uygulanırlığını sona erdiren değişiklikler yapılması yoluna gidilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. McLENNAN, JS., “Time for the Final Abolition of the Ultra Vires and Constructive Notice Doctrines in Company Law”, **African Mercantile Law Journal**, Vol. 9, 1997, s. 333-336; Kanada’nın British Columbia eyaletinde de 1973 yılında British Columbia Şirketler Kanunu’nda yapılan değişikliklerle ultra vires doktrini kaldırılmış ve şirketin bir gerçek kişi gibi sınırsız ehliyeteye sahip olduğu kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. SLUTSKY, B., “Ultra Vires-The British Columbia Solution”, **British Columbia Law Review**, Vol. 8, 1973, s. 311.

İngiliz mahkeme kararlarında kabul edildikten sonra kanunlarda yer alan ultra vires doktrini, şirketin, ana sözleşmede yazılı işletme konusu dışında ehliyeti bulunmadığı ve şirket sermayesinin yalnızca ana sözleşmede yer alan konu ve amaca yönelik olarak kullanılabileceği düşüncesine dayanmaktadır¹⁷⁴.

Ultra vires doktrini modern öğretiyi etkilemekle beraber, 1960'ların sonunda artık eski önemini yitirmiş ve çok fazla uygulama alanı kalmamıştır¹⁷⁵. Şirketlere ana sözleşmelerindeki konu maddesinin değiştirilmesi hususunda tanınan esneklik, ultra vires doktrininin uygulanırlığının azalmasında önemli bir etken olmuştur. Yapılan yasal değişiklikler sonucunda ise ultra vires doktrininin etkileri büyük oranda ortadan kalkmıştır.

A. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrini

İngiliz Hukukunda ultra vires doktrini, anonim şirketlerin kral veya devlet tarafından verilen imtiyazlarla kurulduğu dönemlerde ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılı kapsayan bu dönemlerde, sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte ortaya çıkan sosyal ihtiyaçları karşılamak için İngiliz Parlamentosu özel kanunlarla şirketler kurma yoluna gitmiştir¹⁷⁶. Genelde demiryolu inşa etmek amacıyla kurulan bu

¹⁷⁴ SCHAEFTLER, M. A., "Ultra Vires-Ultra Useless: The Myth of State Interest in Ultra Vires Acts of Business Corporations", **Journal of Corporation Law**, Vol. 9, Issue 1, s. 81; LEACOCK, S. J., "The Rise and Fall of The Ultra Vires Doctrine in United States, United Kingdom, and Commonwealth Caribbean Corporate Common Law: A Triumph of Experience Over Logic", **DePaul :Business & Commercial Law Journal**, Vol. 5, Issue 1, Fall 2006, s. 78; TEKİNALP, Ü., "Ticaret Ortaklıklarının İşletme Konuları ile İlgili Olmayan Ortaklıklara Katılıp Katılamayacakları Sorunu Üzerine Düşünceler", **İktisat Maliye Dergisi**, 1982, .C. 28, S. 10, s. 424-425.

¹⁷⁵ ÖZKAN, Gaye II, s. 618.

¹⁷⁶ İngiliz Hukukunda, kuruluş usullerine göre üç farklı şirket tipi bulunmaktadır. Buna göre İngiltere'de, Kraliyet tarafından tanınan özel bir yetkiyle kurulan şirketler (chartered company), Parlamento'nun çıkardığı özel kanunla kurulan şirketler (statutory company) ve genel kanun niteliği taşıyan Şirketler Kanunu kapsamında tescille kurulan şirketler (registered companies) bulunmaktadır. Ultra vires doktrini, Parlamento'nun çıkardığı özel kanunla kurulan şirketler ile genel kanun niteliği taşıyan Şirketler Kanunu kapsamında tescille kurulan şirketler bakımından uygulanmış; ancak kraliyet

şirketlere, birtakım önemli imtiyazlar tanınmıştır. Ancak bu imtiyazlar, şirketlerin anti-demokratik ve tekелci bir kimlik kazanmaları sonucunu doğurmuştur¹⁷⁷. Bunun üzerine, şirket ortakları ile alacaklılarının çıkarlarının ve kamu yararının korunması gerekliliğinden ve Kraliyet'in, toplumun ve bireylerin haklarını tam anlamıyla kullanamayacakları düşüncesinden hareketle, mahkemeler şirketlerin var olan imtiyazlarını ve geniş yetkilerini; bir başka ifadeyle ehliyetlerini kısıtlayan kararlar vermeye başlamışlardır. Bu şekilde şirketlerin, Parlamento'nun şirketin kurucu kanununda tanıdığı imtiyazlar çerçevesinde ehliyete sahip olduğu ve bu imtiyazları aşamayacakları sonucuna varılmıştır¹⁷⁸.

İngiltere'de ilk zamanlarda kurulan anonim şirketlerin hak ehliyeti gerçek kişilerin hak ehliyeti ile aynıydı. Ancak şirket ortakları ile şirketle işlem yapan üçüncü kişileri korumak amacıyla mahkemeler, ultra vires doktrininin uygulayarak, Parlamento tarafından ana sözleşmesinde belirtilen konuları gerçekleştirmek üzere kurulan şirketlerin, yalnızca ana sözleşmesinde yer alan bu konuları gerçekleştirmeyi sağlayacak yetkilere sahip olduğunu kabul etmişlerdir¹⁷⁹. Ultra vires doktrininin uygulanmasıyla, şirketlerin konuları dışında kalan işlemleri ultra vires işlem olarak nitelendirilmiş ve yok hükmünde sayılmıştır. Ultra vires işlemin şirket tarafından

tarafından tanınan özel bir yetkiyle kurulan şirketler için kabul edilmemiştir. GOWER, L. C. B., **Modern Company Law**, 2. Bs., London 1957, s. 80, 229; BROWNING, B.G., "Much Ado About Nothing: The Doctrine of Ultra Vires and Its Place in Commercial History-Particularly in Manitoba", **Manitoba Law Journal**, Vol. 8, 1977-1978, s. 361; CARPENTER, C. E., "Should The Doctrine of Ultra Vires Be Discarded?", **Yale Law Journal**, Vol. 33, 1923-1924, s. 49-50; YILDIZ, B., "AT ve İngiliz Hukuk Sistemlerinde Şirketlerin Ehliyeti (Ultra Vires İlkesi)", **BATİDER**, 2006, C. 23, S. 3, s. 192.

¹⁷⁷ YILDIZ, Ultra Vires, s. 191.

¹⁷⁸ GRIFFIN, S., "The Rise and Fall of The Ultra Vires Rule In Corporate Law", <http://www.solent.ac.uk/law/mjls/papers/griffen.htm>, (17.03.2005). s.1; YILDIZ, Ultra Vires, s. 191-192.

¹⁷⁹ MORSE, G., **Charlesworth & Morse Company Law**, 15. Bs., London 1995, s. 66.

uygulanması mümkün olmadığı gibi, ultra vires işlem nedeniyle şirkete karşı dava da açılmıyordu¹⁸⁰.

Ultra vires doktrini, şirketlerin ehliyetini ana sözleşmelerinde yazılı işletme konularıyla sınırlandırdığından, şirket ana sözleşmesinin ve dolayısıyla konusunun tescili ve tescil edilen hususların üçüncü kişiler tarafından bilindiğinin kabul edilmesi anlamına gelen sicilin olumlu etkisi ilkesi¹⁸¹, ultra vires doktrini açısından özel bir öneme sahiptir^{182 183}. Bu ilkeye göre ticaret sicili aleni bir sicil olduğundan, şirketle işlem yapacak herkesin şirket ana sözleşmesinin içeriği hakkında bilgi sahibi olduğu kabul edilmektedir¹⁸⁴.

Ticaret şirketlerinin ehliyetini ve hukuki yetkilerini sınırlandırmak amacıyla ortaya konan ultra vires doktrini, idare hukuku kapsamında mahalli otoritelerin yetki aşımalarını ifade etmek üzere de kullanılmıştır¹⁸⁵. Buna göre kamu kuruluşlarıyla mahalli otoritelerin kanunen kendilerine tanınan yetkileri aşmamaları

¹⁸⁰ LEACOCK, s. 76.

¹⁸¹ Türk hukukunda, tescilin olumlu etkisi, üçüncü kişilerin kendileri hakkında hüküm doğurmaya başlayan kayıtları bilmedikleri yolundaki iddialarının dinlenmeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ARKAN, S., **Ticari İşletme Hukuku**, 11. Bs., Ankara 2008, s. 247; KARAYALÇIN, Y., “Türk Hukukunda Ticaret Siciline Tescilin Etkileri”, **BATİDER.**, 1975, C. 8, S. 2, s. 14 vd.; İngiliz hukukunda ise bu ilke “constructive notice” şeklinde ifade edilmekte ve tescil edilen belgelerin içeriğinin ilgili taraflarca bilindiği anlamına gelmektedir. GOULDING, S., **Company Law**, 2. Ed., London 1999, s. 164; LEACOCK, s. 91, dn. 151.

¹⁸² DINE, J., **Company Law**, 5. Ed., 2005, s. 48; SCHMITTHOFF/CURRY, s. 242-243.

¹⁸³ Ancak sicilin olumlu etkisi ilkesi, İngiltere’de, 1985 İngiliz Şirketler Kanunu’na 1989 yılında yapılan değişikliklerle kaldırılmıştır. DINE, s. 48; GRIFFIN, s. 13.

¹⁸⁴ *Royal British Bank v. Turquand* davasında, sicilin olumlu etkisi ilkesinin yumuşatılmasına yönelik olarak, iyiniyetli üçüncü kişilerin, yapılan işlem bakımından şirketin yöneticilerinin yetkili olduğu hususundaki inançlarının korunacağı belirtilmiştir. Üçüncü kişiler bakımından, şirketin yöneticilerinin yetkilerini araştırma yükümlülüğünün öngörülmesi halinde, şirketle işlem yapmanın imkansız hale geleceği de ifade edilmiştir. McLENNAN, JS., “The Ultra Vires Doctrine and The Turquand Rule in Company Law- A Suggested Solution”, **South African Law Journal**, Vol. 96, 1979, s. 345.

¹⁸⁵ PENNINGTON, s. 111; İngiliz İdare Hukukunda ultra vires doktrininin yeri ve uygulaması hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. BLUNDELL, D., “Ultra Vires Legitimate Expectations”, **Judicial Review**, Vol. 10, 2005, s. 147 vd.; BRADLEY, A. W., “Estoppel-Statutory Discretion-Ultra Vires”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 19, Issue 2, 1961, s. 139 vd.; WADE, H. W. R., “Administrative Law-Ultra Vires-Rent Subsidies”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 18, Issue 2, 1960, s. 135 vd.; NALCIOĞLU, O./SEVİMLİ, K., “İngiliz İdare Hukuku ve Ultra Vires Doktrini”, **Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi**, Ankara 1996, S. 10, s. 25 vd.

gerekmektedir¹⁸⁶. İşte kamu kuruluşları bakımından geçerli olan ultra vires doktrini, şirketler bakımından da uygulanmaya başlanmıştır¹⁸⁷. İngiliz şirketler hukukunda, ultra vires doktrini ve yetki aşımı ile ilgili davalar ilk olarak demiryolu şirketleri, kömür şirketleri ve milli havayolları gibi kuruluşların yetki aşımalarında ortaya çıkmıştır¹⁸⁸.

1. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrininin Yargısal ve Yasal Gelişimi

Ultra vires kavramı ilk kez 19. yüzyılın ortalarında, özerk kuruluşların ve Demiryolu Şirketlerinin yetki aşımı/tecavüzü nedeniyle yargısal kapsamda ortaya çıkmıştır¹⁸⁹. Ultra vires kavramı yargısal alanda ortaya çıkmadan önce, kamu menfaat ve hizmetlerini yakından ilgilendirdiğinden, özellikle nakliyat işleri için kurulan sınırlı ehliyetli tüzel kişilerin¹⁹⁰, kendilerine tanınan imtiyaz ve hakları kötüye kullanmalarını engellemek maksadıyla bir çözüm yolu olarak kabul görmüştür. Ancak ultra vires doktrinin uygulanabilmesi için ehliyeti sınırlandırılmış tüzel kişilerin organlarının iç ilişkideki durumu, sahip oldukları yetkilerin kaynağı ve niteliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Tüzel kişilerin organlarının yetkilerinin sınırlandırılabilmesi için ise, organların maksada bağlı bir kuruluşun idarecileri olduklarının kabul edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, ultra vires doktrinine ilişkin

¹⁸⁶ BLUNDELL, s. 148.

¹⁸⁷ DINE, s. 47

¹⁸⁸ LEACOCK, s. 76.

¹⁸⁹ KARAMUSTAFAOĞLU, s. 57; MUMCU, s. 57.

¹⁹⁰ İngiliz hukukunda tüzel kişiler iki gruba ayrılmaktaydı. Birinci grupta sınırsız bir ehliyete sahip bulunan devlet, kilise gibi kamu kurumları ile Kraliçe Elisabeth zamanında kurulan koloni/sömürge şirketleri yer almaktaydı. Bunlar tasarruf ehliyetini ya zamanaşımıyla veya kralın bir tür fermanı ile kazanmaktaydılar. Bu tüzel kişiler, ehliyetlerini sınırlandıran herhangi bir hukuk kuralı bulunmadığından, hukuk alanında en geniş yetkilere sahip olan birliklerdi. İkinci grupta ise sınırlı ehliyetli tüzel kişiler yer almaktaydı. Sınırlı ehliyetli tüzel kişiler, kral fermanı ile değil, özel veya genel bir kanun ile kurularak tüzel kişilik kazanmaktaydılar. İktisadi ve ticari amaçlarla kurulan şirketler, genel bir kanunla kurulan sınırlı ehliyetli tüzel kişiler arasında yer almaktaydılar. ARSLANLI, Ultra Vires, s. 483-484.

ilk kararlar, organların yetkilerine ilişkin ihtilafların çözümüne yöneliktir¹⁹¹. Ancak mahkemeler şirketlerin iç ilişkideki çoğunluk haklarının sınırlanması hususu ile tüzel kişilerin ehliyeti arasında bağlantı kurmuşlar ve maksat dışı işlemlerin dış ilişkilerdeki etkilerini de bu şekilde çözme yoluna gitmişlerdir¹⁹². İşte bu aşamada ilk kez Parlamento’nun çıkardığı özel bir kanunla kurulan bir şirketin ehliyetine ilişkin olarak ultra vires doktrinine değinen bir karar ortaya çıkmıştır.

a. İngiliz Mahkemelerinin Ultra Vires Doktrinine İlişkin İlk Kararları

İngiliz Hukukunda ilk kez 1846 tarihli *Colman v. Eastern Counties Railway Company* kararında, yukarıda da belirttiğimiz üzere, kanunla kurulan bir şirketin ehliyetine ilişkin olarak ultra vires doktrinine değinilmiştir. Adı geçen kararın konusunu oluşturan olayda, demiryolu işletmeciliği alanında faaliyet göstermek üzere kanunla kurulan davalı şirket, kendi demiryolu ile aynı güzergahta denizyolu taşımacılığı yapacak bir başka şirkete yatırım yapmıştır¹⁹³. Bunun üzerine şirket ortaklarından birisi, böyle bir şirkete yatırım yapılmasının, mevcut şirketin kuruluş sözleşmesine aykırı olduğu gerekçesiyle dava açmıştır¹⁹⁴. Açılan bu dava sonucunda mahkeme, kuruluş sözleşmesinde ehliyetin demiryolu inşaa ve işletmeciliği ile sınırlandırıldığını belirterek, şirketin denizyolu taşımacılığı alanında faaliyet gösteremeyeceğini karara bağlamıştır. Kararda ayrıca özel kanunlarla tanınan hak ve yetkilerin, şirketin faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan çerçeveyi aşamayacağı ve kanunda aksine bir düzenleme bulunmadıkça konu dışı işlemlerin,

¹⁹¹ ARSLANLI, Ultra Vires, s. 496-497.

¹⁹² ARSLANLI, Ultra Vires, s. 497.

¹⁹³ SULKOWSKI, A. J., “Ultra Vires Statutes: Alive, Kicking and A Means Of Circumventing The Scalia Standing Gauntlet in Environmental Litigation”, s. 13, dn. 110. [http://works.bepress.com/context/adam_sulkowski/article/1000/type/native/viewcontent/\(27.03.2009\)](http://works.bepress.com/context/adam_sulkowski/article/1000/type/native/viewcontent/(27.03.2009)).

¹⁹⁴ İngilizce’de bu dava “injunction” olarak ifade edilmektedir. GRIFFITHS/WILLIAMS, s. 23. Türkçe’de ise bu kavramın karşılığı olarak “yasaklama emri”, “yargısal buyruk”, “mahkeme kararı” ve “men davası” gibi ifadeler kullanılmaktadır.

ortakların onayıyla dahi geçerli hale getirilemeyeceği hükme bağlanmıştır¹⁹⁵. Bu karardan üç yıl sonra, 1849 yılında, yine benzer bir olayda, mahkeme, özel bir kanunla kurulan bir demir yolu şirketine ilişkin olarak, şirketin tüm nakit ve mallarını kanunda belirtilen maksatlar dışındaki hususlara tahsis edemeyeceğini hükme bağlayarak, tüzel kişilerin hak ehliyetinin gerçekleştirmeyi hedeflediği amaç ile sınırlı olduğunu ve bu çerçevede dışına çıkılamayacağını ifade etmiştir¹⁹⁶. Bu kararlar, kanun tarafından tanınan yetkilerin dışında kalan işlemlerin geçersiz olacağı da belirtilmiştir.

Tescille kurulan bir şirkete ilişkin olarak ultra vires doktrini, ilk kez 1875 yılında verilen bir kararda yer almıştır. Karara konu olan olayda, konusu vagon ve benzeri demiryolu araçları üretmek, satmak, kiralamak, makine mühendisliği ve her türlü taahhüt işleri olan, genel kanun niteliği taşıyan ve Şirketler Kanunu kapsamında tescille kurulmuş sınırlı sorumlu *Ashbury* Şirketi, Belçika'daki bir demiryolu inşaatına yardım etmek üzere sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşme tüm şirket ortakları tarafından onaylanmış olmasına rağmen, şirket daha sonra konu dışı olduğu gerekçesiyle bu sözleşmenin geçersizliğini ileri sürmüştür¹⁹⁷. Olayla ilgili olarak ilk derece mahkemesi, yapılan işlemin genel menfaati ilgilendirmediklerini ve bu nedenle işlemin yasal olmadığının ileri sürülemeyeceğini ifade etmiştir¹⁹⁸. Ancak istinaf

¹⁹⁵ ARSLANLI, *Ultra Vires*, s. 497; BROWNING, s. 363.

¹⁹⁶ ARSLANLI, *Ultra Vires*, s. 497.

¹⁹⁷ GOWER, s. 81; GOULDING, s. 156.

¹⁹⁸ İngiliz hukukunda, şirketin yapmış olduğu ve kanun ve düzenlemelerinin izin vermediği bir işlemin icra edilip dış ilişkide sonuç doğurmasından sonra dahi işlemin geçersiz sayılıp sayılmayacağı hususunda iki farklı görüş bulunmaktaydı. İlk görüş fiksiyon teorisinden hareketle, bir tüzel kişilik olarak şirketi organlarından/üyelerinden ayırmakta ve organların şirket ana sözleşmesi kapsamı dışında kalan işlemlerinin şirkete yüklenebileceğini belirtmektedir. İkinci görüş ise organlarla şirket tüzel kişiliğinin bu kadar kesin bir şekilde birbirinden ayrı tutulmasının mümkün olmadığını ve bu nedenle organların şirket sözleşmesi kapsamı dışında kalan işlemlerinin hukuken geçersiz ve şirketin kanun dışı işlemleri olarak nitelendirildiklerini ifade etmektedir. Bu görüş “illegality nazariyesi” olarak adlandırılmaktadır. İlk görüşe göre şirket sözleşmesi kapsamı dışında kalan işlem şirkete yüklenemediğinden şirketin bu işleme katılımından söz edilememektedir. İkinci görüşe göre ise yapılan işlem şirketin işlemidir. Bu halde şirket sözleşmesi kanun seviyesinde kabul edilerek, şirketin

mahkemesi, ilk derece mahkemesinin bu kararını reddetmiş; şirketin ehliyetinin kuruluş sözleşmesinde açık veya zımni bir şekilde belirtilen sınırları kapsadığını ve şirketin ehliyetine ilişkin bu sınırları aşamayacağını bir prensip olarak hükme bağlamıştır¹⁹⁹. Lordlar Kamarası da istinaf mahkemesinin verdiği bu kararı onaylamış ve şirketin konusu kapsamı dışında kalan işlem veya sözleşmelerin icazetle geçerli hale getirilmesinin hukuki açıdan imkansız olduğunu vurgulamıştır²⁰⁰. Buna göre, tüm ortaklar onaylasa dahi şirketin konu dışı işlemlerinin sonradan geçerlik kazanamayacağı karara bağlanmıştır. İstinaf mahkemesinin 1875 yılında verdiği bu kararda, şirket yöneticilerinin kendilerine tanınmış olan yetkinin kapsamı dışında bir sözleşme imzaladığı ve dolayısıyla yetki aşımı meydana geldiği ifade edilmiştir. Şirket yöneticilerinin böyle bir sözleşme imzalaması, şirketin amacı dışında faaliyette bulunması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Adı geçen kararda, tescille kurulan şirketlerin ehliyetinin, ana sözleşmede belirtilen konularıyla sınırlı olduğu ve şirketin ancak belirlenen sınırlar çerçevesinde faaliyette bulunabileceği belirtilmiştir. Şirketin ehliyeti dışında kalan işlemlere sonradan icazet verilmesinin de mümkün olmadığı, bu kararla hükme bağlanmıştır. Ayrıca, şirket ana sözleşmesinde yer alan “her türlü taahhüt” şeklindeki genel ve soyut ifadenin, şirketin konusunu oluşturan makine mühendisliğiyle birlikte yorumlanması gerektiği ve böylece şirket ortakları ile alacaklılarının korunmasının sağlanabileceği ifade edilmiştir²⁰¹. İngiliz mahkemeleri, 1875 tarihli *Ashbury*

sözleşmeye aykırı işlemleri geçersiz sayılmakta ve hak ehliyetinin şirket sözleşmesi ile sınırlı olacağı sonucuna varılmaktadır. Ancak bu görüşü ileri sürenler arasında genel menfaate aykırı olan işlemlerin geçersiz olduğunu, diğerlerinin ise onay verilmek suretiyle hukuken sonuç doğuracağını belirtenler de bulunmaktadır. ARSLANLI, *Ultra Vires*, s. 497-498.

¹⁹⁹ ARSLANLI, *Ultra Vires*, s. 498; BOURNE, N., “Drafting Objects Clauses and *Ultra Vires*” **Business Law Review**, Vol. 25, Issue 10, 2004, s. 258.

²⁰⁰ GOWER, s. 81; OMAR, P. J., “Powers, Purposes and Objects: The Protracted Demise of the *Ultra Vires* Rule”, **Bond Law Review**, Vol. 16, Issue I, s. 100.

²⁰¹ OMAR, s. 100; GRIFFIN, s. 2-3; YILDIZ, *Ultra Vires*, s. 193.

Carriage Co. v. Riche kararında açıkça ilk kez şirketin ana sözleşmesindeki yetkilerini aşması nedeniyle ortaya çıkan ultra vires işlem ile yönetici ve temsilcilerin yetkilerini aşarak yaptıkları ultra vires işlem ayrımını dile getirmişlerdir²⁰².

1846 yılında verdikleri kararda, kanunla kurulan bir şirketin ehliyetine ilişkin olarak ultra vires doktrinine değinen İngiliz mahkemeleri, 1875 tarihli bu kararlarıyla, tescille kurulan şirketler bakımından da ultra vires doktrinini tam anlamıyla kabul etmişlerdir²⁰³. Sonuçta, ultra vires doktrini tam anlamıyla ilk kez 1875 tarihli bu kararla ve şirketin ehliyetine ilişkin olarak uygulama alanı bulmuş; daha sonra ise şirketlerin ehliyetinin yanı sıra devlet gücünün ve yerel yönetimlerin yetki aşımalarını ifade etmek üzere de kullanılmıştır²⁰⁴.

İngiliz mahkemeleri 1875 yılında verdikleri kararın ardından, şirketlerin ehliyeti bakımından ultra vires doktrinini katı bir şekilde yorumlamak suretiyle uygulamaya devam ettiler. Hatta ultra vires doktrinin kapsamını genişleterek, kanun tarafından şirketin yapmasının yasaklandığı işlemleri de ultra vires olarak nitelendirme yoluna gittiler. *Trevor v. Whitworth* kararında²⁰⁵, şirketin kendi hisselerini satın alması işlemi, ana sözleşmenin konu maddesinde böyle bir düzenleme yer almadığı gerekçesiyle, ultra vires işlem olarak ifade edilmiştir. Ancak bu karar eleştirilmiş; şirketin kendi hisselerini satın alamamasının, ana sözleşmede bu yönde bir düzenleme bulunmamasından değil, bunun kanun tarafından yasak bir işlem olarak kabul edilmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu noktada ultra vires işlemleri, şirket ana sözleşmesinde belirtilen konu kapsamı dışında kalan işlemlerle

²⁰² GOWER, s. 81.

²⁰³ SCHMITTHOFF/CURRY, s. 79.

²⁰⁴ KARAMUSTAFAOĞLU, s. 57-58; MUMCU, s. 57.

²⁰⁵ Bu karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. McDONALD, D. G., **The Rule in Trevor v. Whitworth: a United States Perspective**, United States 1980; TOMASIC, R./BOTTOMLEY, S./McQUEEN, R., **Corporations Law in Australia**, 2. Ed., Australia 2002, s. 452 vd.

sınırlı tutmak ve kanun tarafından yasaklandığı için geçersiz olan işlemleri, ultra vires doktrini kapsamında değerlendirmemek gerektiği fikri ortaya konmuştur²⁰⁶.

Ultra vires doktrininin katı bir şekilde yorumlanarak uygulanması, birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir. Aslında hem şirket ortaklarını hem de üçüncü kişileri korumak amacıyla ortaya konan ultra vires doktrini, iyiniyetli üçüncü kişileri zor duruma sokmasının ve ticari hayatla bağdaşmamasının yanı sıra hukukta bir karışıklık da yaratmaya başlamıştı²⁰⁷. Bunun üzerine İngiliz mahkemeleri ultra vires doktrinini daha esnek yorumlamayı tercih ederek şirketin, ana sözleşmesinde açıkça yer almasa dahi, ana sözleşmede belirtilen asıl konu ile makul oranda ilişkisi bulunan veya konunun devamı niteliğini taşıyan işlemleri yapmaya ehil olduğu kararına varmışlardır²⁰⁸. Örneğin *Att.-Gen v. Great Eastern Railway* kararında mahkeme, ultra vires doktrinini daha esnek yorumlayarak, şirketin konusuyla makul surette bağlantılı işlemlerin ehliyet içi yani intra vires işlem olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir²⁰⁹.

b. 1985 Tarihli Şirketler Kanunu’ndan Önceki Yasal Düzenlemeler

Ultra vires doktrini bakımından İngiltere’deki yasal düzenlemelere bakarsak, 1856 tarihli Anonim Şirketler Kanunu’nda (Joint Stock Companies Act 1856), anonim şirketlerin ana sözleşmelerinde hukuki işlem ehliyetinin kapsam ve sınırlarını ortaya koyan bir konu maddesine yer vermeleri gerektiği hükme bağlanmıştır²¹⁰. Ancak bu kanun, anonim şirketlerin ana sözleşmelerindeki konu maddelerini nasıl

²⁰⁶ GOWER, s. 82.

²⁰⁷ MORSE, s. 66; GRIFFIN, s. 3.

²⁰⁸ YILDIZ, Ultra Vires, s. 194; GRIFFIN, s. 3.

²⁰⁹ GOWER, s. 83; LEACOCK, s. 79; STAMP, Company, s. 36; J.C.P.B., “Corporation-Doctrine of Ultra Vires-Business of Gas Company-Residuals”, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 2, Issue 1, 1924, s. 87.

²¹⁰ GRIFFIN, s. 2; OMAR, s. 99.

değiştirebilecekleri, konu maddesinin rolü ve anonim şirketlerin hukuki işlem ehliyeti üzerindeki etkisi gibi hususlarda açık düzenlemeler getirmemiştir²¹¹. Daha sonra ise 1862 tarihli Şirketler Kanunu'nda (Companies Act 1862) şirketlerin, kuruluş senetlerindeki şartları iki istisnai durum dışında²¹² değiştiremeyecekleri belirtilmiştir²¹³; böylece şirketlerin yalnızca ana sözleşmelerinde yer alan amaç ve faaliyet konusu çerçevesinde işlem yapabilecekleri kabul edilmiştir.

Ultra vires doktrininin benimsenerek şirketlerin ehliyetinin ana sözleşmede belirtilen konuyla sınırlandırılması ve şirketlerin konu maddelerini değiştirme imkanlarının bulunmaması, İngiltere'deki şirketleri, ana sözleşmelerindeki konu maddesini, ayrıntılı ve soyut ifadeler kullanarak hazırlamaya itmiştir. Şirketler, ana sözleşmede yalnızca şirketin o anda faaliyet göstereceği konuyu belirtmekle kalmayıp, şirketin ileride faaliyet göstermek isteyeceği konulara da yer vermekteydiler²¹⁴. İngiliz mahkemeleri ise, şirket ana sözleşmelerinde konu maddesinin ayrıntılı ve kapsamlı düzenlenmesi halinde; bu konulardan birini şirketin esas konusu, diğerlerini ise esas konunun gerçekleştirilmesini sağlayacak yan konular olarak kabul etme yoluna gitmişlerdir²¹⁵. Esas konunun tesbit edilmesi bakımından güçlükler yaşanırsa, şirketin ticaret unvanında belirtilen konunun esas konu olarak kabul edilmesi imkanı da bulunmaktaydı²¹⁶. Ancak şirket, ana sözleşmesinde belirtilen tüm konuların esas konusu olduğunu kabul etme imkanına

²¹¹ GRIFFIN, s. 2.

²¹² 1862 tarihli Şirketler Kanunu'na göre ana sözleşmede, isim değişikliği ve sermayenin yeniden düzenlenmesi için değişiklik yapılması mümkündür.; GRIFFIN, s. 2; OMAR, s. 99.

²¹³ GOWER, s. 81; OMAR, s. 99.

²¹⁴ GOWER, s. 83.

²¹⁵ 1961 tarihli *Anglo Overseas Agencies Ltd. v. Green* kararında şirket ana sözleşmesinde konu maddesinin paragraflar halinde belirtilmesi durumunda ilk paragrafın veya ilk iki veya ilk üç paragrafın şirketin esas konusu olduğu; geriye kalan paragrafların ise esas konunun gerçekleştirilmesine yardımcı konular olduğu ifade edilmiştir. Kararda ayrıca bu prensibin, şirkete koydukları sermayenin nasıl kullanıldığını bilmelerini sağladığından ortakları koruma amacı da olduğu belirtilmiştir. CAIN, T. E., **Charlesworth's Company Law**, 8. Ed., London 1965, s. 32.

²¹⁶ DINE, s. 49.

da sahipti²¹⁷. Daha sonra verilen kararlara bakıldığında ise, ana sözleşmede yer alan konuların her birinin tek başına ve bağımsız bir konu olarak kabul edildiği görülmektedir²¹⁸. Örneğin *Cotman v. Brougham* kararında, şirket ana sözleşmesinde bir ana konu ve buna bağlı alt konular belirlenmeyerek, birçok konuya yer verildiği halde; bu sözleşme tescil edildiğinden, böyle bir konu maddesinin geçerli olduğu ve ana sözleşmedeki konuların alt konu veya yardımcı konu olarak kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir²¹⁹. Bu şekilde, pek çok konuyu ayrıntılı olarak içeren ana sözleşmeler geçerli kabul edildiğinden; ultra vires doktrininin etkisiz hale getirilmek istenildiği ve bunda bir derece başarılı olunduğu sonucuna varmak mümkündür. Bu gelişmeler sonucunda, ultra vires doktrininin ne şirketi ve şirket ortaklarını ne de şirketle işlem yapan üçüncü kişileri koruyamadığı anlaşılmış ve tam bir hayal kırıklığı olduğu ifade edilmiştir²²⁰. Bunun üzerine İngiliz Hukukunda, ultra vires doktrininin kaldırılması gerektiği yönünde görüşler artmış ve buna bağlı olarak ultra vires doktrinini kaldırmaya yönelik çalışmalar başlamıştır. 1862 tarihli Şirketler Kanunu'nun şirketlerin kuruluş senetlerindeki şartları değiştiremeyeceklerine ilişkin hükmü karşısında, ilk olarak 1890 tarihli Şirketler Kanunu'nda (Companies (Memorandum of Association) Act 1890), şirketin, alacağı özel bir kararın mahkeme tarafından onaylanması suretiyle ana sözleşmesindeki konulara ilişkin bir değişiklik yapacağı kabul edilmiştir²²¹.

Ultra vires doktrininin kaldırılmasına yönelik yapılan çalışmalarda, şirketlerin de gerçek kişiler gibi sınırsız bir ehliyete sahip olmaları gerektiği ve ancak bu şekilde

²¹⁷ CAIN, s. 33; GOWER, s. 84.

²¹⁸ GRIFFITHS/ WILLIAMS, s. 33; DINE, s. 54.

²¹⁹ GRIFFIN, s. 3; STAMP, Company, s. 36; BROWNING, s. 368; BOULTER, M., "Corporations and The Doctrine of Ultra Vires", *Res Judicatae*, Vol. 1, 1935-1938, s. 162-163.

²²⁰ GOWER, s. 85.

²²¹ GOULDING, s. 93; SCHMITTHOFF/CURRY, s. 91.

üçüncü kişilerin menfaatlerinin korunmasının mümkün olduğu ortaya konmuştur. Bu noktada, ana sözleşmede yer alan şirketin konusuna ilişkin düzenlemenin yalnızca iç ilişkide sonuç doğuracağı ve üçüncü kişilere karşı ileri sürülemeyeceği belirtilmiştir. 1948 tarihli Şirketler Kanunu (Companies Act 1948)²²² hazırlanmadan önce şirketler hukuku ile ilgili kurulan Cohen Komisyonu sunduğu raporda şirketlerin, üçüncü kişileri korumak amacıyla, gerçek kişilerinki gibi bir ehliyete sahip olmaları gerektiğini ortaya koymuştur²²³.

Şirketlerin ehliyetine ilişkin olarak Cohen Komisyonu'nun ortaya koyduğu görüşleri pek de dikkate almadan 1948 tarihli Şirketler Kanunu çıkarılmış; ancak ultra vires doktrini kapsamında bu kanun da, üçüncü kişilerin menfaatlerini yeterli derecede koruyamadığı nedeniyle eleştiri konusu olmuştur²²⁴. 1948 tarihli Şirketler Kanunu, ehliyetinin kapsamını genişletmek isteyen şirketlerin, ana sözleşmelerinde değişiklik yapmalarına izin veren birtakım düzenlemeler içermektedir²²⁵. Yapılan bu düzenlemelerden hareketle, ultra vires doktrininin etkilerinin biraz azaldığı ifade edilmiştir. Ancak şirketler belirli bir işlemi yapmak amacıyla ehliyetlerinin kapsamını genişletmek için ana sözleşme değişikliğine gitmek istemezlerse, ultra vires işlemin karşı tarafındaki üçüncü kişinin başvurabileceği herhangi bir yol bulunmadığından, üçüncü kişinin yine korumasız kalacağı belirtilmiştir²²⁶. Bunun yanı sıra 1948 tarihli Şirketler Kanunu'nda ultra-vires işlemlere sonradan icazet

²²² 1948 tarihli Şirketler Kanunu'nun tam metni için bkz. http://www.opsi.gov.uk/acts1948/pdf/ukpga-19480038_en.pdf.

²²³ POLACK, K., "Company Law-Allegation That A Contract is Ultra Vires The Plaintiff-Construction of Objects Clauses", *The Cambridge Law Journal*, Vol. 24, Issue 2, 1966, s. 30.

²²⁴ GRIFFIN, s. 7.

²²⁵ 1948 tarihli Şirketler Kanunu'nun 4. ve 5. maddelerinde, ana sözleşme değişikliğine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

²²⁶ GRIFFIN, s. 7.

verilmesi imkanı tanınarak, ultra-vires doktrinine biraz daha esnek bir yapı kazandırılmıştır^{227 228}.

c. 1985 Tarihli Şirketler Kanunu

Ultra vires doktrinine ilişkin büyük reformlar, İngiltere'nin Avrupa Birliği'ne girmesiyle gündeme gelmiştir. İngiltere, Avrupa Birliği'nin şirketlere ilişkin çıkardığı ilk yönerge olan 68/151 sayılı Birinci Konsey Yönergesi ile uyumlaştırmayı gerçekleştirmek amacıyla, 1972 tarihli Avrupa Toplulukları Kanunu'nda 9. maddeye yer vermiştir²²⁹. Daha sonra ise, ultra vires doktrinine ilişkin düzenlemelere, tescille kurulan şirketleri düzenleyen 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nda (Companies Act 1985)²³⁰ yer verilmiştir. Ultra vires doktrinini önemli ölçüde ortadan kaldıran Birinci Konsey Yönergesi'nin 9. maddesi ile 1972 tarihli Avrupa Toplulukları Kanunu'nun 9. maddesini esas alan 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesi²³¹ şirketlerin, ehliyet dışı işlemlerinin geçersizliğini iyiniyetli üçüncü kişilere karşı ileri süremeyecekleri kuralını getirmiştir; böylece İngiliz hukukunda ultra vires doktrininin kaldırılması yönünde önemli bir adım atılmıştır²³². Bu düzenleme dahi İngiliz iş çevrelerini tatmin etmemiş; ultra vires doktrininin tamamen kaldırılması

²²⁷ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 84.

²²⁸ İngiliz Hukukunda bazı yazarlar ultra-vires işlemlere sonradan icazet verilerek geçerlik tanınmasını eleştirmişlerdir. Ultra-vires işlemler baştan itibaren geçersiz/yok hükmünde olduklarından bunlara icazet verilmesi mümkün değildir; bu işlemlerin geçerlik kazanabilmesi için sözleşmenin değiştirilmesi gerekmektedir. GOWER, s. 86.

²²⁹ STAMP, M., "Ultra Vires and The Companies Act", **New Law Journal**, Vol. 140, No. 6456, 1990, s. 709; McMULLEN, J., "Ultra Vires and Section 9 of The European Communities Act 1972", **The Cambridge Law Journal**, Vol. 41, Issue 2, 1982, s. 244 vd.

²³⁰ 1985 tarihli İngiliz Şirketler Kanunu'nun tam metni için bkz. http://britlaw.free.fr/company/companies_act_1985.htm.

²³¹ 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesinin orijinali şu şekildedir: "(1) In favour of a person dealing with a company in good faith, any transaction decided on by the directors is deemed to be one which it is within the capacity of the company to enter into, and the power of the directors to bind the company is deemed to be free of any limitation under the memorandum or articles. (2) A party to a transaction so decided on is not bound to enquire as to the capacity of the company to enter into it or as to any such limitation on the powers of the directors, and is presumed to have acted in good faith unless the contrary is proved."

²³² BUDAK, A. C., "İngiliz Şirketler Hukukunun Ana Hatları", **BATİDER**, C. 16, S. 1, s. 70.

gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlere göre 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesi ultra vires doktrini rafa kaldırsa bile, doktrinin etkileri hala devam etmekteydi²³³. Bunun yanı sıra 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesinin, 68/151 sayılı Birinci Konsey Yönergesi'nin 9. maddesindeki düzenlemeleri tam olarak yansıtmadığı da iddia edilmiştir²³⁴.

1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesi ilk olarak şirketin ehliyetinin ana sözleşmesiyle sınırlandırılmadığını belirtmiştir. 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesinin geneline bakıldığında ise, şirketle işlem yapan iyiniyetli üçüncü kişilere karşı, şirket yöneticilerinin yetkilerinin ana sözleşmeyle sınırlandırıldığı ileri sürülmesi imkanının ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Buna göre şirketle işlem yapan iyi niyetli üçüncü kişileri korumak amacıyla, yöneticilerin yaptığı tüm işlemlerin şirketin ehliyeti kapsamında olduğu kabul edilmiştir²³⁵. İyiniyetin varlığıyla ilgili olarak ise, aksi ispat edilene kadar üçüncü kişilerin iyi niyetlerinin bulunduğu varsayılmaktadır.

1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesi birçok açıdan eksik bulunmuştur. Bu hüküm özellikle şirketi korumadığı, yöneticilerin yaptığı tüm işlemleri kapsadığı ve iyi niyet kavramını tanımlamadığı için eleştirilmiştir²³⁶.

d. 1989 Tarihli Şirketler Kanunu

1985 yılında İngiliz Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, ultra vires doktrini ile ilgili ortaya çıkan yasal ve ticari karışıklıkları gözden geçirmesi için Profesör Dan

²³³ YILDIZ, Ultra Vires, s. 196, dn. 41; GRIFFIN, s. 9; HICKS, s. 44.

²³⁴ DINE, s. 49.

²³⁵ 1985 Şirketler Kanunu'nun 35. maddesi, yalnızca "yöneticilerin" yetkileri dışında kalan işlemleri kapsamaktadır. Oysa bazı işlemler müdürlerin veya şirket memurlarının kararıyla yapılabilmektedir. Bu halde 35. madde, bu tarz kararları kapsamayacağı için eleştirilmiştir. LEACOCK, s. 83-84.

²³⁶ *International Sales & Agencies Ltd. v. Marcus* kararında üçüncü kişinin, işlemin ultra vires olduğunu bildiği veya halin icabından bilmemesinin mümkün olmadığı hallerde, iyi niyet iddiasında bulunamayacağı ifade edilmiştir. MORSE, s. 71; STAMP, Ultra Vires, s. 711.

Prentice'i görevlendirmiştir²³⁷. Prentice, sunduğu raporda şirketlere gerçek kişilerininki gibi bir ehliyet tanınmasını ve böylece ultra vires doktrininin tamamen kaldırılmasını önermiştir²³⁸. Bunun yanı sıra, ana sözleşmede konu maddesine yer verilmesi hususunda şirketlere seçenek tanınması gerektiğini belirtmiştir²³⁹. Prentice raporunda yer alan öneriler de dikkate alınarak 1985 tarihli Şirketler Kanunu, 1989 yılında çıkarılan Şirketler Kanunu (Companies Act 1989)²⁴⁰ ile değiştirilmiştir²⁴¹.

1989 tarihli Şirketler Kanunu ile değiştirilen 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35(1). maddesine göre şirket tarafından yapılan bir işlemin geçerliği, şirket ana sözleşmesinden kaynaklanan bir ehliyetsizlik gerekçesiyle sorgulanamamaktadır^{242 243}. Bu düzenleme, şirketin ehliyetine yönelerek ultra vires doktrininin etkisiz hale getirmiştir. Böylece, şirketin yapılan bir işlemin ultra vires olduğunu ileri sürerek üçüncü kişilerin haklarını zedelemesi engellenmiştir. Bundan önceki düzenlemelerden farklı olarak bu madde, üçüncü kişinin iyi niyetli olup olmadığına bakmaksızın tüm işlemler bakımından uygulanabilir bir nitelik taşımaktadır. Bu halde, şirketle işlem yapan üçüncü kişi ultra vires iddialarına karşı koruma altına alınmıştır²⁴⁴.

²³⁷ STAMP, Ultra Vires, s. 709; BOURNE, s. 259; LEACOCK, s. 85; STAMP, M., "Reform of The Ultra Vires Rule: A Consultative Document", **New Law Journal**, Vol. 136, No. 6275, 1986, s. 962.

²³⁸ GRIFFIN, s. 9; STAMP, Reform, s. 962.

²³⁹ STAMP, Reform, s. 964.

²⁴⁰ 1989 tarihli İngiliz Şirketler Kanunu'nun tam metni için bkz. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1989/Ukpga_19890040_en_1

²⁴¹ Prentice Raporunda yer alan ultra vires doktrinine ilişkin öneriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. PRENTICE, D., **Reform of the Ultra Vires Rule, A Consultative Document**, Department of Trade and Industry, London 1986.

²⁴² 1989 Şirketler Kanunu'nun 35(1). Maddesinin orijinali " the validity of an act done by a company shall not be called into question on the ground of lack of capacity by reason of anything in the company's memorandum" şeklindedir.

²⁴³ 1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35. maddesinin 1. fıkrası, ehliyetsizlik ana sözleşmedeki herhangi bir hükümden değil konu maddesini içeren hükümden dolayı ortaya çıkabileceğinden, dil bakımından eleştirilmiştir. STAMP, Ultra Vires, s. 710.

²⁴⁴ GRIFFITHS/WILLIAMS, s. 34.

1985 tarihli Şirketler Kanunu'na 1989 tarihli Şirketler Kanunuyla yapılan bu değişikliklerle şirketin, ana sözleşmesinde belirtilen konusu dışında kalan işlemlerin, ehliyet kapsamında bulunmadığını üçüncü kişilere karşı ileri sürmesi imkanı büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Bu düzenleme sonucunda, ehliyet kapsamında bulunmadığı halde yapılmış olan işlemler geçerli olarak kabul edilmiştir. 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nda şirketler yapılan işlemler bakımından ehliyetsizlik iddialarını iyiniyetli üçüncü kişilere karşı ileri süremezken; 1989 tarihli Şirketler Kanunu ehliyetsizlik iddiasının, iyiniyetli olup olmadığına bakılmaksızın tüm üçüncü kişilere karşı ileri sürülemeyeceği düzenlemiştir.

1989 tarihli Şirketler Kanunu, 35(1). maddesiyle ultra vires doktrinini üçüncü kişiler bakımından ortadan kaldırmasına rağmen, şirketlerin ana sözleşmelerinde bir konu belirleme zorunluluğuna son vermemiştir. Ancak 3A maddesindeki düzenleme şirketlerin ana sözleşmelerinde eskisi gibi geniş ve ayrıntılı konu maddelerine yer vermeleri ihtiyacını ortadan kaldırmıştır²⁴⁵. Şirketlerin konu maddesine ilişkin olarak 1989 Şirketler Kanunu'nun 3A maddesinde²⁴⁶, bir şirketin ana sözleşmesinde “genel ticaret şirketi” (general commercial company) ifadesini kullanması halinde bu şirketin her türlü ticaret veya işi yapmaya yetkili olduğu hükme bağlanmıştır²⁴⁷.

1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35(2). maddesinde, şirket ortaklarının korunması ihtiyacından hareketle, ehliyet dışı bir işlem yapılması durumunda

²⁴⁵ HICKS, s. 47.

²⁴⁶ 1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 3A maddesinin orijinali “ where the company's memorandum states that the object of the company is to carry on business as a general commercial company- (a) the object of the company is to carry on any trade or business whatsoever and (b) the company has power to do all such things as are incidental or conducive to the carrying on of any trade or business by it.” şeklindedir.

²⁴⁷ ARORA, A., “Companies Act 1989”, **New Law Journal**, Vol. 140, No. 6444, 1990, s. 258; BUDAK, s. 70.

ortaklara men davası (injunction) açarak işlemin ifasını önleme imkanı tanınmıştır²⁴⁸. Bu davanın amacı ortaklara, yöneticilerin işlemlerini denetleme ve ehliyet dışı bir işlem yaparak şirkete zarar vermelerini önleme imkanını tanımaktır²⁴⁹. Şirket ortakları bu davayı, ehliyet dışı yani ultra vires işlemin uygulanmaya başlanmasına veya bu işlemde şirketin ifa borcunun doğmasına kadar açabilmektedirler²⁵⁰. Ancak şirket ortaklarının yapılan işlemin ultra vires niteliğini taşıyıp taşımadığını, yönetici kadrosunda olmadıkları sürece öğrenmeleri oldukça ufak bir ihtimaldir²⁵¹. Bu nedenle şirket ortaklarının, kendilerine tanınan bu dava açma hakkını kullanmaları güçleşmektedir. Şirket ultra vires işlemin yapılmasından sonra bu işlemi ifa etmek için adım atmışsa ve bunun sonucunda, şirketle işlem yapan üçüncü kişi birtakım haklar elde etmişse, şirket artık bu işlemi tamamlayıp ifa etmek zorundadır. Bu aşamada, ortaklar, şirketin işlemi tamamlamasını engellemek için men davası açma haklarını kaybetmiş olmaktadır²⁵². Şirket ortaklarının bu davayı açamamasının bir diğer nedeni ise, şirketin m. 35(3) kapsamında özel bir karar alarak işlemi onaylama imkanına sahip olmasıdır²⁵³. Bu durumda şirket ortakları, ancak kusuru bulunan temsilci veya yöneticilere rücu etme yoluna gidebilirler²⁵⁴. Temsilci veya yöneticilerin ultra vires işlemi nedeniyle zarar gördüğünü iddia eden ortaklar, ultra vires işlemde dolayı meydana gelen bu zararlar için temsilci veya yöneticilere karşı dava açma hakkına sahiptirler. Böyle bir dava açılması halinde, şirket genel kurulu

²⁴⁸ 1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35(2). maddesinin orijinali "a member of a company may bring proceedings to restrain the doing of an act which but for subsection (1) would be beyond the company's capacity; but no such proceedings shall lie in respect of an act to be done in fulfilment of a legal obligation arising from a previous act of the company." şeklindedir.

²⁴⁹ HICKS, A./GOO, S. H., **Cases and Materials on Company Law**, 6. Ed., Oxford 2008, s. 165.

²⁵⁰ STAMP, Company, s. 37.

²⁵¹ STAMP, Ultra Vires, s. 710; YILDIZ, Ultra Vires, s. 199-200.

²⁵² STAMP, Ultra Vires, s. 710; BUDAK, s. 70.

²⁵³ MORSE, s. 73,74; STAMP, Company, s. 37.

²⁵⁴ GRIFFITHS/WILLIAMS, s. 35.

ikinci bir özel karar olarak yöneticileri sorumluluktan kurtarma yoluna gidebilir²⁵⁵. Ancak bir görüşe göre, genel kurul özel kararlar olarak işlemi onaylayıp yöneticileri sorumluluktan kurtarsa dahi, pay sahiplerinin işlemin ifasını engellemek için dava açma hakları devam etmektedir²⁵⁶.

1985 tarihli Şirketler Kanunu’nu değiştiren 1989 tarihli Şirketler Kanunu’nun öngördüğü düzenlemelere göre, şirketlerin ehliyet dışı işlemleri yani ultra vires işlemler geçerli kabul edilmektedir. Ancak 1989 tarihli Şirketler Kanunu’nun 35(3) maddesi şirket yöneticilerinin, şirket ana sözleşmesinden kaynaklanan yetki sınırlandırmalarına uyma yükümlülüğü bulunduğunu hükme bağlamıştır²⁵⁷. Bu halde, şirket yöneticilerinin bir işlemi yaparken, bunun şirketin konusu kapsamında olup olmadığını araştırma yükümlülükleri vardır. Ayrıca şirket yöneticileri şirket adına işlem yaparken, ana sözleşmeyle kendilerine tanınan yetkileri aşmamakla da yükümlüdürler. Şirket yöneticileri, şirketin konusu veya kendi yetkileri kapsamında olmayan bir ultra vires işlem yaparlarsa ve bu ultra vires işlem nedeniyle şirket zarara uğrarsa, yöneticinin bu zararı tazmin etmesi şirket tarafından istenebilmektedir²⁵⁸. Şirket genel kurulu, yöneticilerin şirketin konusu dışında kalan işlemini özel bir kararla; yetkileri dışında kalan işlemi ise genel/olağan bir kararla onaylama imkanına da sahiptir²⁵⁹. Ancak şirketin yöneticilerin ultra vires işlemlerini onaylaması yöneticilerin sorumluluğunu ortadan kaldırmamakta ve yöneticiler işlemin onaylanmasına rağmen bu işlem nedeniyle şirket zarara uğramışsa, bundan

²⁵⁵ GRIFFITHS/WILLIAMS, s. 35; DINE, s. 51.

²⁵⁶ MORSE, s. 404.

²⁵⁷ 1989 tarihli Şirketler Kanunu’nun 35(3). Maddesinin orijinali “it remains the duty of the directors to observe any limitations on their powers flowing from the company’ memorandum; and action by the directors which but for subsection (1) would be beyond the company’s capacity may only be ratified by the company by special resolution. A resolution ratifying such action shall not affect any liability incurred by the directors or any other person; relief from any such liability must be agreed to separately by special resolution” şeklindedir.

²⁵⁸ DINE, s. 252.

²⁵⁹ MORSE, s. 330,404; STAMP, Ultra Vires, s. 713.

sorumlu olmaya devam etmektedirler²⁶⁰. Şirket, yöneticilerin sorumluluğunu ortadan kaldırmak istiyorsa, ultra vires işlemi onaylayan özel karar dışında, yöneticileri sorumluluktan kurtaran ikinci bir özel karar daha almalıdır.

Yöneticilerin, şirket adına işlem yaparken, işlemin konu kapsamında olup olmadığını araştırma yükümlülüğü bulunmasına rağmen, şirketle işlem yapacak üçüncü kişilerin böyle bir yükümlülüğü yoktur²⁶¹. Buna göre, İngiliz hukukunda, tescilin olumlu etkisi, şirketlerin ehliyetine ilişkin olarak önemini yitirmiştir. Bu durumda şirketin konusu ana sözleşmede gösterilmek zorunda olmasına rağmen artık eskisi gibi önem taşımamaktadır^{262 263}.

1989 tarihli Şirketler Kanunu ile 1985 tarihli Şirketler Kanunu'na eklenen 35A maddesinin birinci fıkrasına göre, şirketle işlem yapan iyi niyetli üçüncü kişilerin lehine olarak, şirket yöneticilerinin şirketi bağlayıcı işlemler yapma yetkilerinin ana sözleşmeyle sınırlandırılmadığı kabul edilmiştir²⁶⁴. Bu düzenlemeye göre, işlemin karşı tarafı olan üçüncü kişi iyiniyetli ise, yöneticilerin şirket ana sözleşmesiyle gerçekleştirilen yetki sınırlandırılmaları dikkate alınmamaktadır. Bu halde, üçüncü kişi kötü niyetli ise 35A(1) maddesinin sağladığı korumadan yararlanamayacaktır. Bu aşamada şirket, yapılan işlemi onaylamazsa, yöneticilerinin yetkilerini aşarak yapmış oldukları işlemle bağlı olmayacaktır.

²⁶⁰ GOULDING, s. 160; STAMP, Ultra Vires, s. 713.

²⁶¹ ARORA, s. 258; CRANSTON, R., **Principles of Banking Law**, 2. Ed., Oxford 2005, s. 139.

²⁶² Şirket ana sözleşmesinde şirketin konusunun gösterilmesi şirkete sermaye getiren ortakları, sermayenin nelere harcadığı hususunda; şirketle işlem yapan üçüncü kişileri ise, şirketin ehliyetinin kapsamı hususunda bilgilendirdiği için önem taşımaktaydı. MORSE, s. 66.

²⁶³ Ultra vires doktrini kaldırılmış olmasına rağmen günümüzde dahi şirketler hala ana sözleşmelerindeki konu maddelerini oldukça uzun tutmakta ve konu maddelerinde genel ve soyut ifadelerle yer vermektedirler. Bu durum ultra vires doktrininden kalan bir alışkanlık olarak değerlendirilmektedir. MORSE, s. 67.

²⁶⁴ 1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35A(1) maddesinin orijinali "In favour of a person dealing with a company in good faith, the power of the board of directors to bind the company, or authorise others to do so, shall be deemed to be free of any limitation under the company's constitution" şeklindedir.

1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35A(1) hükmü yalnızca üçüncü kişi lehine olup şirketi korumadığı için eleştirilmiştir²⁶⁵. Bunun yanı sıra m. 35A(2)'de²⁶⁶, üçüncü kişinin yapılan işlemin yöneticilerin yetkilerinin kapsamı dışında olduğunu bilse dahi kötü niyetli sayılmayacağı belirtilmiş ve bu düzenleme de eleştiri konusu olmuştur²⁶⁷.

1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35A(2) maddesi, şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin, aksi ispat edilene kadar iyi niyetli olduğunu ve yapılan işlemin şirket ana sözleşmesine göre yöneticilerin yetkileri dışında olduğunu bilmelerinin, kötü niyetin ispatı için yeterli sayılmayacağını hükme bağlamıştır. Üçüncü kişi, şirket yönetici ve temsilcilerinin yetkileri dışında işlem yaptıklarını bilse dahi, bu durum kötü niyetin ispatı için yeterli olmadığından, yapılan işlemin uygulanmasını şirkete karşı talep etme hakkına sahiptir²⁶⁸. Bu düzenleme de, yalnızca üçüncü kişiler lehine olduğu ve şirketlerin yapılan bir işlemi korumak için bu düzenlemeden yararlanma imkanlarının bulunmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir²⁶⁹. Ayrıca hangi hallerde kötü niyetten söz edileceğine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiş olması da eleştiri konusu yapılmış; kötü niyetin hangi hallerde var olduğunun tespitinin mahkemenin takdirine bırakıldığı ifade edilmiştir²⁷⁰. Bir görüşe göre ise, bu

²⁶⁵ MORSE, s. 106.

²⁶⁶ 1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35 A(2) maddesinin orijinali “ For this purpos-

(a) a person “deals with” a company if he is a party to any transaction or other act to which the company is a party;

(b) a person shall not be regarded as acting in bad faith by reason only of his knowing that an act is beyond the powers of the directors under the company’ s constitution; and

(c) a person shall be presumed to have acted in good faith unless the contrary is proved” şeklindedir.

²⁶⁷ MORSE, s. 107.

²⁶⁸ GRIFFITHS/WILLIAMS, s. 36.

²⁶⁹ DINE, s. 75.

²⁷⁰ GRIFFIN, s. 11.

düzenleme daha çok tüzel kişi niteliğindeki üçüncü kişileri ve özellikle bankaları korumaya yöneliktir²⁷¹.

1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35B maddesine göre²⁷², şirketle işlem yapan üçüncü kişinin işlemin şirketin ehliyeti veya temsilcilerin yetkisi kapsamında olup olmadığını araştırma yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Bu düzenleme sonucunda İngiliz hukukunda şirketlerin ehliyeti bakımından sicilin olumlu etkisi ilkesi önemini yitirmiştir. Bunun yanı sıra, şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin yoğunluk nedeniyle genelde şirketin belgelerini inceleyememeleri, bu ilkenin önemini yitirmesine sebep olmuştur²⁷³. Sonuç itibarıyla, 35B maddesiyle uyum sağlanabilmesi için, Şirketler Kanunu'nun 711A. maddesiyle sicilin olumlu etkisi ilkesinin kaldırılması yoluna gidilmiştir. Sicilin olumlu etkisi ilkesi kaldırıldığından, şirketle işlem yapan kişilerin, sırf sicilde yer aldığı için şirketle ilgili hususları bilmesi zorunluluğu da ortadan kalkmıştır²⁷⁴. Böylece ultra vires doktrininin sonuçlarından biri olan, üçüncü kişilerin, sicilde tescil edildiğinden dolayı şirketin konusunu bildiklerinin varsayılması ilkesi de anlamını kaybetmiştir²⁷⁵.

Sonuç olarak denilebilir ki 1989 tarihli Şirketler Kanunu, 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nda yaptığı değişikliklerle dış ilişkiler bakımından ultra vires doktrinin etkilerini ortadan kaldırmış; şirketin yapmış olduğu bir işlemin ehliyeti kapsamı dışında olmasının işlemin geçerliğini etkilemeyeceğini hükme bağlamıştır. İç ilişkiler bakımından ise, şirketin, konusuna ilişkin ana sözleşme hükmünde "genel ticaret şirketi" kavramını kullanılması halinde ultra vires doktrinin etkilerinin

²⁷¹ STAMP, Ultra Vires, s. 711.

²⁷² 1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35B maddesinin orijinali " A party to a transaction with a company is not bound to enquire as to whether it is permitted by the company's memorandum or as to any limitation on the powers of the board of directors to bind the company or authorise others to do so" şeklindedir.

²⁷³ LEACOCK, s. 91-92.

²⁷⁴ GRIFFITHS/WILLIAMS, s. 34.

²⁷⁵ MORSE, s. 69.

sınırlanacağı ve buna bağlı olarak şirketin yetkilerinin sınırsız olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca şirket yöneticileri aracılığıyla şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin, şirket ana sözleşmesiyle yöneticilerin yetkilerinin sınırlandırılmadığı hususundaki inançları da korunmaktadır²⁷⁶.

1985 tarihli Şirketler Kanunu ile 1989 tarihli Şirketler Kanunu, tescille kurulan şirketlere ilişkin düzenlemeler içermektedir. Buna göre ultra vires doktrini, tescille kurulan şirketler için geçerliliğini büyük oranda yitirmiştir²⁷⁷. Ancak Parlamento'nun çıkardığı özel kanunla kurulan şirketler, Şirketler Kanunu kapsamında olmadıklarından, ultra vires doktrini bu şirket tipleri bakımından uygulanmaya devam etmektedir. Kraliyet'in tanıdığı özel yetkiyle kurulan şirketler ise, adeta bir gerçek kişi gibi ehliyeteye sahip olduklarından, ultra vires doktrini bu şirket tiplerine uygulanmamaktadır²⁷⁸.

e. 2006 Tarihli Şirketler Kanunu

İngiltere'de şirketlere ilişkin son düzenlemeler, 2006 tarihli Şirketler Kanunu'nda (Companies Act 2006)²⁷⁹ yer almaktadır. Bu kanunda yer alan önemli değişikliklerden birisi, şirketlerin ana sözleşmelerinde faaliyet gösterecekleri konuyu belirtme zorunluluklarının kaldırılmasıdır. 1985 tarihli Şirketler Kanunu'nun 2. maddesine göre şirketler ana sözleşmelerinde şirketin konusunu belirtmek zorundaydılar. 1989 tarihli Şirketler Kanunuyla eklenen 3A maddesine göre ise şirketler, ana sözleşmelerinde “genel ticaret şirketi” ifadesine yer vermeleri halinde

²⁷⁶ GRIFFITHS/WILLIAMS, s. 37.

²⁷⁷ ARORA, s. 258.

²⁷⁸ İngiliz mahkeme kararlarından hareketle, bu şirketlerin yetkilerini aşarak kurucu kanunlarında yer almayan konularda işlem yapmaları halinde bu işlemlerin geçerli olduğu kabul edilmektedir. Ancak ehliyet dışı işlem nedeniyle zarar gören kişilerin, işlemi önlemek için dava açma imkanları da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, şirket sürekli olarak ehliyet dışı işlem yapmaya devam ederse şirketin feshinin istenmesi de mümkündür. Bkz. YILDIZ, Ultra Vires, s. 201-202; BROWNING, s. 362.

²⁷⁹ 2006 tarihli İngiliz Şirketler Kanunu'nun tam metni için bkz. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf

her türlü ticaret veya işi yapmaya yetkilidirler. 2006 tarihli Şirketler Kanunu'nun 31(1). maddesinde ise şirket ana sözleşmede konusunu sınırlamadığı sürece konusunun sınırsız olduğu belirtilmiştir. Böylece 2006 tarihli Şirketler Kanunu'nda daha önceki kanunlardan farklı olarak, şirketlerin konusunun sınırsız olduğu kabul edilmiştir; ancak şirket konusunu sınırlamak isterse, ana sözleşmesinin konu maddesinde böyle bir düzenlemeye yer verme imkanına her zaman sahiptir²⁸⁰. Bu halde ana sözleşmelerinde konu maddesine ilişkin bir hükme yer vermeyen şirketler bakımından ultra vires doktrininin ortadan kalktığı ifade edilmektedir²⁸¹.

Şirketlerin ehliyetine ilişkin 39(1). madde²⁸², 1989 tarihli Şirketler Kanunu'nun 35(1) maddesiyle aynı yönde bir düzenlemeye yer vermiştir²⁸³. Buna göre, şirketin yapmış olduğu bir işlemin geçersizliği, ana sözleşmeden kaynaklanan bir ehliyetsizlik nedenine dayandırılarak ileri sürülememektedir. Ancak ana sözleşmeden kaynaklanan bir ehliyesizliğin söz konusu olabilmesi için, yukarıda da belirttiğimiz üzere, şirketin konusunu sınırlamış olması gerekmektedir. Şirket konusunu ana sözleşmeyle sınırlandırırsa bile, bu sınırlama dışında kalan işlemler geçersiz olmamaktadır. Şirketle işlem yapan üçüncü kişi, işlemin ifa edilmesini şirketten isteyebilmektedir.

1989 tarihli Şirketler Kanunuyla ultra vires doktrinin etkileri neredeyse tamamen ortadan kaldırılmıştır. 2006 tarihli Şirketler Kanunu bakımından da aynı durum geçerlidir. İngiltere'de ultra vires doktrininin etkileri yalnızca şirket ortaklarına tanınan men davası açma hakkında görülmektedir. 1989 tarihli Şirketler

²⁸⁰ HICKS/GOO, s. 168.

²⁸¹ HICKS/GOO, s. 168.

²⁸² 2006 Şirketler Kanunu'nun 39(1). maddesinin orijinali şu şekildedir. "The validity of an act done by a company shall not be called into question on the ground of lack of capacity by reason of anything in the company's constitution."

²⁸³ MORSE, G./PALMER, F. B., **Palmer's Company Law, Annotated Guide to the Companies Act 2006**, Great Britain 2007, s. 83.

Kanunu'nun 35A maddesi yerine öngörülen 2006 tarihli Şirketler Kanunu'nun 40(4). maddesinde ortakların, yöneticilerin yetkileri dışında kalan bir işlemi engellemek için men davası açabilecekleri öngörülmüştür. Şirket ortaklarına tanınan bu dava hakkı ise, iç ilişkiyle ilgili bir meseledir; çünkü yöneticilerin yetkilerini aşarak yaptıkları bir işlem nedeniyle şirketin sorumluluğu ortaya çıkmışsa, ortakların bu dava hakkını kullanmaları mümkün değildir²⁸⁴. Buna göre İngiltere'de yapılan son düzenlemeler ışığında, üçüncü kişiler bakımından ultra vires doktrininin etkilerinin ortadan kalktığını söylemek mümkündür; ancak sadece konusunu sınırlandıran şirketler bakımından iç ilişkide etkilerini göstermektedir.

2. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrininin Kapsamı ve Uygulama

Alanı

İngiliz hukukunda ultra vires doktrininin iki yönü bulunmaktadır²⁸⁵. Şirketin aldığı karar veya yaptığı işlem kuruluş amacı dışında ise, ultra vires of corporation söz konusudur²⁸⁶. Bu durum, ehliyeteye ilişkin ultra vires olarak da ifade edilmektedir²⁸⁷. Kararın yetkili organlarca verilmemesi ve şirket yöneticilerinin yetkilerinin kapsamı dışında işlem yapmaları hali ise, ultra vires of directors olarak

²⁸⁴ MORSE/PALMER, s. 85.

²⁸⁵ HAYS, s. 13.

²⁸⁶ MUMCU, s. 58.

²⁸⁷ Ehliyeteye ilişkin ultra vires doktrininin kaynağı olarak, anonim şirketlerin kuruluşunda benimsenen sistemlerden biri olan konsesyon sistemi gösterilebilir. Konsesyon sistemine göre kurulan bir anonim şirket yalnızca kralın izin verdiği ölçüde ehliyeteye sahip olmakta ve bunun dışında herhangi bir faaliyette bulunamamaktaydı. Ancak zamanla ehliyeteye ilişkin ultra vires yerini yetkiye ilişkin ultra vires bırakmıştır; çünkü konsesyon sistemi zamanla önemini yitirmiş ve ayrıca şirketler ana sözleşmelerindeki konu maddelerini oldukça geniş kapsamlı olacak şekilde düzenlemeye başlamışlardır. ANSAY, T., "Anonim Şirketlerin Kefil Olabilme Ehliyeti", **II. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu**, Ankara 1985, s. 363-364; SCHAEFTLER, s. 87.

adlandırılmaktadır²⁸⁸. Bu durum, yetkiye ilişkin ultra vires şeklinde de ifade edilmektedir²⁸⁹.

İngiliz hukuku kapsamında ultra vires doktrini, karar ve uygulama aşamaları bakımından iki farklı aşamada ortaya çıkmaktaydı. Karar aşamasında ultra vires işlem veya karar, alınan kararın şirketin kuruluş amacı dışında olması, kararın yetkili organlarca verilmemesi veya yöneticilerin yetkisi dışında kalması hallerinde söz konusuydu. Karar aşamasında ortaya çıkan ultra vires işlem, henüz iç ilişkide kalmış ve ifa edilmemiştir. İç ilişkide ortaya çıkan ultra vires işlemle ilgili ihtilaflar, şirketle organları arasında çözülmekteydi; çünkü bu aşamada ultra vires işlem yalnızca şirket ve organlarını ilgilendirmekte ve dış ilişkileri etkilememekteydi²⁹⁰. Üçüncü şahısların devreye girmesi ancak ultra vires işlemin uygulanması halinde söz konusuydu. Karar aşamasında ultra vires niteliğinde olan bir işlemin icra edilmesi, şirket tüzel kişiliği veya azınlık tarafından dava açılarak engellenebilmekteydi²⁹¹.

Ultra vires işlem, iç ilişkide alınan bir kararın şirketin kuruluş amacına aykırı olması şeklindeyse, bu karar hükümsüz sayılmakta ve sonradan onaylanarak geçerlik kazanması mümkün olmamaktaydı.

Karar aşamasındaki ultra vires işlem, şirketin ehliyeti kapsamında ancak yöneticilerin yetkisi dışında ise²⁹², genel kurul veya sözleşmeye göre yöneticiler meclisi tarafından icazet verilmesi şartıyla şirkete karşı hüküm ifade edebilirdi²⁹³.

²⁸⁸ MUMCU, s. 58.

²⁸⁹ ANSAY, Kefalet, s. 364-365.

²⁹⁰ HICKS/GOO, s. 165.

²⁹¹ ARSLANLI, Ultra Vires, s. 501-502.

²⁹² Şirket yöneticilerinin yetkileri dışında işlem yapmalarının ultra vires olarak değerlendirilmesi eleştirilmiş ve bu tür işlemlerin ultra vires kabul edilmesi yerine iptal edilebilirliğinden söz edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. GRIFFIN, s. 5.

²⁹³ SEALY, L. S., "Ultra Vires and Agency Untwined", *The Cambridge Law Journal*, Vol. 44, Issue 1, 1985, s. 40; TEMPLE, s. 1070.

Ancak ultra vires işlem şirketin ehliyeti dışında kalan bir işlem niteliğindeyse, şirketin buna onay vermesi mümkün değildir²⁹⁴.

Uygulama aşamasında ortaya çıkan ultra vires işlem türlerinden biri, yöneticilerin şirketin ehliyeti kapsamında olmayan işlemleridir ki bu tür işlemler şirketi bağlamaz²⁹⁵. Örneğin şirketin konusu kapsamında olmayan bir amaç için ödünç para veya kredi alınması halinde bu işlem ultra vires niteliktedir ve geçersiz sayılmaktadır. Böyle bir işlemin icazetle dahi geçerli hale getirilmesi mümkün değildir. Ancak böyle bir kredi alma işlemi şirketin konusu kapsamında bulunan bir amaçla yapılmış olmasına rağmen yöneticilerin yetkilerini aşıyorsa, bu işlemin sonradan onaylanarak geçerli hale getirilmesi imkanı vardır²⁹⁶.

Şirketin ehliyeti kapsamında ancak yöneticilerin yetkileri dışında kaldığından ultra vires niteliğinde olan bir karar veya işlemin uygulanması durumunda, sonucun ne olacağı, şirketin bu işleme icazet verip vermediğine göre değişmekteydi. Bu nitelikteki bir ultra vires işleme şirket icazet vermişse, işlem geçmişe etkili olarak hüküm ifade etmekteydi. Ancak işlemin karşı tarafı olan üçüncü kişi iyiniyetli ise, bunlara karşı ultra vires iddiası ileri sürülemezdi²⁹⁷. Ultra vires doktrininin en önemli sakıncalarından biri olan iyiniyetli üçüncü kişilerin menfaatlerinin gözetilmemesi hususu, bu şekilde aşılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü kişilerin iyiniyeti, yöneticilerin yetkilerini sınırlandıran kuralların şirket ana sözleşmesinden anlaşılamadığı ve işlemin sicile güvenerek yapıldığı hallerde söz konusu olmaktaydı. Üçüncü kişilerin, yapılan işlemin şirketin ehliyeti

²⁹⁴ SCHMITTHOFF/CURRY, s. 86; MUMCU, s. 57-58.

²⁹⁵ İngiliz hukuku kapsamında, şekil şartları eksik olan işlemler de ehliyet dışı işlem olarak kabul edilmektedir. ÖZKAN, Gaye I, s. 369-370.

²⁹⁶ CAIN, s. 278-279; Yöneticilerin yetkisi dışında kalan işlemlerin sonradan onaylanarak geçerli kılınmaları için, şirkete yarar sağlamaları gerektiği ifade edilmiştir. SCHMITTHOFF/CURRY, s. 91.

²⁹⁷ McMULLEN, J., "Objects, Powers and Ultra Vires", *The Cambridge Law Journal*, Vol. 42, Issue 1, 1983, s. 60.

kapsamında olup olmadığını araştırmaları yeterli olup; ayrıca bu işlemin yapılmasına ilişkin karar aşamasını araştırma yükümlölükleri bulunmamaktaydı. Ancak üçüncü kişilerin şirket sözleşmesine aykırı davranıldığını bilmeleri halinde, şirket işlemden dolayı sorumlu tutulamamaktaydı. Böyle bir durumda şirketin işlemle bağlı olması ancak şirketin kendi isteğiyle işleme onay vermesi koşuluyla mümkündü²⁹⁸.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında denilebilir ki, ultra vires doktrini şirketin ehliyeti dışında işlem yapmasının yanı sıra şirket yönetici ve temsilcilerinin yetkilerini aşarak işlem yapmalarını da kapsamaktadır. Ancak şirketin ehliyeti dışında kalan ultra vires işlemle, yönetici veya temsilcilerin yetkisi dışında kalan ultra vires işlemlerin farkı bunlara sonradan geçerlik kazandırılmasının mümkün olup olmaması noktasında ortaya çıkmaktadır²⁹⁹.

İngiliz hukukunda, şirketin ehliyeti veya yöneticilerin yetkisi dışında kalan işlemlerden başka, şekil şartları eksik veya tamamlanmamış olan işlemler de, ultra vires işlem niteliğinde kabul edilmekteydi. Belirli bir şekilde yapılması gerektiği halde, bu şekle uyulmaksızın yapılan işlemler, şirket bakımından bağlayıcı nitelikte değildi. Ancak şirketin, şekil şartları eksik olan işlemi, eksikliği gidererek kabul etmesi mümkündü³⁰⁰.

Ultra vires bir işlem yapıldığında şirket, bunun ultra vires niteliğinde olduğunu, işlemin her aşamasında ileri sürme imkanına sahipti. İşlemin karşı tarafındaki üçüncü kişinin ise ultra vires iddiasında bulunması kabul görmemekteydi³⁰¹. Buna göre, bir işlemin ultra vires olduğunu şirket istemedikçe

²⁹⁸ ARSLANLI, Ultra Vires, s. 503.

²⁹⁹ GOWER, s. 78; SCHMITTHOFF/CURRY, s. 245; TEMPLE, s. 1071.

³⁰⁰ ARSLANLI, Ultra Vires, s. 503-504.

³⁰¹ Aksi görüş için bkz. FURMSTON, M. P., “ Who Can Plead That A Contract is Ultra Vires?”, **Modern Law Review**, Vol. 24, 1961, s. 715 vd.; WEDDERBURN, K. W., “Ultra Vires and Redundancy”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 20, Issue 2, 1962, s. 145.

kimsenin ileri süremeyeceği belirtilmektedir. Bu noktada, ultra vires doktrininin yalnızca şirketi korumak amacıyla ortaya çıkan bir doktrin olduğu ifade edilmektedir³⁰².

İngiliz hukukunda ultra vires doktrini ışığında çok dar kapsamlı yorumlanan ehliyet kapsamındaki işlemler; bir başka deyişle intra vires işlemler, daha sonraları genişletilmeye başlanmıştır. Buna göre şirketin amacı dikkate alınarak, gerek öğreti gerek mahkemeler tarafından ehliyet kapsamında olan işlemler geniş yorumlanmıştır. Şirketin konusunu geliştirmesine ve kâr elde etmesine yardımcı olan faaliyetlerin ehliyet kapsamında kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Örneğin şirketin faaliyetiyle ilişkili olduğu sürece gayrimenkul alım satımı, şirketin kendi menfaatine olarak yaptığı bağışlar, yardımlar ve işçilerine verdiği ek ücretler ehliyet kapsamında sayılmaktadır. Bunun yanı sıra kendi konusuyla ilgili olduğu sürece şirketin kefalet sözleşmesi yapması da kabul edilmiştir. Şirketin bir başka şirkete ortak olması ve sorumluluk alması veya konusuyla ilgili olduğu takdirde bir başka şirketin hisse senetlerini satın alması veya taahhütte bulunması, spekülatif gayelerle hareket etmediği sürece geçerli sayılmaktadır. Özetle, doğrudan olmasa da dolaylı olarak şirketin ehliyeti ve yetkileri kapsamında bulunan işlemler de geçerli sayılmaya başlanmıştır. Ancak yine de, şirketin konu ve amacına açıkça aykırı işlemler bakımından, ultra vires doktrini katı bir şekilde uygulanmaya devam etmiştir.

İngiltere'deki şirketler ise, ultra vires doktrininin dar kapsamından kurtulabilmek için ana sözleşmelerindeki konu maddesini, tüm faaliyetleri içine alacak şekilde ayrıntılı olarak düzenleme yoluna gitmeyi tercih etmişlerdir. Böylece

³⁰² ARSLANLI, Ultra Vires, s. 506.

şirketler, hukuki ilişki ve işlemler bakımından rahat ve tehlikesiz girişimlerde bulunabilmeyi hedeflemişlerdir³⁰³.

3. İngiliz Hukukunda Ultra Vires Doktrininin Haksız Fiil ve Suçlara Uygulanması

İngiliz hukukunda, ultra vires doktrininin haksız fiiller ve suçlar bakımından uygulanıp uygulanmayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu husus İngiliz öğretisinde tartışma konusu olmasına rağmen, uygulamada nadiren zorluklar yaratmıştır. İlk görüşe göre, ultra vires doktrini kapsamında şirketlerin haksız fiillerinden veya suçlarından sorumlu tutulmaları mümkün değildir. Bu görüş, şirketin yalnızca ana sözleşmesinde yer alan konular kapsamında faaliyette bulunabileceği ve ana sözleşmesinde haksız fiil veya suç işleyebileceğine dair bir hüküm yer almayacağı gerekçesiyle, şirketin haksız fiillerinden ve suçlarından sorumlu olmayacağını ifade etmektedir³⁰⁴. İkinci bir görüşe göre ise, ultra vires doktrini yalnızca işlem ve sözleşmeleri kapsamakta ve haksız fiiller ile suçlara uygulanması asla söz konusu olmamaktadır³⁰⁵. Bu görüş, ultra vires doktrininin şirketlerin cezai ehliyeti bakımından uygulama alanı bulamayacağını savunmaktadır. Bu görüşe göre ultra vires doktrini, şirketlerin ana sözleşmesinde belirtilen konuları çerçevesinde sahip oldukları hukuki işlem ve sözleşme ehliyeti dışında işlem yapmalarını engelleyen bir düzenlemedir³⁰⁶. Ancak bu görüş ultra vires doktrinini

³⁰³ ÖZKAN, Gaye I, s. 370.

³⁰⁴ WARREN, E. H., "Torts By Corporations In Ultra Vires Undertakings", **The Cambridge Law Journal**, Vol. 2, Issue 2, 1925, s. 184; HARNO, A. J., "Privileges and Powers of A corporation and The Doctrine of Ultra Vires", **Yale Law Journal**, Vol. 35, 1925-1926, s. 18.

³⁰⁵ GOODHART, A. L., "Corporate Liability in Tort and The Doctrine of Ultra Vires", **The Cambridge Law Journal**, Vol. 2, 1924-1926, s. 354, 363.

³⁰⁶ GRIFFIN, s. 1.

anlamsız kıldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir³⁰⁷. Bu eleştirileri ileri sürenlere göre, şirketle ultra vires nitelikte bir işlem yapan ve bu ultra vires işlem nedeniyle herhangi bir hukuki yola başvurma imkanı olmayan üçüncü kişi, şirkete karşı, işlemi yapması için yöneticiler tarafından hile ve yalanla kandırıldığı gerekçesiyle, haksız fiil davası açabilecektir. Bu durumda ise ultra vires doktrininin tüm amacı bertaraf edilmiş olacaktır. Ancak bir çözüm yolu olarak şirketin, ultra vires bir faaliyet nedeniyle ortaya çıkan bir haksız fiil veya suçla itham edildiğinde, temsilci veya çalışanlarının yetkilerinin veya görevlerinin dışına çıktıklarını belirterek sorumluluktan kurtulabileceği belirtilmiştir. Ultra vires doktrininin haksız fiiller ve suçlar bakımından uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin üçüncü bir görüş daha bulunmaktadır. Bu görüşe göre şirketler intra vires işlemleri ve faaliyetleri nedeniyle işlemiş oldukları haksız fiil veya suçlardan sorumlu tutulacaklar ve fakat konuları dışında kalan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan haksız fiil ve suçlardan sorumlu olmayacaklardır³⁰⁸.

Fiili durumu değerlendirmek gerekirse, İngiliz hukuk sistemi içinde doğan ultra vires doktrini yalnızca şirketlerin işlemleri bakımından uygulanmış ancak haksız fiiller bakımından bu doktrinden yararlanma yoluna gidilmemiştir³⁰⁹. Hiçbir şirket haksız fiil işlemek amacıyla kurulmadığından, haksız fiillerin, şirket ana sözleşmesi ve buna bağlı olarak şirketin ehliyetinin kapsamı içinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Bundan hareketle ultra vires doktrininin savunanlardan bir kısmı şirketlerin haksız fiillerinden sorumlu olmayacağı sonucuna varmışlardır. İngiliz mahkemeleri ise, haksız fiiller bakımından üçüncü

³⁰⁷ SCHMITTHOFF/CURRY, s. 90.

³⁰⁸ GOWER, s. 92; BRADSHAW, M., "The Liability of Statutory Corporations for Ultra Vires Torts", **Res Judicatae**, Vol. 1, 1935-1938, s. 44; SALMOND, J., **The Law of Torts**, 6. Ed., 1924, s. 67.

³⁰⁹ ARSLANLI, Ultra Vires, s. 507.

kişilerin korunması gerektiği fikrinden hareketle, şirketi haksız fiillerinden sorumlu tutma yoluna gitmişlerdir. Bu halde ultra vires doktrini yalnızca şirketlerin ehliyeti kapsamı dışında kalan işlemler bakımından uygulama alanı bulmuş; haksız fiiller bakımından ise üçüncü kişileri korumak amacıyla ultra vires doktrini uygulanmamış ve şirketler haksız fiillerinden sorumlu tutulmuşlardır.

B. Avrupa Birliği Hukuk Sisteminde Ultra Vires Doktrini

Avrupa Birliği Hukuku kapsamında şirketlerle ilgili düzenlemeler içeren ilk yönerge, “Ortakların ve Başkalarının Menfaatlerinin Korunması için, Üye Devletlerce, Antlaşma’nın 58. Maddesinin İkinci Paragrafındaki Anlamıyla Şirketlerden Talep Edilen Güvencelerin Topluluk Çapında Eşdeğer Kılınması Amacıyla Bu Tür Güvencelerin Uyumlaştırılması Konusunda 68/151/AET Sayılı ve 9 Mart 1968 tarihli Birinci Konsey Yönergesi”dir³¹⁰. Bu yönergenin amacı, şirket ortaklarının ve şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin menfaatlerini korumaktır. Birinci Konsey Yönergesi’nin kapsamına giren şirketler sermaye şirketleridir; bir başka ifadeyle Yönerge’nin düzenlemeleri sınırlı sorumlu şirketlere yöneliktir (Yönerge m. 1).

Birinci Konsey Yönergesi’nin “Şirketin Üstlendiği Yükümlülüklerin Geçerliği” başlıklı ikinci bölümünün 9. maddesinin 1. bendinde şirketlerin, konu dışı işlemlerinin bağlayıcılığı üzerinde durulmuştur. Şirketlerin konu dışı işlemlerinin

³¹⁰ Birinci Konsey Yönergesi’nin orijinal adı şu şekildedir: First Council Directive 68/151/EEC of 9 March 1968 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent throughout the Community (OJ L 65, 14.3.1968). Tam metin için bkz.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31968L0151:EN:NOT>.

bağlayıcılığına ilişkin bu düzenleme, ultra vires doktriniyle doğrudan ilgilidir. Yönerge'nin 9. maddesinin 1. bendindeki düzenlemeye göre, şirketin konusu kapsamında olmasa dahi, organlar tarafından yapılan işlemler bağlayıcıdır. Ancak yapılan konu dışı işlemin şirketi bağlaması için organların, kanunla kendilerine tanınmış olan yetkilerini aşmamış olmaları gerekmektedir. Yönerge'nin öngördüğü bu düzenleme, ultra vires doktrininin uygulanırlığını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Buna göre üye ülkeler bakımından artık ultra vires doktrininin kaldırılması amaçlanmıştır. Ancak Yönerge'nin 9. maddesinin 1. bendinin son cümlesinde üye ülkelere, sınırlı bir şekilde ultra vires doktrinini iç hukukta uygulama imkanı tanınmıştır. Bu halde, üye ülkeler, yapılan işlemin konu kapsamında olmadığını üçüncü kişilerin bildiğini veya halin icabından dolayı bilmesi gerektiğini ispat etmeleri koşuluyla, şirketlerin konu dışı işlemlerle bağlı tutulmayacaklarına ilişkin bir düzenlemeyi, iç hukuk sistemi içinde kabul etme imkanına sahiptirler³¹¹. Ancak ana sözleşmenin tescil ve ilanı, üçüncü kişilerin işlemin konu kapsamında olmadığını bildiğini ispat etmek için yeterli sayılmamıştır.

Birinci Konsey Yönergesi'nin 9. maddesiyle getirilen düzenlemeler, şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin çıkarlarını korumak amacıyla ultra vires doktrininin ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Buna göre, şirketin konusu kapsamında olmasa dahi, organların yapmış olduğu işlemlerin bağlayıcılığı kabul edilmiştir. Burada yapılan işlemin şirketi bağlaması için konu kapsamında olması hususunun artık bir önemi kalmadığı vurgulanmıştır; ancak şirketin bu ultra vires işlemle bağlı tutulabilmesi açısından dikkate alınması gereken husus, organların kendilerine kanunla tanınmış olan yetkilerini aşıp aşmadıklarıdır. Yapılmış olan konu dışı işlem

³¹¹ Birinci Konsey Yönergesi'nin 9. maddesinin 1. bendinin son cümlesinde yer alan imkandan faydalanarak Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg, iç hukuklarında gerekli düzenlemeler yapmışlardır.

aynı zamanda organların yetkilerini de aşıyorsa artık şirketin üçüncü kişilere karşı ultra vires iddiasında bulunması mümkün görülmektedir³¹². Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere, organların yasal yetkileri çerçevesinde hareket ederek yapmış oldukları konu dışı işlemler nedeniyle şirket ultra vires iddiasını ileri süremez.

C. Diğer Hukuk Sistemlerinde Ultra Vires Doktrini

Ultra vires doktrini, İngiltere’de olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri’nde de önemli bir yere sahipti. Dolayısıyla bu kısımda Amerikan hukuku kapsamında ultra vires doktrininin taşıdığı özelliklere kısaca değinilecektir. Bu doktrin, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nin yanı sıra başka ülkelerde de kabul görmüştür³¹³. Bu başlık altında ayrıca ultra vires doktrinini kabul etmeyen Almanya ve İsviçre’deki durum da kısaca açıklanacaktır.

1. Amerikan Hukukunda Ultra Vires Doktrini

19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında, ultra vires doktrini Amerika Birleşik Devletleri’nde de uygulanmıştır^{314 315}. Ultra vires doktrini, Amerika Birleşik

³¹² YILDIZ, Ultra Vires, s. 189.

³¹³ Ultra vires doktrini, Belçika ve Fransa’da da uygulanmıştır. HOGHTON, C. D., **The Company Law, Structure and Reform In Eleven Countries**, London 1970, s. 144, 155.

³¹⁴ GREENFIELD, K., **Ultra Vires Lives! A Stakeholder Analysis of Corporate Illegality (with Notes on How Corporate Law Could Reinforce International Law Norms)**, Boston 2001, s. 24; GARRETT, R., “History, Purpose and Summary of The Model Business Corporation Act”, **The Business Lawyer**, Vol. 6, 1950-1951, s. 9; Amerika Birleşik Devletleri’nde şirketlerin ehliyeti konusu eyalet kanunlarında farklı farklı düzenlenmiş ve bazı eyaletlerde sınırlı bazılarında ise sınırsız ehliyet kabul edilmiştir. Örneğin, Alabama, Illinois, Tennessee gibi eyaletlerde şirketlerin ehliyeti bakımından ultra vires doktrini kabul edilmiştir. Ancak, şirketlerin ehliyetinin sınırlı olduğunu düzenleyen eyaletlerde dahi mahkemeler ehliyetin sınırlarını geniş yorumlama yoluna gitmeyi tercih etmişler ve böylece üçüncü kişileri korumayı amaçlamışlardır. Anonim şirketin ehliyetinin sınırlı mı sınırsız mı olacağını kuruluştaki kendisinin belirlemesine imkan tanıyan eyalet kanunları da bulunmaktadır. Bu düzenlemelere göre şirket kurulurken, ana sözleşmede konu ve amaç hususunu açıkça belirtilmişse bu şirketin ehliyetinin sınırlı olduğu kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra şirketlere, kuruluş aşamasında ana sözleşmesinde sınırsız ehliyetli olacağını belirtme imkanı da sağlanmıştır. ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 84; CARPENTER, s. 51.

Devletleri’nde Türk Hukuku’ndaki anonim şirketlerle benzeyen “corporation”lara ilişkin bir düzenlemeydi³¹⁶. Corporationlar, ana sözleşmelerinde (charter) açıkça konu ve maksatlarını belirtmek zorundaydılar; çünkü hak ehliyeti bu konu ile sınırlıydı. Corporation, konu dışında bir işlem yaparsa, bu işlem “ultra vires”tir³¹⁷. Ultra vires bir işlemde doğan edimler ifa edilmişse; bu ifa geçerli kabul edilmekte ve edimlerin geri verilmesi istenememektedir. Edimler ifa edilmemişse; artık bunların ifası talep edilememektedir³¹⁸.

Ultra vires doktrini, yapılan düzenlemeler neticesinde bugün büyük oranda Amerika Birleşik Devletleri’nde terkedilmiştir³¹⁹. Amerika Birleşik Devletleri, ultra vires doktrininin kaldırılmasına yönelik çalışmalarda son noktaya gelmiştir; buna göre, her şirket istediği işlemi yapabilmektedir³²⁰. 2000 tarihli Model Ticaret Şirketi Kanunu’nun (Model Business Corporation Act)³²¹ 3. bölümünün 2. maddesinde, şirket sözleşmesiyle aksi kararlaştırılmadığı sürece şirketin, amacını gerçekleştirmek için yapması gereken işlemler bakımından herhangi bir yetki sınırlaması olmaksızın, bir gerçek kişi gibi yetkilere sahip olduğu belirtilmiştir. Aynı bölümün ultra vires başlığını taşıyan 4. maddesinin (a) bendinde ise şirketin, yapmış olduğu bir işlemin yetki yoksunluğu nedeniyle geçersizliğini iddia edemeyeceği düzenlenmiştir. Ancak

³¹⁵ Amerika Birleşik Devletleri’nde idare hukuku bakımından ultra vires doktrininin uygulanması hakkında bkz. ZINN, M. D., “Ultra Vires Takings”, **Michigan Law Review**, Vol. 97, Issue 1, 1998, s. 245 vd.

³¹⁶ İMREGÜN, O., **Amerikan Ortaklıklar Hukukunun Ana Hatları**, İstanbul 1968, s. 41; BRADY, J. D., “The Doctrine of Ultra Vires, Its Nature, Elements and Modern Application”, **American Law Review**, Vol. 54, 1920, s. 536.

³¹⁷ WOLFMAN, N., “Ultra Vires Acts of Corporations I”, **The Commonwealth Law Review**, Vol. 6, 1908-1909, s. 219; Amerikan hukukunda haksız fiiller bakımından ise ultra vires doktrini uygulama alanı bulamamış ve şirketler tüm haksız fiillerinden sorumlu tutulmuşlardır. BRADY, s. 546; HILDEBRAND, I. P., “The Liability of Stockholders of A Corporation For Torts In Ultra Vires Undertakings”, **Texas Law Review**, Vol. 1, 1922-1923, s. 56-57.

³¹⁸ WARREN, E. H., “Executory Ultra Vires Transactions”, **Harvard Law Review**, Vol. 24, Issue 7, 1911, s. 536; İMREGÜN, Amerikan Hukuku, s. 41.

³¹⁹ LEACOCK, s. 94.

³²⁰ LEACOCK, s. 95.

³²¹ Model Ticaret Şirketi Kanunu (Model Business Corporation Act) tam metin için bkz. <http://www.abanet.org/buslaw/library/onlinepublications/mbca2002.pdf>.

aynı maddenin (b) bendinde bu düzenlemenin istisnasına yer verilmiştir. Buna göre ortaklardan birisi veya şirket, şirketin yetkisi dışında kalan bir işlemin durdurulması için dava açabilirler. Savcı ise yetki dışı işlem yapan şirketin feshedilmesi için dava açabilme hakkına sahiptir. Bunun yanı sıra, yetki dışı işlem nedeniyle yöneticilerin sorumluluğu da devam etmektedir. Bu düzenlemeler ışığında, Amerika Birleşik Devletleri'nde ultra vires doktrininin tamamen kaldırıldığını söylemek mümkün değildir³²².

2. Alman Hukukunda Ultra Vires Doktrini

Alman hukukunda, şirketin hak ehliyeti bakımından herhangi bir sınırlama söz konusu olmadığından, ultra vires doktrini geçerli değildir^{323 324}. Ultra vires doktrini uygulanmadığından, şirket, konu kapsamında olmasa dahi yapılan işlemlerle bağlıdır; ancak yöneticiler yaptıkları konu dışı işlemler nedeniyle şirkete karşı sorumludurlar³²⁵. Esasen Alman şirketler hukukunda yöneticilerin yetkileri şirketin konusuyla sınırlandırılmıştır³²⁶; ancak bu durum yalnızca iç ilişkide sonuç doğurmaktadır. Buna göre, yöneticilerin temsil yetkisi dışı karşı sınırsızdır ve bu yetkinin sınırlandırılması da üçüncü kişiler bakımından hüküm ifade etmemektedir. Üçüncü kişiler yöneticilerin yetkilerinin sınırlandırıldığını bilseler veya bilmeleri gerekse dahi, yapılan işlem geçerlidir ve bu işlemten dolayı şirketin sorumluluğu bulunmaktadır³²⁷.

³²² LEACOCK, s.95; GREENFIELD, s. 36 vd.

³²³ Alman hukukunda ultra vires doktrini ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. EGGERT, M., **Die Deutsche Ultra-Vires-Lehre**, München 1977.

³²⁴ KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 551; ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 83; İtalya ve İsveç'te de ultra vires doktrini uygulama alanı bulamamıştır. HOGHTON, s. 85-86.

³²⁵ KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 551

³²⁶ KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 551.

³²⁷ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 83.

3. İsviçre Hukukunda Ultra Vires Doktrini

İsviçre hukukunda da ultra vires doktrini kabul edilmemiştir; ancak Federal Mahkeme, şirketi temsil görevi bulunan yöneticilerin yetkilerinin, şirket sözleşmesinin hükümlerinde belirtilen faaliyet alanıyla sınırlı olduğunu vurgulamıştır³²⁸. İsviçre hukukunda da şirket yönetici ve temsilcilerinin şirketin amacı kapsamında olan işlemleri yapabilecekleri konusunda herhangi bir şüphe yoktur; şirketin amacı yöneticilerin temsil yetkisinin sınırını ortaya koymaktadır (İsviçre Borçlar Kanunu m. 718a)³²⁹. Şirketin amacı kapsamında olmayan işlemler bakımından ise, Alman hukukundan farklı olarak, şirketin sorumlu tutulması yoluna gidilmemiştir³³⁰. Ancak amaç kapsamında olmayan işlemlere geçerlik kazandırmak adına, şirket ortaklarının ana sözleşmeyi herhangi bir izne ihtiyaç duymaksızın değiştirmeleri ve yapılan işlemi şirketin amacı kapsamına alarak onaylamaları imkanı mevcuttur³³¹. Buna göre İsviçre hukukunda hak ehliyeti değil fiil ehliyeti bakımından konu ve amaca ilişkin bir sınırlandırmanın söz konusu olduğunu belirtmek mümkündür³³².

III. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrini

Türk Hukukunda ultra vires doktrini, Türk Ticaret Kanunu'nun 137. maddesinin, ticaret şirketleri bakımından, ehliyetin işletme konusu çevresiyle sınırlı

³²⁸ DESSEMONTET, F./ANSAY, T., **Introduction To Swiss Law**, Deventer, The Netherlands, 1981, s. 153; BAR, T./KARRER, M., "Some Aspects of Swiss Corporate Law", **The Business Lawyer**, Vol. 28, 1972-1973, s. 1264.

³²⁹ BECCHIO, B./WEHINGER, U./FARHA, A. S./SIEGEL, S., **Swiss Company Law**, 2. Ed., The Hauge, London, Boston 1996, s. 131; NOMER, H. N., **Kişî Birliklerinde Genel Kurul Kararlarının Geçersizliğine İlişkin Temel Esaslar**, İstanbul 2008, s. 71.

³³⁰ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 83; NOMER, s. 71.

³³¹ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 83.

³³² KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 551.

olduğunu öngörmesi nedeniyle yer almaktadır. Bu düzenleme uyarınca ultra vires doktrini, ticaret şirketleri bakımından uygulanmakta ancak konuya ilişkin sınırlamanın hak ehliyetine mi yoksa fiil ehliyetine mi ilişkin olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ayrıca ultra vires doktrininin yalnızca sermaye şirketleri bakımından uygulanabilir olduğunu ileri sürenlerin yanı sıra bu doktrinin gerek şahıs gerek sermaye şirketleri açısından geçerli olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır³³³.

Türk Ticaret Kanunu'nda bu doktrine yer verilmesinin temelinde ARSLANLI'nın 1938 yılında savunduğu "Türk Hukukunda Devletçiliğin Anonim Şirketlerin Ehliyeti Üzerine Tesiri" adlı doktora tezi bulunmaktadır. Yazar ultra vires doktrininin ve buna bağlı olarak ehliyetin sınırlandırılmasını yalnızca anonim şirketler bakımından savunmakta; kollektif, komandit ve paylı komandit şirketler için ise sınırlı bir ehliyetin kabul edilmesinin isabetsiz olduğunu ifade etmektedir³³⁴.

II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra, ticaret hukuku alanında bir kanun taslağı hazırlaması için Adalet Bakanlığınca görevlendirilen HİRŞ ise, ultra vires doktrininin tüm ticaret şirketleri için benimsemiş ve buna bağlı olarak tüm ticaret şirketleri bakımından ehliyetin işletme konusu çevresi ile sınırlandırılmasını öngören 137. maddeyi düzenlemiştir.

³³³ Öğretide yer alan bu görüşlere aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir. Bkz. aşağıda s. 128 vd.

³³⁴ ARSLANLI, H., **Türk Hukukunda Devletçiliğin Anonim Şirketlerin Ehliyeti Üzerine Tesiri**, İstanbul 1942, s. 46 vd.; ARSLANLI, H., **Kollektif ve Komandit Şirketler**, 2. Bs., İstanbul 1960, s. 81-82.

A. Türk Hukukunda Ticaret Şirketlerinin Ehliyetinin Ultra Vires Doktrini ile Sınırlandırılmasının Nedenleri ve Korunan Menfaatler

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Türk Hukukunda ticaret şirketlerinin ehliyeti, ultra vires doktrininin benimsenmesiyle, işletme konusu çevresiyle sınırlandırılmıştır. Türk Hukukunda ultra vires doktrininin kabul edilmesi ve buna bağlı olarak ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırlandırılmasının temelinde yer alan nedenler üzerinde durmanın yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

Ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırlandırılmasının nedenleri incelenirken, bu nedenlerin bir kısmının ticaret şirketlerinin tüzel kişiliğe sahip olmasından; diğer bir kısmının ise ticaret şirketlerine özgü niteliklerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1. Tüzel Kişiliğe Sahip Olmaları Nedeniyle

TTK. m. 137’de belirtildiği üzere, ticaret şirketleri tüzel kişilik sahibidirler. Tüzel kişiler gerçek kişiler karşısında daha büyük ve etkin bir güç niteliğindedirler³³⁵. Sosyal dengenin sağlanması için tüzel kişilerin bu güçlerinin sınırlandırılması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, kanun koyucu bazen tüzel kişilerin hak ve yetkilerini sınırlama yoluna gitmektedir³³⁶. İşte ticaret şirketleri de birer tüzel kişilik olduklarından, tüzel kişilerin karşı karşıya kaldığı bu güç kısıtlamasına tabi olurlar. Bunun yanı sıra nitelikleri gereği tüzel kişilerin insana özgü haklardan yararlanması da mümkün değildir. Bu durum da doğal bir sınırlama olarak değerlendirilmektedir.

³³⁵ KAYA, A., “Şirketlerin Hukuki Ehliyetlerinin Sınırları II”, *Adalet Dergisi*, 1983, Sa. 4, s. 660.

³³⁶ KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 660.

2. Ticaret Şirketi Olmaları Nedeniyle

Tüzel kişilik sahibi olması nedeniyle kısıtlanmasının yanı sıra ticaret şirketleri, sırf ticaret şirketi olmalarından dolayı da sınırlandırılmaktadırlar. Türk Ticaret Kanunu Gerekçesinde, ticaret şirketleri için varsayım teorisinin kabul edildiği belirtilmiş ve bu nedenle, diğer tüzel kişilere nazaran ticaret şirketlerinin ehliyetinin çerçevesi daha dar bir şekilde çizilmiştir³³⁷.

Ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırlandırılmasının diğer bir nedeni, belirli menfaatlerin korunmasını sağlamaktır. Ultra vires doktrininin kabul edilerek ticaret şirketlerinin ehliyetinin işletme konusu çevresi ile sınırlandırılmasının temelinde ortakların, şirketin kendisinin ve üçüncü kişilerin menfaatlerini koruma amacı bulunmaktadır³³⁸. İşletme konusunun bilinmesi ve şirketin ehliyetinin sınırlarının rahatlıkla tespit edilebiliyor olması, hem ticaret şirketi ve ortakların hem de şirketle ilişki halinde olan üçüncü kişilerin güvenliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Şirketin ehliyetinin işletme konusu çevresiyle sınırlandırılması, ortakların, şirkete getirdikleri sermayenin nerede kullanılacağını bilmelerindeki menfaatlerini korumaya hizmet etmektedir³³⁹. Üçüncü kişiler, özellikle şirket alacaklıları da şirketle işlem yaparken şirket ana sözleşmesini esas alacaklarından, bu sınırlamanın şirket alacaklılarını da korumaya yönelik olduğu ifade edilmiştir³⁴⁰.

Ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırlandırılmasının temelinde yatan bir diğer sebep ise kamu düzenidir³⁴¹. Tüzel kişiler ve özellikle ticaret şirketleri, büyük bir

³³⁷ Türk Ticaret Kanunu Gerekçesi, Adliye Encümeni Mazbatası, s. 27-28.

³³⁸ KUNTALP, E., “Ticaret Ortaklıklarının Ehliyeti”, **II. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu**, 1985, s. 9 vd.; KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 200.

³³⁹ BAHTİYAR, M., **Anonim Ortaklık Anasözleşmesi**, İstanbul 2001, s. 120.

³⁴⁰ KUNTALP, s. 13.

³⁴¹ AKYAZAN, S., “TTK’nun 137. Maddesinin Anlam ve Kapsamı Üzerine Bir İnceleme”, **BATİDER**, 1974, C. 7, S. 4, s. 831; DOĞANAY, İ., **Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. I**, İstanbul 2004, s. 631; FRANKO, s. 43; KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 199.

sermaye gücüne sahip olabildikleri için ulusal ekonomiye de etki etme imkanı bulabilirler. Ulusal ekonomiyi etkileme kamu düzenini de etkileme anlamına gelir. Bu noktada, ticaret şirketlerinin ehliyetlerinin kapsam ve sınırlarının tespit edilmesi, kamu düzeni bakımından önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır³⁴².

Ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırlandırılmasının temelinde kamu düzeni olduğunu savunanlar yanında, bunun tam aksini ileri sürenler de bulunmaktadır³⁴³. Bu görüşe göre sınırlama kamu düzenine ilişkin değildir; sözleşmesel bir nitelik taşımaktadır. Bunu ileri süren yazarlara göre ekonomik yaşama ilişkin düzenlemeler emredici nitelikte değil yol gösterici niteliktedir; ayrıca ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırlandırılmasının temelinde kamu düzeninin olmadığını savunanlar gerekçe olarak, ticaret şirketlerinin kuruluşunda izin sisteminin değil normatif sistemin benimsendiğini de ileri sürmektedirler³⁴⁴. Bu durumda sınırlama kamu düzenine ilişkin değildir; amaç şirketi, ortakları ve şirketle ilişkisi bulunan üçüncü kişileri korumaktır.

Sonuç olarak ifade edilebilir ki, ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırının işletme konusuyla belirlenmesi özellikle ortakların ve şirketle ilişkiye girecek üçüncü kişilerin menfaatlerini korumaya yönelik bir düzenleme niteliğindedir. Ancak ticaret şirketlerinin ehliyetlerine ilişkin kanundan kaynaklanan sınırlamalar kamu düzeni ile ilgili kabul edilebilir³⁴⁵.

³⁴² ÇEVİK, Şirketler, s. 177; MİMAROĞLU, s. 108; AKYAZAN, s. 840; KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 661.

³⁴³ OKUR, s. 386; KUNTALP, s. 13.

³⁴⁴ KUNTALP, s. 10.

³⁴⁵ Aksi görüş için bkz. OKUR, s. 386-387; Yazar, ticaret şirketlerinin, ehliyetin sınırını aşması ile kanunlara aykırı davranmasının birbirinden farklı konular olduğunu belirtmektedir. Kamu düzeni amacıyla yapılan yasal düzenlemelere aykırı hareket edilmesinin sonuçları yine kanunda düzenlenmiştir. Ancak ana sözleşmede yazılı işletme konusu dışına çıkmışsa ve bu durum bir organın işlemi sonucunda gerçekleşmişse, iç ilişkide bu organın sorumluluğuna gidilecektir.

B. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrini Hakkındaki Görüşler

Ticaret şirketlerinin ehliyetini işletme konusu çevresiyle sınırlandıran ve halihazırda Türk Ticaret Kanunu'nun 137. maddesi ışığında uygulanmakta olan ultra vires doktrini hakkında öğretide farklı görüşler yer almaktadır. Bugünkü koşullar değerlendirildiğinde, ultra vires doktrinini eleştiren görüşlerin çoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür. Ancak ultra vires doktrinini eleştiren görüşlerin yanı sıra, bu doktrini savunan yazarlar da bulunmaktadır. Bu başlık altında ultra vires doktrinini savunan ve eleştiren görüşlere ve bunların gerekçelerine değinilecektir.

1. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrinini Savunan Görüşler

Ultra vires doktrinini savunan birtakım yazarlara göre, Türk Hukukunda ultra vires doktrininin benimsenmesi ve buna bağlı olarak ticaret şirketlerinin ehliyetinin işletme konusu çevresiyle sınırlandırılması yerinde bir uygulamadır³⁴⁶. Bazı yazarlar ise Türk hukukunda ultra vires doktrininin yerindeliğini şahıs şirketleri ile sermaye şirketleri bakımından ayrı ayrı değerlendirmekte ve ultra vires doktrininin sermaye şirketlerinin yapısıyla bağdaştığını ve bunlar bakımından uygulanabilir nitelikte olduğunu; ancak şahıs şirketleri açısından bu doktrinin uygulanamayacağını belirtmektedirler³⁴⁷.

Türk hukukunda genel olarak tüm ticaret şirketleri için ultra vires doktrininin geçerli olduğunu savunan görüşe göre ticaret şirketlerinde korunması gereken çıkar grubu şirket ortaklarıdır ve ultra vires doktrininin kabul edilmesiyle bu çıkar grubu yani şirket ortakları korunmuş olmaktadır³⁴⁸. Şirketin konusu dışında işlem yapmasına izin verilirse, şirket sermayesi ile ortaklarının çıkarlarının tehlike altına

³⁴⁶ DOMANİÇ, H., **Anonim Şirketler**, İstanbul 1978, s. 114 vd.

³⁴⁷ İMREGÜN, Ehliyet, s. 278-279; ARSLANLI, Şirketler, s. 80 vd.

³⁴⁸ DOĞANAY, Şerh, s. 631.

gireceği düşüncesi savunulmaktadır. Buna göre ultra vires doktrini, ortakların şirkete getirdikleri sermayenin nereye ve hangi işlere harcandığını öğrenmelerine ve bilmelerine olanak tanıdığı için şirket ortaklarını korumaktadır³⁴⁹. Ancak şirketler ana sözleşmelerini birçok konuyu kapsayacak şekilde düzenlemeye başladıktan sonra ultra vires doktrininin bu açıdan savunulması mümkün görülmemektedir.

Kişiler bir ticaret şirketine ortak olmadan önce, o şirketin ana sözleşmesini ve sözleşmede yer alan konuları inceleyerek kararlarını vermektedirler. Bunun yanı sıra kişiler, şirketin ana sözleşmede belirtilen konular dışında işlem yapılmayacağına ve bu sayede şirketin sermayesinin riske atılmayacağına da güvenmektedirler. Bu şekilde, şirketin ana sözleşmesini inceleyerek ortak olmaya karar veren ve sonuçta şirketin ortağı olan bu kimselerin çıkarlarının ultra vires doktrininin benimsenmesiyle korunduğu ileri sürülmektedir³⁵⁰.

Ticaret şirketlerinde şirket ortaklarının yanı sıra şirket alacaklılarının da çıkarlarının korunması gerekmektedir. Ultra vires doktrinini savunan görüşlere göre, bu doktrin şirket alacaklılarının çıkarlarının korunmasını da en iyi şekilde sağlamaktadır³⁵¹. Ultra vires doktrini, şirket alacaklılarını, alacaklarının garantisini teşkil eden şirket sermayesinin şirketin yetkisi olmayan alanlarda harcanmayacağını güvence altına alarak korumaktadır.

Şirketle işlem yapacak kimseler ve özellikle şirkete kredi verecek olanlar, şirketin konusunu araştırdıktan sonra şirketin ana sözleşmesinde belirtilen konular çerçevesinde faaliyete bulunacağına güvenerek şirketle işlem yapmakta veya şirkete kredi vermektedirler³⁵². Şirketlerin ehliyetinin işletme konularıyla sınırlandırılması,

³⁴⁹ ALTUĞ, O., **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları**, İstanbul 1998, s. 43.

³⁵⁰ FRANKO, s. 52-53.

³⁵¹ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 82.

³⁵² ÇEVİK, Şirketler, s. 134.

yani ultra vires doktrininin benimsenmesiyle şirketin uzmanlık alanına girmeyen konularda faaliyet göstererek sermayesini riske atması engellenmekte ve buna bağlı olarak şirketle işlem yapan veya şirkete kredi veren alacaklıların çıkarları korunmuş olmaktadır³⁵³. Ancak unutulmamalıdır ki, ultra vires doktrininin etkilerini ortadan kaldırmak için şirket, ana sözleşmesinde şirketin faaliyet göstereceği alanlar olarak birbiriyle bağlantısı bulunmayan pek çok konuya yer vermiş olabilir. Örneğin, şirkete madencilik faaliyetleri için kredi veren kişinin şirketin tekstil işinde sermayesini harcadığını görmesi halinde, eğer tekstil faaliyetleri de ana sözleşmedeki konular arasında yer alıyorsa, alacağının teminatını teşkil eden şirket sermayesinin korunması için başvurabileceği bir çözüm yolu bulunmamaktadır. Kanaatimizce böyle bir durumda şirkete kredi verenlerin ultra vires doktrini ile korunduklarını söylemek mümkün değildir.

Yukarıda genel olarak ticaret şirketleri bakımından ultra vires doktrininin uygulanmasının yerindeliğini savunan görüşler ve bunların dayandığı gerekçeler belirtilmiştir. Bunların dışında daha önce de belirttiğimiz üzere, ultra vires doktrininin özellikle sermaye şirketleri bakımından uygulanması gerektiğini ileri süren bir görüş de bulunmaktadır³⁵⁴. Bu görüşün temelinde ultra vires doktrininin sadece sermaye şirketlerinin kuruluşu, oluşumu ve yapısıyla bağdaştığı düşüncesi bulunmaktadır.

Ultra vires doktrininin yalnızca sermaye şirketleri bakımından uygulanması gerektiğini belirten bu görüş, şahıs şirketleri ile sermaye şirketlerinin kuruluş ve ana sözleşme değişikliği aşamalarında farklı usuller izlendiğini belirtmekte ve sermaye

³⁵³ ANSAY, Ehliyet Meselesi,, s. 82.

³⁵⁴ İMREGÜN, Ehliyet, s. 280; ALTUĞ, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları, s. 43; KENDİGELEN, A., **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları**, İstanbul 1998, s. 44.

şirketlerinin kuruluş aşamasındaki prosedürlerin ultra vires doktrininin uygulanabilir kıldığını ileri sürmektedir. Şöyle ki; Türk Ticaret Kanunu'nda 1995'de 559 sayılı KHK ve 2003'de 4884 sayılı Kanun'la yapılan değişikliklerden önce, sermaye şirketlerinin kuruluş bakımından izin sisteminin geçerli olduğu görüşü savunulmaktaydı³⁵⁵. İzin sistemi sermaye şirketleri bakımından yalnızca kuruluş aşamasında değil aynı zamanda ana sözleşme değişikliklerinde de uygulanmaktaydı. Bu halde gerek kuruluş aşamasında gerek kuruluştan sonra ana sözleşme değişikliği için izin sistemine tabi olan sermaye şirketlerinin ehliyetleri bakımından, ultra vires doktrininin benimsenmesinin izin sistemiyle de bağdaştığı ileri sürülmektedir.

Türk Ticaret Kanunu'nda 1995'de çıkarılan 559 sayılı KHK ile değişiklik yapılmadan önce, sermaye şirketleri ve dolayısıyla anonim şirketler TTK. m. 299 gereği kuruluş ve ana sözleşme değişikliği aşamasında, önce Bakanlık izni, daha sonra da mahkeme onayını almak zorundaydılar. Bakanlık izni ile mahkeme onayının ardından, son aşama olarak sicil memurluğunun incelemesi ve şirketin ticaret sicilinde tescil ve ilan edilmesi gerekmektedir. Öğretide yer alan bir görüşe göre, Bakanlık, mahkeme ve sicil memurluğu arasında işbölümü bulunmakta ve her biri şirketin kuruluşunu farklı açılardan inceleyip değerlendirmektedir³⁵⁶. Bu görüşe göre, şirketin kuruluş aşamasında ana sözleşmenin emredici kurallara uygunluğunun denetlenmesi görevini mahkeme ile sicil memurluğu gerçekleştirmektedir. Bakanlık incelemesinin ise ekonomik açıdan olduğu ileri sürülmektedir. Bundan hareketle sermaye şirketlerinin kurulurken izin sistemine tabi olduğu ve ultra vires doktrininin izin sistemine tabi olan sermaye şirketlerinin yapısıyla bağdaştığı belirtilmektedir.

³⁵⁵ İMREGÜN, O., **Anonim Ortaklıklar**, Yenilenmiş 4. Bs., İstanbul 1989, s. 12; POROY, R./TEKİNALP, Ü./ÇAMOĞLU, E., **Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku**, 7. Bs. İstanbul 1997, s. 259.

³⁵⁶ ANSAY, T., **Anonim Şirketler Hukuku**, 6. Bs., Ankara 1982, s. 59-60; ARSLANLI, H., **Anonim Şirketler I. Umumi Hükümler**, 3. Bs, İstanbul 1960, s. 47-48.

Ancak bu görüşün aksine, TTK. m. 299'un henüz yürürlükte olduğu dönemde, Bakanlığın yaptığı incelemelerin kapsamının ekonomik değil hukuki olduğu yönünde görüşler de ileri sürülmüştür³⁵⁷. Bu görüşü ileri süren yazarlara göre, Bakanlık, şirketin ana sözleşmesi emredici hükümlere uygun olduğu takdirde herhangi bir inceleme yetkisi veya takdir hakkı bulunmadığından, kuruluş iznini vermek zorundaydı. Zaten Bakanlık da TTK. m. 299'un yürürlükte olduğu dönemde şirketin kuruluşu veya ana sözleşme değişikliği aşamasında ekonomik açıdan değil hukuki açıdan inceleme yapmayı tercih etmiştir. TTK. m. 299 hükmünün ve dolayısıyla mahkeme onayı şartının kaldırılmasının sonra da Bakanlık incelemelerinin kapsamı bu doğrultuda devam etmiştir.

Sermaye şirketleri bakımından ultra vires doktrininin kabul edilmesinin yararlı olacağını savunan yazarların bir diğer gerekçesi, bu doktrin sayesinde şirket ortaklarının korunmasının sağlanabilmesidir. Şahıs şirketlerinin aksine sermaye şirketlerinde pay sahipleri tüm malvarlıklarıyla ve sınırsız değil sınırlı sorumludurlar. Şirket ortakları sınırlı sorumlu olan sermaye şirketleri bakımından ultra vires doktrininin kaldırılması halinde, ortaya çıkacak zararın karşılanamayacağı ileri sürülmektedir³⁵⁸.

Şahıs şirketleri bakımından ultra vires doktrininin uygulanmasının yerinde olmadığını belirten görüş, gerekçe olarak, şahıs şirketlerinin kuruluş ve ana sözleşme değişikliği aşamalarında herhangi bir makamın iznine ihtiyaç duymamalarını ve dolayısıyla şahıs şirketleri bakımından izin sistemi değil tescil sisteminin geçerli

³⁵⁷ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 1997, s. 268-269.

³⁵⁸ Sermaye şirketleri bakımından ultra vires doktrinin kaldırılması halinde, şirket alacaklılarının ve ortaklarının korunabilmesi için yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğunun özel olarak düzenlenmesi şarttır. KENDİGELEN, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları, s. 44; HELVACI, M., 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları, İstanbul 1998, s. 45.

olduğunu göstermektedir³⁵⁹. Şirketin ehliyetinin sınırlı veya sınırsız olduğu hususu, ana sözleşmede yer alan ehliyetle ilişkin kayıtların, şirket dışındaki bir makamın iznine ihtiyaç duymaksızın değiştirilip değiştirilemeyeceği kıstasından hareketle belirlendiği kabul edilirse; tescil sistemine tabi olan şahıs şirketlerinin sınırsız ehliyetli olduğu ve bu bağlamda ultra vires doktrininin bu şirketlerin yapısıyla bağdaşmadığı sonucuna varılmaktadır.

Ultra vires doktrininin şahıs şirketleri için uygulanabilir nitelikte olmadığını savunan görüş, bir diğer gerekçe olarak, bu doktrinin daha çok sermaye şirketlerindeki uyuyan ortakları korumayı amaçladığını, oysa şahıs şirketlerinde böyle bir ihtiyaç bulunmadığını belirtmektedir³⁶⁰. Bu halde ultra vires doktrini, özellikle anonim şirketlerde rastlanan ve yalnızca kâr payı elde etme amacıyla şirkete ortak olan uyuyan ortakların korunmasına hizmet etmektedir. Bu tarz uyuyan ortakların yönetim üzerinde herhangi bir etkileri bulunmadığından, bunların korunması ihtiyacı daha çok doğmaktadır. Şahıs şirketlerinde ise ortaklar, tüm malvarlıklarıyla sınırsız sorumlu olmaları nedeniyle şirketin işlemleri üzerinde söz hakkına sahiptirler. Sermaye şirketlerine kıyasla, şahıs şirketlerinde şirket ortakları ile yöneticiler daha sıkı ve yakın bir ilişki içerisindeyler. Bu nedenle şahıs şirketlerinde uyuyan ortaklar ve bunların korunması ihtiyacı konusu pek fazla gündeme gelmemektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Türk hukukunda ultra vires doktrininin uygulanmasını savunan görüşler bu doktrinin şirket ortakları ve alacaklılarını en iyi şekilde koruduğunu ileri sürmektedirler. Bunun yanı sıra şirketleri yapılarına göre

³⁵⁹ İMREGÜN, O., **Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak)**, 13. Bs., İstanbul 2005, s. 274.

³⁶⁰ AKYAZAN, s. 831; YILDIZ, B., “TTK. Tasarısı’nda Şirketlerin Ehliyeti ve Bu Bağlamda TTK. m. 137 Hükümündeki “Ultra Vires” Sınırlamasının Yerindeğinin Değerlendirilmesi”, **AÜHFD.**, C. 55, S. 1, Y. 2006, s. 335.

sınıflandırarak, ultra vires doktrininin yalnızca sermaye şirketleriyle bağdaştığını belirten görüşler de bulunmaktadır. Tüm bu görüşlerin karşısında, ultra vires doktrininin artık Türk hukukunda uygulanmaması gerektiğini belirten yazarların görüşleri yer almaktadır.

2. Türk Hukukunda Ultra Vires Doktrini Eleştiren ve Kaldırılmasını Savunan Görüşler

Türk Ticaret Kanunu’nun 137. maddesinde ticaret şirketlerinin ehliyetlerinin işletme konusu çevresiyle sınırlandırılması şeklinde vücut bulan ultra vires doktrininin, günümüzde artık uygulanabilirliğini yitirdiğini ve yürürlükten kaldırılması gerektiğini savunan görüşler öğretide ağırlık kazanmıştır³⁶¹. Bu görüşlerin öğretide ağırlık kazanmasının en önemli sebepleri, Avrupa Birliği düzenlemelerinde ve anavatanı İngiltere’de ultra vires doktrinin büyük ölçüde terkedilmiş olmasıdır. Nitekim, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı da Avrupa Birliği’ndeki düzenlemeler ve öğretide ağır basan bu görüşler ışığında ultra vires doktrininin kaldırma yoluna gitmiştir³⁶².

Ultra vires doktrininin savunan görüşlerin karşısında bu doktrinin kaldırılması gerektiğini belirten yazarların dayandıkları gerekçelerin başında, ultra vires doktrininin, savunulanan aksine şirket ortaklarını yeterince koruyamadığı hususu bulunmaktadır. Uygulamaya bakıldığında şirket ana sözleşmelerinin konu maddesinin, genel ve soyut ifadeler kullanılması suretiyle oldukça geniş kapsamlı düzenlendiği görülmektedir; bu şekilde şirket ana sözleşmesinde fiilen

³⁶¹ TEKİNALP, ultra vires doktrininin tüm ticaret şirketleri için kaldırılmasının uygun görülmemesi halinde, en azından kollektif ve komandit şirketler için kaldırılması gerektiğini ifade etmektedir. TEKİNALP, Ü., “Kollektif Ortaklık”, **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 56.

³⁶² Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda, ticaret şirketleri ve anonim şirketlerin ehliyetiyle ilgili düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 202 vd.

gerçekleştirilen işletme konuları dışında başka birçok konu daha yer almaktadır. Bunun sonucunda şirketin daha önce faaliyet göstermediği ve tecrübesiz olduğu konularda çalışması söz konusu olabilmektedir. Bu halde, şirketin tecrübeli olduğu belirli bir alanda faaliyet göstereceği düşüncesiyle hareket eden ortaklar, şirketin ana sözleşmesindeki işletme konusu maddesinde yazılı olan fakat tecrübesi bulunmayan bir alanda çalışmaya başlaması karşısında korumasız kalmaktadırlar. Sonuçta ultra vires doktrininin ehliyet yönünden yarattığı sınırlamalar, sözleşmenin işletme konusuna ilişkin maddesinin genel ve soyut ifadelerle geniş bir şekilde düzenlenmesi yoluna gidilmek suretiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. İşletme konusunun bu şekilde geniş kapsamlı düzenlenmesi ise, ultra vires doktrininin, şirket ortaklarını konu dışında çalışan şirketin başarısızlığı sonucunda ortaya çıkacak zararlardan koruyacağı düşüncesini savunanların tezlerini çürütmektedir. Bu noktada artık ultra vires doktrininin, şirket ortaklarının çıkarlarını koruyan bir düzenleme olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bunun yanı sıra bir şirkete, özellikle sermaye şirketine ortak olmayı düşünen kişilerin öncelikli olarak inceledikleri belgeler, şirket ana sözleşmesi değil şirketin mali durumunu ortaya koyan raporlardır; çünkü temel amaç kar elde etmektir. Bu sebeple şirket ortakları bakımından yapılan işlemin ultra-vires olup olmadığı değil, şirkete ve kendilerine kazanç sağlayıp sağlamayacağı hususu önem taşımaktadır³⁶³. Dolayısıyla ultra vires doktrininin şirket ortaklarını koruduğunu savunan görüşler, ortakların şirketin yaptığı işlemlerin ultra vires olup olmadığına değil kazanç sağlayıp sağlamadığı hususuna önem vermeleri ve buna bağlı olarak şirket ana sözleşmesindeki konu maddesinden çok şirketin mali raporlarıyla ilgilenmeleri nedeniyle uygulamayla örtüşmemektedir. Çünkü

³⁶³ YILDIZ, Tasarı, s. 328.

uygulamada şirket ana sözleşmesinin konu maddesi oldukça geniş kapsamlı düzenlenmekte³⁶⁴; müstakbel ortaklar ise konu maddesindeki bu kapsamlı düzenlemeleri dikkate almaksızın şirketin kazancının iyi olup olmadığını ve kâr payı miktarını öğrenmek amacıyla mali raporları incelemeyi tercih etmektedirler.

Şirket ortaklarının çıkarlarını yeterince koruyamadığı gibi şirket alacaklıları bakımından da herhangi bir yarar sağlamadığı belirtilerek; ultra vires doktrininin savunan görüşlerin eleştirilmesi yoluna gidilmiştir³⁶⁵. Ultra vires doktrininin uygulanması gerektiğini ileri süren görüşlere göre, şirketle işlem yapacak ve özellikle şirkete kredi verecek kimseler, işlemi yapmadan veya kredi vermeden önce şirket ana sözleşmesini incelemekte ve şirketin sözleşmede belirtilen alanlarda faaliyet göstereceğine güvenerek şirketle işlem yapmakta veya şirkete kredi vermektedirler. Bu şekilde şirketin, ana sözleşmesini inceleyerek, konu maddesinde belirtilen alanda faaliyet göstereceğine güvenen ve buna bağlı olarak şirketle işlem yapan veya şirkete kredi veren alacaklıların korunmakta olduğu ifade edilmektedir. Ancak ultra vires doktrininin geçerliliğini yitirdiğini ve uygulamadan kaldırılması gerektiğini ileri süren görüşe göre, bu doktrin sayesinde alacaklıların çıkarlarının korunduğunu söylemek doğru değildir. Şirket alacaklıları şirketle işlem yapmadan önce şirket ana sözleşmesini inceleyip kararlarını bu doğrultuda verseler dahi, işlem yapıldıktan sonra ve henüz alacaklarını tahsil etmeden şirketin ana sözleşmesini değiştirme yoluna gitmesi halinde, herhangi bir müdahale hakkına veya imkanına sahip bulunmamaktadırlar. Bu durumda da ultra vires doktrininin şirket alacaklılarına

³⁶⁴ ALANGOYA, Y., **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları**, İstanbul 1998, s. 43.

³⁶⁵ TEKİNALP, Ü., “Ultra Vires”, **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 45-46; ARKAN, S., **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları**, İstanbul 1998, s. 42.

sağlayacağı söylenilen koruma da ortadan kalkmaktadır³⁶⁶. Yine belirtmek gerekir ki, şirkete ortak olmayı düşünenler gibi şirket alacaklıları bakımından da önemli olan şirketin işletme konusu değil kazancı ve kâr miktarıdır. Bu noktada şirketle işlem yapacak kişilerin, yapılmak istenen işlemin şirketin konusu kapsamında olup olmadığını araştırmalarının uygulamada nadir rastlanan bir durum olduğunu söylemek mümkündür.

Ultra vires doktrinine yöneltilen eleştirilerin yoğunlaştığı nokta, bu doktrinin şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin çıkarlarını koruyamadığıdır³⁶⁷. Zaten, ultra vires doktrinini kaldırmayı amaçlayan devletlerin çoğunda, buna gerekçe olarak üçüncü kişileri koruma hususu gösterilmiştir. Bilindiği üzere, ultra vires doktrinin benimsenmesinin sonucunda şirketlerin ehliyeti işletme konularıyla sınırlandırılmakta ve konu dışı yani ultra vires işlemler yok hükmünde kabul edilmektedir. Bu noktada şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin iyiniyeti dahi önem taşımamaktadır. Ultra vires işlem yok hükmünde sayıldığından, şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin, işlemin ifasını talep etmeleri veya yetkisiz temsil hükümlerine dayanmaları da mümkün değildir. Bunun yanı sıra, şirket ana sözleşmesinin genel ve soyut ifadeler içeren ve oldukça geniş kapsamlı düzenlenen konu maddesi karşısında, üçüncü kişilerin şirketin ehliyetinin kapsam ve sınırlarını belirleyebilmeleri güçleşmektedir³⁶⁸. Bu nedenlerle şirketin ehliyetinin kapsamını ve sınırlarını tam olarak netleştiremeyen üçüncü kişiler, işlemin ehliyet dışı yani ultra vires olması

³⁶⁶ Ultra vires doktrininin şirket alacaklıları ile şirkete kredi verenleri korumadığı hususu, ultra vires doktrininin ana vatanı olan İngiltere’de de eleştirilmesine neden olmuştur. Ultra vires doktrinini eleştirenlere göre şirket ortakları ultra vires işlemlerin ifasını engellemek için *injunction* diye adlandırılan bir dava açma hakkına sahip oldukları halde, şirket alacaklıları ve şirkete kredi verenlerin böyle bir dava açma hakkı olmadığından, bunların ultra vires işlemleri engelleme ve bu şekilde kendilerini koruma imkanları bulunmamaktadır. GRIFFIN, s. 2.

³⁶⁷ ERİŞ, G., **Açıklamalı-İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, C. I**, 4. Bs., Ankara 2007, s. 1214.

³⁶⁸ ARKAN, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Semineri Tartışmaları, s. 42.

halinde de korumasız kalmaktadırlar. Ana sözleşmedeki konu maddesinin karmaşıklığı karşısında şirketin ehliyetinin kapsamını ve sınırlarını tam olarak belirleyemeyen üçüncü kişiler ultra vires işlem nedeniyle zarar görmekte; ancak görevlerini yerine getirirken, şirketin konusunu göz ardı ederek işlem yapan yöneticiler ve yöneticileri seçen ortaklar korunmaktadırlar. Oysa korunması gerekenler, şirketin konusunu bile bile bunun dışında işlem yapan yöneticiler değil; ana sözleşmedeki konu maddesinin genel ve soyut düzenlenmesi nedeniyle şirketin ehliyetinin kapsam ve sınırlarını tayin etmesi güçleştirilen üçüncü kişilerdir. Ultra vires doktrini ise, üçüncü kişiler yerine yöneticileri ve yöneticileri seçen ortakları koruduğu için eleştirilmiştir³⁶⁹.

Ultra vires doktrinine yöneltilen eleştirilerin bir kısmı da, şirketlerin kuruluş anına göre kuruluş sistemlerini esas alarak, ultra vires doktrininin izin sistemiyle bağdaştığı; bu noktada tescil sistemini benimseyen Türk Ticaret Kanunu'nun yapısıyla uyum göstermediği şeklinde ifade edilmektedir³⁷⁰.

Şirketlerin ehliyetinin sınırlı ya da sınırsız olduğu değerlendirilirken, ana sözleşmede yer alan ehliyetle ilişkin düzenlemelerin, şirket dışındaki bir makamın izni olmaksızın değiştirilip değiştirilemeyeceği hususu esas alınmaktadır. Şirketlerin ehliyetini konularıyla sınırlandıran ultra vires doktrini ise, yapısı gereği, kuruluş ve ehliyetle ilişkin düzenlemeler de dahil ana sözleşme değişiklikleri için belirli bir makamın onayını arayan izin sistemiyle ve buna bağlı olarak izin sistemini benimsemiş hukuk düzenleriyle uyum gösterebilecek niteliktedir.

Şirketlerin ehliyetini işletme konularıyla sınırlandıran ve bu düzenlemeyle ultra vires doktrinini kabul eden TTK.'nın 137. maddesiyle ilgili olarak Türk Ticaret

³⁶⁹ TEKİNALP, Ultra Vires, s. 45.

³⁷⁰ TEKİL, F., **Anonim Şirketler Hukuku**, İstanbul 1993, s. 69.

Kanunu Gerekçesi'nde, izin sisteminin benimsendiği ve ultra vires doktrininin de, bu sistemi koruyabilmesi için kabul edildiği belirtilmiştir³⁷¹. Gerçekten de 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na bakıldığında sermaye şirketleri için başlangıçta izin sistemine yönelik düzenlemeler olduğu görülmektedir. Ancak tasarı henüz kanunlaşmadan önce anonim şirketlerin kuruluşundaki izin aşamalarına ilişkin 280. maddeye “İktisat ve Ticaret Vekaleti esas mukavelelerin kanunun müfessir hükümlerinden ayrıldığını ileri sürerek izninden imtina edemez” şeklinde bir fıkra eklenmiştir. Bu fıkranın eklenmesiyle, öğretide, sermaye şirketlerinin kuruluşu bakımından izin sisteminden çok tescil sisteminin benimsenmiş olduğu görüşleri ileri sürülmüştür³⁷². Ancak sermaye şirketleri bakımından tescil sisteminin geçerliliği, Türk Ticaret Kanunu'nda yapılan birtakım değişikliklerden sonra ortaya çıkmıştır. Öncelikle 1995'de 559 sayılı KHK ile TTK.'nın 299. maddesinde yapılan değişiklikle anonim şirketlerin kuruluş aşamasındaki mahkeme izni kaldırılmıştır. 2003'de 4884 sayılı Kanunla³⁷³ TTK.'nın 273. maddesinde yapılan değişiklikle belirli alanlarda faaliyet gösterenler³⁷⁴ dışında kalan anonim şirketlerin kuruluş ve ana sözleşme değişikliği bakımından Sanayi ve Ticaret Bakanlığı izni kaldırılmıştır.

Şahıs şirketlerine ilişkin olarak TTK.'ya bakıldığında, en başından beri tescil sistemine ilişkin düzenlemeler olduğu görülmektedir. Bu halde şahıs şirketleri, gerek

³⁷¹ Türk Ticaret Kanunu Gerekçesi, Adliye Encümeni Mazbatası, s. 28.

³⁷² Aksi görüş için bkz. POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 271.

³⁷³ RG. 17.06.2003, S. 25141.

³⁷⁴ Kuruluşları ve ana sözleşme değişiklikleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın iznine bağlı olan anonim şirketlerin hangileri olduğu Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın İç Ticaret 2003/3 sayılı Tebliği'nin 5. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre, bankaların, özel finans kurumlarının, sigorta şirketlerinin, finansal kiralama şirketlerinin, faktoring şirketlerinin, holdinglerin, döviz büfesi işleten şirketlerin, umumi mağazacılıkla uğraşan şirketlerin, sermaye piyasası kanununa tabi ve halka açık şirketlerin, serbest bölge kurucusu ve işleticisi şirketlerin kuruluş ve ana sözleşme değişikliklerinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin almaları gerekmektedir. Yapılan bu düzenleme nedeniyle, belirlenen alanlarda faaliyet gösterecek anonim şirketlerin kuruluşu bakımından hangi kuruluş sisteminin geçerli olduğuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. BAHTİYAR, M., **Ortaklıklar Hukuku**, 3. Bs., İstanbul 2007, s. 82-83; BAHTİYAR, M., “Anonim Ortaklık Kuruluş Sistemleri ve TTK. 273 Değişikliği”, **Makaleler II**, İstanbul 2008, s. 117 vd.

kuruluş gerekse ana sözleşme değişikliği aşamalarında herhangi bir makamın iznini almaksızın yalnızca ticaret siciline tescil işlemini gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla şahıs şirketleri bakımından kuruluş ve ana sözleşme değişikliklerine ilişkin olarak tescil sisteminin geçerli olduğu hususunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.

TTK.'da yapılan son düzenlemeler ışığında, günümüzde gerek sermaye gerekse şahıs şirketlerinin kuruluş ve ana sözleşme değişiklikleri bakımından tescil sisteminin geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bundan hareketle ultra vires doktrininin kabul eden TTK.'nın 137. maddesiyle ilgili olarak Türk Ticaret Kanunu Gerekçesi'nde yer alan ve izin sisteminin benimsendiği; ultra vires doktrininin de, bu sistemi koruyabilmesi için kabul edildiği hususu artık geçerliliğini yitirmiştir. Sermaye ve şahıs şirketleri bakımından tescil sistemine ilişkin düzenlemeler içeren TTK.'da, izin sistemiyle bağdaşan bir uygulama niteliğindeki ultra vires doktrininin öngören bir düzenlemenin bulunması çelişkili bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Ultra vires doktrininin eleştiren ve artık kaldırılması gerektiğini ileri süren görüşlerin dayandığı bir diğer nokta da, bu doktrinin serbest piyasa ekonomisi sistemini benimsemiş olan Türk Hukuk sistemiyle bağdaşmadığıdır³⁷⁵. Ultra vires doktrininin, planlı ekonomi sistemine uygun olduğu halde, serbest piyasa ekonomisi sistemini benimsemiş Türk hukuk sistemine TTK. m. 137'deki düzenlemeyle ithal edilmesi eleştiri konusu olmuştur.

Ultra vires doktrininin planlı ekonomi sistemiyle bağdaşmasının nedeni, bu sisteme göre sadece kalkınma planlarında öngörülen belirli görevleri yerine getirmek

³⁷⁵ TEKİNALP, Ticaret Ortaklıkları, s. 425; İMREGÜN, Ehliyet, s. 280.

için kurulan ve faaliyet gösteren şirketlerin denetimini sağlamaya elverişli olmasıdır. Bu noktada şirketlerin kuruluş ve faaliyetlerinin, kalkınma planında öngörülen görevler kapsamında yürütölüp yürütölmediğinin denetimi ultra vires doktrini aracılığıyla sağlanmaktadır. Söz konusu denetimin tam olarak yapılabilmesi için de şirketlerin kuruluş ve ana sözleşme değişiklikleri bakımından izin sistemi benimsenmektedir³⁷⁶.

Planlı ekonomi sisteminde ultra vires doktrininin aracılığıyla, sadece ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu alanlarda şirket kurulmasına izin verilmekte ve aynı alanlarda faaliyet gösteren gereksiz sayıda şirket kurulması önlenmektedir. Bunun yanı sıra ultra vires doktrininin uygulanması, planlı ekonomi sisteminin kamu düzenini koruma hedefini gerçekleştirmesini de sağlamaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, Türk hukuk sisteminde serbest piyasa ekonomisi sistemi geçerli olup, planlı ekonomi sisteminin aksine şirketlerin sadece kalkınma planlarında öngörülen görevleri yerine getirmek amacıyla kurulmaları ve faaliyet göstermeleri söz konusu değildir. Türk hukuk sisteminde, serbest piyasa ekonomisi sistemi gereğince ve Anayasa'daki düzenlemeler ışığında, şirketler diledikleri alanlarda faaliyet gösterme ve sözleşme yapma özgürlüğüne sahiptirler. Bunun yanı sıra özel teşebbüsler kurmak bakımından da tam bir serbesti söz konusudur. Anayasadaki düzenlemelere göre, Devlet bu noktada denetim yerine birtakım tedbirler alma imkanına sahiptir³⁷⁷. Devletin özel teşebbüslerle ilgili alacağı tedbirler ise, bunların milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesine, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasına yönelik bir nitelik taşımalıdır.

³⁷⁶ YILDIZ, Tasarı, s. 326.

³⁷⁷ Anayasa'nın 48 maddesine göre "Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır."

Bu noktada serbest piyasa ekonomisi sistemini benimseyen Türk hukuk sisteminde, planlı ekonomi sistemiyle bağdaşan ultra vires doktrininin yer alması eleştirilmiş ve kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir³⁷⁸.

Bilindiği üzere, çabukluk ve güvenlik, ticari hayatta önem taşıyan hususlar arasında yer almaktadır. Ancak ultra vires doktrini, yatırımları yavaşlattığı ve işlem güvenliğine zarar verdiği için ticari hayatta zorluklar meydana getirmekte ve bu açıdan da eleştirilmektedir³⁷⁹. Değişen piyasa koşullarına ayak uydurabilmek için şirketler önemli oranda esnekliğe ihtiyaç duyarlar; ancak ultra vires doktrini bu açıdan şirketleri kısıtlamakta ve değişen piyasa koşullarına uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır.

Uygulamaya bakıldığında, şirketler ana sözleşmelerindeki konu maddelerini her konuyu kapsayacak şekilde geniş ve soyut ifadeler kullanarak kaleme aldıklarından dolayı ehliyetlerinin kapsamının belirlenmesi oldukça zorlaşmaktadır. Ticari hayatın gerektirdiği çabukluk karşısında, her bir işlem için şirketin ana sözleşmesini ayrıntılı olarak incelemek ve yorumlamak zorunda kalmak, yatırımların yavaşlaması ve ticari işlem güvenliğinin zarar görmesi sonucunu yaratmaktadır.

Ultra vires doktrininin eleştirilen diğer bir yanı da, sürekli değişime ve gelişime gebe olan ticari hayatın bu değişimlere ayak uydurmasını zorlaştıracı bir nitelik taşımasıdır. Ticari hayatın değişen koşulları nedeniyle şirket ana sözleşmesinde yer alan bir faaliyet alanı şirket bakımından anlamını yitirebileceği gibi; ana sözleşmede yer almayan bir faaliyet alanı daha sonra şirketin amacına ulaşabilmesi ve hedefini gerçekleştirebilmesi için zorunlu bir nitelik kazanabilir.

³⁷⁸ İMREGÜN, Ehliyet, s. 280; TEKİNALP, Ticaret Ortaklıkları, s. 425.

³⁷⁹ KIRCA, İ., “Bankacılık İşlemleri-Ticaret Şirketlerinde Temsil Yetkisinin Kapsamı ve Sınırlandırılması, **Banka Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Bildiriler-Tartışmalar**, Ankara 2007, s. 277.

Böyle durumlarda ultra vires doktrini gereği TTK. m. 137’de yer alan ehliyet sınırlaması, şirketlerin ticari hayatın değişen koşullarına ayak uydurmalarını zorlaştırması sebebiyle eleştirilmiş ve kaldırılması gerektiği ifade olunmuştur³⁸⁰.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, ultra vires doktrininin yalnızca sermaye şirketleri bakımından uygulanması gerektiğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşü savunanların ileri sürdükleri gerekçe ise sermaye şirketlerinde, şahıs şirketlerine oranla, şirket ortaklarının ve alacaklıların korunması ihtiyacının daha fazla olmasıdır. Sermaye şirketlerinde ortaklar tüm malvarlıklarıyla ve sınırsız sorumlu olmadıklarından, bu şirketlerde ultra vires doktrininin kaldırılmasının, ortaya çıkacak zararların karşılanamaması sonucunu yaratacağı ifade edilmektedir. Ancak bu görüş de eleştirilmekte ve şahıs şirketlerinde ortakların şahsen ve sınırsız sorumlu olmaları karşısında sermaye şirketlerinde de yöneticilerin sorumluluğuna gidilebilmesi imkanının bulunduğu ortaya konmaktadır³⁸¹. Ultra vires doktrinin kaldırılması ve ehliyetin sınırsız olması halinde, şirketin konusu dışında işlem yapılmasından dolayı ortaya çıkan zararların, dikkatli ve basiretli bir yönetici gibi davranma yükümlülüğüne uymayan yöneticiler tarafından tazmin edilmesi yoluna gidilebilecektir.

Yukarıda gerekçeleriyle belirtildiği üzere, ultra vires doktrini her yönüyle eleştirilmekte ve artık kaldırılması gerektiği şiddetle savunulmaktadır. Nitekim Türk Ticaret Kanunu Tasarısı da, bu görüşler ışığında ultra vires doktrininin kaldırılmasına yönelik düzenlemeler yapılması yoluna gitmiştir. Tez çalışmamızın bundan sonraki bölümünde, Türk Hukuku bakımından anonim şirketlerin ehliyeti ve ultra vires doktrininin anonim şirketlerin ehliyetini sınırlandırması hususunda ayrıntılı bilgi

³⁸⁰ YILDIZ, Tasarı, s. 329.

³⁸¹ DOMANIÇ, AŞ., s. 565.

verilirken; ayrıca Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'ndaki ultra vires doktrininin kaldırılmaya yönelik düzenlemeler üzerinde de durulacaktır.

Üçüncü Bölüm

Türk Hukuku Bakımından Anonim Şirketlerin Ehliyeti ve Özellikle Ultra Vires Doktrini ile Sınırlandırılması

I. Genel Olarak Anonim Şirketlerin Ehliyeti

Anonim şirketlerin ehliyeti, anonim şirketler de birer ticaret şirketi olduklarından, öncelikle TTK.'nın 137. maddesi kapsamında değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra TTK.'nın 271. maddesi de, anonim şirketlerin ehliyeti konusu incelenirken yol gösterici nitelikte önemli bir düzenlemedir. Aslında özünde bu iki madde aynı yönde bir düzenleme içerdiği için, anonim şirketlerinin ehliyeti diğer ticaret şirketlerinin ehliyeti karşısında bir farklılık taşımamaktadır.

TTK. m. 137'de yer alan düzenlemeye göre, ticaret şirketleri şirket ana sözleşmesinde yazılı işletme konusu çevresi içinde kalmak şartıyla tüm hakları kazanabilir ve borçları yüklenebilirler. Bu hüküm ışığında, Türk Hukukunda ticaret şirketleri bakımından açıkça ultra vires doktrininin kabul edildiği görülmektedir.

TTK. m. 137 gereği, anonim şirketlerin hak ehliyeti de işletme konusu çevresi ile sınırlandırılmıştır. Bu halde, anonim şirketlerin ehliyeti bakımından da ultra vires doktrininin geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Anonim şirketlerin ehliyetlerinin kapsam ve sınırları, anonim şirket temsilcilerinin yetkilerinin kapsam ve sınırlarını belirlemesi bakımından önem

taşımaktadır. Buna göre, anonim şirketlerin fiil ehliyetini kullanan temsilcilerin temsil yetkisinin kapsam ve sınırlarını düzenleyen TTK.'nın 321. maddesi de, anonim şirketlerin ehliyeti bakımından üzerinde durulması gereken bir hükümdür. Anonim şirketin ehliyetinin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi, anonim şirket ortaklarının, alacaklılarının ve kamu menfaatinin korunması amacına da hizmet etmektedir³⁸².

II. Anonim Şirketlerin Hak Ehliyeti

A. Genel Olarak

Tüm ticaret şirketleri ve dolayısıyla anonim şirketlerin hak ehliyetini kazanabilmeleri için, merkezlerinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline şirket ana sözleşmesini tescil ettirmeleri gerekmektedir (TTK. m.174, m. 256, m. 301, m. 512, Kooperatifler Kanunu³⁸³ m. 7). Hak ehliyetinin kazanılması bakımından, ticaret sicili gazetesinde ilan yapılmasının bir önemi yoktur³⁸⁴.

Anonim şirketler, tüzel kişilik kazanmakla hak ehliyetini de kazanırlar. Anonim şirketlerin tüzel kişilik kazandıkları anın tespiti ise, anonim şirketlerin kuruluşu bakımından kabul edilen kuruluş sistemiyle ilgili bir meseledir. Bu halde anonim şirketlerin kuruluşu bakımından geçerli olan sistemlerin açıklanmasında ve Türk Hukukunda benimsenen sistemin belirtilmesinde fayda vardır.

Anonim şirketlerin hak ehliyetinin kapsam ve sınırlarının ortaya konabilmesi için TTK. m. 137'nin; buna bağlı olarak işletme konusu, maksat ve gaye

³⁸² ANSAY, T., "Anonim Şirketlerin Ehliyeti, İdare Meclisinin İbrası, İdare Meclisi Aleyhine Mesuliyet Davası ve Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı", **BATİDER**, 1965, C. 3, S. 3, s. 408.

³⁸³ RG. 10.5.1969, S. 13195.

³⁸⁴ OKUR, s. 381-382.

kavramlarının incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca TTK. m. 137'ye ilişkin öğretide yer alan tartışmaların da açıklanmasında fayda vardır. Bu tartışmaların yoğunlaştığı hususlardan biri, TTK. m. 137'deki düzenlemenin hak ehliyetine mi yoksa fiil ehliyetine yönelik olduğudur. Ayrıca öğretide bu konuda yer alan bir diğer tartışma, TTK. m. 137'nin yalnızca sermaye şirketlerine mi yoksa tüm ticaret şirketlerine mi uygulanması gerektiği yönündedir.

Anonim şirketlerin hak ehliyetinin kapsam ve sınırlarına ilişkin TTK. m. 137 hükmü yanında, TTK. m. 271'in de incelenmesi gerekmektedir. Bu madde, TTK. m. 137'ye paralel bir düzenleme içermektedir.

B. Anonim Şirketlerin Kuruluş Sistemleri ve Türk Hukukunda Geçerli Olan Sistem

1. Anonim Şirketlerin Kuruluş Sistemleri

Anonim şirketlerin kuruluş sistemleri, devletin anonim şirketin kuruluşunu denetleme şekli ve derecesine göre farklılık göstermektedir³⁸⁵. Ferman sistemi (Octroi, Yasama), izin sistemi ve normatif sistem, anonim şirketlerin kuruluşunda çeşitli dönemlerde ve değişik ülkelerde uygulanan kuruluş sistemleridir.

a. Ferman (Octroi, Yasama) Sistemi

Ferman sistemi³⁸⁶, anonim şirketlerin kuruldukları ilk dönemlerde³⁸⁷ uygulanan ve devletin (kralın) özel bir fermanla verdiği imtiyaza dayanan kuruluş

³⁸⁵ BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 101-102.

³⁸⁶ Ferman sisteminin tarihi gelişimi için bkz. POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 242-243.

³⁸⁷ Anonim şirketlerin tarihi gelişimi için bkz. POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 240-248; BAŞTUĞ, s. 273-274.

sistemidir³⁸⁸. Bu sistem, devletin anonim şirketleri kendisine rakip olarak gördüğü dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bu sistemde anonim şirketin hak ve fiil ehliyeti, organları, yönetimi ve diğer hususlar devletin verdiği ferman kapsamında olduğundan; anonim şirketin bu fermanla yer alan konulara ilişkin değişiklik yapması mümkün değildir. Fermanla değişiklik ancak devlet izniyle yapılabilir³⁸⁹. Dolayısıyla, bu ferman adeta anonim şirketin anayasası niteliğindedir³⁹⁰.

Ferman sistemi, anonim şirketler hukukundaki değişikliklere paralel olarak zamanla değişmiş; kral fermanı yerini özel kanuna bırakmıştır. Bu da yasama sistemini doğurmuştur. Yasama sisteminde ise kurulacak anonim şirket için özel bir kanun çıkarılmaktadır³⁹¹.

Günümüzde ferman sistemi büyük ölçüde terkedilmiştir; ancak ferman sisteminin daha modernleşmiş hali olan yasama sistemine nadiren rastlanmaktadır³⁹².

b. İzin Sistemi

İzin sistemi³⁹³, anonim şirketin kurulabilmesi için devletten veya baka bir kamusal makamdan izin almasını gerektiren kuruluş sistemidir³⁹⁴. İzin sistemi, tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teorilerden olan varsayım teorisinin bir uzantısıdır³⁹⁵.

Bu sistemde, anonim şirketin kuruluşu için kanunda öngörülen şartların yerine getirilmesi yeterli değildir. Kuruluş iznini verecek makam şirketin amacının, devletin ve rejimin amaçları ve ekonomik politikaları ile uyumu bulunup

³⁸⁸ BAHTİYAR, Ortaklıklar, s. 80; BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 102; BAŞTUĞ, s. 274.

³⁸⁹ İMREGÜN, AO., s. 7.

³⁹⁰ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 271.

³⁹¹ Türkiye’de bir anonim şirketin özel kanunla kurulmasına örnek olarak 28.02.1960 tarih ve 7462 sayılı Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Kanunu verilebilir.

³⁹² BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 103.

³⁹³ İzin sisteminin tarihi gelişimi için bkz. BAŞTUĞ, s. 275.

³⁹⁴ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 271; BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 103; İMREGÜN, AO., s. 7. İzin sisteminde, yalnızca kuruluş aşamasında değil; kuruluştan sonra yapılacak bazı işlem ve girişimler için de izin alınması gerekmektedir. BAŞTUĞ, s. 276.

³⁹⁵ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 93.

bulunmadığını da denetleyecektir. Yapılacak denetim sonucunda izninin verilip verilmeyeceği, izni verecek makamın takdirindedir³⁹⁶. Kuruluş izninin verilmemesi halinde, bu karara karşı yargı yolu açık değildir³⁹⁷. Bu durum ise, demokratik ilkelere aykırı bulunmuştur³⁹⁸.

c. Normatif Sistem

Anonim şirketin, kanunda öngörülen şartları yerine getirerek kuruluş işlemlerini tamamlamasıyla tüzel kişilik kazandığı sisteme, normatif sistem denilmektedir. Bu sistemde kuruluş için herhangi bir makamdan izin alınmasına gerek yoktur³⁹⁹. Kanunun emredici hükümlerini yerine getiren herkes, anonim şirket kurabilir⁴⁰⁰.

Normatif sistemde, yetkili makam yalnızca kanunda öngörülen şartların yerine getirilip getirilmediğini ve kuruluş işlemlerinin usulüne uygun yapıp yapılmadığını araştırmaktadır. Buna göre yetkili makamın takdir yetkisi bulunmamaktadır; kuruluş işlemleri kanunun emredici hükümlerine uygun bir şekilde yapılmışsa, yetkili makam izin vermek zorundadır⁴⁰¹. Yetkili makam kuruluş izni vermezse, buna karşı yargı yolu açıktır.

Normatif sistem kapsamında, tüzel kişilik ve hak ehliyeti tescille kazanılıyorsa, tescil sistemi söz konusudur⁴⁰². Tescil sisteminde, kuruluş işlemlerini

³⁹⁶ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 93; BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 103.

³⁹⁷ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 93.

³⁹⁸ ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 558; ÖZSUNAY, s. 52; BAHTİYAR, Kuruluş İşlemleri, s. 104.

³⁹⁹ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 271.

⁴⁰⁰ BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 105; Normatif sistem, yalnızca kurucuların kişisel menfaatlerine hizmet ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. HİRŞ, s. 249.

⁴⁰¹ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 93.

⁴⁰² Normatif sistemi uygulayan bazı ülkelerde, hak ehliyeti tüzüğün devletin resmi gazetelerinde yayınlanmasıyla veya resmi makamlara sunulmasıyla kazanılır. BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 105. Normatif sistemle tescil sistemini aynı anlamda kullanan yazarlar da vardır. Bkz. KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 93-94.

yerine getiren kurucular, şirketin tecilini talep etme hakkını kazanırlar⁴⁰³. Bu sistemde kuruluş işlemlerinin, kanunun emredici hükümlerine uygunluğunu sicil memuru inceler.

2. Türk Hukukunda Anonim Şirketlerin Kuruluşunda Benimsenen Sistem

Sermaye şirketleri ve dolayısıyla anonim şirketler, 4884 sayılı Kanunla Türk Ticaret Kanunu'nda değişiklik yapılmadan önce, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın iznini aldıktan sonra ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanmaktaydılar⁴⁰⁴. Ancak 4884 sayılı Kanunla TTK.'da yapılan değişiklikler sonucunda, kural olarak kuruluşta Sanayi ve Ticaret Bakanlığı izni kaldırılmıştır.

a. 4884 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikten Önceki Dönem

4884 sayılı Kanunla değişiklik yapılmadan önce, anonim şirketin Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca verilecek izinle kurulacağına ilişkin TTK. m. 273 hükmü yanında, TTK. m. 280/f.2'de "İktisat ve Ticaret Vekaleti esas mukavelelerin kanunun müfessir hükümlerinden ayrıldığını ileri sürerek izninden imtina edemez." hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenlemeler nedeniyle, anonim şirketlerin kuruluşu bakımından hangi sistemin geçerli olduğu hususunda öğretide farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

4884 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önce, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın kuruluş izni verirken yapacağı incelemenin niteliği tartışma konusu olmuş; buna bağlı olarak, anonim şirketlerin kuruluşu bakımından izin sisteminin mi yoksa normatif-tescil sisteminin mi benimsendiği hususunda farklı görüşler ileri

⁴⁰³ BAŞTUĞ, s. 276.

⁴⁰⁴ 1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'ndan önceki dönemlerde geçerli olan kuruluş sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 106-107.

sürülmüştür. Esasen anonim şirketlerin kuruluşunda hangi sistemin geçerli olduğu değerlendirilirken, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yapacağı incelemenin niteliğinin tesbit edilmesi önem taşımaktadır⁴⁰⁵.

Öğretide yer alan bir görüşe göre, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, izin vermeden önce yalnızca ekonomik yönden bir inceleme yapmaktadır⁴⁰⁶. Bu görüş, özellikle mahkeme iznini arayan TTK. m. 299'un yürürlükte olduğu dönemde savunulmuştur⁴⁰⁷. Buna göre, mahkeme hukuki açıdan inceleme yaparken, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ekonomik açıdan inceleme yapmaktadır. Anonim şirketin hem mahkemenin hem de Bakanlığın ayrı ayrı izin vermesiyle kurulduğundan hareketle bir görüş, anonim şirketler bakımından yalnızca izin sisteminin geçerli olduğunu belirtmektedir⁴⁰⁸. Ancak bir diğer görüş, anonim şirket ticaret siciline tescil edilerek tüzel kişilik kazandığından, anonim şirketlerin kuruluşunda izin sistemiyle birlikte tescil sisteminin benimsenmiş olduğunu ileri sürmektedir⁴⁰⁹.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yaptığı incelemenin hukuki nitelikte olduğunu ve Bakanlığın şirket ana sözleşmesinin kanunun emredici hükümlerine uygunluğunu denetlediğini ileri süren bir görüş de bulunmaktadır⁴¹⁰. Bu görüş TTK. m.

⁴⁰⁵ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yapacağı incelemenin niteliğine ilişkin görüşler için bkz. BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 108-116.

⁴⁰⁶ ANSAY, Anonim Şirketler, s. 59-60; ARSLANLI, Umumi Hükümler, s. 47-48.

⁴⁰⁷ TTK. m. 299, 559 sayılı KHK'nın (RG. 27.06.1995, S. 22326) 13. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

⁴⁰⁸ İMREGÜN, AO., s. 12.

⁴⁰⁹ ARSLANLI, H., **Anonim Şirketler II-III, Anonim Şirketin Organizasyonu ve Tahviller**, İstanbul 1960, s. 213; ARSLANLI, Umumi Hükümler, s. 23; ANSAY, Anonim Şirketler, s. 41-42; ZEVLİLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 559; KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 94; TEKİL, anonim şirketlerin kuruluşunda mahkeme onayı kaldırılmadan önce izin sisteminin geçerli olduğunu; mahkeme onayı kaldırıldıktan sonra ise normatif sisteme geçildiğini belirtmektedir. TEKİL, 1993, s. 69.

⁴¹⁰ DOMANIÇ, H., **Anonim Şirketler Hukuku ve Uygulaması, TTK. Şerhi-II**, İstanbul 1988, s. 245; TEKİNALP, Ü., **Anonim Ortaklıkların Yönetim Kurullarında Tüzel Kişilerin Temsili**, Ankara 1965, s. 69-70; POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 1997, s. 268-269; KENDİGELEN ise, TTK. m. 299'un kaldırılmasından sonra Bakanlığın yapacağı denetimin hukuki olduğu düşünülse bile, ticaret scili memurunun incelemesi de aynı nitelikte olacağından, Bakanlığın incelemesi açısından tartışmaların devam edeceğini; en iyi çözümün Bakanlık izninin tamamen kaldırılması olduğunu

280/f.2'deki düzenlemeye dayanmaktadır. Bu görüşe göre, özellikle mahkeme izni kaldırıldıktan sonra, Bakanlığın yapacağı incelemenin hukuki olduğu tartışmasızdır⁴¹¹. Bu görüşü savunanlar arasında, TTK. m. 280/f.2'den hareketle, anonim şirketlerin kuruluşu bakımından izin sisteminin geçerli olduğunu ileri sürenler⁴¹² bulunduğu gibi normatif sistemin benimsendiğini belirtenler⁴¹³ de vardır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yaptığı incelemenin hem hukuki hem ekonomik açıdan olduğunu ileri süren üçüncü bir görüş de vardır⁴¹⁴. Bu görüşün vardığı sonuç ise Türk Hukukunda anonim şirketlerin kuruluşu bakımından izin sisteminin kabul edildiğidir.

b. 4884 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikten Sonraki Dönem

4884 sayılı Kanunla TTK. nın 273. maddesi değiştirilerek, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı izni kural olarak kaldırılmış ancak TTK. m. 280/f.2'de herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu nedenle, yapılan değişiklikten sonra dahi anonim şirketlerin kuruluş sistemine ilişkin tartışmalar devam etmektedir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 273. maddesinde yapılan bu değişiklik öğretide farklı yorumlara yol açmıştır. Bir görüşe göre, bu değişiklik sonucunda anonim şirketlerin kuruluşunda Türk Ticaret Kanunu, sınırlı izin sistemi veya istisnalı normatif sistem olarak adlandırılabilir bir sistemi benimsemiştir⁴¹⁵.

belirtmiştir. KENDİGELEN, A., "Genel Hükümler ve Anonim Ortaklığın Kuruluşu", **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 77-78.

⁴¹¹ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 1997, s. 268-269; BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 119; ÇEVİK,

⁴¹² POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 271.

⁴¹³ TEKİNALP, Tüzel Kişilerin Temsili, s. 69-70; BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 119; KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 94.

⁴¹⁴ İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 254-255; GÖLE, C., "Anonim Ortaklıklarda Ticaret Bakanlığı'nın İzni ve Danıştay", **BATİDER**, C. 10, S. 2, 1979, s. 444-446.

⁴¹⁵ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 271-272.

Esasen yapılan değişiklik sonucunda, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı izni tüm anonim şirketler bakımından kaldırılmamıştır. Bundan dolayıdır ki, bu hususu iki yönlü incelemek gereklidir. Kuruluştaki Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin alma zorunluluğu bulunmayan anonim şirketler bakımından, tescil sisteminin geçerli olduğu belirtilmektedir⁴¹⁶. Ancak kuruluştaki hâlâ izin alma zorunluluğu bulunan anonim şirketler bakımından, 4884 sayılı Kanunla değişiklik yapılmadan önceki dönemde var olan tartışmalar geçerliliğini korumaktadır. Bunun nedeni ise TTK. m. 280/f.2 hükmünün uygulanacak olmasıdır⁴¹⁷. Bu tartışmaların geçerliliğini koruması eleştiri konusu olmakta ve izin safhasının tüm anonim şirketler için kaldırılması gerektiği belirtilmektedir⁴¹⁸. TTK. m. 280/f.2 kapsamındaki Sanayi ve Ticaret Bakanlığı incelemesinin yalnızca emredici hükümlere uygunluk açısından yapıldığı kabul edilirse, kuruluşu hâlâ izne bağlı anonim şirketler için de tescil sisteminin geçerli olacağı ifade edilmektedir⁴¹⁹.

Görüldüğü üzere, 4884 sayılı Kanunla TTK. m. 273 değiştirilmiş olmasına rağmen, anonim şirketlerin kuruluş sistemleriyle ilgili tartışmalar sona ermemiş ve Türk Hukukunda, anonim şirketlerin kuruluşunda benimsenen sistemle ilgili öğretide görüş birliği sağlanamamıştır.

⁴¹⁶ BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 117; İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 274.

⁴¹⁷ BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 118.

⁴¹⁸ Bazı anonim şirketler için dahi olsa, kuruluştaki Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın izninin aranması, anonim şirketlerin gelişimini ve sermaye piyasasının oluşumunu da olumsuz yönde etkilemektedir. BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 119.

⁴¹⁹ BAHTİYAR, Kuruluş Sistemleri, s. 120.

C. Anonim Şirketlerin Hak Ehliyetinin Başlama Anı

Anonim şirketler, kuruluş genel kurulunun⁴²⁰ yapılmasından sonra, on beş gün içinde şirket merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan olunurlar (TTK. m. 300/f.1); ticaret siciline tescil edildikleri anda ise tüzel kişilik kazanırlar (TTK. m. 301/f. 1). Tescil kurucu (yapıcı) niteliktedir⁴²¹. Böylece tescille beraber anonim şirket hukuk hayatında var olmaya başlar ve kanun tarafından kendisine tanınan hakları kullanma yeteneğine sahip olur⁴²². Tüzel kişiliğin kazanılması için tescil yeterlidir; ilan tüzel kişiliğin kazanılması bakımından değil, anonim şirketin kuruluşunun üçüncü kişilere karşı ileri sürülmesi açısından önem taşımaktadır⁴²³.

Tescil sonucunda tüzel kişiliğini kazanan anonim şirket, aynı zamanda hak ehliyetine de sahip olmaktadır. Tüzel kişilik kazanan anonim şirket, artık hukuki bir kişilik olarak kabul edilmekte ve hak ehliyeti de buna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu halde anonim şirketler hem tüzel kişiliklerini hem de hak ehliyetlerini, ticaret siciline tescil edildikleri anda kazanmaktadırlar.

Anonim şirketlerin tüzel kişiliklerini ve buna bağlı olarak hak ehliyetlerini kazanmasına yol açan tescil, bildirici değil kurucu niteliktedir; çünkü tescilden önce anonim şirketin ne tüzel kişiliği ne de hak ehliyeti bulunmaktadır⁴²⁴.

⁴²⁰ Kuruluş genel kurulu, anonim şirketin tedrici kuruluşla kurulması halinde yapılmaktadır. Ani kuruluşla kurulan anonim şirketlerde, kuruluş izne bağlıysa izin tarihinden itibaren; kuruluş izne bağlı değilse, kuruluş işlemlerinin tamamlanmasından itibaren on beş gün içinde ticaret siciline başvurulması gerekmektedir. İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 275; ÇEVİK, O. N., **Anonim Şirketler**, 4. Bs., Ankara 2002, s. 337.

⁴²¹ KARAYALÇIN, Tescil, s. 10; İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 158.

⁴²² ÇEVİK, AŞ., s. 344.

⁴²³ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 284.

⁴²⁴ “TTK. 301. maddedeki tescil, belli bir hukuki durumu gösteren işlem değil, yenilik doğuran nitelikte bir işlemdir.”, YHGK, 7.4.1965, E. 547/ İİD., K. 1965/158. (ÇEVİK, AŞ., s. 344).

D. Anonim Şirketlerin Hak Ehliyetinin Kapsamı ve TTK. m. 137

Işığında İşletme Konusu Çevresi ile Sınırlandırılması

Anonim şirketlerin ehliyeti öncelikle, tüzel kişiliğe sahip olmaları nedeniyle TMK. m. 48 hükmü kapsamında sınırlanmıştır. Bu maddeden hareketle, anonim şirketlerin insana özgü hak ve borçlara sahip olamayacaklarını söylemek mümkündür. Bunun dışında anonim şirketlerin hak ehliyeti kanunla da sınırlanabilmektedir (TTK. m. 137/son cümle). Ancak anonim şirketlerin ehliyeti bakımından öngörülen en önemli sınırlama, TTK. m. 137’de yer alan ve ticaret şirketlerinin işletme konusu çevresi içinde hak ve borçlar edinebileceklerini belirten düzenlemedir. Anonim şirketler de birer ticaret şirketi olduklarından, hak ehliyetlerinin kapsam ve sınırları belirlenirken TTK. m. 137 esas alınmaktadır. Bu halde, anonim şirketlerin hak ehliyeti, ultra vires doktrininin etkisiyle işletme konusu ölçütünü getiren 137. madde ile sınırlanmaktadır.

Anonim şirketlerin hak ehliyetine ilişkin olarak üzerinde durulması gereken bir diğer hüküm ise, TTK. m. 137 ile aynı yönde bir düzenleme içeren TTK. m. 271 hükmüdür.

1. TTK. m. 137’deki Düzenleme

Türk Ticaret Kanunu’nun 137. maddesinde, ticaret şirketlerinin şirket sözleşmesinde yazılı işletme konusu çevresi içinde hak ve borçlara sahip olabilecekleri öngörülmüştür. Bu düzenleme ticaret şirketlerinin ehliyetinin kapsamını ve yetki alanını belirlemekte; ehliyetin sınırlandırılmasında bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır⁴²⁵. En önemli sermaye şirketi olan anonim şirketlerin ehliyeti

⁴²⁵ PULAŞLI, Şirketler, s. 53.

bakımından da, TTK. m. 137. madde gereği işletme konusu çevresi sınırlaması geçerlidir. Yargıtay kararlarına bakıldığında ticaret şirketlerinin yalnızca işletme konusu çevresinde işlem yapabileceklerinin benimsendiği görülmektedir⁴²⁶.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda ise, TTK. m. 137'ye karşılık gelen 125. maddenin 2. fıkrası ile ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından işletme konusu çevresi sınırı kaldırılmış ve TMK. m. 48'e atıfta bulunulmuştur⁴²⁷.

a. İşletme Konusu Kavramı

İşletme konusu, TTK.'nın 137. maddesinde ticaret şirketlerinin ehliyetinin kapsam ve sınırları bakımından öngörülen ölçüttür. Bunun yanı sıra, ana sözleşmede belirtilen işletme konusu, ticaret şirketlerinin ortak veya organlarının temsil yetkilerinin kapsam ve sınırlarının da tespitinde önem taşımaktadır. Buna bağlı olarak, ticaret şirketlerini düzenleyen hükümlere baktığımızda tüm ticaret şirketlerinin ana sözleşmelerinde maksat ve konularını belirtmek zorunda olduklarını görmekteyiz (TTK. m. 155, m. 244, m. 279, m. 506, Koop. K. m. 4). Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda da, ehliyet bakımından işletme konusu çevresi sınırlandırılması kaldırılmış olmasına rağmen, her bir ticaret şirketinin ana sözleşmesinde konusunu belirtmesi zorunluluğu devam etmektedir⁴²⁸.

İşletme konusu, ana sözleşmede yer alan ve şirketin faaliyet göstereceği iş alanlarını somut olarak ortaya koyan bir kavramdır⁴²⁹. Şirket ana sözleşmesinde

⁴²⁶ YHGK. 1.7.1964, E. 836, T-K. 500 (Bkz. Batider, 1965/I, s. 166 vd.): “Ticaret şirketleri, ancak işletme konularının çerçevesi içinde kalmak şartıyla haklar edinebilirler veya borçlanabilirler. Bu kurala aykırı işlemler yapan ilgililerin, muteber bir ibrası söz konusu olamaz.”. Ayrıca bkz. YHGK. 16.12.1964 E. 1325, D-T/K. 742; 11. HD 1.4.1976, E. 1051, K. 1723 (ERİŞ, C. I, s. 1215, 1217).

⁴²⁷ Bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 203 vd.

⁴²⁸ Tasarı'da ticaret şirketlerinin ana sözleşmelerinde işletme konusunu göstermelerinin zorunlu tutulmasının, ehliyet bakımından doğurduğu sonuçlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 209-210.

⁴²⁹ ÜLGİN, H., “Ticaret Şirketlerinin Ehliyeti”, **Oğuzman'ın Anısına Armağan**, İstanbul 2000, s. 1285.

işletme konusu olarak, ticari faaliyet dallarından herhangi birisinin gösterilmesi gerekmektedir. Ancak uygulamada, şirketin ehliyetine ilişkin olarak ortaya çıkabilecek sıkıntıları gidermek adına, hemen tüm işlem ve sözleşme türleri işletme konusu kapsamına alınmaktadır^{430 431}.

TTK. m. 137’de “işletme mevzuu çevresi” ölçütü getirildiği için, işletme konusuyla doğrudan doğruya ve dolaylı olarak bağlantılı işlemlerin yapılması mümkündür. Bu nedenle işletme konusu kavramını geniş yorumlamak ve işletme konusu kapsamındaki faaliyetleri kolaylaştırmak adına yapılan işlem ve faaliyetleri işletme konusundan saymak gerekmektedir⁴³².

TTK. m. 137’de “işletme mevzuu” yerine “işletme mevzuu çevresi” kavramına yer verildiğinden, kanun koyucunun ticaret şirketlerine, işletme konusuna oranla daha geniş kapsamlı bir ehliyet tanımayı tercih ettiği ifade edilmektedir⁴³³. İşletme konusu çevresi kavramı, şirket ana sözleşmesinde açıkça belirtilen işletme konusu yanında şirketin ticari faaliyetlerini kolaylaştıran ve böylece şirkete yarar sağlayan iş, işlem ve sözleşmeleri de içine almaktadır. Yargıtay kararlarına baktığımız zaman da ticaret şirketlerinin yapmış olduğu işlem ve sözleşmelerin

⁴³⁰ İşletme konusunun ana sözleşmede tüm işlem ve sözleşme türlerini kapsayacak şekilde düzenlenmesinin TTK. m. 137’de yer verilen “işletme konusu çevresi” kriterini unutturduğu ve ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından yalnızca işletme konusu sınırının kabul edildiği izlenimini yarattığı belirtilmektedir. Bu durum ise uygulamada işletme konusu çevresi kavramına yer veren TTK. m. 137’nin yanlış ve dar biçimde uygulanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. YILDIZ, B., “Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Olarak Özellik Arz Eden Bazı Hukuki İşlem ve Sözleşmeler”, **Ankara Barosu Dergisi**, C. 2, Y. 2006, s. 57, dn. 4., s. 59-60.

⁴³¹ Ancak unutulmamalıdır ki şirket ana sözleşmesinde hemen tüm işlem ve sözleşme türleri işletme konusu içinde sayılmış olsa bile, bunlar yeni bir maksat oluşturmak amacıyla yazılmadıkça, şirketin bu işlem ve sözleşmeleri yapabilmesi için bunların işletme konusu ile bağlantılı olması gerekmektedir. YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 60.

⁴³² AKYAZAN, s. 833; YHGK, 14.11.2001, E. 7-911, K. 820 (Kazancı İçtihat Bankası): “...TK. md. 137’de ise aynı formül benimsenerek şirketlerin şirket mukavelesinde yazılı işletme mevzuunun içinde kalmak şartıyla bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilecekleri belirtilmiştir. Uygulamada bir ticari işletmenin kendi ana sözleşmesinde belirtilen işletme mevzuuna doğrudan doğruya girmemekle beraber, o işletmenin ticari faaliyetini kolaylaştıran ticari iş ve ticari sözleşmelerin de o işletmenin mevzuu içinde bulunduğu benimsenmektedir.”

⁴³³ İMREGÜN, Ehliyet, s. 299 vd.; AKYAZAN, s. 832; YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 57; ERİŞ, C. I, s. 1214, dn. 11.

geçerliğı değerlendirilirken, işletme konusu çevresi kavramının geniş yorumlandığını ve doğrudan doğruya işletme konusu kapsamında olmasa da şirketin ticari faaliyetlerini kolaylaştıran ve böylece şirkete yarar sağlayan işlem ve sözleşmelerin geçerli kabul edilerek işletme konusu çevresi içinde değerlendirildiğini görmekteyiz⁴³⁴.

“İşletme mevzuu” ve “işletme mevzuu çevresi” kavramları tespit edildikten sonra, yapılan işlemlerin işletme konusu çevresi kapsamında olup olmadığının belirlenmesi de oldukça önem taşıyan bir meseledir. Şirket tarafından yapılan bir işlemin, işletme konusu çevresinde olup olmadığı değerlendirilirken, o işlemin adı veya soyut hukuki niteliği pek fazla önem taşımamaktadır. Bu noktada yapılan işlemin konusuna, işletme konusu ile olan amaçsal ilişkisine ve şirkete yarar sağlayıp sağlamadığına bakmak gerektiği belirtilmektedir⁴³⁵. Ayrıca “işletme konusu” dar yorumlanmamalı, yapılan işlemlerin işletme konusu kapsamında yer alıp almadığı belirlenirken “işletme konusunun birlikte getirdiği işlemler”, “ortaklık yararı” gibi ölçütler göz önünde bulundurulmalıdır⁴³⁶. Tüm bunlar değerlendirilirken her somut olayın kendine has özelliklerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Şirketin yapmış olduğu işlem, somut olayın özelliklerine göre, işletme konusu çevresiyle amaçsal

⁴³⁴ 11. HD, 23.03. 1982, E. 231, K. 1223 (ERİŞ, C. I, s. 1219-1220): “...Bir şirketin işletme konusu (iştiğal konusu) demek, o şirketin devamlı olarak yapacağı ticari işlemler demektir. Bunlar da o şirketin ana sözleşmesinde belirtilen (şirket maksat ve mevzuu) ile ilgili işlemlerdir. Bununla birlikte, bir ticari işletmenin kendi ana sözleşmesinde belirtilen işletme mevzuuna doğrudan doğruya girmemekle beraber, o işletmenin ticari faaliyetlerini kolaylaştıran ticari iş ve ticari sözleşmelerin de o işletmenin mevzuu içinde bulunduğunun kabulü zorunludur.”. Ayrıca 11. HD 9.5.1980, E. 1484, K. 2552 (ERİŞ, C. I, s. 1218-1219): “... TTK. nun 137. maddesi hükmü gereğince şirketlerin ana sözleşmesinde yazılı işletme konusunun çerçevesi içinde kalmak koşuluyla bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebileceklerine göre, davahılar vekilinin bu yöne ilişkin itirazları yerinde görülmemiştir.”. Aynı doğrultudaki kararlar için bkz. 11. HD 18.9.1984 gün ve 3341/3996, 11. HD 19.4.1985 gün ve 2434/2547, 9. HD 04.12.2001 gün ve 13419/18892, 9. HD 19.11.2002 gün ve 16161/21796 (Corpus Arşiv)

⁴³⁵ PULAŞLI, Şirketler, s. 53-54.

⁴³⁶ ÜLGEN, s. 1286; KIRCA, s. 270.

bağlantı içindeyse⁴³⁷ ve şirkete yarar sağlıyorsa⁴³⁸ geçerli bir işlem olarak kabul edilecektir. Bu ölçütler dikkate alınarak işlemin geçerliği hakkında bir değerlendirme yapıldığında, şirketlerin ana sözleşmelerinde tüm işlem ve sözleşme türlerini tek tek saymaları ihtiyacı da ortadan kalkacaktır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, şirketin yapmış olduğu işlemin, işletme konusu çevresi içinde olup olmadığı araştırılırken dikkate alınan ölçütlerden birisi de işlemin şirkete yarar sağlayıp sağlamadığıdır⁴³⁹. Ancak burada da esnek davranarak, işlemin şirkete derhal yarar sağlamaya başlamasının beklenmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Yapılan işlemin şirkete yarar sağlama ihtimalinin olması ve hatta bu ihtimalin ileride ortaya çıkması halinde dahi, işlemin şirkete yarar sağlayacak nitelikte olduğunun kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir⁴⁴⁰.

Şirketin yapmış olduğu işlemin, işletme konusuyla bağlantısının bulunup bulunmadığının tesbitinde güçlükler yaşıyorsa; bu işlemin, risk şirkete ait olmak üzere, işletme konusu çevresinde kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir⁴⁴¹. Böyle bir çözümün öngörülmesindeki amaç, işlem hayatındaki güvenliğin korunmasıdır.

⁴³⁷ Şirketin yapmış olduğu işlemin, işletme konusu çevresiyle amaçsal bağlantısı bulunup bulunmadığı değerlendirilirken, işlemin şirketin devamlılığı açısından, işletme konusuna dahil olan olağan işlemlerden sayılması gerektiği belirtilmektedir. Bkz. PULAŞLI, Şirketler, s. 54.

⁴³⁸ Yapılan işlem, amaçsal bir bağlantı kurulamadığından şirketin işletme konusu çevresinde değerlendirilemediği gibi şirkete yarar da sağlamıyorsa; bu işlemi geçerli kabul etmek mümkün olmayacaktır.

⁴³⁹ İşletme konusu çevresi dışında kalan bir işlemin sırf şirkete yarar sağlıyor diye geçerli kabul edilmesi, üçüncü kişilerin çıkarlarının tamamen göz ardı edilmesi ve bunların korunamaması sonucunu yaratacaktır. Şirket, işletme konusu çevresi dışında kalan ve şirkete yarar sağlamayan bir işlemin geçersiz olduğunu ileri sürecektir; ancak kendisine yarar sağlayan bir işlemin geçersizliğini ileri sürmekten kaçınacaktır. Kanaatimizce işlemin işletme konusu çevresi içinde bulunup bulunmadığı belirlenirken, işlemin şirkete yarar sağlaması ölçütü üçüncü kişilerin çıkarlarının zedelenmesin neden olabilecektir.

⁴⁴⁰ YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 58-59.

⁴⁴¹ KIRCA, s. 270.

b. Maksat ve Gaye Kavramları

Ticaret şirketlerinin ehliyetleri ile ilgili mevzuatta yer alan çeşitli düzenlemelerde, konu kavramının yanı sıra, maksat ve gaye kavramlarına da yer verilmiştir. Bu kavramların bazen farklı anlamlarda bazen de birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Mevzu ve maksat kavramları, Türk Ticaret Kanunu'nun bazı maddelerinde birlikte (TTK. m. 271, 274, 279/II, b. 2, 321), bazılarında ise ayrı ayrı tek başlarına (mevzu kavramı TTK. m. 311/son, 334, 335, 388/II, 450'nin yollaması ile 232; maksat kavramı TTK. m. 434, b. 2) kullanılmışlardır. Ayrıca TTK.'da gaye kavramına da yer verilmiştir (TTK. m. 176).

HİRŞ⁴⁴², bu üç kavramı şu şekilde tanımlamıştır; gaye, bir faaliyetin son hedef ve mahiyeti; maksat, bir faaliyet aracılığıyla doğrudan doğruya elde edilmek istenen netice; konu ise faaliyetin yol ve araçlarıdır.

Ticaret şirketleri bakımından, işletme konusu yanında, maksat kavramı da önem taşıyan bir diğer kavramdır. Ticaret şirketleri açısından en geniş anlamıyla maksat, kazanç paylaşmaktır⁴⁴³. Bu halde maksat, iktisadi menfaat elde etmektir. Ticaret şirketlerinin ehliyetinin kapsam ve sınırları tespit edilirken, şirketlerin somut olarak faaliyet gösterdiği alan veya alanların yanı sıra, yapılan işlemlerin kazanç elde etme ve bunu paylaşma hedefine uygun olup olmadığı da değerlendirilmelidir.

Bir görüşe göre maksat ve konu kavramları eş anlamda kullanılmakta ve şirketlerin maksadıyla kastedilenin ana sözleşmede yazılı olan işletme konusu olduğu belirtilmektedir⁴⁴⁴. Ancak öğretide ağırlık kazanan görüşe göre, bu iki kavram farklı

⁴⁴² HİRŞ, E., **Ticaret Hukuku Dersleri**, 3. Bs., İstanbul 1948, s. 186.

⁴⁴³ ÜLGİN, s. 1285;

⁴⁴⁴ ÖZKAN, Gaye I, s. 366. Yazara göre "maksat" kavramı, Türk Ticaret Kanunu'nda bazen mevzu bazen gaye kavramıyla eş anlamlı kullanılmaktadır.

anlamlarda kullanılmaktadır⁴⁴⁵. Buna göre konu şirketin somut faaliyet alanını, maksat ise soyut faaliyet alanını ortaya koymaktadır⁴⁴⁶.

İşletme konusu ve maksat kavramlarının yanı sıra, tartışmalara neden olan bir diğer kavram da “gaye” kavramıdır. “Gaye” kavramının en genel anlamıyla kazanç elde etmeyi ifade ettiği belirtilmektedir⁴⁴⁷. Bunun yanı sıra gaye kavramı, belirli bir faaliyet sonucunda elde edilmek istenen son şey⁴⁴⁸; konu ise gayeyi elde etmek için yapılan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır⁴⁴⁹. Bu bakımdan “konu”, gayesini gerçekleştirmek için tüzel kişinin yaptığı gerçek faaliyetlerin tümü olarak ifade edilmektedir. Bu noktada gaye soyut, konu ise somut bir kavram niteliğindedir⁴⁵⁰.

Gaye ve konu kavramlarının, birbirleri yerine kullanılarak karıştırıldıkları görülmektedir. Bazı hukukçular bu iki kavramı eş anlamlı kabul ederek kullandıkları halde, bazı hukukçular konu ve gaye kavramlarını farklı anlamlarda kullanmışlardır⁴⁵¹.

Gaye ile konu kavramlarının eş anlamda kullanılıp kullanılmadıkları tartışmalarının yanı sıra, öğretide maksat ve gaye terimlerinin de aynı anlamda olup olmadıkları hususunda farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Bir görüşe göre Türk Ticaret Kanunu’nda yer alan “takip olunan maksat” ifadesi, “gaye” anlamında kullanılmaktadır. TTK. m. 153 ve 271’de kullanılan maksat kavramı ile TTK. m. 165’de yer alan “maksat ve mevzu” ibaresindeki maksat

⁴⁴⁵ KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 554; ÜLGEN, s. 1286; DOMANIÇ, AŞ., s. 99.

⁴⁴⁶ ANSAY, Anonim Şirketler, s. 116-117.

⁴⁴⁷ TUNÇOMAĞ, K., “Dernek ve Şirketleri Birbirinden Ayırmada Gayenin Önemi”, **II. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, Bildiriler-Tartışmalar (Birinci Kısım)**, Ankara 1961, s. 207; ÇEVİK, O. N., **Limitet Şirketler Hukuku ve Uygulaması**, 4. Bs., Ankara 2003, s. 109; Gayenin kazanç sağlamak olmadığını ileri sürenler de bulunmaktadır.; ARSLANLI, Anonim Şirketler, s. 136 vd.

⁴⁴⁸ TUNÇOMAĞ, s. 203.

⁴⁴⁹ ÖZKAN, Gaye I, s. 363.

⁴⁵⁰ ÖZKAN, Gaye I, s. 363-364.

⁴⁵¹ Konu ve gaye kavramlarını farklı anlamlarda kullanan yazarlar için bkz. ÖZKAN, Gaye I, s. 365, dn. 25.

kavramı, gaye anlamında kabul edilmektedir⁴⁵². Her iki kavramın da şirketin ulaşmak istediği sonuçları ifade ettiği belirtilmektedir⁴⁵³.

Türk Ticaret Kanunu’nda maksat kavramının amaç kavramıyla aynı anlamda kullanıldığını ifade eden bir görüş de bulunmaktadır; buna göre amaç kavramının, ortaklığın faaliyetlerini genel olarak, konunun ise özel ve somut olarak gösterdiği ifade edilmektedir. Ancak amaç ve konu kavramları arasındaki sınırı belirlemek her zaman kolay olmamaktadır⁴⁵⁴.

Diğer bir görüşe göre ise maksat ve gaye kavramları farklı anlamlar taşımaktadırlar⁴⁵⁵. Gaye, bir faaliyetin yöneldiği son hedef ve varılacak sonuç olarak tanımlanırken; maksat, belirli bir faaliyet nedeniyle elde edilecek sonuç şeklinde ifade edilmektedir.

Maksat ve gaye kavramları arasındaki farkı ortaya koymak oldukça güçtür. Bugünkü Türkçe’de her iki kelime bakımından aynı anlama gelen “amaç” kavramının kullanılması kanaatimizce daha uygundur.

Mevzuatta kullanılan terminolojiye baktığımız zaman Eski Türk Medeni Kanunu’nda “maksat ve mevzu (konu)” terimlerinin kullanılmamış olduğunu; onun yerine gaye kavramının tercih edildiğini görmekteyiz. Yürürlükteki TMK.’da ise genellikle amaç kavramına yer verilmiştir (TMK. m. 47, m. 56). Türk Ticaret Kanunu’nda ise hem maksat hem de mevzu kavramlarının bazen birlikte bazen de tek başlarına kullanılması söz konusudur (TTK. m. 271, m. 279, m. 321). Bunun yanı sıra maksat ve gaye kavramaları da bazen birlikte kullanılmaktadır. Türk Ticaret

⁴⁵² ÖZKAN, Gaye I, s. 366

⁴⁵³ ÇEVİK, AŞ., s. 162.

⁴⁵⁴ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 115-116.; Amaç ve konu ayrımının, işletme konusu bakımından gösterdiği özellikler nedeniyle holdingler açısından yapılması oldukça güçleşmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TEKİNALP, Ü., “Tip Sorunu Açısından Holding Kavramı ve İşletme Konusu Üzerine Düşünceler, **İkt. Mal.**, 1974, C. 20, S. 12, s. 449-453.

⁴⁵⁵ KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 554; OKUR, s. 389; POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 238.

Kanunu Tasarısı’nda ise amaç ve konu kavramlarına yer verilmiştir (TTK. Tasarı m. 331, m. 371).

Tüm bu kavram karmaşası karşısında, TTK. m. 137 hükmünden hareketle ticaret şirketlerinin ehliyetinin kapsam ve sınırını belirlerken, kanaatimizce ana sözleşmede yazılı işletme konusunun mümkün olduğunca geniş yorumlanmasında fayda vardır. Nitekim, TTK. m. 137’de ticaret şirketlerinin ehliyetinin ana sözleşmede yazılı “işletme konusu çevresi” içinde kalmak şartıyla tüm hak ve borçları içerdiği hükme bağlanmıştır. Yapılan işlemlerin bağlayıcı olması için mutlaka işletme konusu içinde olması şart değildir; işletme konusu çevresinde bulunması yeterlidir.

2. TTK. m. 137’deki Sınırlamanın Kapsamı

a. TTK. m. 137’nin Sınırladığı Ehliyet

1956 tarihli Türk Ticaret Kanunu yürürlüğe girmeden önce yürürlükte olan Eski Ticaret Kanunu’nda, ticaret şirketlerinin hak ehliyetini sınırlandırmaya ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı⁴⁵⁶. Ancak ARSLANLI’nın “Türk Hukukunda Devletçiliğin Anonim Şirketlerin Ehliyeti Üzerine Tesiri” adlı tezinin de etkisiyle, 1956 tarihli Türk Ticaret Kanunu’na tüm ticaret şirketlerinin hak ehliyetini işletme konusu ile sınırlandıran 137. madde konulmuştur. Aslında ARSLANLI hak ehliyetinin yalnızca sermaye şirketleri bakımından sınırlı olduğunu ileri sürmekteydi; ancak Türk Ticaret Kanunu Tasarısını hazırlayan HİRŞ, hak ehliyetinin işletme konusu ile sınırlandırılmasının tüm ticaret şirketleri için geçerli olacağını m. 137’de hükme bağlamıştır.

⁴⁵⁶ Aksi görüş için bkz. DOMANIÇ, AŞ., 118 vd.; DOMANIÇ, H., “Anonim Şirketlerin Ana Mukavelelerine Yazılması Gerekli ve Mümkün Unsurlar”, **Arslanlı’nın Anısına Armağan**, İstanbul 1978, s. 337 vd.

TTK. m. 137'nin ticaret şirketlerinin hak ehliyetini mi yoksa fiil ehliyetini mi sınırlandırdığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Öğretide çoğunlukla TTK. m. 137'de hak ehliyetinin sınırlandırıldığı görüşü ileri sürülmekte⁴⁵⁷ ve buna gerekçe olarak da uygulanacak Türk Medeni Kanunu hükümlerine atıf yapan TTK. m. 138 hükmü gösterilmektedir. TTK. m. 138, tüzel kişilerin fiil ehliyetini düzenleyen ilgili Türk Medeni Kanunu maddesine atıf yaptığı halde, hak ehliyetini düzenleyen maddeye atıfta bulunmamaktadır. Bu görüşün bir diğer dayanağı da, Türk Ticaret Kanunu'nun Meriyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanun'un⁴⁵⁸ 8. maddesidir. Bu kanunun 8. maddesi "Türk Ticaret Kanunu'na tabi olan hükmi şahısların medeni haklardan istifade ehliyetlerinin şümul ve derecesi, meriyete girmesinden sonra yeni kanuna göre tesbit olunur." şeklindedir. Bu halde TTK. m. 137'deki düzenlemenin, ticaret şirketlerinin hak ehliyeti ile ilgili olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

TTK. m. 137'nin ticaret şirketlerinin hem hak hem de fiil ehliyetini sınırlandırdığı yönünde de bir görüş bulunmaktadır⁴⁵⁹.

b. TTK. m. 137'nin Sınırlamasına Tabi Olan Ticaret Şirketleri

TTK. m. 137'de ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından öngörülen "işletme mevzuu çevresi" sınırının, tüm ticaret şirketleri bakımından uygulanıp uygulanamayacağı öğretide tartışma konusu olmuştur.

Öğretide, ticaret şirketlerinin ehliyetinin işletme konusu çevresiyle sınırlandırılmasının, yalnızca sermaye şirketleri bakımından uygulanabileceği ileri

⁴⁵⁷ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 96; ÜLGEN, s. 1288-1289; OKUR, s. 387; ÖZKAN, Gaye II, s. 626; TEKİNALP, Ticaret Ortaklıkları, s. 422; PULAŞLI, Şirketler, s. 52; ERİŞ, C. I, s. 1212; MOROĞLU, E., **Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Ortaklıkta Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü**, 4. Bs., İstanbul 2004, s. 123; DOĞANAY, Şerh, s. 630.

⁴⁵⁸ RG. 9.7.1956, S. 9353.

⁴⁵⁹ ÖZKAN, Gaye I, s. 628.

sürülmektedir⁴⁶⁰. Sermaye şirketlerinde kuruluş ve ana sözleşme değişiklikleri aşamasında resmi bir makamın izninin alınması zorunluyken; şahıs şirketlerinin kuruluşu herhangi bir izne bağlı olmadığı ve şirket sözleşmesi oybirliği kararı ile her zaman değiştirilebildiği için, TTK. m. 137'deki sınırlamanın şahıs şirketlerinin yapısıyla bağdaşmadığı belirtilmektedir. Özellikle kollektif şirketlerde, TTK. m. 165 ve 176'dan hareketle sınırsız bir ehliyetin söz konusu olduğunu belirten görüşler bulunmaktadır⁴⁶¹. TTK. m. 165'deki düzenleme gereği kollektif şirkette, konu dışı işlemlerin yapılmasının mümkün olduğu; TTK. m. 175'e göre ise, şirket temsilcilerinin temsil yetkisinin konu ile değil amaç (gaye) ile sınırlandırıldığı ortaya konmaktadır⁴⁶². Bu görüşe göre, kollektif şirketler bakımından hak ehliyetinin işletme konusu ile sınırlı olduğu kabul edilirse, TTK. m. 165'in uygulanırılığı ortadan kalkar. Kollektif şirket oybirliğiyle işletme konusu dışında karar alsa dahi, fiil ehliyeti ve dolayısıyla temsilcilerin temsil yetkisi hak ehliyetinden daha geniş olamayacağından, bu kararın uygulanması mümkün değildir⁴⁶³.

Bir kısım yazarlar ise, TTK. m. 137'nin tüm ticaret şirketleri bakımından geçerli olduğunu ve kanunun diğer hükümlerinden yararlanmak suretiyle, şahıs şirketlerinin TTK. m. 137'nin kapsamında bulunmadığını ileri sürmenin anlam taşımadığını belirtmektedir⁴⁶⁴. Yalnızca şahıs şirketleri bakımından TTK. m. 137'nin

⁴⁶⁰ İMREGÜN, Ehliyet, s. 278-279; ERİŞ, C. I, s. 1214; ARSLANLI, Şirketler, s. 80 vd.

⁴⁶¹ İMREGÜN, Ehliyet, s. 279; İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 166-167, 171-172.

⁴⁶² ERİŞ, C. I, s. 1214.

⁴⁶³ İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 172.

⁴⁶⁴ DOMANIÇ, AŞ., s. 113; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 332 vd.; TEKİNALP, Ticaret Ortaklıkları, s. 422; KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 657; ÜLGEN, s. 1288-1289; OKUR, s. 387.

biraz daha esnek uygulanabileceği belirtilmektedir⁴⁶⁵. Yargıtay kararları da aynı yöndedir⁴⁶⁶.

Sermaye şirketlerinde kuruluş ve ana sözleşme değişikliği resmi bir makamın iznine bağlı olduğu için, ehliyetin işletme konusu ile sınırlı olmasının sermaye şirketlerinin yapısına daha uygun olduğunu ileri sürenlerin gerekçeleri kanaatimizce son dönemlerde yapılan yasal düzenlemelerle ortadan kalkmıştır. Türk Ticaret Kanunu'nun 4884 sayılı Kanunla değişik 273. maddesine göre, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yayımlanacak tebliğle faaliyet alanları tespit ve ilan edilecek olanlar dışında, anonim şirketlerin kuruluşu ve ana sözleşme değişiklikleri Bakanlığın iznine tabi değildir. Ayrıca limited şirketler bakımından da, Türk Ticaret Kanunu'nun 509. maddesinin birinci fıkrası ile 514. maddesinin 4884 sayılı Kanunla kaldırılması sonucunda, kuruluşa ve ana sözleşme değişikliğinde izin alma zorunluluğu sona ermiştir. Bu düzenlemelerle, başlıca sermaye şirketlerinden olan anonim ve limited şirketler bakımından kural olarak kuruluş ve ana sözleşme değişikliği aşamalarında izin sistemi terk edildiğinden, TTK. m. 137'nin yalnızca sermaye şirketlerine uygulanması gerektiğini ileri süren görüşün bir kısım dayanakları da ortadan kalkmıştır. Kaldı ki TTK. m. 137 tüm ticaret şirketlerine ilişkin bir düzenleme öngördüğünden, şahıs ve sermaye şirketleri yönünden bir ayırım yapmak doğru değildir.

⁴⁶⁵ KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 664; POROY, ana sözleşme değişikliği, sermaye şirketlerine oranla çok daha rahat olan şahıs şirketlerinde TTK. m. 137'nin çok katı bir biçimde uygulanmasının gerekli olmadığını ifade etmektedir. Bkz. POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 101.

⁴⁶⁶ Kollektif şirkete ilişkin bir Yargıtay kararından naklen: "Kaldı ki, şirket statüsünün 5'inci maddesinde, şirketin işteğal mevzuu otomobil yedek aksamı perakendeciliği yapmak olup, aynı Kanunun 137'inci maddesi gereğince ortaklıkların hukuki ehliyeti şirket sözleşmesinde yazılı işletme konusu çevresi içinde kalmakla sınırlıdır. Bu bakımdan konularına girmeyen işlerde hakları iktisap ve borçları iltizam edemezler." (11. HD. 01.04.1976, E. 1051/K. 1723, ERİŞ, C. I, s. 1216-1217). Ayrıca bkz. 11. HD. 08.11.1973, E. 3976, K. 4249 (ERİŞ, C. I, s. 1216).

3. TTK. m. 137'nin TMK. m. 48 Karşısında Değerlendirilmesi

TMK. m. 48'de tüzel kişilerin cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehil oldukları belirtilmektedir. TTK. m. 137'de ise ticaret şirketlerinin, ana sözleşmelerinde yazılı işletme konusu çevresi içinde kalmak şartıyla hak ve borç edinebilecekleri düzenlenmiştir. Buna göre Türk Ticaret Kanunu'nda ehliyet işletme konusu çevresi ile kısıtlandığı halde, yaradılıştan kaynaklanan istisnalara değinilmemiştir.

Bu iki hükmün düzenleniş tarzından hareketle, öğretide, Türk Medeni Kanunu'nda tüzel kişilere sınırsız bir ehliyet tanındığı; ticaret şirketlerinin ise tüzel kişilere oranla daha sınırlı bir ehliyete sahip olduğu belirtilmektedir⁴⁶⁷. İşletme konusu çevresi dışında kalan işlemler ticaret şirketlerini bağlamayacaktır; ancak dernek ve vakıf gibi tüzel kişilerin tüzüklerinde veya senetlerinde yer alan amaç ve konuları dışında yaptıkları işlemler bu tüzel kişileri bağlayacaktır⁴⁶⁸.

TTK. m. 137 ile TMK. m. 48 karşılaştırılırken öğretide tartışılan husus, TTK. m. 137'nin TMK. m. 48 karşısında özel bir hüküm mü yoksa onu tamamlayan bir düzenleme mi olduğudur.

TTK. m. 137'nin TTK. m. 48'den ayırık ve özel olduğunu savunanlara göre TTK. m. 137, TTK. m. 48'de olduğu gibi yaradılıştan kaynaklanan istisnalara değinmemiş ve hak ehliyetini şirket ana sözleşmesindeki işletme konusu çevresi ile sınırlamıştır. TTK. m. 137 özel bir hüküm niteliğinde kabul edildiğinden ve “özel hüküm varsa genel hüküm uygulanmaz” şeklinde bir ilke bulunduğundan, ticaret

⁴⁶⁷ KAYA, Hukuki Ehliyet I, s.550; AKYAZAN, s. 830; TEKİL, F., **Adi, Kollektif ve Komandit Şirketler Hukuku**, İstanbul 1996, s. 87.

⁴⁶⁸ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 97; ÜLGEN, s. 1283-1284.

şirketlerine TMK. m. 48'in uygulanamayacağı ileri sürülmektedir⁴⁶⁹. Bu görüşü desteklemek için ise TTK.'nın 138. maddesi kullanılmaktadır. Ticaret şirketlerine uygulanacak Türk Medeni Kanunu hükümlerini sıralayan TTK. m. 138'de tüzel kişilerin hak ehliyetini düzenleyen maddeye (TMK. m. 48) atıfta bulunulmamıştır.

Türk Ticaret Kanunu ile Türk Medeni Kanunu arasındaki bu farklılığın, her iki kanunun tüzel kişilerin ehliyeti konusuna yaklaşımındaki farklılıktan kaynaklandığı belirtilmektedir. Türk Ticaret Kanunu'nun Gerekçesinde, Türk Medeni Kanunu'nun tüzel kişiler hakkında gerçeklik teorisini kabul ettiği halde, Türk Ticaret Kanunu'nda ticaret şirketleri bakımından varsayım teorisinin geçerli olduğu belirtilmiştir⁴⁷⁰. Bundan dolayı ticaret şirketlerinin ehliyetinin tüzel kişilerin ehliyeti karşısında daha dar ve sınırlı olduğu belirtilmektedir⁴⁷¹.

Türk Medeni Kanunu, gerçek kişilerle tüzel kişileri karşılaştırmak suretiyle tüzel kişilerin ehliyetini ortaya koymakta; bundan hareketle tüzel kişilerin de ehliyetlerinin gerçek kişilerininki gibi sınırsız olduğunu kabul etmektedir. TTK. m. 137 ise, işletme konusunu, ticaret şirketlerinin ehliyetlerini sınırlandırmada bir ölçüt olarak kullanmaktadır⁴⁷².

Ehliyetin kapsamına ilişkin olarak öngördükleri farklı düzenlemeye rağmen TMK. m. 48 ile TTK. m. 137'nin birbirini tamamlayan iki hüküm olduğunu; TTK. m. 137'nin TMK. m. 48'e bir istisna teşkil etmediğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır⁴⁷³. Bu durumda, ticaret şirketlerinin ehliyetinin kapsamı bakımından

⁴⁶⁹ DOĞANAY, Şerh, s. 630

⁴⁷⁰ Türk Ticaret Kanunu Gerekçesi, Adliye Encümeni Mazbatası, s. 27-28.

⁴⁷¹ OKUR, s. 385; KUNTALP, s. 5.

⁴⁷² YHGK. 16.12.1964, E. 1323, D-T. 742 (ERİŞ, C. I, s. 1215): "MK'nın 46 ve TTK'nın 137'nci maddeleri arasında bir benzerlik vardır. Bu her iki maddede tüm hakların iktisap ve borçlarının iltizam edilebileceği yer almıştır. Ticari ortaklıkların iktisap ve iltizamlarındaki özellik, TTK'nın 137'nci maddesinde ortaklık anasözleşmesinde yazılı işletme konusunun çevresi içinde kalmak şartına bağlı olmasındandır."

⁴⁷³ KUNTALP, s. 6-7; KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 97.

hem TTK. m. 137'nin hem TMK. m. 48'in uygulanması mümkün ve gereklidir⁴⁷⁴. Ticaret şirketleri de birer tüzel kişilik oldukları için tüzel kişilerin hak ehliyetine ilişkin TMK. m. 48'in ticaret şirketlerine de uygulanması çok doğaldır⁴⁷⁵. Birer amaçsal topluluk olduklarından, amaç unsuru tüzel kişiler için de önemli bir husustur. İşte bu amaç unsuru TMK. m. 48'de ifade edilmemiş olsa da, TTK. m. 137'de "işletme konusu" kavramı ile açıkça ortaya konmuştur. Bu nedenle TTK. m. 137'nin TMK. m. 48'i tamamladığı belirtilmektedir.

Öğretide yer alan bir diğer görüşe göre TTK. m. 137 ile TMK. m. 48'in esası aynı olduğundan TTK. m. 137'nin medeni hukuk tüzel kişilerine de uygulanması mümkündür. Ancak bunun aksini yani Türk Ticaret Kanunu'ndaki düzenlemelerin medeni hukuk tüzel kişilerine uygulanamayacağını düşünenler de vardır⁴⁷⁶.

Kanaatimizce ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından, Türk Ticaret Kanunu, Türk Medeni Kanunu'ndaki tüzel kişilerin ehliyetine ilişkin düzenlemeden farklı bir düzenleme benimsemiştir. TTK. m.138'de TMK.'nın yollama yapılan maddelerine bakıldığında, tüzel kişilerin hak ehliyetine ilişkin eski Türk Medeni Kanunu'nun 46. maddesine (yeni TMK. m. 48) yollama yapılmadığı görülmektedir. Kanaatimizce TTK. m. 137, Türk Medeni Kanunu'ndaki düzenlemeye oranla daha sınırlı bir ehliyet çerçevesi çizmekte; ancak Türk Medeni Kanunu'nun tüzel kişilerin ehliyetine dair 48. maddesi (Eski TMK. m. 46) sınırsız bir ehliyet alanı öngörmektedir. Bu

⁴⁷⁴ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun aksi yönde bir kararı bulunmaktadır. HGK. 01.07.1964, E. 836, K. 500 (BATİDER, C. 3, s. 166 vd.): "Mahkeme, Medeni Kanun'un 46 ncı maddesi hükmüne dayanarak, tüzel kişilerin, cins, yaş, hısımlık gibi gerçek kişilere özgü olanlardan başka bütün hakların sahibi ve borçların borçlusunu olabilecekleri ilkesini benimseyerek hüküm kurmuş ise de, ticaret ortaklıkları için bu görüş yasaya aykırıdır. Gerçekten, ticaret ortaklıkları ve bu arada anonim ortaklıklar, Türk Ticaret Kanunu'nun...137 nci maddesi hükmünce, ancak işletme konularının çevresi içinde kalmak şartıyla haklar edinebilirler veya borçlanabilirler. Bundan dolayı, bu gibi ortaklıklar, burada gösterilen sınırlar dışında işlem yapamazlar; ödemede bulunamazlar. Bu esasa aykırı işlemler yapılmış ise, bunlardan dolayı ilgili görevlilerin geçerli bir şekilde ibrası dahi düşünülemez."

⁴⁷⁵ ANSAY, T., "Anonim Şirketler ve Tatbikat, 1963-1966 Arasında Verilen Mahkeme Kararları", **BATİDER**, 1968, C. 4, S. 3, s. 511; ÖZKAN, Gaye II, s. 627.

⁴⁷⁶ ÖZKAN, Gaye II, s. 633.

nedenle TMK. m. 48'e atıfta bulunulmamıştır. Ancak ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından TTK. m. 137 yanında, birer tüzel kişilik olmaları sebebiyle TMK. m. 48'in de uygulanması yerinde olacaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 125. maddesi incelendiğinde, mevcut düzenlemenin tam tersine bir düzenlemeye yer verilmiş olduğu ve ticaret şirketlerinin ehliyeti açısından doğrudan Türk Medeni Kanunu'nun 48. maddesine atıfta bulunulduğu görülmektedir.

4. TTK. m. 137'nin Anonim Şirketlere Uygulanması (Anonim Şirketlerin Ehliyetinin İşletme Konusu ile Sınırlandırılması)

TTK. m. 137 gereği anonim şirketler işletme konusu çevresiyle sınırlı bir hak ehliyetine sahiptirler. Anonim şirketlerin ehliyetinin sınırlandırılması kuralı, anonim şirketlerin ilk kurulmaya başladığı dönemlerden itibaren var olan bir uygulamadır. İlk anonim şirketler devlet izniyle kurulmakta ve devletin uygun bulduğu belirli konularda faaliyet göstermekteydiler. Bu şekilde anonim şirketlerin ehliyetinin sınırlandırılması söz konusu olmaktaydı. Anonim şirketlerin ehliyetlerinin sınırlandırılması şirketin kurucu ortakları, şirkete sonradan katılan ortaklar ve şirketle ilişkisi bulunan üçüncü kişiler bakımından da yararlı bir uygulama niteliğindeydi. Anonim şirketlerin ehliyeti sınırlandırıldığında şirket ortakları yatırımlarının hangi alanlarda kullanılacağını bilmekte ve yüklendikleri riskin niteliğini önceden tahmin edebilmektedirler. Bunun yanı sıra üçüncü kişiler de anonim şirketlerin ehliyetinin sınırları kapsamında şirketle ilişki kuracaklar ve ehliyet dışı işlemler nedeniyle herhangi bir maddi zarara uğramaları söz konusu olmayacaktır⁴⁷⁷.

⁴⁷⁷ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 82.

Anonim şirketlerin işletme konusunun ana sözleşmede açıkça belirtilmesi şarttır (TTK. m. 279). Anonim şirketin maksat ve konusu dışında hareket edip etmediğinin tayin edilmesinde de, işletme konusunun sınırlarının açıkça belirtilmiş olması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ticaret unvanının korunması ve ayrıca şirketle ilişkiye girecek üçüncü kişilerin bilgilendirilmesi açısından da anonim şirketin konusunun açıkça belirtilmesi şarttır.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, anonim şirketlerin konusunun sınırları, ana sözleşmelerinde açıkça belirtilmelidir. Konu kavramının içi doldurulurken açık ve anlaşılır ifadeler kullanılması; genel ifadelerden kaçınılması şarttır⁴⁷⁸. Uygulamada sık sık rastlandığı gibi “her türlü sanayi ve ticaret” veya “iç ve dış ticaret” şeklindeki ifadeler, açık ve anlaşılır nitelikte olmadığından şirketin işletme konusunu ortaya koymamaktadırlar⁴⁷⁹. Bu tarz ifadeler ancak şirketin amacını belirtmek için kullanılabilirler⁴⁸⁰.

Ehliyet ve temsilcilerin yetkileri üzerindeki sınırlandırıcı etkisi sebebiyle, anonim şirketlerin konu maddesinin her konuyu kapsayacak şekilde düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Ancak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın 2003/3 Tebliği’nin⁴⁸¹ 3. maddesinin 2. fıkrasına göre “ana sözleşmeye şirketin faaliyet göstereceği en azından sektör bazında belli bir konu yazılmalıdır. Her konuyu kapsayacak tarzda bir ana sözleşme düzenlenmemelidir. Şirketin ana sözleşmesine yazılabilecek amaç ve konular ticaret unvanında gösterilen konu ile sınırlıdır.” Bu düzenleme, anonim şirketlerin ana sözleşmesinde yer alan konu maddesinin, her konuyu kapsayacak

⁴⁷⁸ TEKİL, 1993, s. 58; İMREGÜN, AO., s. 39; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 317; ÇELİK, F./İPEKÇİ, N., **Şirketler Hukuku Uygulaması**, İzmir 1985, s. 24.

⁴⁷⁹ İşletme konusunun açık ve anlaşılır ifadelerle ortaya konmaması halinde anonim şirketin doğmadığı; ancak bir adi şirketten söz edilebileceği belirtilmektedir. ÇEVİK, Şirketler, s. 134; DOMANIÇ, AŞ., s. 100; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 317; Limited şirketlerde işletme konusu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. ÇEVİK, Limitet, s. 109 vd.

⁴⁸⁰ İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 267; BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 116.

⁴⁸¹ RG. 25.7.2003, S. 25179.

şekilde geniş tutulmasını engellemeye yöneliktir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın bu Tebliğ'i ultra vires doktrininin etkilerini taşımaktadır⁴⁸².

STB.'nin 2003/3 Tebliği'nin 3. maddesinde yer alan “şirketin ana sözleşmesine yazılabilecek amaç ve konular ticaret unvanında gösterilen konu ile sınırlıdır” hükmü, ünvanda yer alan konu dışında ana sözleşmeye konu yazılmasını yasaklayan bir düzenleme olup öğretide TTK.'ya aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir⁴⁸³. Ticaret şirketleri işletme konularını belirlerken tam bir irade serbestisine sahiptirler; bunun yanı sıra uygulamada şirketlerin birden çok konuyla uğraştıkları da yaygın olarak görülmektedir. Tebliğ'deki bu düzenleme aslında şirket ana sözleşmelerindeki konu maddesinin her konuyu kapsayacak şekilde geniş tutulmasını önlemek amacıyla yapılmıştır; ancak düzenlemenin içeriği, bu amacı aşan bir sınırlama niteliğinde olmuştur⁴⁸⁴. Tebliğin 3. maddesinde yer alan bu sınırlama, anonim ve limited şirketlerin konularını belirli bir ya da birkaç sektöre indirgemeleri sonucunu doğurmuştur ki, bunun yerinde bir düzenleme olmadığı ifade edilmektedir⁴⁸⁵. Tebliğde belirtildiği gibi şirketin ana sözleşmesine yazılabilecek amaç ve konuların, ticaret unvanında gösterilen konu ile sınırlandırılması yoluna gidilirse, faaliyet gösterilmek istenen her konu için ayrı bir şirket kurulması gerekecektir ki bu mümkün değildir. Diğer yandan şirketin, faaliyet göstereceği tüm konuları ticaret unvanında göstermesinin de kanuna ve pratik gereklere aykırı bir düzenleme olduğu ifade edilmektedir⁴⁸⁶. Bu noktada, ticaret unvanında gösterilmesi

⁴⁸² PULAŞLI, Şirketler, s. 193, 212.

⁴⁸³ KENDİGELEN, Kuruluş, s. 73, dn. 5.

⁴⁸⁴ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 116.

⁴⁸⁵ KENDİGELEN, Kuruluş, s. 73, dn. 5.

⁴⁸⁶ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 116-117; KENDİGELEN, Kuruluş, s. 73, dn.5.

gereken şirketin konusunun aslında şirketin amacı olarak anlaşılması gerektiğinin daha doğru olacağı belirtilmektedir⁴⁸⁷.

Anonim şirketin konusunun imkansız olmaması ve ayrıca hukuka ve ahlaka aykırı bulunmaması gerekmektedir. Konusu kamu düzenine aykırı olan bir anonim şirketin kurulması da mümkün değildir. Anonim şirketlerin bazı konularda faaliyet göstermesi ise mevzuattaki düzenlemelerle yasaklanmıştır. Özellikle bazı ticaret konularında, devlet veya kamu müesseseleri lehine tekel oluşturulduğu için, anonim şirketlerin bu alanlarda faaliyet göstermesi yasaklanmıştır. Buna göre anonim şirketlere ilişkin olarak Borçlar Kanunu'nun 19 ve 20. maddelerine paralel bir düzenlemenin kabul edildiğini söylemek mümkündür. Bir görüşe göre, TTK. m. 271 ve 274'de yer alan anonim şirketlerin konusuna ilişkin yasakların kapsamı, BK. m. 19 ve 20'deki düzenlemelerden daha geniştir⁴⁸⁸. Bu görüşe göre BK. ve TTK. hükümleri birlikte incelendiğinde, BK.'nın ilgili hükümlerinde bir sözleşmenin, konusu imkansız veya gayri muhik veya ahlaka ve adaba aykırı olması hallerinde batıl sayılacağı belirtilirken; TTK.'nın 271. maddesinde, genel olarak, kanunen yasak olmayan amaç ve konudan bahsedilmiş; TTK. m. 274'de ise, yasak olsun olmasın, ortaklık amaç ve konusuna aykırı işlemler, ortaklığın feshi için Bakanlığın mahkemeden talepte bulunması nedeni olarak sayılmış ve anonim şirketlerin konusuna getirilen yasaklar bakımından daha geniş kapsamlı bir düzenleme öngörülmüştür.

Anonim şirketin konusunun kanunen yasaklanıp yasaklanmadığını araştırırken, TTK. m. 271'in sözüne sıkı sıkıya sadık kalınmasının gerekli olup olmadığı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, TTK. m. 271

⁴⁸⁷ ANSAY, Anonim Şirketler, s. 32.

⁴⁸⁸ DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 316.

hükümünün sözüne sıkı sıkıya bağlı kalınmasına ve yasağın mutlaka bir kanun hükmüne dayanmasına gerek yoktur⁴⁸⁹. Buna göre kanun hükmünün yanı sıra yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararı, belediye emri gibi idari işlemlerle getirilen yasakların da dikkate alınması gerekmektedir. Bu görüş eleştirilmiş ve böyle bir yorumun, kanunun sözüne uygun olmayacağı gibi istisnaların (sınırlamaların) dar yorumlanması ilkesine de aykırılık teşkil edeceği belirtilmiştir⁴⁹⁰. Bunun yanı sıra, kanunen yasaklanmamış bir hususun idari işlemle yasaklanmış olması, normlar hiyerarşisi ile de bağdaşmamaktadır. Ayrıca Anayasa ile güvence altına alınmış olan çalışma, sözleşme ve özel teşebbüsler kurma özgürlükleri, temel hak ve özgürlüklerden olup ancak Anayasa’da gösterilen gerekçelerle ve bir kanun hükmüyle sınırlandırılabilirler.

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında, Türk Ticaret Kanunu’nun gösterdiği sınırlar içinde, anonim şirketlerin her konuda ve aynı anda birden çok konuda faaliyet gösterebileceğini söylemek mümkündür. Ancak bazı özel kanun hükümleri ile bu serbestlik sınırlandırılmıştır. Örneğin, bankacılık, sigortacılık, yatırım ortaklığı, finansman ve faktoring gibi alanlarda faaliyet gösterecek şirketlerin, ilgili mevzuata göre özel olarak kurulmaları ve/veya münhasıran belirli ve sınırlı şekilde öngörülen konularda faaliyet göstermeleri gerekmektedir⁴⁹¹.

5. TTK. m. 271’in Anonim Şirketlere Uygulanması (Anonim Şirketlerin Ehliyetinin Maksat ile Sınırlandırılması)

Türk Ticaret Kanunu’nun 271. maddesinin 1. fıkrasına göre “anonim şirketler kanunen yasak olmayan her türlü iktisadi maksat ve konular için kurulabilirler”. Bu

⁴⁸⁹ DOMANİÇ, Ana Mukavele, s. 316-317; ÇEVİK, AŞ., s. 164.

⁴⁹⁰ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 117.

⁴⁹¹ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 117-118.

hükümle birlikte, anonim şirketlerin ehliyetinin kapsam ve sınırlandırılması bakımından “maksat” kavramı da bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

TTK. m. 271/f. 1’den de anlaşılacağı üzere, anonim şirketler ancak “iktisadi” maksat ve konular için kurulabilmektedirler⁴⁹². Türk Ticaret Kanunu’ndaki bu düzenlemeye göre, anonim şirketlerin konularının ticari olması zorunlu değildir; önemli olan konunun iktisadi olması ve anonim şirketin kazanç sağlayıp bunu ortaklarına dağıtma amacının bulunmasıdır⁴⁹³. Gerek vergi mevzuatında⁴⁹⁴ gerekse anonim şirketlere ilişkin özel hükümlerde⁴⁹⁵, kazanç sağlama ve bunu ortaklara dağıtma amacı üzerinde önemle durulmuştur. Bu nedenle hayır amacı güden, örneğin fakirlere yardım etmek için faaliyet gösterecek bir anonim şirket kurulması mümkün değildir⁴⁹⁶.

Türk Ticaret Kanunu’nda anonim şirketlerin yasak olmayan her türlü iktisadi maksat ve konu için kurulabilecekleri belirtilmiş ancak kazanç sağlamak ve bunu ortaklarına dağıtmak amacından bahsedilmemiştir. Bir ticaret şirketi olması nedeniyle anonim şirketlerin kazanç sağlamak ve bunu ortaklarına dağıtmak

⁴⁹² TTK. m. 271’in kaynağı olan İsviçre Borçlar Kanunu’nun 620. maddesinin 3. fıkrasında ise anonim şirketlerin iktisadi olmayan maksatlar için de kurulabileceği düzenlenmiştir. Ancak bu düzenleme Türk sistemine uymadığından Türk Ticaret Kanunu’nda yer verilmemiştir; POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 237; PULAŞLI, Şirketler, s. 192.

⁴⁹³ DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 313; PULAŞLI, Şirketler, s. 192; ERİŞ, G., **Açıklamalı-İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, C. II**, Ankara 2007, s. 1542; Aksi yöndeki bir görüşe göre, anonim şirketlerin amacının iktisadi olması yeterlidir; bu halde, anonim şirketlerin mutlaka kâr paylaşmak amacıyla kurulmaları zorunlu değildir. Bkz. TUNÇOMAĞ, s. 207.

⁴⁹⁴ 13.06.2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 1. maddesi uyarınca anonim şirketler, kurumlar vergisi mükellefidirler. Anonim şirketlerin tasfiye kârı dahi, KVK. m. 17 ve m. 21/f. 2 uyarınca vergilendirilmektedir.

⁴⁹⁵ TTK. m. 385 uyarınca kar payı almak, ortakların müktesep haklarındandır. Ayrıca, TTK. m. 298, 466 ve 472’de ortaklara asgari bir kâr payı ayrılması zorunlu tutulmuştur.

⁴⁹⁶ DOMANIÇ, AŞ., s. 97; KENDİGELEN, Kuruluş, s. 73; İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 260.

amacının bulunması da gerekmektedir⁴⁹⁷. Ancak bu hususun ana sözleşmede açıkça gösterilmesi şart değildir.

TTK. m. 271’de anonim şirketin maksat ve konusunun iktisadi olması şartı yanında, maksat ve konunun kanunen yasak olmaması şartı da öngörülmüştür⁴⁹⁸. Ancak burada kanun kavramının geniş yorumlanması; yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararı, belediye emri gibi idari idari tasarruflarla getirilen yasaklara da uyulması gerektiği belirtilmektedir⁴⁹⁹. Aksi yöndeki bir görüşe göre ise, kanun kavramının geniş yorumlanması kanunun sözüne aykırıdır⁵⁰⁰. Bunun yanı sıra kanunla yasaklanmayan bir konu veya faaliyetin idari işlemle yasaklanması, normlar hiyerarşi ile de bağdaşmaz⁵⁰¹.

Anonim şirketlere ilişkin Türk Ticaret Kanunu hükümlerinde (TTK. m. 271, 279, 321), konu kavramı yanında maksat kavramının kullanılması öğretide farklı yorumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu kavramların bir arada kullanılmasına rağmen, aralarında herhangi bir farklılık olmadığını ifade eden görüşler bulunmaktadır⁵⁰². Diğer yandan, maksat ve konu kavramlarının farklı anlamlarda kullanıldığını belirtenler, maksadı daha geniş ve soyut bir hedef; konuyu

⁴⁹⁷ İMREGÜN, AO., s. 39. Türk Ticaret Kanunu’nda anonim şirketlerin kanunen yasak olmayan her türlü iktisadi maksat ve konular için kurulabileceği belirtildiğinden öğretide bazı yazarlar anonim şirketlerin kazanç sağlamak ve bunu ortaklarına dağıtmak amacını taşımasının zorunlu olmadığını ileri sürmektedirler. Bkz. ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 88; TUNÇOMAĞ, s. 215.

⁴⁹⁸ 11. HD. 05.12.2000, E. 7644, K. 9678 (ERİŞ, C. II, s. 1544): “Anonim ortaklık anasözleşmesine faaliyet yönünden konulan hususlar için, yasalarca konulması yasaklanmış ekonomik amaç ve konuların iptal ve anasözleşme değişikliğini, üçüncü kişiler isteyebilirler. Yasalarca yasaklanmamış konular bakımından, anasözleşme değişikliği davası açılmaz.”; YHGK. 16.04.1976, E. 1974/11-554, K. 1250 (ERİŞ, C. II, s. 1549): “Anayasa mahkemesince kapatılan siyasi bir partinin programını uygulama amacıyla kurulan anonim ortaklığın amaç ve konusu yasaya aykırı olduğundan Bakanlıkça feshi istenebilir.”

⁴⁹⁹ DOMANIÇ, AŞ., s. 100.

⁵⁰⁰ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 117; ALIŞKAN, M., **Türk Ticaret Kanunu’na Göre Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın Anonim Şirketleri Denetlemesi ve İlgili Fesih Davaları**, İstanbul 2007, s. 149.

⁵⁰¹ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 117.

⁵⁰² ARSLANLI, Şirketler, s. 325; ANSAY, Anonim Şirketler, s. 113.

ise daha somut ve maksada ulaştırıcı faaliyetler olarak tanımlamaktadırlar⁵⁰³. Kanunda maksat ve konu kelimelerinin bir arada kullanılmasının, kanun koyucunun terimleri kullanmadaki özensizliğı nedeniyle ortaya çıktığını ifade edenler de vardır⁵⁰⁴. Bu görüşü ileri sürenlere göre, konu kavramının geniş yorumlanması⁵⁰⁵ ve ana sözleşmede yer alan işletme konusu ile doğrudan doğruya veya dolayısıyla bağlantısı bulunan ve şirketin kazanç sağlamak amacına hizmet eden tüm işlemlerin konu ve buna bağılı olarak ehliyet kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. TTK. m. 137’de “işletme mevzuu çevresi” ifadesinin kullanılması nedeniyle, anonim şirketlerin yaptıkları işlemlerin geçerliğı tespit edilirken yalnızca ana sözleşmede yazılı işletme konusunun değerlendirilmesiyle yetinilmemeli; yapılan işlemin işletme konusu çevresinde yani işletme konusuyla doğrudan doğruya veya dolaylı bağlantısı bulunan ve şirketin kazanç sağlamasına yardımcı olan bir işlem olup olmadığı da dikkate alınmalıdır.

Maksat ve konu kavamlarının bir arada kullanılması nedeniyle, anonim şirketlerin ehliyeti ve temsilcilerin temsil yetkisi bakımından daha sınırlı bir ölçünün kabul edildiğini belirtenler de vardır⁵⁰⁶. Gerçekten de TTK. m. 137’de “işletme mevzuu” kavramına yer verildiğı halde, anonim şirketlerle ilgili maddelerde “maksat ve mevzu” kavramları kullanılmıştır. Buna göre yapılan işlemlerin anonim şirketin konusu kapsamında olması yeterli değildir; yapılan işlem, anonim şirketin maksadına da uygun olmalıdır⁵⁰⁷. Anonim şirketin maksadı TTK. m. 300 gereğı tescil ve ilan

⁵⁰³ ÇEVİK, AŞ., s. 162; İMREGÜN, Ehliyet, s. 290 vd.; TEKİL, 1993, s. 58.

⁵⁰⁴ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 309-310.

⁵⁰⁵ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 93; KAYA, Hukuki Ehliyet I, s. 557.

⁵⁰⁶ İMREGÜN, AO., s. 223 vd.; İMREGÜN, O., “Ticaret Ortaklıklarının Ehliyet ve Temsili”, **Türkiye Noterler Birliğı Dergisi**, 1992, S. 74, s. 12; ÜLGİN, s. 1285 vd.

⁵⁰⁷ İMREGÜN, AO., s. 223 vd.; İMREGÜN, Ehliyet, s. 294 vd.

edileceğinden, üçüncü kişiler anonim şirketin hem konusunu hem de maksadını bu yolla öğrenmektedirler. Bu şekilde üçüncü kişilerin korunması da mümkündür.

Türk Ticaret Kanunu'nun bazı maddelerinde maksat ve konu kavramları bir arada kullanılmış olsa da, TTK. m. 137'deki düzenleme gereği anonim şirketlerin ehliyetinin ve temsilcilerinin temsil yetkisinin kapsam ve sınırlarını konu kavramının belirlemekte olduğunu ve maksat kavramının kullanılmasıyla TTK. m. 137'ye bir istisna getirilmediğini belirten bir görüş de bulunmaktadır⁵⁰⁸. Bu halde, ana sözleşmede anonim şirketin konusunun belirtilmesinin yeterli olduğu; TTK. m. 279/2-b.2'de ana sözleşmede anonim şirketin konusu yanında maksadının da belirtilmesinin zorunlu tutulmasının gereksiz bulunduğu ifade edilmektedir⁵⁰⁹.

Anonim şirketlerle ilgili olarak, Türk Ticaret Kanunu'nda maksat ve konu kavramlarının birlikte kullanılmasından dolayı ortaya çıkan kavram karmaşasını ve buna bağlı karışıklıkları ortadan kaldırabilmek için, İsviçre veya Alman Hukuku ile Avrupa Birliği'nin 68/151 sayılı Birinci Konsey Yönergesi'nin örnek alınabileceği belirtilmektedir⁵¹⁰. Bu görüşe göre, Türk Hukuku'nda da Alman Hukuku ile Birinci Konsey Yönergesi'nde olduğu gibi amaç yerine konu kavramının tercih edilmesi daha uygun bir çözüm yoludur⁵¹¹. İlgili maddelerde amaç yerine konu kavramının kullanılması gerektiği; yapılacak değişikliklerle, şirket maksadının elde edilmesi veya elde edilmesinin imkansız hale gelmesinin bir infisah sebebi olarak belirtildiği TTK. m. 434/I, b. 2'de, şirket maksadı yerine konu kavramına yer verilmesinin daha

⁵⁰⁸ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 91.

⁵⁰⁹ KENDİGELEN, Kuruluş, s. 97.

⁵¹⁰ İsviçre Hukukunda amaç ve konu kavramları arasındaki ayrım tamamen kaldırılmıştır; Alman Hukuku ile Birinci Konsey Yönergesi'nde ise amaç yerine konu kavramı esas alınmaktadır. İsviçre ve Alman Hukukundaki bu düzenlemelere ilişkin yasal dayanaklar için bkz. BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 119-120.

⁵¹¹ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 120; Aksi görüş için bkz. ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 97.

uygun olacağı ifade edilmektedir⁵¹². Bu görüşe göre, şirketin faaliyetlerini somut olarak ortaya koymadığı ve ana sözleşmede de kullanılması zorunluluğu bulunmadığı için amaç yerine konu kavramı tercih edilmelidir⁵¹³.

III. Anonim Şirketlerin Fiil Ehliyeti

A. Genel Olarak

Gerçek kişiler kural olarak bizzat kendileri hak edip borç altına girebilirler. Tüzel kişilerin ise bizzat kendilerinin hak edinmesi ve borç altına girmesi mümkün değildir. Bu halde tüzel kişiler ancak kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanırlar; organları aracılığıyla hak edip borç altına girebilirler (TMK. m. 49,50/f.1).

Ticaret şirketleri de birer tüzel kişilik olduğu için fiil ehliyetini organları aracılığıyla kullanmaktadırlar. Organları, ticaret şirketleri adına hareket edip irade açılmasında bulunarak tüzel kişiyi bağlayıcı işlemler yapmakta ve bu şekilde tüzel kişi için hak edip borç altına girmektedirler.

Her bir ticaret şirketi bakımından fiil ehliyetini kullanan organ veya ortaklar farklılık göstermektedir⁵¹⁴. TTK. m. 317’de de anonim şirketlerin idare meclisi tarafından idare ve temsil olunacağı belirtildiğinden, anonim şirketlerde fiil ehliyetini

⁵¹² BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 120.

⁵¹³ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 120; KENDİGELEN, Kuruluş, s. 97.

⁵¹⁴ Kollektif şirketlerin ana sözleşmesinde bulunması gereken unsurları düzenleyen TTK. m. 155/b. 6’ya göre şirket temsil yetkili kimselerin ad ve soyadları, bunların yalnız başına mı yoksa birlikte mi imza koymaya meşhur oldukları ana sözleşmede bulunması gereken zorunlu unsurlar arasında yer almaktadır. TTK. m. 257’de ise komandit şirkette, idare ve temsilin komandite ortaklar tarafından yürütüleceği belirtilmektedir. Limited şirketlerde ise aksine düzenleme olmadıkça, temsil görevini müdür sıfatıyla tüm ortaklar yürütmektedirler (TTK. m. 540). Kooperatifler Kanunu’nun 55. maddesinde yönetim kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organı olarak ifade edilmiştir.

kullanacak ve anonim şirket adına hak edinip borç altına girecek organ yönetim kuruludur.

Anonim şirketlerin hak ehliyetinin sınırı TTK. m. 137’de belirtildiği üzere işletme konusu çevresi ile çizilmiştir⁵¹⁵. Peki anonim şirketlerin fiil ehliyetinin sınır ve kapsamı bakımından da aynı ölçüt mü kabul edilmiştir yoksa fiil ehliyetinin kapsam ve sınırları belirlenirken daha farklı kriterler mi dikkate alınmıştır? Anonim şirketlerin fiil ehliyetlerinin kapsam ve sınırları, anonim şirketlerin temsil görevini üstlenmiş organların yetkilerinin de çerçevesini çizmektedir. Buna göre anonim şirketlerin fiil ehliyetinin kapsamını ve temsil görevini üstlenmiş organlarının temsil yetkisinin sınırını tespit etmekte fayda vardır. Ancak bundan önce, fiil ehliyetinin başlama anı tesbit edilecektir.

⁵¹⁵ Ticaret şirketlerinin fiil ehliyetinin kapsam ve sınırları tespit edilirken şahıs ve sermaye şirketleri bakımından ikili bir ayırım yapılması yoluna gidenler ve bu şirket türlerinin fiil ehliyetinin kapsam ve sınırlarının birbirinden farklı olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. Bkz. İMREGÜN, Temsil, s. 11.

En önemli şahıs şirketlerinden olan kolektif şirketlerde TTK. m. 155’de ana sözleşmede şirketin konusunun yer alması gerektiği belirtilmiş; kolektif şirketi temsil yetkisine sahip olanların temsil yetkisinin kapsamını düzenleyen TTK. m. 176’da ise “şirketin gayesi”nden söz edilmiştir. Bu durumda kolektif şirketlerde hak ehliyetinin şirketin konusu ile sınırlandığı halde fiil ehliyetinin şirketin gayesi ile sınırlandırıldığı ve şirketin gayesinden maksat kazanç sağlamak ve paylaşmak olduğu ifade edilmektedir. TTK. m. 176’ya göre şirketi temsil edenlerin temsil yetkisinin kapsamı ve dolayısıyla kolektif şirketin fiil ehliyetinin kapsam ve sınırları şirketin gayesi ile belirlenmiştir. Buna göre yapılan bir işlem şirket konusu kapsamında olmasa dahi eğer şirket gayesi kapsamında değerlendirilebiliyorsa geçerli bir işlem olarak kabul edilecektir. Bu tarz işlemler temsilcilerin temsil yetkisi kapsamında sayılacaktır.

Kanaatimizce şirket gayesi terimi şirket konusundan daha kapsamlı bir ifadedir; bu durumda fiil ehliyetinin sınırları hak ehliyetinin sınırlarından daha geniş tutulmuştur. Ancak bu halde hak ehliyeti olmayan bir hususta fiil ehliyeti de yoktur kuralı ihlal edilmiş olmaktadır.

TTK. m. 155 ile m. 176’daki bu çelişik düzenleme nedeniyle fiil ehliyetinin şirketin gayesiyle sınırlı ve dolayısıyla hak ehliyetinden daha kapsamlı olduğunu düşünenler yanında TTK. m. 176’daki “gaye” ifadesinin şirket konusu şeklinde anlaşılması gerektiğini ileri sürenler de vardır. Nitekim Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda kolektif şirketlere ilişkin olarak, gerek ana sözleşmede bulunması zorunlu kayıtları düzenleyen 213. maddenin 1. fıkrasında gerek temsile yetkili olanların temsil yetkisinin kapsamını düzenleyen 233. maddenin 1. fıkrasında “işletme konusu” kavramına yer verilmiştir.

B. Anonim Şirketlerin Fiil Ehliyetinin Başlama Anı

Anonim şirketler de birer tüzel kişilik oldukları için fiil ehliyetlerini TMK. m. 49 uyarınca kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla kazanırlar. Ancak belirli alanlarda faaliyet gösteren bazı anonim şirketlerin fiil ehliyetini kullanmaya başlayabilmeleri bir başka deyişle, faaliyete geçebilmeleri için organlarının teşekkül etmiş olması yeterli değildir; ayrıca faaliyet izni veya ruhsat almaları da gerekmektedir. Örneğin, Bankacılık Kanunu'nun⁵¹⁶ 10. maddesi uyarınca kuruluş izni alan bankaların, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'ndan ayrıca faaliyet izni almaları şarttır. Bu aşamada tüzel kişilik kazanmış olan banka anonim şirketinin faaliyet izni alması, bankacılık işletmesi için faaliyet ruhsatı alması anlamına gelmektedir⁵¹⁷. Sigorta anonim şirketleri ise, Sigortacılık Kanunu'nun⁵¹⁸ 5. maddesine göre faaliyete geçebilmek için, faaliyet göstermek istedikleri her bir sigorta branşında Hazine Müsteşarlığından ruhsat almak zorundadırlar.

Anonim şirketin sahip olması gereken zorunlu organları, karar, yürütme ve denetleme organlarıdır. Genel kurul karar organı; yönetim kurulu ve müdürler yürütme organıdır. Denetleme organı ise, denetçi veya denetçilerdir.

Uygulamada anonim şirket ana sözleşmesinde organların kimlerden oluştuğu tesbit edilmekte; böylece ana sözleşmenin tescilinde organlar da teşekkül etmektedir. Bu şekilde anonim şirket tescille birlikte hem hak ehliyetini hem fiil ehliyetini kazanmaktadır. Ancak tescil aşamasında organlar teşekkül etmemişse, anonim şirket hak ehliyetini kazanmakta fakat fiil ehliyetine sahip olamamaktadır⁵¹⁹.

⁵¹⁶ RG. 01.11.2005, S. 25983 mükerrer.

⁵¹⁷ BATTAL, A., **Bankacılık Kanunu Şerhi (5411 sayılı Kanun ve Açıklaması)**, Ankara 2006, s. 110.

⁵¹⁸ RG. 14.06.2007, S. 26552.

⁵¹⁹ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 100.

C. Anonim Şirketlerin Fiil Ehliyetinin Kapsam ve Sınırları

Anonim şirketlerin fiil ehliyetinin kapsam ve sınırını, en geniş anlamda hak ehliyetleri belirlemektedir. Buna göre, fiil ehliyetinin sınırları hak ehliyetinin sınırlarını aşamaz. Bu, “hak ehliyeti bulunmayan bir hususta fiil ehliyeti de yoktur” ilkesinin bir sonucudur. Dolayısıyla fiil ehliyetinin en geniş sınırını hak ehliyetinin kapsam ve sınırları çizmektedir⁵²⁰.

Anonim şirketlerde fiil ehliyeti yönetim kurulu tarafından kullanıldığı için fiil ehliyetinin kapsam ve sınırları, yönetim kurulunun idare ve temsil yetkisinin de kapsam ve sınırlarını belirlemektedir.

1. Fiil Ehliyetini Kullanan Organ: Yönetim Kurulu

Tüzel kişilik sahibi olmaları nedeniyle, TMK. m. 50 uyarınca anonim şirketlerin iradesi organları aracılığıyla ortaya konmaktadır. Anonim şirketin organları, anonim şirket tüzel kişiliğinin iradesini ortaya koyarak hukuki işlemler yapmakta ve bu işlemler sonucunda anonim şirketin hak sahibi olmasını ve borç altına girmesini sağlamaktadırlar.

Anonim şirketlerde fiil ehliyetini kullanan organ, TTK. m. 317’de idare ve temsil yetkisine sahip olduğu belirtilen yönetim kuruludur. Yönetim kurulu, anonim şirketin yasal bir organı olup, kanunda öngörülen istisnalar dışında, yönetim ve temsil görevini yürütür⁵²¹. Anonim şirket tüzel kişilik kazandığı andan tasfiye haline⁵²² girdiği ana kadar bu görevi yürüttüğü için yönetim kurulu devamlı bir

⁵²⁰ İMREGÜN, Temsil, s. 10.

⁵²¹ ARSLANLI, Anonim Şirketler, s. 93; İMREGÜN, O., “Anonim Ortaklıklarda Yönetim Kurulu Toplantı ve Karar Yetersayıları ve Yönetim Kurulu Kararlarına Karşı Başvuru Yolları”, **DOMANIÇ’e 80. Yaş Günü Armağanı**, İstanbul 2001, s. 277.

⁵²² TTK. m. 440 ve 441 uyarınca yönetim kurulu, anonim şirket tasfiye haline girdiğinde dahi istisnai olarak göreve devam edebilmektedir.

organdır. Özetle, yönetim kurulu, anonim şirket tüzel kişiliğinin iradesini ortaya koyarak anonim şirketi idare ve temsil eder.

2. Yönetim Kurulu'nun Temsil Yetkisinin Kapsam ve Sınırları

Anonim şirketlere ilişkin bir düzenleme olan TTK. m. 321/f. 1, anonim şirket temsilcilerinin yetkisini şirketin maksat ve konusu ile sınırlandırdığından, anonim şirketlerin fiil ehliyeti bakımından öngörülen bir sınırlama niteliğindedir⁵²³. Esasen TTK. m. 321/f.1'de yer alan bu düzenleme, TTK. m. 137'de belirtilen sınırlamayla benzer bir nitelik taşımaktadır⁵²⁴. Bunun dışında, TTK. m. 321/f. 2, c. 2 uyarınca anonim şirket yönetim kurulunun temsil yetkisi, yer itibariyle veya birlikte temsil kaydıyla sınırlandırılabilir⁵²⁵. Yönetim kurulunun temsil yetkisinin bu şekilde sınırlandırılması halinde, bunun tescil ve ilan edilmesi gereklidir. Yukarıda belirtilen iki hal dışında kalan sınırlandırmalar, örneğin konu veya miktarla ilgili sınırlandırmalar ticaret siciline tescil ve ilan edilemediklerinden, iyiniyetli üçüncü kişilere karşı hüküm ifade etmemektedir⁵²⁶. Bu tarz sınırlandırmalar, tescil ve ilan edilse dahi sonuç değişmemektedir.

⁵²³ Ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin temsil organlarının yetkilerinin kanun ile sınırlandırılmasının temelinde, ticaret hayatı bakımından gerekli olan sürat, güven ve basitliğin sağlanması düşüncesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra üçüncü kişilerin, temsil organının kanun tarafından belirlenen yetkilerinin kapsamına ilişkin güvenlerinin korunması ve böylece işlem hayatına güvenin sağlanması da amaçlanmaktadır. KIRCA, s. 269.

⁵²⁴ KIRCA, s. 268; AKEV, S. T., "Türk Ticaret Kanununun 321. Maddesindeki Temsil Yetkisinin Sınırlandırılması", **Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu II**, Ankara 1985, s. 73.

⁵²⁵ Yönetim kurulu üyeleri, yetkileri yer itibariyle veya birlikte temsil kaydıyla sınırlandırılmış olduğu halde, yetkilerini aşarak işlem yapar ve şirket bundan zarara uğrarsa; bu durum bir iç ilişki meselesi olarak kabul edilmekte ve bunlar şirkete karşı sorumlu tutulmaktadır. 11. HD. 29.06.1982, E. 2638/3188, K. 3015/3184 (AKEV, s. 80-81): "...Bu itibarla şirket temsil yetkisinin (merkez veya şubelere hasrı ile birlikte temsil) sınırlamaları dışındaki diğer sınırlamalar geçersizdir ve geçersiz olan bu sınırlamalar şirket tarafından her nasılsa tescil ve ilan edilmiş olsa bile hüsnüniyetli üçüncü kişilere karşı ileri sürülmesi mümkün değildir. Bu tür sınırlandırmalar ancak iç ilişkide geçerli olup müdürlerin şirkete karşı sorumluluğundan nazara alınmaları mümkündür..."

⁵²⁶ Bu tarz sınırlandırmalar, ticaret siciline tescil ve ilan edilseler dahi, sicilin olumlu etkisi kapsamında olmadıklarından, hukuki sonuç doğurmayacaklardır. Ancak üçüncü kişiler, ticaret siciline tescil ve ilan edilmesi mümkün olmayan bir sınırlandırmayı fiilen biliyorlarsa artık iyiniyetli sayılmazlar ve bu sınırlandırma kendilerine karşı ileri sürülebilir. KIRCA, s. 279.

Yönetim kurulunun temsil yetkisine ilişkin esas sınır anonim şirketin konusu ve maksadıdır⁵²⁷. İdare ve temsil yetkisine sahip olan yönetim kurulu, anonim şirketin maksat ve konusu kapsamında yer alan tüm hukuki işlemleri anonim şirket tüzel kişiliği adına ve fiil ehliyetini kullanmak suretiyle yapabilir. Bu halde yönetim kurulunun, şirketin konusu ve maksadı kapsamında kural olarak sınırsız bir yönetim ve temsil yetkisi bulunmaktadır⁵²⁸. Nitekim, TTK. m. 321’de de temsile yetkili olanların, şirketin maksat ve konusuna dahil olan her tür işleri ve hukuki işlemleri şirket adına yapmak ve şirket unvanını kullanmak hakkına sahip oldukları belirtilmiştir.

Anonim şirketin ana sözleşmesinde şirket konusunun sınırlarının açıkça belirtilmesi gerekmektedir (TTK. m. 271/f.2). Yönetim kurulu, ana sözleşmede belirtilen bu işletme konusu çerçevesinde anonim şirketi idare ve temsil etmektedir⁵²⁹.

Yönetim kurulunun temsil yetkisinin dış ilişkiler bakımından konu ve maksat çerçevesinde sınırsız olduğu belirtilmektedir⁵³⁰. TTK. m. 321/f.4’de “temsile salahiyyetli olanlar tarafından yapılan muamelenin esas mukaveleye veya umumi heyet kararına aykırı olması, hüsnüniyet sahibi üçüncü şahısların o muameleden dolayı şirkete müracaatına mani olamaz” hükmüne yer verilmiştir. Ancak TTK. m. 137 gereği bu hükmün, yönetim kurulunun, anonim şirketin konusu dışında kalan

⁵²⁷ KIRCA, s. 269; 11. HD. 17.01.2000, E. 8298, K. 19 (ERİŞ, C. I, s. 1221): “Limited ortaklık müdürü, ortaklığın maksat ve konusuna giren ve temsil ile bağdaşan işlemleri yapabilir. Bunun dışında kalan işlemlerde ise, genel kuruldan izin alması gerekir.”; 11 HD. 17.10.1984, E. 3801, K. 4820 (ERİŞ, C. II, s. 1745): “Temsil ve yönetim, ortaklığın amaç ve konusu ile sınırlıdır. Ortaklık konusu dışında kalan, ortaklığın taşınır ve taşınmaz mallarının satışı için yönetim kurulunun, genel kuruldan izin alması gerekir.”.

⁵²⁸ AKEV, s. 73; İMREGÜN, Yönetim Kurulu, s. 278.

⁵²⁹ 11. HD., 17.01.2000, E. 1999/8298, K. 2000/19 (Corpus Arşiv): “Şirket yönetim kurulu veya temsilcisi, ancak şirket maksat ve konusuna göre her nevi iş ve hukuki işlemleri şirket adına yapmaya yetkilidir.”. Ayrıca bkz. 3. HD., 04.02.2002, E. 2002/414, K. 2002/1200 (Corpus Arşiv).

⁵³⁰ İPEK, M., “Anonim Ortaklığın Temsili”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2002, Yıl 1, Sayı 2, s. 316.

işlemlerine uygulanması mümkün değildir⁵³¹. Türk Ticaret Kanunu’nda yapılacak bir değişiklikle, konu dışında kalan işlemlerin de TTK. m. 321/f.4 kapsamına alınması gerektiğini ifade eden bir görüş de bulunmaktadır⁵³².

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nın yönetim kurulunun temsil yetkisinin kapsam ve sınırına ilişkin 371. maddesinin 1. fıkrasında, TTK. m. 321/f.1’le aynı yönde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Ancak 2. fıkrada, yönetim kurulunun temsil yetkisinin kapsamı dışında kalan işlemlerine ilişkin daha farklı bir düzenleme öngörülmüş ve şirket, bu işlemlerle kural olarak bağlı tutulmuştur. Tasarı’da yer alan bu düzenleme, öğretide tartışmalara yol açmıştır⁵³³.

3. Yönetim Kurulunun İşlediği Haksız Fiiller Nedeniyle Anonim Şirketin Sorumluluğu

Yönetim kurulunun temsil yetkisi kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmamakla birlikte, temsil yetkisinin kapsamına ilişkin 321. maddenin son fıkrasında “temsile veya idareye salahiyyetli olanların vazifelerini yaptıkları sırada işledikleri haksız fiillerden anonim şirket mesul olur. Şirketin rücu hakkı mahfuzdur.” şeklinde bir hükme yer verilmiştir. Anonim şirketin, yönetim kurulunun işlediği haksız fiil nedeniyle sorumlu tutulabilmesi için, eylemin haksız fiil niteliğinde olması, eylemi yapanın anonim şirketin organı olarak yönetim ve temsil yetkisine sahip bulunması ve son olarak eylemin organın görevini yerine getirirken işlenmesi şarttır⁵³⁴.

Ortaya konan bir görüşe göre anonim şirketin, yönetim kurulunun işlediği haksız fiillerden sorumlu olabilmesi için bu fiilin, temsil yetkisinin kapsamını

⁵³¹ HELVACI, M., “Yönetim Kurulu”, **40. Yılında Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 1997, s. 112.

⁵³² HELVACI, YK., s. 119.

⁵³³ Bu tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 214 vd.

⁵³⁴ İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 344.

oluşturan konu çerçevesinde meydana gelmesi gerekmektedir⁵³⁵. Bu hususa ilişkin açıklamalara, aşağıda anonim şirketlerin ehliyetini genişleten istisnalar kısmında yer verilecektir⁵³⁶.

IV. Anonim Şirketlerin Ehliyetinin Sınırlandırılması

Bakımından Öngörülen İstisnalar

TTK.'nın 137. maddesinin ilk cümlesinde ticaret şirketlerinin şirket ana sözleşmesinde yazılı işletme konusu çevresi içinde kalan haklara ve borçlara sahip olabilecekleri belirtilirken; ikinci cümlede bu husustaki yasal istisnaların saklı tutulduğu belirtilmiştir. Öğretide, TTK. m. 137/c.2'de belirtilen bu istisnaların iki yönlü olduğu şeklinde genel bir görüş vardır⁵³⁷. Buna göre bu istisnalar genişletici ve daraltıcı istisnalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar.

Genişletici istisnalar⁵³⁸, şirket ana sözleşmesinde belirtilen konu kapsamına girmese de ticaret şirketlerinin kanundan dolayı yapabilecekleri işlemleri ifade etmektedir. Bu şekilde istisnai olarak ticaret şirketlerinin ehliyeti kanundan dolayı

⁵³⁵ ÇEVİK, Şirketler, s. 421; ERİŞ, C. II, s. 1744.

⁵³⁶ Bkz. aşağıda s. 153 vd.

⁵³⁷ İMREGÜN, AO., s. 31; ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 86; KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 653; İMREGÜN, Ehliyet, s. 8 vd.; FRANKO, s. 46; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 324.

⁵³⁸ Ticaret şirketlerinin ehliyetini genişleten istisnalar incelenirken şahıs şirketlerinin sınırsız, sermaye şirketlerinin ise sınırlı ehliyetli olduğu görüşünden hareketle şahıs şirketleri ve sermaye şirketleri şeklinde ikili bir ayırım yapılmaktadır. Bir şahıs şirketi olan kolektif şirketlerin, kuruluşu izne bağlı olmadığı ve oybirliği kararı alınmak suretiyle şirketin konusuna girmeyen işlemlerin dahi yapılabildiği gerekçeleri ileri sürülerek, sınırsız bir ehliyetle sahip oldukları belirtilmektedir. Bu fikri savunanlara göre, kolektif şirketlerin ehliyeti TTK. m. 137 kapsamında değildir. TTK.'nın 165. maddesi de bu düşünceye dayanak gösterilmektedir. TTK. m. 165'e göre, kolektif şirket ortakları olağan işler dışındaki işleri; buna bağlı olarak işletme konusu dışında kalan iş veya işlemleri oybirliği kararı almak suretiyle yapabilirler. Bu anlamda, TTK. m. 165 kolektif şirketlerin ehliyetini genişleten istisnai hükümler arasında değerlendirilmektedir. AKYAZAN, s. 838. Kanaatimizce TTK. m. 137 kolektif şirketler de dahil tüm ticaret şirketleri bakımından geçerli olduğundan, TTK. m. 165 ancak kolektif şirketlerin ehliyetini genişletici istisnalara örnek bir hüküm olarak yorumlanabilir. Çünkü TTK. m. 165'de ortaklara, şirket konusuna girmese dahi gayrimenkulleri satmak, satın almak ve teminat göstermek için karar alma imkanı tanınmıştır. Aksi görüş için bkz. KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 657.

genişlemektedir. Daraltıcı istisnalar ise, şirketin konusuna girse dahi yine kanundan doğan kısıtlamalar sebebiyle yapamayacağı işlemleri belirtmektedir. Bu halde ise ticaret şirketlerinin ehliyeti kanundan dolayı daralmaktadır.

Öğretide yer alan bir görüşe göre ticaret şirketlerin ehliyetinin sınırlandırılması bakımından öngörülen istisnalar yalnızca daraltıcı nitelikte olup; genişletici nitelikte istisnalar bulunmamaktadır⁵³⁹.

Tez çalışmamızın bu kısmında ehliyetin sınırlarını genişleten veya daraltan bu istisnaları, anonim şirketler açısından inceleyeceğiz.

A. Genişletici İstisnalar

1. Genel Olarak

Anonim şirketlerin, işletme konusu çevresi kapsamında olmamasına rağmen kanun hükmü gereği yapabilecekleri birtakım işlemler bulunmaktadır. Bu durumda, anonim şirketlerin ehliyeti bakımından genişletici istisnalar⁵⁴⁰ söz konusu olmaktadır. Anonim şirketlerin ehliyeti bakımından söz konusu olan genişletici istisnalar, özellikle hukuki işlemler açısından karşımıza çıkmaktadır. Bazı hallerde bu istisnalar kanuna dayanmakta bazen de şirket faaliyetleri bunu gerektirmektedir⁵⁴¹.

⁵³⁹ ÜLGEN, 1290-1291.

⁵⁴⁰ Genişletici istisnalara, olumlu istisnalar da denilmektedir. FRANKO, s. 46; DOMANİÇ, AŞ., s. 106.

⁵⁴¹ KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 655; DOMANİÇ, Ana Mukavele, s. 324, 327; İMREGÜN, Ehliyet, s. 282.

2. Bağış İşlemleri

Türk Ticaret Kanunu'nda, özellikle bağışta bulunmayla ilgili olarak anonim şirketlerin ehliyetini genişleten istisnalar yer almaktadır. Esasen bağışlama, yapısı itibariyle anonim şirketlerin konusuna yabancı bir işlemdir. Ancak kanunda yer alan bazı düzenlemeler nedeniyle, anonim şirketler konuları kapsamında olmasa dahi bağışta bulunabilmektedirler. Örneğin TTK'nın 468. maddesi, bağışta bulunmayla ilgili olarak anonim şirketlerin ehliyetini genişleten istisnalar arasında sayılmaktadır⁵⁴². Bu maddeye göre, ana sözleşmede şirketin müstahdem ve işçileri için yardım sandıkları vesair yardım teşkilatı kurulması ve idamesi amacıyla akçe ayrılması düzenlenebilir. Bu şekilde akçe ayrılması bağışlama niteliğinde bir işlem olduğundan, bu düzenleme anonim şirketlere ana sözleşmelerinde öngörülmesi şartıyla konusuyla ilgisi olmasa dahi bağışta bulunma imkanı vermektedir. Bu halde anonim şirketlerin hak ehliyetinin kanundaki düzenleme nedeniyle genişlemiş olduğu ifade edilmektedir⁵⁴³. Kanaatimizce böyle bir bağış işlemi yapabilmek için ana sözleşmede hüküm bulunması şartı getirildiğinden, bu hükmün anonim şirketin ehliyetini genişleten istisnalardan sayılması doğru değildir. Ana sözleşmede bu nitelikte bir bağış yapılabileceğine dair bir düzenleme bulunması, bu tür işlemleri istisna olmaktan çıkarmaktadır.

Anonim şirketlerin ehliyetini genişleten istisnalara verilen bir diğer örnek TTK. m. 469/f.3'dür. Anonim şirketlerin, TTK. m. 469/f.3'de belirtildiği üzere, ana sözleşmede hüküm olmasa bile genel kurul kararıyla şirket müstahdem ve işçileri için yardım amacıyla safi kardan aidat ayırması mümkündür. Bu nitelikteki bağışlar için ana sözleşmede düzenleme bulunması şartı öngörülmeyp, genel kurul kararı

⁵⁴² İMREGÜN, Temsil, s. 10.

⁵⁴³ İMREGÜN, Temsil, s. 10.

yeterli olduğundan, TTK. m. 469/f. 3'ün anonim şirketin ehliyetini genişleten yasal istisnalar arasında gösterilmektedir.

3. Haksız Fiiller

Anonim şirketlerin ehliyetini genişleten istisnalar arasında gösterilen ancak bir kısım yazar tarafından genişletici istisna olarak kabul edilmeyen bir husus vardır ki, o da haksız fiillerdir.

Bir anonim şirketin ana sözleşmesinde yer alan işletme konuları arasında haksız fiillerin bulunması mümkün değildir. Haksız fiil anonim şirketin işletme konuları arasında yer almaz; ancak işletme konusu kapsamında bir iş veya işlem yapılırken haksız fiil işlenmesi mümkündür. Bu durumda, anonim şirketlerin yetkili temsilcilerinin şirketin konusuna giren işlemleri yaparken işledikleri haksız fiillerin, tüzel kişiyi bağlayacağı da tartışma götürmez bir husustur. Nitekim Türk Medeni Kanunu'nda da tüzel kişilerin organlarının işlediği haksız fiillerden sorumlu olacağı açıkça belirtilmiştir (TMK. m. 50/1). Türk Medeni Kanunu'nun yanı sıra Türk Ticaret Kanunu'nda da buna benzer düzenlemeler bulunmaktadır (TTK. m. 177/II, m. 219/IV, m. 321/V, m. 542/II). Anonim şirketlerin yönetim kurulunun temsil yetkisinin kapsamına ilişkin 321. maddesinin 5. fıkrasında, temsil veya idareye yetkili olanların görevlerini yaptıkları sırada işledikleri haksız fiillerden anonim şirketin sorumlu olacağı hükme bağlanmıştır. Bu düzenlemeye göre, anonim şirketin yönetim ve temsil yetkisine sahip olanların işlediği haksız fiillerden sorumlu tutulması için; haksız fiilin işletme konusu çevresi içinde olması şart değildir. Önemli olan haksız fiilin, temsil veya idare yetkisi bulunanların görevlerini yaptıkları sırada işlenmesidir.

İşletme konuları arasında haksız fiil işlemek yer alamayacağından esasen anonim şirketlerin işlenen haksız fiil nedeniyle sorumlu olmaması gerekirdi. Ancak adaleti sağlamak adına, yetkili temsilcilerinin işletme konusunun çevresi içinde bir iş veya işlemi gerçekleştirirken yapmış oldukları haksız fiillerden dolayı ticaret şirketleri sorumlu tutulmaktadır⁵⁴⁴.

Haksız fiillerin, anonim şirketin ehliyetini genişleten istisnalardan olduğunu ileri sürenlerin başında İMREGÜN gelmektedir. Yazara göre, haksız fiiller şirketin konusuna girmese dahi, şirket bu fiillerden dolayı sorumlu tutulabildiği için haksız fiiller anonim şirketlerin ehliyetini genişleten istisnalar arasında yer almaktadırlar⁵⁴⁵. Yazarın bu görüşü, haksız fiillerden sorumlu tutulma, fiil ehliyetinin bir sonucu olduğundan ve bu husus TMK m. 49 ve 50’de genel bir ilke olarak düzenlendiğinden eleştirilmiştir. Bu halde haksız fiilleri şirketlerin ehliyetini genişleten bir istisna olarak kabul etmek mümkün değildir⁵⁴⁶.

Anonim şirketlerin ehliyeti bakımından haksız fiillerin genişletici istisnalar arasında yer aldığını kabul etmeyenlere göre ise, haksız fiiller her şirket tipi bakımından özel olarak düzenlendiğinden; bu istisnalar, haksız fiilleri kapsamamakta yalnızca hukuki işlemleri kapsamaktadır. Bu halde, haksız fiillerin TTK. m. 137/c. 2’de ifade edilen istisnalar arasında yer almadığı belirtilmektedir⁵⁴⁷.

Kanaatimizce, haksız fiilleri anonim şirketin ehliyetini genişleten istisnalar arasında saymak doğru değildir; çünkü haksız fiil, ehliyet kapsamında değerlendirilecek bir husus değildir. Tartışılması gereken husus, anonim şirketin, organlarının hangi haksız fiillerinden sorumlu tutulacağıdır. Kanunun açık hükmü

⁵⁴⁴ İMREGÜN, Ehliyet, s. 282.

⁵⁴⁵ İMREGÜN, Ehliyet, s. 280 vd.

⁵⁴⁶ İPEK, s. 309, dn. 7.

⁵⁴⁷ ÜLGİN, s. 1291.

gereğince, anonim şirket, idare ve temsile yetkili organlarının görevleri esnasında işledikleri haksız fiillerden sorumludur. Dolayısıyla kanun, anonim şirketi haksız fiilden sorumlu tutarken, işletme konusu çevresiyle bağlantısı bulunan bir haksız fiilden söz etmemiştir. Haksız fiil nedeniyle şirketin sorumlu tutulmasının nedeni, haksız fiilin işletme konusu çevresinde olması değil kanunda sorumlu tutulacağına ilişkin açık hükümlerin yer almasıdır (TTK. m. 321/f. 5, TMK. m. 50/f.2).

4. Diğer Genişletici İstisnalar

Şirket sözleşmesinin değiştirilmesi (TTK m. 388), şirketin feshine karar verilmesi (TTK m. 434), şirket konusu kapsamına girmeyen ve esas sermayenin onda birini aşan bir işletme, tesisat veya başka mal veya hakların devralınması (TTK. m. 311) ve şirketin kendi hisse senetlerini satın alma yasağının istisnaları (TTK. m. 329) ile ilgili maddeler de anonim şirketin ehliyetini genişleten istisnalar arasında yer alan yasal düzenlemeler olarak gösterilmektedirler⁵⁴⁸.

Ticaret hayatının gerektirdiği birtakım işlemlerin de anonim şirketin ehliyetini genişleten istisnalar arasında yer aldığı ifade edilmektedir⁵⁴⁹. Buna göre, kanunda açıkça düzenlenmiş olmamasına rağmen, şirketin konusu ile ilgisi bulunan, taşınır ve taşınmaz malların alınması, kiralanması, satılması; marka, patent gibi hakların satın alınması veya kiralanması; reklam amaçlı sözleşmeler yapılması, düşük miktarlarda bağış yapılması veya hediye verilmesi; kredi alınması, başka bir şirkete kefil olunması gibi işlemler anonim şirketin ehliyetini genişleten istisnalar arasında gösterilmektedir⁵⁵⁰.

⁵⁴⁸ PULAŞLI, Şirketler, s. 230; AKYAZAN, s. 838; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 328.

⁵⁴⁹ DOMANIÇ, AŞ., s. 110, 112-113.

⁵⁵⁰ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 122.

Esasen TTK. m. 137’de ticaret şirketlerinin ehliyetinin kapsam ve sınırı belirlenirken kullanılan “işletme mevzuu çevresi” kavramı, yukarıda genişletici istisna olarak ifade edilen durumları kapsayacak niteliktedir. Şirketin konusu ile ilgisi bulunan işlemler aslında “işletme mevzuu çevresi”nde olan işlemlerdir. Bu nedenle anonim şirketlerin ehliyetini genişleten ve herhangi bir kanun hükmüne dayanmayan istisnalar, çoğu zaman işletme konusu çevresi içinde kalan işlemlerdir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, anonim şirketler bakımından genişletici istisnalardan söz edebilmek için yapılan iş veya işlemin ana sözleşmede yazılı işletme konusuyla dolaylı veya doğrudan bir bağlantısının bulunması gerektiği ifade edilmektedir⁵⁵¹. Ancak anonim şirketlerin ehliyeti, işletme konusu çevresiyle sınırlandırıldığından, yapılan iş veya işlem ana sözleşmede yazılı işletme konusuyla doğrudan veya dolaylı bir bağlantı içindeyse; bunun artık genişletici istisnalar arasında sayılması mümkün değildir. Bu tür işlemler, işletme konusu çevresi içinde olup ehliyet kapsamındadırlar.

İngiliz hukukunda ana sözleşmede açıkça belirtilen esas konu dışında, şirketin, bu esas konusunu gerçekleştirebilmesine yardımcı nitelikte ancak ana sözleşmede açıkça belirtilmeyen ve fakat bir şekilde ima edilen birtakım yetkilerinin bulunduğu kabul edilmektedir. Buna göre şirket, ana sözleşmesinde açıkça belirtilmese dahi, başka bir şirketten pay almak için taahhütte bulunmaya, başka bir şirketten pay almaya, kredi almaya ve bunun karşılığında kambiyo senedi hazırlamaya, başka şirketlerle birleşme veya kar paylaşma sözleşmeleri yapmaya, başka şirketlerle birlikte kredi almaya, şirketin mallarını satmaya veya başka bir şekilde elden çıkarmaya ve memur ya da işçilerine veya eşlerine veya bakmakla

⁵⁵¹ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 122; KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 655-656.

yükümlü oldukları kimselere maaş vermeye yetkilidir. Bunun yanı sıra şirket, ana sözleşmesinde açıkça ifade edilmesine gerek olmaksızın konusunu gerçekleştirmek amacıyla emlak veya arazi alma yetkisine de sahiptir⁵⁵².

B. Daraltıcı İstisnalar

1. Genel Olarak

Kanunda açıkça öngörülen hallerde, anonim şirketin konusu ve ehliyeti kapsamında olsa dahi bazı işlemlerin yapılması mümkün değildir. Bu hallerde anonim şirketin ehliyeti bakımından daraltıcı istisnalar⁵⁵³ söz konusu olmaktadır. Anonim şirketin ehliyetini daraltan bu istisnai hallerde, şirketin konusu kapsamında olsa dahi, yapılan bazı işlemler anonim şirketi bağlamamaktadır^{554 555}.

Daraltıcı istisnalar genelde, anonim şirketlerin hak ehliyeti bakımından söz konusu olmaktadır. Bazı durumlarda ise daraltıcı istisnalar, fiil ehliyetinin sınırlandırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ilgili işlem yönünden anonim şirketin hak ehliyeti vardır; ancak temsil yetkisine sahip organların yetkilerinin kapsamı yani fiil ehliyeti sınırlandırılmıştır (Örneğin TTK. m. 311, TTK. m. 439/f.2). Bazı hallerde ise, yapılmak istenen işlem anonim şirketin işletme konusu çevresinde olduğu halde işlemin yapılabilmesi için belirli bir makamın izni aranmaktadır; burada da işletme konusu içinde bir sınırlama bir başka deyişle

⁵⁵² CAIN, s. 34-36.

⁵⁵³ Daraltıcı istisnalara, menfi istisnalar da denilmektedir. DOMANİÇ, AŞ., s. 106; FRANKO, s. 46.

⁵⁵⁴ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 122.

⁵⁵⁵ Ticaret şirketlerinin, ana sözleşmelerinde yazılı işletme konusu çevresi kapsamına girdiği halde yapamayacağı işlemler bulunmasının temelinde, kamu yararı düşüncesinin olduğu ifade edilmektedir. DOMANİÇ, AŞ., s. 106; DOMANİÇ, Ana Mukavele, s. 324 vd.; KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 654.

daraltıcı bir istisnanın varlığından söz edilmektedir⁵⁵⁶. Kanaatimizce, bir işlemin yapılabilmesi için izin alınmasının şart koşulması; bu işlemi, şirketin ehliyetini daraltan istisnalar arasına sokmamaktadır. İzin şartı yerine getirildikten sonra işlemin yapılması mümkün olduğundan, bu tür işlemler, anonim şirketlerin ehliyetini daraltan istisnalar arasında değerlendirilmemelidir. Ehliyeti daraltıcı istisnalar, anonim şirketin konusu kapsamında olsa dahi kanun hükmü gereğince yapamayacağı işlemlerdir; anonim şirket konusu kapsamında olan bir işlemi yasal bir engelle karşılaşmadan yapabiliyorsa artık daraltıcı istisnadan söz etmek mümkün değildir. İşlemin özel bir izin olarak yapılması ise sonuç açısından herhangi bir fark yaratmamaktadır.

2. Tasfiye Hali

Anonim şirketin ehliyetinin kapsamını daraltan istisnaların en önemlisi tasfiye halidir (TTK. m. 439/f.2)⁵⁵⁷. Ancak Türk Ticaret Kanunu Tasarısı m. 533/f.2 hükmü uyarınca, tasfiye hali artık ticaret şirketlerinin ehliyetini sınırlandıran bir durum olmaktan çıkarılmıştır⁵⁵⁸.

Anonim şirketler kâr elde etmek ve bu kârı ortakları arasında paylaşmak amacıyla kurulurlar. Ne var ki tasfiye haline giren bir anonim şirkette, amaç artık kâr elde edip bunu ortaklar arasında paylaşmak değil tasfiye işlemlerini tamamlamaktır. Tasfiye haline giren anonim şirketlerde, ehliyet bakımından bir daralma meydana gelmekte ve bu aşamadan sonra amaç, şirket ana sözleşmesinde yazılı işletme konusu ne olursa olsun tasfiyenin tamamlanmasına yönelik işlemleri

⁵⁵⁶ İMREGÜN, Ehliyet, s. 281.

⁵⁵⁷ Anonim şirketlerde tasfiye işlerinin kapsamı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. SENGİR, T., “Anonim Ortaklıklarda Tasfiye İşlerinin Kapsamı”, **BATİDER**, 1968, C. 4, S. 4, s. 699 vd.

⁵⁵⁸ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı m. 533/f.2 hükmü uyarınca tasfiye haline giren anonim şirketin ehliyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 208-209.

gerçekleştirmek olmaktadır. Tasfiye haline giren anonim şirketin ehliyetinin sınırını tasfiye amacı belirler⁵⁵⁹. Tasfiye halindeki şirket, işletme konusuna giren işlemleri ancak tasfiye amacıyla bağdaştığı oranda yapabilir⁵⁶⁰.

TTK. m. 439/f.2'ye göre “tasfiye haline giren şirket, pay sahipleriyle olan münasebetlerinde dahi, tasfiye sonuna kadar ve ehliyeti, 232'inci madde hükmü mahfuz olmak kaydıyla tasfiye gayesiyle mahdud olarak hükmi şahsiyetini muhafaza ve ticaret unvanını (tasfiye halinde) ibaresini ilave suretiyle kullanmakta devam eder”. Bu halde tasfiye aşamasında anonim şirketin ehliyeti ortadan kalkmamakta ancak sınırlanmaktadır. Bir görüşe göre anonim şirketin tasfiye haline girmesi hak ehliyetini sınırlamamakta; fakat fiil ehliyetini “tasfiye amacıyla” sınırlamaktadır⁵⁶¹. Tasfiye haline giren bir anonim şirkette amaç artık malları paraya çevirmek, borçları ödemek ve geriye kalan bir para varsa bunu ortaklar arasında paylaşmaktır. Bunun yanı sıra cari işlemleri tamamlamak, pay bedellerini tahsil etmek gibi işlemler de tasfiye kapsamında yapılması gereken işlemlerdendir. Bu durumda, tasfiye halindeki bir anonim şirketin amacı ortakların birbirleriyle ve şirketin üçüncü kişilerle olan ilişkilerini çözmektir⁵⁶². Diğer bir görüş ise, tasfiye haline giren anonim şirketin fiil ehliyeti değil hak ehliyetinin daraldığı yönündedir⁵⁶³. Ancak tasfiye haline giren bir anonim şirketin hak ehliyetinin sınırlandırıldığını kabul etmek, TTK.'nın tasfiye halinde bulunan ticaret şirketlerine ilişkin maddeleriyle bağdaşmayacaktır. Örneğin

⁵⁵⁹ 11 HD. 17.06.2002, E. 2405, K. 6204 (ERİŞ, C. II, s. 2504-2505): “Tasfiye aşamasındaki bir anonim ortaklığın tüzel kişiliği, tasfiye sonuna kadar devam eder. Bu halde, anonim ortaklık hak ve fiil ehliyetini kaybetmez ve fakat bu ehliyeti, tasfiye sonuna kadar, tasfiye amacıyla sınırlı olarak devam eder.”.

⁵⁶⁰ İMREGÜN, Temsil, s. 9; POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 822.

⁵⁶¹ TEKİNALP, Ü., “Ticaret Ortaklıklarında Tasfiye Gayesinin Anlamı”, **İktisat Maliye Dergisi.**, 1974, C. XXII, Sa. 1, s. 25; PULAŞLI, Şirketler, s. 409-410.

⁵⁶² ÜNAL, Ş., “Ana Sözleşmelerindeki Süreleri Biten ve Sürelerini Uzatmamış Olan Anonim Şirketlerin Hukuki Durumu”, **Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu I**, Ankara 1984, s. 79.

⁵⁶³ ARSLANLI, Şirketler, s. 537-539; DOMANIÇ, AŞ., s. 1189; KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 306-307; İMREGÜN, Kara Ticareti, s. 476.

TTK. m. 439/f.2'nin atıfta bulunduğu 232. maddeye göre tasfiye memurları, şirketin konusuna giren işlemlere ortakların oybirliğiyle; feshe mahkemenin karar verdiği hallerde, ortakların oybirliği yoksa mahkemenin onayıyla geçici olarak devam edebilirler. Belirli koşulların gerçekleşmesi halinde, şirketin konusuna giren birtakım işlemlerin geçici olarak devam etmesine imkan tanındığından; tasfiye aşamasında şirketin hak ehliyetinin ortadan kalktığına ya da sınırlandırıldığına söylenmesi 232. maddeyle bir tezat oluşturacaktır. Tasfiye halinin anonim şirketin hak ehliyetini daralttığı kabul edilirse, TTK. m. 232'deki düzenleme ortakların veya mahkemenin onayıyla hak ehliyetinin genişlemesi veya daralması sonucunu doğurur ki; bu durum şirketle işlem yapan üçüncü kişileri hukuki güvensizlikle karşı karşıya bırakacaktır. Kaldı ki, TTK.'da tasfiye amacının dışında kalan işlemlerin “yok” hükmünde olduğunu belirten herhangi bir madde bulunmamakta; yalnızca tasfiye amacını aşan işlemler bakımından tasfiye memurlarının sorumluluğuna değinen düzenlemeler yer almaktadır⁵⁶⁴. Örneğin TTK.'nın 231. maddesinde tasfiye memurlarının tasfiyenin gereklerinden olmayan yeni bir işlem yapamayacakları; aksi takdirde bu tür işlemlerden dolayı ortaklara karşı müteselsilen sorumlu olacakları belirtilmiştir.

3. Diğer Daraltıcı İstisnalar

Anonim şirketlerin ehliyetini daraltan istisnalar arasında gösterilen diğer bir husus da, şirketi bağlaması için şirket ana sözleşmesinde açıkça belirtilmesi gereken işlemlerdir⁵⁶⁵. Örneğin şirket ana sözleşmesinde devralınmak istenen işletme ve ayınların bedelinin açıkça gösterilmesi gerekmektedir (TTK. m. 279/4). Aynı

⁵⁶⁴ TEKİNALP, Tasfiye Gayesi, s. 25; MOROĞLU ise tasfiye aşamasındaki bir anonim şirket genel kurulunun tasfiye amacı dışında kalan kararlarının, hak ehliyeti kapsamında bulunmadığını ve tıpkı işletme konusu dışında kalan işlemler gibi yok hükmünde olduğunu ifade etmektedir. MOROĞLU, Hükümsüzlük, s. 123.

⁵⁶⁵ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 86.

maddede, kurucular tarafından şirketin kurulması için şirket hesabına satın alınan diğer şeylerin bedelleriyle, şirketin kurulması hususunda hizmetleri görülenlere verilmesi gereken ücret veya tahsisat yahut mükafatın miktarının da anasözleşmede yer alması öngörülmüştür. Bu hususlar ana sözleşmede belirtilmezse, bunlara ilişkin işlemler anonim şirketi bağlamazlar⁵⁶⁶.

TTK. m. 298’de yer alan kuruculara, belirli sınırlar içinde kazanç payı hakkı sağlanabilmesi; TTK. m. 311’de öngörülen kuruluştan sonra devralmanın belirli şartlarla gerçekleştirilebilmesi ve TTK. m. 329’da düzenlenen şirketin kendi pay senetlerini iktisap yasağı, anonim şirketin ehliyetini daraltan istisnalara örnek olarak gösterilmektedir.

Özel kanunlarla da anonim şirketlerin ehliyetini daraltan istisnalar öngörülmesi mümkündür. Özellikle Bankacılık Kanunu’nda anonim şirketlerin ehliyeti bakımından daraltıcı istisna niteliğinde kabul edilebilecek hükümler bulunduğu belirtilmektedir⁵⁶⁷. Örneğin tüzel kişilik kazanmış bir bankanın faaliyetlerine başlayabilmesi için faaliyet izin alması gerekmektedir (Bank. K. m. 10). Bu halde banka işletme konusunu gerçekleştirebilmek için ayrıca izin almak zorunda olduğundan, Bankacılık Kanunu’nun bu açıdan bankanın ehliyetini daraltan bir istisna öngördüğü ileri sürülmektedir⁵⁶⁸. Bankacılık Kanunu’nun 50. maddesinde ise, banka mensuplarına nakdi veya gayri nakdi kredi verilemeyeceği; bunlardan tahvil ya da benzeri menkul kıymet satın alınamayacağı hükme bağlanmıştır. Yine aynı Kanun’un 54. maddesinde, bankalarca bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna kullandırılacak kredilerin toplamının özkaynakların yüzde yirmi beşini aşamayacağı hükme bağlanmıştır.

⁵⁶⁶ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 86-87.

⁵⁶⁷ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 87.

⁵⁶⁸ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 87.

Karşıt bir görüşe göre, Bankacılık Kanunu'nda öngörülen bu sınırlamalar ehliyeteye ilişkin değildir⁵⁶⁹. Bankacılık Kanunu'nda öngörülen sınırlamalara aykırılık teşkil eden bir işlem yapılması halinde, bankanın bu işlemle bağlı olmaması gibi bir sonuç ortaya çıkmamaktadır. Böyle bir durumda, banka yapılan işlemle bağlıdır; ancak iç ilişki bakımından banka mensuplarının hukuki ve cezai sorumluluğu yoluna gidilmesi imkanı bulunmaktadır. Sonuç olarak bu görüşe göre Bankacılık Kanunu'nda yer alan sınırlamalar, bankanın ehliyetine ilişkin olmayıp iç ilişkiye yönelik düzenlemelerdir⁵⁷⁰.

Çeşitli kanun hükümleri nedeniyle bazı konularda özel teşebbüs tarafından bir girişimde bulunulması veya ticaret şirketi kurulması yasaklanmıştır. Bu tür yasaklamalar da, anonim şirketin ehliyetini daraltan istisnalar arasında sayılabilir. Örneğin 859 sayılı Kanun'un⁵⁷¹ 11. maddesine göre “memaliki ecnebiyeden Türkiye'ye her ne nam altında olursa olsun ipek böceği tohumu ithali yasaktır.” Tekel alanları da anonim şirketin ehliyetini daraltmaktadır. Buna örnek vermek gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu⁵⁷² m. 4/II-a uyarınca Türkiye'de banknot ihracı imtiyazı tek elden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına aittir.

⁵⁶⁹ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 122, dn. 76.

⁵⁷⁰ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 122; Hukuk Genel Kurulu'nun 29. 5. 1964 tarihli bir kararında (Ankara Barosu Dergisi, 1963, C. 20, s. 511), Bankacılık Kanunu'nda yer alan sınırlayıcı hükümlerin ehliyeteye ilişkin olmadığı, banka ortaklarını ve banka iç işlerini hedef aldığı görüşüne yer vermiştir.

⁵⁷¹ RG. 19.06.1926, S. 402.

⁵⁷² RG. 26.01.1970, S. 13409.

V. Anonim Şirketlerin Ehliyet Dışı İşlemlerinin Hüküm ve Sonuçları

TTK. m. 137’de ehliyetin işletme konusu çevresiyle sınırlı olduğu; TTK.’nın 321. maddesinde ise temsile yetkili olanların, şirketin maksat ve konusuna dahil olan her türlü işleri ve hukuki işlemleri şirket adına yapmak ve şirket unvanını kullanmak hakkına sahip bulunduğu düzenlenmiştir. Peki şirket temsilcileri şirketin ehliyeti dışında kalan; dolayısıyla maksat ve konusu kapsamında olmayan, ehliyet dışı sayılan herhangi bir işlem yaptıkları zaman, bu işlemlerin sonucu ne olacaktır? Anonim şirket yapılan bu işlemle bağlı olacak mıdır?

TTK.’nın 137. maddesinde ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından benimsenen ultra vires doktrinine göre, ehliyet dışı yani ultra vires işlemler yok hükmünde olup bunlara sonradan icazet verilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, şirketin ultra vires işlemle bağlı tutulması ve böyle bir işlemi uygulaması da söz konusu olmamaktadır. Ultra vires yani ehliyet dışı işlem zaman, onay, icazet veya ertelemeyle intra-vires yani ehliyet içi işleme dönüşmez⁵⁷³.

Öğretide anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemlerinin hukuki sonucunun ne olduğu hususunda farklı görüşler yer almaktadır. Ehliyet dışı işlemler bakımından ne tür bir hükümsüzlük halinin geçerli olacağı konusu, özellikle bu tür işlemlere sonradan sağlık kazandırılıp kazandırılmayacağı sorunu açısından önem taşımaktadır⁵⁷⁴. Bazıları ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde olduğunu ileri sürerken bazıları da bu işlemlerin batıl olduğunu ifade etmektedirler. Bir diğer görüş ise, bu tür işlemler batıl sayılsa bile hukuken varlık kazanmaları nedeniyle, ortakların

⁵⁷³ CAIN, s. 31.

⁵⁷⁴ KUNTALP, s. 5.

ve üçüncü kişilerin menfaatleri zarar görmediği sürece bunları geçersiz saymanın amaca aykırı olacağını ve bundan dolayı geçersizliği yalnızca bu kişilerin ileri sürebileceği yönündedir. Bu görüşlere ilişkin açıklamalara aşağıda değinilmiştir.

A. Ehliyet Dışı (Ultra Vires) İşlem

Ehliyet dışı yani ultra vires olan işlemlerin hukuki sonucunun ne olacağı sorusunu cevaplamadan önce çözüme kavuşturulması gereken bir diğer önemli husus, hangi işlemlerin ehliyet dışı sayılacağıdır.

Anonim şirketlerin ehliyetinin sınırı, TTK. m. 137’de işletme konusu çevresi ile çizilmiştir. Buna göre yapılan bir işlemin anonim şirketin ehliyeti çerçevesinde değerlendirilebilmesi ve geçerli olabilmesi için, işletme konusu çevresi içinde bulunması gerekmektedir. Anonim şirketlerin, ehliyet kapsamında olmayan, bir başka deyişle işletme konusu çevresi dahilinde bulunmayan işlemleri ehliyet dışı işlem olarak adlandırılmaktadır. Anonim şirketlerin, işletme konusu çevresi içinde olmayan işlemler geçerli değildir ve bu tarz işlemler anonim şirketlerin ehliyeti kapsamında kabul edilmemektedir⁵⁷⁵.

Bir işlemin ehliyet dışı olup olmadığına karar verirken, yalnızca anonim şirketin ana sözleşmesinde yazılı konusunun mu yoksa ayrıca anonim şirketin amacının da mı dikkate alınacağı hususu önem kazanmaktadır. Öğretide yaygın olan görüşe göre, ultra vires doktrininin ortaya çıkardığı katı sonuçları en aza indirebilmek için, anonim şirketin ana sözleşmesinde yazılı olan işletme konusunun

⁵⁷⁵ AKYAZAN’a göre anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemleri, ana sözleşmenin işletme konusuna ilişkin maddesinin zımnen değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Oysa anonim şirketlerde, ana sözleşmenin değiştirilmesi için belirli bir prosedürün yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yazar, ehliyet dışı işlemlerin mutlaka geçersiz kabul edilmesi yönündeki görüşünü ortaya koymaktadır. AKYAZAN, s. 840.

geniş yorumlanması ve yapılan işlemin şirketin amacını gerçekleştirmeye yönelik olması halinde, konu kapsamında kabul edilmesi gerekmektedir⁵⁷⁶. Yapılan işlem şirketin konusu dışında olsa dahi, şirketin konu ve amacını gerçekleştirmeye yönelik olup şirket ortaklarını ve şirketin çıkarlarını koruyorsa, ehliyet dışı kabul edilmemelidir. Doğrudan doğruya işletme konusuna girmese dahi, anonim şirketin işletme konusunu gerçekleştirmesini kolaylaştıran veya konuya bağlı olduğu kabul edilebilen işlemler de ehliyet kapsamında değerlendirilmelidir.

B. Ehliyet Dışı (Ultra Vires) İşlemin Hüküm ve Sonuçları

1. Ehliyet Dışı İşlemin Geçersizliğinin Hukuki Niteliği

Türk Ticaret Kanunu'nda ehliyet dışı işlemlerin hukuki sonucuna ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Öğretide ise, ehliyet dışı işlemlerin hukuki sonucu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. En yaygın olan görüş, ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde olduėudur⁵⁷⁷ ve bu görüş temelinde hak ehliyetine bir sınırlama getirdiği kabul edilen TTK. m. 137'yi dayanak gstermektedir⁵⁷⁸. Yargıtay kararları da bu yndedir⁵⁷⁹.

⁵⁷⁶ PULAşLI, şirketler, s. 301; İMREGÜN, AO., s. 224; DOMANİÇ, Ana Mukavele, s. 319; AKYAZAN, s. 833.

⁵⁷⁷ PULAşLI, şirketler, s. 300.; İMREGÜN, AO., s. 224.; ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 92; KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 662; AKYAZAN, s. 840; TEKİL, şirketler Hukuku, s. 87; ÖZKORKUT, K., **Anonim Ortaklıklarda Yönetim Kurulu Kararlarının İptali**, Ankara 1996, s. 94; ERİş, C. I, s. 1214-1215; DOğANAY, şerh, s. 628.

⁵⁷⁸ şahıs şirketlerinin ehliyetinin TTK. m. 137 kapsamında olmadığını ve dolayısıyla şahıs şirketlerinin sınırsız bir ehliyeti bulunduğunu düşünen İMREGÜN'e göre ise bu şirketlerde ehliyet dışı işlem diye bir sorun yoktur. İMREGÜN, Ehliyet, s. 285.

⁵⁷⁹ 11. HD 8.11.1973, E. 1973/3976, K. 1973/4249 (DOğANAY, şerh, s. 627-628): "Davacı, dava dışı iki kişi ile birlikte davalılardan (Emet Boraks Madencilik Limited şirketi)nin ortağı bulunduğunu, adı geçen şirketin statüsünün üçüncü maddesinde yazılı iştimal konusu dışına çıkararak, kendisinin işlettiği maden sahasının işletilmesini diğer davalı (Türk Boraks Madencilik Aş.)ne devir ettiğini iddia ile, iki şirket arasındaki devir mumelesinin ve bu yoldaki mukavelenin iptalini istemiş bulunmasına göre, uyuşmazlığın, TTK. nun 137 nci maddesine tevfikan çözümlenmesi gerekir.

Ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde kabul edilmesi sonucunda; bu hükümsüzlük her zaman herkes tarafından ileri sürülebileceği gibi, hakim de kendiliğinden bunu dikkate almakla yükümlüdür. Ehliyet dışı işlemler, şirketin hak ehliyeti kapsamında olmadığından, şirket tüzel kişiliğini bağlamazlar. Bu tür işlemler, hukuken var olmayan bir işlem niteliğindedirler⁵⁸⁰.

Ehliyet dışı yapılan işlemin yok hükmünde kabul edilmesi, bu işlemin hiç doğmadığı ve sonradan onay vermekle bu işleme geçerlilik kazandırılmayacağı anlamındadır. Tek çözüm yolu, şirket ana sözleşmesinin konu maddesinin, işlemi içine alacak şekilde değiştirilmesi ve işlemin yeniden yapılmasıdır⁵⁸¹.

Öğretide yer alan bir diğer görüşe göre ise, ehliyet dışı işlemlerin sonucuna karar verirken ehliyet sınırlamasının amacına bakmak gerekir⁵⁸². Ehliyet, kamu düzeniyle ilgili bir sınırlamaya tabi tutulmuşsa buna aykırı işlemler geçersizdir ve bunlara sonradan onay verilmesi mümkün değildir. Ancak ehliyetin

Davacının ortağı bulunduğu limited şirket statüsünün üçüncü maddesinde, şirketin iştirak konusu olarak (maden işletilmesi)nin de yer almış bulunması ve davalı limited şirketin genel kurulunca ittifakla alınan bir kararla daha kârlı olacağı kanaati ile işlettiği maden sahalarından sadece bir tanesini diğer bir şirkete belirli bir bedel mukabilinde devir etmesinde TTK. nun 137 nci maddesi hükmüne aykırı bir yön bulunmamasına binaen davanın reddi doğrudur.”; Tic. D., 20.04.1956, E. 2306, K. 2992 (DOMANİÇ, AŞ., s. 104): “Ticari şirketin müstahdemi bulunan müdürü için apartman dairesi kiralamış olması ticari muamelatına merbut ve icrasını teshile matuftur.”; HGK., 01.07.1964, E. 836/D-T, K. 500 (DOMANİÇ, AŞ., s. 104): “...ortaklığı idare eden organların, esas sözleşmesinin 4. maddesinde gösterilen konusu dışına çıkarak ortaklığın faaliyet ve menfaatlerini sağlamaya matuf bulunmayan ve aksine mutlak surette ortaklık aleyhine ve zararına olan herhangi bir tasarrufta ve özellikle yüksek bağışlarda bulunmaya hak ve yetkileri kabul edilemez...”; HGK., 29.11.1969, E. 1966/T. 1396, K. 847 (ERİŞ, C. II, s. 1543): “Ticaret ortaklıklarının hak ehliyeti işletme konuları ile sınırlıdır. Konu dışında hak edinmeleri ve borç yüklenmeleri mümkün değildir. Ortaklığın bir siyasi partiye bağışta bulunması konu dışında bulunması sebebiyle ortaklığı bağlamayan bir işlemdir.”; Y. İİD. 03.03.1962, E. 1260, K. 2790 (ERİŞ, C. I, s. 1215): “Ortaklığın iştirak konusu dışında kalan işler, ortaklığı bağlamaz.”

⁵⁸⁰ KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 662.

⁵⁸¹ ANSAY, Ehliyet, s. 410; ÇEVİK, AŞ., s. 177, 197-198; DOĞANAY, Şerh, s. 628-629; KAYA, Hukuki Ehliyet II, s. 663; MİMAROĞLU, s. 113 vd.; ÖZKAN, Gaye II, s. 629; TEKİNALP, Ticaret Ortaklıkları, s. 422-423.

⁵⁸² KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 103; KARAYALÇIN, Y., “Anonim Şirketlerin Ehliyeti-Yönetim Kurulu Üyesi”, **Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler II**, 1983, s. 78.

sınırlandırılmasında ortakların menfaati gözetilmişse; bu sınırlamaya aykırı işlemlere daha sonra onay verilmesi kabul edilebilir bir çözümdür⁵⁸³.

Yok hükmünde olan ehliyet dışı işlemler bakımından yetkisiz temsil hükümlerinin işlerlik kazanması ve BK. m. 39 kapsamında bu işlemlerin sonradan icazetle geçerli hale getirilmesi de mümkün değildir⁵⁸⁴. Anonim şirket ana sözleşmesinin değiştirilmesi suretiyle konu maddesinin işlemi kapsayacak şekilde genişletilmesi ve buna uygun olarak işlemin yeniden yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde bu işleme sağlık kazandırmak ve anonim şirketi bu işlemle bağlı tutmak mümkün değildir.

Ehliyet dışı işlemler yok hükmünde kabul edildiklerinden anonim şirket bu işlemle bağlı olmadığı gibi, işlemin karşı tarafı da bununla bağlı değildir⁵⁸⁵. Karşı tarafın iyiniyetli olup olmadığı da işlemin geçerliliği bakımından bir önem taşımamaktadır; kaldı ki karşı tarafın tescil ve ilan edilmiş işletme konusu dışında kalan bir işlem için iyiniyet iddiası da dinlenmez. Ehliyet dışı işlemler yok hükmünde olduklarından, tarafların bu işleme dayanarak dava açmalarının veya herhangi bir hak talep etmelerinin mümkün olmadığı belirtilmektedir⁵⁸⁶. Ancak hüküm ifade ettiğine güvenilen bir sözleşmenin hüküm ifade etmemesi nedeniyle uğranılan zarar; bir başka deyişle menfi zarar⁵⁸⁷ istenebilir. Ehliyet dışı işlem nedeniyle menfi zararın istenebilmesi için, karşı tarafın kusurlu olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, taraflar ehliyet dışı işlem nedeniyle ortaya çıkan

⁵⁸³ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 103.

⁵⁸⁴ BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 122; ARSLANLI, Devletçilik, s. 6.

⁵⁸⁵ İMREGÜN, AO., s. 224; DOMANIÇ, AŞ., s. 125; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 321.

⁵⁸⁶ YILDIZ, Ultra Vires, s. 186.

⁵⁸⁷ Menfi zarar, genellikle bir tarafın hükümsüzlük nedenini bildiği halde diğer tarafı haberdar etmediği bütün hükümsüzlük hallerinde talep edilebilir. Bunun temelinde ise culpa in contrahendo teorisi bulunmaktadır. Bkz. OĞUZMAN, M. K./ÖZ, M. T., **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, 3. Bs., İstanbul 2000, s. 329.

edimleri karşılıklı olarak ifa etmişlerse, bunların geri verilmesini her zaman isteyebilirler⁵⁸⁸.

Anonim şirketlerin ehliyetlerinin işletme konusu çevresi ile sınırlandırılmış olması ve ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde kabul edilmesi nedeniyle, anonim şirketler bazen kârlı işleri kaçırmaktadırlar. Bu durum da şirket ortaklarının zarar görmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin kendilerini güvenceye alabilmek için şirketin konusunu sicilden araştırmak zorunda olmaları da üçüncü kişiler bakımından ağır bir külfet niteliğindedir⁵⁸⁹.

Yukarıda belirtilen nedenlerle, ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde kabul edilmesi düşüncesi karşısında, bu işlemlere kesin hükümsüzlük (butlan) yaptırımının uygulanmasının daha uygun olacağı yönünde görüşler bulunmaktadır⁵⁹⁰. Bu görüşe göre, ehliyet dışı işlemler yok işlem niteliğinde değildir çünkü bir işlemin yok sayılması için hükümsüzlüğün hukuki işlemin kendisine ait olması gerekmektedir⁵⁹¹. Eğer hukuki işlemin kurucu unsurlarında eksiklik varsa, bu işlem yok hükmündedir⁵⁹². Oysa ehliyet dışı işlemler tamamlanmıştır ve kurucu unsurlarında herhangi bir eksiklik bulunmamaktadır. Bu nedenle, kurucu unsur eksikliğinde

⁵⁸⁸ İMREGÜN, AO., s. 224. Ehliyet dışı işlemin tarafları birbirlerine vermiş olduklarını sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri isteyebilirler. Bir görüşe göre sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde verilenlerin geri alınması mümkün olmazsa ve bu nedenle anonim şirket bir zarara uğrarsa, işlemi yapanlar aleyhine tazminat davası açma yoluna gidilebilir; çünkü ehliyet dışı işlem yapanlar sırf bu hareketleri nedeniyle kusurlu addolunabilirler. ANSAY, Ehliyet, s. 416.

⁵⁸⁹ ANSAY, Ehliyet Meselesi, s. 92-93.

⁵⁹⁰ ERİŞ, C. I, s. 1214-1215; Yokluk, hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik halleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TEKİL, F., “Yokluk, Hükümsüzlük ve İptal Edilebilirlik Sorunları”, **Oğuzman’ın Anısına Armağan**, İstanbul 2000, s. 1091-1114.

⁵⁹¹ KUNTALP, s. 15 vd.; İPEK, s. 322; ALANGOYA, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu Tartışmaları, s. 43.

⁵⁹² ERİŞ, C. I, s. 1214-1215; ERİŞ, ticaret şirketlerinin işletme konusu dışında kalan işlemlerinin yok hükmünde kabul edilmesinin iyiniyetli üçüncü kişiler bakımından birtakım tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini belirtmektedir. Yazar bu noktada, işlemin geçerliği bakımından ortaklık yararının dikkate alınmasını ve yapılan işlemin ortaklık yararına olması halinde batıl sayılmaması gerektiğini ileri sürmektedir. Yapılan işlemin ortaklık zararına olması halinde ise iyiniyetli üçüncü kişilerin haklarının korunması gerektiğini ifade etmektedir; 11. HD. 14.04.2005, E. 5641, K. 3694 (ERİŞ, C. I, s. 1223): “Amaç dışı yapılan işlemler, anonim ortaklığa zarar vermiyorsa, şirketin faaliyet ve uğraş konularına aykırı düşmüş sayılamaz.”.

uygulanan yokluk yaptırımı, ehliyet dışı işlemler bakımından uygulanmamalıdır. Bu halde ehliyet dışı işlemler batıl olarak kabul edilmeli ancak daha baştan ölü doğmuş bir işlem olarak değerlendirilmelidir. Bunun sonucunda, ehliyet dışı işleme ana sözleşme değişikliği veya şahıs ortaklıklarında alınacak bir oybirliği kararıyla sonradan sağlık kazandırılması mümkündür⁵⁹³. Böylece işlemin yeniden yapılmasına gerek olmamaktadır. Hatta böyle bir sonucun, hayatın gereklerine daha uygun olduğu belirtilmektedir⁵⁹⁴. Ayrıca ehliyet dışı işlemlere yaptırım uygulanmasının temelinde kamu düzeni değil ticaret şirketinin, şirket ortaklarının ve şirketle ilişkiye girmiş üçüncü kişilerin menfaatleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kimselerin menfaatleri ihlal edilmediği sürece, ehliyet dışı işlemlerin geçersiz sayılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Ehliyet dışı işlem yapıldıktan sonra geçersiz sayılmasında korunacak bir menfaat yoksa, geçersiz kabul edilmesinin bir anlamı yoktur.

Ehliyet dışı işlemlere kesin hükümsüzlük yaptırımı uygulandığında, temelde yoklukla aynı sonuç doğmaktadır; ancak burada istisnai hallerde konu dışı işlemi ayakta tutmak mümkün olabilmektedir. Kesin hükümsüzlüğü ileri sürmenin hakkın kötüye kullanılmasını teşkil ettiği durumlarda ve tahvil kurumunun⁵⁹⁵ uygulanmasının mümkün olduğu hallerde, kesin hükümsüzlüğün sonuçları doğmamaktadır⁵⁹⁶. Yokluk yaptırımı açısından ise, bu tarz istisnaların varlığından

⁵⁹³ ERİŞ, C. I, s. 1215.

⁵⁹⁴ KUNTALP, s. 16.

⁵⁹⁵ Tahvil, şekil eksikliği nedeniyle geçersiz olan bir hukuki işlem veya sözleşme yerine, bu sözleşmenin gerçekleştirmek istediği amacı veya doğurmak istediği sonucu başka bir hukuki işlem doğurabilecek durumda ise ve söz konusu şekil de bu işlem için yeterliyse, tarafların iradelerinin bu merkezde olması halinde, batıl işlemin geçerli işlem yerine geçmesidir. EREN, F., **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, Cilt I, 6. Bs., İstanbul 1998, s. 274; Tahvil kurumu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. OĞUZMAN/ÖZ, s. 124 vd.; KANETİ, S., **Hukuki İşlemlerin Çevrilmesi**, İstanbul 1972; ESENER, T., “Hukuki Muamelelerde Tahvil”, **AÜHFD.**, C. XVI, Sa. 1-4, 1959; HAVUTÇU (AKDEMİR), A., “Geçersiz Hukuki İşlemlerin Tahvili”, **DEÜHFD.**, C. 3, S. 1-4, 1987.

⁵⁹⁶ İPEK, s. 322.

söz etmek mümkün değildir; yok işlemi ayakta tutmak için başvurulacak herhangi bir çıkış yolu bulunmamaktadır⁵⁹⁷.

Ehliyet dışı işlemler bakımından kesin hükümsüzlük yaptırımının uygulanması gerektiğini ileri süren bu görüşe göre, ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde kabul edilmesi hem şirket hem şirketle ilişkisi bulunan üçüncü kişiler bakımından suiistimal edilmeye müsait bir ortam yaratabilecektir. Yokluk yaptırımını yerine kesin hükümsüzlük yaptırımını uygulandığında, dürüstlük kuralı istisnası varsa işlemi ayakta tutmak mümkün olacağından; bu tarz suiistimaller de en aza indirilmiş olacaktır. Ayrıca bu görüşe göre, tahvil kurumunun da bir istisna olarak kabul edilmesi, ticaret hayatının hareketliliği ve hızına uygun bir sonuç doğurmaktadır. Kanaatimizce ehliyet dışı işlemlere kesin hükümsüzlük yaptırımının uygulanacağı kabul edilse dahi, tahvil kurumunun ehliyet dışı işlemler bakımından geçerli olması mümkün değildir; çünkü tahvil kurumu şekil eksikliği nedeniyle geçersiz olan hukuki işlem veya sözleşmeleri ayakta tutmak için kabul edilmiş bir sistemdir. Ehliyet dışı işlemlerde ise geçersizliğin nedeni şekil eksikliği değildir; yapılan işlem kanuna ve şirket ana sözleşmesine aykırı olduğu için geçersizdir.

Öğretide yer alan bir diğer görüşe göre ise, anonim şirketin ana sözleşmesinde yer alan maksat ve konusu dışındaki işlemleri bakımından, iptal edilebilirlik yaptırımının uygulanması daha doğrudur; çünkü anonim şirketin maksat ve konusu dışında işlem yapması ana sözleşmeye aykırılık teşkil etmektedir⁵⁹⁸.

⁵⁹⁷ MOROĞLU, Hükümsüzlük, s. 28.

⁵⁹⁸ NOMER, s. 70.

2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Denetimi - Şirketin Feshi

Ticaret şirketlerinin ve buna bağlı olarak anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemlerinin geçerli olmadığını ve öğretildeki baskın görüşe göre, bunlara yokluk yaptırımının uygulandığını yukarıda belirtmiştik. Bunun yanı sıra, kuruluş aşamasından sonra Sanayi ve Ticaret Bakanlığı⁵⁹⁹, işlemler yönünden anonim şirketleri denetlemektedir⁶⁰⁰. TTK. m. 274/f. 1 uyarınca bu denetim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ticaret müfettişleri tarafından yürütülmektedir. Türk Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlerle ilgili kısmında yer alan bu hüküm, limited ve paylı komandit şirketler hakkında da uygulanmaktadır (TTK. m. 556 ve 476/f. 2).

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yapacağı denetimin kapsamı Ortaklıkların Denetimine Dair Tüzük'te⁶⁰¹ belirtilmiştir. Bu tüzüğe göre denetlenecek hususlardan birisi de ortaklığın amaç ve konusuna aykırı veya kamu kanunları gereğince ortaklığın feshini gerektiren hal ve işlemlerinin bulunup bulunmadığı; ortaklık ana sözleşmesinde ortaklık konusunun sınırlarının açıkça gösterilip gösterilmediğidir (Ortaklıkların Denetimine Dair Tüzük m 9/f). Denetim sonucunda hazırlanan raporlar ise, ortaklığın amaç ve konusuna aykırı veya kamu kanunlarına göre ortaklığın feshini gerektiren hal ve işlemleri görülürse, fesih davası açılması için, Maliye Bakanlığına gönderilmek üzere Bakanlığa verilir (Ortaklıkların Denetimine Dair Tüzük m. 8A/b)

⁵⁹⁹ Anonim şirketlerin kuruluştan sonra denetimini düzenleyen TTK. m. 274'de denetim yetkisinin esas olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na tanınması karşısında, işletme konuları ile ilgili olduğu ölçüde, diğer bakanlıklara da anonim şirketi TTK. m. 274 kapsamında denetleme hakkının tanınmasının gerekli ve yararlı olacağı ifade edilmektedir. KENDİGELEN, Kuruluş, s. 80. Ayrıca Bkz. Y. TD. 08.03.1973, E. 973/817, K. 973/920 (BATİDER, 1973, C. 7, S. 2, s. 527-528).

⁶⁰⁰ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın kuruluştan sonra anonim şirketleri denetlemesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ALIŞKAN, s. 180 vd.

⁶⁰¹ RG. 7.8.1972, S. 14269.

TTK. m. 274/f. 2'ye göre kanuna, esas sözleşme hükümlerine veya kamu düzenine aykırı işlemler ve faaliyetlerde bulunduğu anlaşılan şirketler aleyhine özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca fesih davası açılabilir. Bu düzenlemeden hareketle, şirket ana sözleşmesinde belirtilen konu maddesi kapsamı dışında kalan işlemler yapılması halinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın anonim şirketin feshini talep edebileceği belirtilmektedir⁶⁰². Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın bu nedenle fesih davası açabilmesi için, anonim şirketin açık ve devamlı olarak konu ve maksat dışında işlem yapması veya faaliyette bulunması gerekmektedir⁶⁰³.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na anonim şirketlerin konu ve maksat dışında faaliyette bulunması halinde fesih davası açma yetkisi tanınmasının temelinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı izni ile kurulan anonim şirketlerin, verilen bu izin çerçevesinde faaliyette bulunup bulunmadıklarının denetlenmesi düşüncesi yer almaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, anonim şirketin kurulması için izin verirken aynı zamanda konu ve maksadı da onaylamaktadır. Anonim şirket ise maksat ve konu dışında faaliyette bulunarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın verdiği iznin kapsamı dışına çıkmaktadır. İşte, TTK. m. 274'de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na

⁶⁰² BAHTİYAR, Anasözleşme, s. 119.

⁶⁰³ PULAŞLI, Şirketler, s. 406; ALIŞKAN, s. 185; 11. HD. 17.12.1992, E. 5062, K. 11603 (Corpus Arşiv): "Davacı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, davalı kooperatifin amacı dışına çıkarak bir anonim ortaklığa ortak olduğunu ve ortaklığın alacaklılarına bazı ödemeler yaptığını, ayrıca kooperatifin bazı mallarını ipotek ettiğini ileri sürerek, bu kooperatifin fesih ve tasfiyesine karar verilmesini istemiş ve davalı da, kooperatif anasözleşmesine göre faaliyette bulunduğunu savunmuştur...1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 1. maddesi kooperatifleri, ortakların belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla kurulan bir teşekkül olarak tarif etmiştir. Aynı yasanın 6. maddesinin (2) no.lu bendi ise, kooperatifin faaliyetlerinin, amaç ve çalışma konularıyla sınırlı kalacağını öngörmüştür...kooperatifler bu sınırları aşacak şekilde ticari muamelelerde bulunamazlar. 1163 sayılı Yasanın 98'inci maddesi delaletiyle, TTK.'nın 137 ve 274/2 maddeleri de, anasözleşmede belirlenen maksat ve mevzuuna aykırı davranan kooperatifler hakkında fesih davası açılmasına cevaz vermektedir. Değinilen nedenlerle davalı kooperatifin, Çelik Döküm Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin 2/3 payını devralarak bu şirkete katıldığı, ticari faaliyet yaptığı, bu girişimin kooperatifin maksat ve mevzuuna aykırı olması nedeniyle davanın kabulüne karar verilmek gerekir...".

fesih davası açma hakkı tanınarak anonim şirketlerin bu yönden denetimi sağlanmaktadır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na TTK. m. 274 hükmü ile anonim şirketin feshini isteme imkanının tanınması eleştiri konusu olmuştur⁶⁰⁴. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın şirketin feshini isterken hangi ölçütlerden hareket edeceği kanunda açıkça belirlenmediğinden; bu düzenlemenin çağdaş olmadığı ifade edilmektedir. Gerçekten de koşullarını açıkça belirlemeden Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na şirketin feshini isteyebilme imkanının tanınması; her bir şirket için farklı uygulama yapılması ihtimalini gündeme getirebilecek ve adil olmayan sonuçların ortaya çıkmasına sebep verebilecek bir düzenlemedir. Bunun yanı sıra, Bakanlığın fesih davası açma yetkisinin herhangi bir süreyle sınırlandırılmamış olması da eleştiri konusu olmuştur. Bakanlığın fesih davasını açması bakımından herhangi bir süreyle bağlı tutulmaması, bir kez kanuna veya ana sözleşmeye aykırı hareket eden anonim şirketin sürekli veya uzun süreli fesih tehdidi altında kalmasına neden olabilecektir⁶⁰⁵. Ancak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın fesih hakkı, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda bu sakıncaları nisbeten giderecek şekilde kaleme alınmıştır. TTK. m. 274'e karşılık gelen Tasarı'nın 210. maddesinin 3. fıkrasında "Devamlı sayılabilecek şekilde, kamu düzenine veya işletme konusuna aykırı işlemlerde veya faaliyetlerde bulunduğu tesbit edilen sermaye şirketleri hakkında, özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bu tür işlem veya faaliyetlerin öğrenilmesinden itibaren bir yıl içinde fesih davası açılabilir." şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Kanaatimizce, Tasarı'nın bu hükmü Bakanlığın fesih hakkını süreyle sınırlaması bakımından yerinde bir düzenleme olarak

⁶⁰⁴ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 815; ÇELİK/İPEKÇİ, s. 49-50.

⁶⁰⁵ KENDİGELEN, Kuruluş, s. 83.

değerlendirilebilir. Ancak Tasarı'da ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından işletme konusu sınırı kaldırıldığı halde, Bakanlığın fesih davası açabileceği hallerden biri olarak “işletme konusuna aykırı işlem ve faaliyetlerde bulunma” hususuna yer verilmesi; Tasarı'nın kendi içinde birtakım çelişkiler içerdiği anlamına gelmektedir. Tasarı'da, işletme konusu ehliyeti sınırlandıran bir ölçüt olarak yer almadığından, Bakanlığın işletme konusuna aykırı işlem ve faaliyette bulunan anonim şirket hakkında fesih davası açma hakkı, hukuki dayanaktan yoksun kalacaktır.

3. Yönetim Kurulunun/Yöneticilerin Sorumluluğu

TTK. m. 137 uyarınca ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin hak ehliyeti işletme konusu çevresiyle sınırlandırıldığından, yönetim kurulunun, anonim şirketin maksat ve konusu dışında kalan hukuki işlemleri yok hükmünde kabul edilmektedir. Bu noktada önemli olan, yönetim kurulunun yapmış olduğu ve anonim şirketin maksat ve konusu dışında kalan bu hukuki işlem nedeniyle hukuki sorumluluğunun bulunup bulunmadığıdır⁶⁰⁶.

Yöneticilerin, şirket adına yapılan işlemlerin işletme konusu içinde kalmasını sağlama görevleri, basiretli ve dikkatli bir yönetici gibi davranma yükümlülüğü kapsamında bulunmaktadır (TTK. m. 21, m. 320, BK. m. 528/f.2). Bu halde yöneticiler, işletme konusu dışında işlem yaptıklarında özen yükümlülüğüne de aykırı hareket etmiş olmaktadır. İşletme konusu dışında kalan işlem nedeniyle zarar gören kişiler ise, özen yükümlülüğüne aykırı davranan yöneticilere, zararlarının tazmini için başvurabilirler.

⁶⁰⁶ Yönetim kurulunun hukuki sorumluluğuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ÇAMOĞLU, E., **Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu**, 2. Bs., İstanbul 2007; GÜNEY, N. A., **Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu**, İstanbul 2008.

Yönetim kurulunun sorumluluğu TTK. m. 336'da düzenlenmiş olup bu sorumluluk şirkete, pay sahiplerine ve şirket alacaklılarına karşıdır. Yönetim kurulunun sorumlu olduğu haller yine aynı maddede teker teker sayılmıştır. Yönetim kurulunun, şirketin konu ve maksadı dışında kalan bir işlem yapması halinde bundan dolayı sorumlu bulunduğuna ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Ancak TTK. m. 336/f.1/b.5 uyarınca, yöneticilerin kanundan veya ana sözleşmeden kaynaklanan görevlerini kasden veya ihmal sonucu yerine getirmemeleri halinde, yönetim kurulu müteselsilen sorumludur. Bu madde çerçevesinde, yöneticilerin işletme konusu dışında kalan işlemleri nedeniyle yönetim kurulunu sorumlu tutmak mümkün olmalıdır⁶⁰⁷.

TTK. m. 339'a göre "şirketin halihazırdaki durumu hakkında, her ne şekilde olursa olsun, yanlış zehap uyandıracak desiseler kullanmak veya hakikate aykırı beyanda bulunmak suretiyle üçüncü şahısları aldatan idare meclisi azası sebebiyet verdiği zarardan şahsen mesul olur." Bu düzenleme ışığında, anonim şirketin maksat ve konusu kapsamında olmayan bir işlemi yapan yönetim kurulu üyesini sorumlu tutmak mümkündür⁶⁰⁸. Özellikle, yapılan işlemin şirketin işletme konusu kapsamında olduğunu ve kendisinin de bu işlemi yapmakta temsil yetkisine sahip bulunduğu yönünde bir görüntü yaratan yönetim kurulu üyesinin; TTK. m 339 uyarınca sorumluluğuna gidilebilmelidir. Yönetim kurulu, yönetim ve temsil organı olarak anonim şirketin konusu ve maksadını bildiği halde üçüncü kişilerle, bu maksat ve konu kapsamında olmayan bir işlem yaparsa; bu işlem nedeniyle zarar gören üçüncü kişiler, "yanlış zehap uyandıracak desiseler kullanmak veya hakikate aykırı

⁶⁰⁷ DOMANIÇ, AŞ., s. 565.

⁶⁰⁸ YHGK. 01.07.1964, E. 836, K. 500 (ERİŞ, C. I, s. 1215): "Ticaret şirketleri, ancak işletme konularının çerçevesi içinde kalmak şartıyla haklar edinebilirler veya borçlanabilirler. Bu kurala aykırı işlemler yapan ilgililerin, muteber bir ibrası söz konusu olamaz."

beyanda bulunmak” gerekçesine dayanarak kendilerini aldatan yönetim kurulu üyesine başvurabilmelidirler. Yönetim kurulu üyesinin, şirketin maksat ve konusunu bildiği halde bunun dışında kalan bir işlemi üçüncü kişilerle bile bile yapması, kanaatimizce TTK. m. 339’da belirtilen gerçeğe aykırı beyanda bulunmak suretiyle üçüncü kişileri aldatmak niteliğinde bir fiil olarak değerlendirilebilir.

VI. Anonim Şirketlerin Ehliyeti Açısından Önem Taşıyan Bazı Sözleşmeler

A. Genel Olarak

Anonim şirketin, TTK. m. 137 uyarınca işletme konusu çevresine giren işlemleri geçerli bir biçimde yapabilecekleri hususunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, anonim şirketin özellikle tek tarafa borç yükleyen karşılıksız sözleşmeler ile sermayesini önemli ölçüde riske atan sözleşmeler yapması halinde bunların ehliyet kapsamında bulunup bulunmadığı öğretide tartışmalara yol açmıştır. Bu nedenle tez çalışmamızın bu kısmında, uygulamada ve Yargıtay kararlarında yoğunlukla tartışılan anonim şirketlerin kefalet ve bağışlama sözleşmelerinin hüküm ve sonuçları değerlendirilecektir.

B. Kefalet Sözleşmeleri

Ticaret şirketleri ve özellikle anonim şirketler, ticaret hayatının değişken koşullarına ayak uydurabilmek ve varlıklarını sürdürebilmek için krediye ihtiyaç

duymaktadırlar. Bu durum anonim şirketlerin kefalet sözleşmesi yapıp yapamayacağını; dolayısıyla kefalet ehliyetini gündeme getirmektedir.

Kefalet sözleşmesi, kefilin, borçlunun borcunu ödememesi halinde, bu borçtan kendisinin kişisel olarak sorumlu olacağını alacaklıya karşı yükümlendiği sözleşme türüdür (BK. m. 483)⁶⁰⁹. Bir anonim şirketin, üçüncü kişi lehine güvence olarak kefalet veya ipotek verip veremeyeceği, yani kefalet veya ipotek sözleşmesi⁶¹⁰ yapıp yapamayacağı hususu, uygulamada da karşımıza çıkan önemli konulardandır. Yargıtay, ticaret şirketlerinin varlıklarını sürdürebilmeleri için kredi kurumuna ihtiyaç duydukları gerçeğini kabul ederek, bir ticaret şirketinin diğeri lehine bankaya kefalet vermesinin, konu içi işlem niteliğinde olduğunu çeşitli kararlarında belirtmiştir⁶¹¹. Bu durumda ancak işletme konusuna bağlanabildiği ve ortaklığın amacına ulaşabilmesine yardımcı bir faaliyet niteliği taşıdığı sürece, kefalet işlemi konu içi işlem olarak değerlendirilebilir⁶¹².

Yargıtay, yukarıda belirtilen son dönemdeki kararlarında yer alan görüşten önce, kefalet işleminin konu içinde kabul edilmesi için kefalet veren anonim şirketle

⁶⁰⁹ YAVUZ, C., **Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler)**, 5. Bs., İstanbul 2007, s. 543-544; ZEVLİLİLER, A./HAVUTÇU, A., **Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri**, 9. Bs., Ankara 2007, s. 367; ZEVLİLİLER, A., **Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri**, 10. Bs., Ankara 2008, s. 367; ARAL, F., **Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri**, 3. Bs., Ankara 2000, s. 437.

⁶¹⁰ Ana sözleşmelerinde bu yönde bir kayıt olmasa dahi ticaret şirketlerinin kendi borçları için taşınmazları üzerinde alacaklıları lehine ipotek kurabilecekleri kabul edilmektedir. Ana sözleşmelerinde başkalarının borcu için ipotek verilebileceği kaydı yer alan şirketlerin yaptığı ipotek sözleşmeleri de TTK. m. 137 kapsamında geçerli sayılacaktır. Bunun yanı sıra ana sözleşmelerinde bu yönde bir kayıt olmasa dahi, işletme konusu çevresi kapsamında değerlendirilebildiği sürece şirketlerin başkalarının borcu için taşınmazları üzerinde ipotek kurabilmelerinin mümkün olduğu belirtilmektedir. Ancak önceden Yargıtay'ın eski dönemlerde aksi yönde kararları bulunmaktaydı. Bkz. İcra İflas Dairesi'nin 03.03.1962 tarih ve E. 1620, K. 2790 sayılı kararı (BATİDER, 1964, C. 2, S. 3, s. 415).

⁶¹¹ 11. HD, 7.2.1978, E. 7, K. 354 (ERİŞ, C. I, s. 1217): "TTK. nun 137'nci maddesi gereğince ticaret ortaklıkları tüzel kişiliği kalmak koşulu ile bütün hakları edinebilir ve borçları yüklenebilirler. Ticaret ortaklıklarının işletme konuları içinde (kefalet etme) gibi işlemler yer almaz. Bir ticaret işletmesinin belli konudaki faaliyetini sürdürebilmesi için gerektiğinde kredi temini yoluna gitmesi ve bu nedenle başkasının kefaletini temin etmesi iktiza ettiği gibi aynı suretle başkasına kefil olması olanağı da vardır."; 11. HD. 14.05.2005, E. 2206, K. 5413 (ERİŞ, C. I, s. 1223): "TTK.nın 137'nci maddesi hükmü uyarınca, kefaletin (aval) müflis limited şirketinin mutad işstigali sayılacağından, bonoya aval verme işlemi geçerlidir."

⁶¹² POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 310.

lehine kefalet verilen kişi arasında ticari bir bağlantının bulunması gerektiği yönünde kararlar vermişti. Kefalet veren ticaret şirketi ile lehine kefalet verilen arasında ticari bir bağlantı olmaması halinde, verilen kefalet ticaret şirketi bakımından konu dışı kabul edilmekteydi. Bunun yanı sıra, Yargıtay’ın eski kararlarında şirketlerin “ancak maksat ve mevzu ile ilgili iş kolları için” kefalet verebilecekleri ifade edilmiřtir⁶¹³. Yargıtay’ın şirketlerin geçerli şekilde kefalet sözleşmesi yapabilmesinin şartı olarak “ilgili iş kolları” kriterini getirmesi, kefil olan şirketle lehine kefil olunan şirketin işletme konuları arasındaki benzerlik ve yakınlığın tespit edilmesinin güç olacağı gerekçesiyle öğretilde eleştiri konusu olmuřtur⁶¹⁴. Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere, Yargıtay artık özellikle anonim şirketler bakımından kefalet ve ipotek işlemlerinin ticari hayatın vazgeçilmezlerinden olduğu düşüncesinden hareket ederek bu tür işlemleri konu kapsamında değerlendirmektedir. Yargıtay bir kararında, şirket ana sözleşmesinde kefalet verilebileceğine ilişkin açık bir kayıt yer almasa dahi, “ticari amaç güden işletmelerin kredi temini konusunda bankalara karşı müştereken sorumluluk yüklenmek suretiyle birbirlerine destek olmalarının, ticari yaşamın normal ve mutad işlemleri arasında kabul edilmesi gerektiğini” belirtmiřtir⁶¹⁵. Bundan sonraki Yargıtay kararlarında, kefalet vermenin anonim şirketin işletme

⁶¹³ Bkz. Ticaret Dairesi’nin 10.12.1960 tarih ve E. 3282, K. 3381 sayılı kararı (İlmi ve Kazai İştihatlar Dergisi 1961, Y. 1, S. 6, s. 427-429).

⁶¹⁴ TANDOĞAN, H., **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. II, İstisna (Eser) ve Vekalet Sözleşmeleri, Vekaletsiz İş Görme, Kefalet ve Garanti Sözleşmeleri**, 3. Bs., Ankara 1987, s. 733.

⁶¹⁵ 11. HD, 23.3.1982, E. 231, K. 1223 (ERİş, C. I, s. 12191220): “Ticari amaç güden işletmelerin kredi temini konusunda bankalara karşı müştereken sorumluluk yüklenmek suretiyle birbirlerine destek olmaları ve ticari faaliyetlerini bu suretle sürdürebilmeleri halini ticari hayatın normal ve mutad işlemleri arasında kabul etmek gerektiğinden, bu davada söz konusu olan (kefalet akdinin) de davacı şirket yönünden kendi işletme mevzuu çerçevesi içinde kalan (bir muamele) den ibaret olduğu göz önünde tutulması zorunlu bulunmaktadır. Aksi düşüncenin kabulü ticari hayatın normal seyrine ve süratli akışına engel teşkil edebilecektir.”; 11. HD. 24.09.1990, E. 5383, K. 5771 (ERİş, C. I, s. 1220): “Ortaklık sözleşmesinde ipotek tesis edilebileceği yazılı olmasa bile, bu ortaklık, alacağı krediler için taşınmazlarını ipotek etmesi, yaşamın olağan işlerden olmakla, bu ipotek geçerlidir.”; 11 HD. 19.07.2005, E. 4621, K. 7778 (Kazancı İçtihat Bankası): “...Türk hukukundaki yerleşik uygulamaya göre ticari şirketlerin ana sözleşmelerinde iştigal sahası içerisinde açıkça gösterilmemiş olsa bile, ticari faaliyetlerinin icabı olarak kefalet ve garanti sözleşmeleri yapmaları yönünden ehil sayılmalarının gerekmesine ve bu durumun TTK’nın 137. maddesine aykırı düşmeyecek olmasına...”.

konusu kapsamında olmadığı hallerde; yapılan böyle bir işlemin konu içinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve şirketi bağlayıp bağlamayacağı hususu tespit edilirken, böyle bir kefalet işleminin ticari hayatın normal ve olağan işlemlerinden sayılıp sayılamayacağı kriteri esas alınmaya başlanmıştır. Bu yaklaşıma göre kefalet kurumu, ticaret şirketlerinin ticari faaliyetlerini sürdürebilmelerinin ve ticari hayatın süratliliğinin sağlanmasının gereklerindendir. Bunlardan hareketle Yargıtay, kefalet işlemini “şirket yönünden kendi işletme mevzuu çerçevesi içinde kalan” bir işlem olarak kabul ederek geçerli olduğu sonucuna varmıştır. Yargıtay vermiş olduğu bu kararlarla, aynı iş kolunda olmayan bir başka şirket için kefalet verilmesini şirketin işletme konusu çevresi içinde değerlendirmiştir⁶¹⁶. Yargıtay’ın kefalet işlemleri bakımından “ilgili iş kolları” kriterinden vazgeçmesi ve kefalet işlemini ticari hayatın normal ve olağan işlemlerinden sayması olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır⁶¹⁷. Ancak Yargıtay’ın kefalet işlemlerini, ticari faaliyetlerin sürdürülebilmesinin ve ticari hayatın süratliliğinin sağlanmasının bir gereği olarak görmesini; buna bağlı olarak, ticari hayatın normal ve olağan işlemleri arasında değerlendirip ticaret şirketleri yönünden konu içi işlem olarak kabul etmesini eleştirenler de vardır⁶¹⁸. Bazı durumlarda anonim şirket ortakları ile alacaklıların çıkarları için ticari hayatın süratliliği feda edildiği halde, Yargıtay’ın kefalet işlemlerini, ticaret hayatının normal ve olağan

⁶¹⁶ Bu konuya ilişkin olarak, 11. HD, E. 2004/2006, K. 2004/5413; 11. HD, 3.10.1986, E. 4393, K. 4944; 11. HD, 7.2.1978 gün 7/354; 11. HD, 4.3.1979 gün 392/981 sayılı kararları bulunmaktadır. (Corpus Arşiv)

⁶¹⁷ KIRCA, s. 272-273.

⁶¹⁸ ANSAY, Kefalet, s. 369; Yargıtay’ın şirketlerin, özellikle anonim ve limited şirketlerin kefalet sözleşmeleriyle ilgili son dönemlerdeki kararlarında bu sözleşmelerin işletme konusu çevresi içinde olup olmadığı hususu yerine TTK. m. 321 gereği yönetim kurulu üyelerinin böyle bir sözleşme yapma yetkilerinin bulunup bulunmadığı hususu üzerinde durulmaktadır. Bkz. 19. HD, 28.03.2002, E. 2001/7959, K. 2002/2285; 19. HD, 05.04.2002, E. 2001/6502, K. 2002/2582 (Corpus Arşiv).

işlemleri arasında kabul ederek, anonim şirketlerin işletme konusu kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmesi eleştirilerin odak noktası olmuştur.

Kefalet işlemlerinin, ticari hayatın normal ve olağan işlemleri arasında kabul edilip edilemeyeceği konusu da tartışmaya açık bir husustur. Kefalet kurumu, ticari işletmelerin ve şirketlerin birbirlerine destek olabilmek amacıyla ihtiyaç duydukları bir kurum niteliğindedir; ancak bugünkü mevcut ekonomik koşullar dikkate alındığında, kredi almak için şirketlerin bankalara karşı müteselsil sorumluluk altına girmeleri büyük bir risk üstlenmeleri anlamına gelmektedir. Bu durumda amaçları birbirlerine destek çıkmak olduğu halde, şirketler birbirlerinin iflasına yol açabilmektedirler⁶¹⁹. Böylece hedeflenenin tam aksi bir sonuca varılması söz konusu olmaktadır. Bu noktada yapılması gereken, yalnızca şirketlerin işletme konuları çevresinde değerlendirilebilecek ya da en azından işletme konularıyla dolaylı bağlantısı bulunan kefalet işlemlerinin geçerli kabul edilmesidir.

Yargıtay kararlarını, şirketlerin kefalet işlemlerine ilişkin genelleme yaptığı gerekçesiyle eleştiren bir görüş de bulunmaktadır. Bu görüşe göre, Yargıtay'ın hiçbir kriteri dikkate almadan tüm kefalet işlemlerini “ticaret hayatının normal ve mutad işlemleri arasında” değerlendirmesi ve bu şekilde şirketlere çok geniş kapsamlı bir kefalet ehliyeti tanınması, bazı durumlarda şirket ortaklarının çıkarlarının zedelenmesi sonucunu doğurabilecektir⁶²⁰. Bu nedenle, şirketlerin kefalet ehliyetinin kapsamı belirlenirken, her somut olayın özelliklerinin dikkate alınması gerekir. Bunun yanı sıra, yapılan kefalet sözleşmesinin geçerliği değerlendirilirken kefil olunan miktar, bu miktarın kefalet veren şirketin sermayesi ile orantısı, kefalet sözleşmesinin şirketin amacı ile işletme konusunun gerçekleştirilmesine yardımcı olup olmadığı ve

⁶¹⁹ ANSAY, Kefalet, s. 370.

⁶²⁰ YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 67.

kefalet sözleşmesinin şirkete ne oranda çıkar sağlayacağı gibi hususlar da göz önünde bulundurulmalıdır⁶²¹. Kefalet sözleşmesinin ticaret hayatının normal ve mutad işlemleri arasında sayılması için, şirketi büyük bir risk altına sokmaması ve şirket sermayesi ile orantılı olması gerekmektedir. Sayılan bu kriterler dışında kalan kefalet sözleşmeleri, ehliyet dışı yani ultra vires işlem olarak nitelendirilecektir⁶²². Kefalet işleminin, kefalet veren şirkete çıkar sağlaması gerektiği hususu da unutulmamalıdır. Anonim şirket, işletme konusuyla bağlantısı bulunmayan iş kollarında çalışan şirketlere kredi veriyorsa, bu kredi işleminin şirkete ne oranda çıkar sağlayacağının tespit edilmesi zorunludur. Böyle bir kredi sözleşmesinin kefalet veren şirkete değil de şirket ortaklarına veya yöneticilere çıkar sağlaması halinde, ehliyet dışı olarak nitelendirilmesi kaçınılmazdır⁶²³.

Anonim şirketin kefalet ehliyetinin olup olmadığı değerlendirilirken, değişik olasılıkların dikkate alınması gerekmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, anonim şirket kefalet vermek amacıyla kurulmuşsa ve ana sözleşmesinde de kefil olabileceği açıkça belirtilmişse, anonim şirketin TTK. m. 137 kapsamında kefalet ehliyetinin bulunduğu hususunda herhangi bir şüphe yoktur. Anonim şirket kefalet vermek amacıyla kurulmuş olmasına rağmen ana sözleşmesinde yer alan işletme konusu kapsamında açıkça kefil olabileceği belirtilmemişse bile, bu anonim şirketin niteliği gereği geçerli olarak kefalet sözleşmesi yapabileceği kabul edilmektedir⁶²⁴. Ayrıca

⁶²¹ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 310; ANSAY, Kefalet, s. 359 vd.

⁶²² YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 67-68.

⁶²³ TEKİL, F., **Anonim Şirketler Hukuku**, 2. Bs, İstanbul 1998, s. 172.

⁶²⁴ YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 60-61. Bir anonim şirket olan bankanın amaçlarından biri de kredi vermektir. Bankaların ana sözleşmelerinde işletme konusu belirtilirken kefalet işlemleri açıkça ifade edilmese dahi, bankalar nitelikleri gereği geçerli olarak kefalet sözleşmesi yapabilmektedirler. Kaldı ki bankalarla ilgili düzenlemelerde bankaların faaliyet konuları arasında “başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri” de sayılmaktadır (Bank. K. m. 4/m). Bu halde kefalet sözleşmesi ana sözleşmede açıkça yer almasa dahi kanun hükmü gereği işletme konusu çevresi içinde ve dolayısıyla şirketin ehliyeti kapsamında

belirtmek gerekir ki, kefalet vermek amacıyla kurulmuş anonim şirketler bakımından kefalet sözleşmesinin geçerliği değerlendirilirken, bu sözleşmenin ana sözleşmede belirtilen işletme konularıyla bağlantılı olması veya bu işletme konularının gerçekleştirilmesine yardımcı bir nitelik taşıması şartı aranmamaktadır. Kefalet vermek amacıyla kurulmuş bir anonim şirkette, kefalet sözleşmesi şirketin diğer amaçlarından ve işletme konularından bağımsız bir nitelik taşımaktadır.

Anonim şirket kefalet vermek amacıyla kurulmamışsa, kefalet ehliyetinin bulunup bulunmadığı değerlendirilirken farklı ihtimallerin göz önüne alınması gerekmektedir. Kefalet vermek amacıyla kurulmayan ancak ana sözleşmesinde kefil olabileceği veya kefalet sözleşmesi yapabileceği belirtilen anonim şirketlerin geçerli bir kefalet sözleşmesi yapabilmeleri; bu sözleşmenin, amaçları ve işletme konuları ile bağlantılı olması şartına bağlıdır. Bu halde artık kefalet sözleşmesi şirketin amaçlarından ve işletme konularından bağımsız bir niteliğe sahip değildir; aksine şirketin amaçlarını ve işletme konularını gerçekleştirmesine yardımcı olan bir faaliyet niteliği taşımaktadır. Amacı kefalet vermek olmayan anonim şirketlerin ana sözleşmesinde kefalet verebilecekleri belirtilmiş olsa dahi, şirketin amacı ve işletme konusuyla kefalet sözleşmesi arasında amaçsal bağlantı bulunması ve bu sözleşmenin şirket ile ortaklarının yararına olması gerekmektedir. Böyle bir bağlantı bulunmaması ve şirket ile ortaklarının bu sözleşmeden bir yararı olmaması halinde, kefalet sözleşmesi ehliyet dışı sayılacaktır⁶²⁵.

Öğretide, ana sözleşmesinde kefalet sözleşmesi yapabileceği belirtilen anonim şirketin, amacı ve işletme konusuyla bağlantısı olmayan bir kefalet sözleşmesi yapıp yapamayacağı hususu tartışma konusu olmuştur. Öğretide yer alan

değerlendirilmektedir. FRANKO, s. 50; SENGİR, T., “Ticaret Ortaklıklarında Kefalet, Temyiz Mahkemesinin Bir İçtihadı Nedeniyle”, **BATİDER**, 1964, C. 2, S. 3, s. 415-416.

⁶²⁵ YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 62.

bazı görüşlere göre, anonim şirketin ana sözleşmesinde kefalet verebileceği belirtilmişse artık kefalet işlemlerinin şirketin bağımsız amacı veya işletme konusu olduğu kabul edilmeli ve her bir kefalet sözleşmesinin şirketin amacı veya işletme konusuyla bağlantılı olup olmadığının araştırılması gereği duyulmamalıdır^{626 627}. Bu görüşe göre, ana sözleşmesinde kefalet verebileceğine ilişkin bir kayda yer veren anonim şirketlerin kefalet ehliyeti bulunduğundan, bu şirketlerin yapmış oldukları kefalet sözleşmeleri, ana sözleşmede yer alan diğer işletme konularına aykırı olsa dahi geçerli kabul edilecektir. Ana sözleşmelerinde kefalet verebileceklerine ilişkin kayıt bulunan anonim şirketlerin, kefalet işlemlerini bağımsız bir işletme konusu olarak kabul eden ve kefalet sözleşmelerinin geçerliği için bunların şirketin amacı veya diğer işletme konularıyla bağlantısının bulunmasının gerekmediğini belirten bu görüş öğretide eleştirilmiştir⁶²⁸. Bu görüşü eleştirenlere göre, kefalet vermek amacıyla kurulmayan anonim şirketlerin ana sözleşmelerinde kefalet verebileceklerine ilişkin bir kayıt varsa, bu kaydın şirketin amacının ve işletme konusunun gerçekleştirilmesine hizmet etmek için öngörüldüğünün kabul edilmesi gerekmektedir⁶²⁹. Aksine bir yorum, ana sözleşmede yer alan kefalet verilebileceğine ilişkin kaydın, amacı aşan bir düzenleme niteliğini kazanmasına ve kötüye kullanılmasına neden olacaktır. Bu görüşe göre, kefalet vermek amacıyla kurulmayan bir anonim şirketin, ana sözleşmesinde kefalet verebileceğine ilişkin bir kayıt olsa dahi, amacı ve işletme konusuyla bağlantılı olmayan bir kefalet sözleşmesi yapması mümkün değildir.

⁶²⁶ FRANKO, s. 49-50; REİSOĞLU, S., **Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Kefalet**, Ankara 1992, s. 23-24.

⁶²⁷ Anonim şirket ana sözleşmesinde açıkça “şirketin amacını gerçekleştirmek için” ya da “şirketin konusuyla ilgili borçlar için” kefalet verilebileceği belirtilmişse yapılan kefalet sözleşmelerinin geçerli olabilmesi için, şirketin işletme konusuyla bağlantılı olmaları veya şirket ile ortaklarına bir yarar sağlamaları gerekmektedir.

⁶²⁸ YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 63.

⁶²⁹ YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 63.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da, kefalet vermek amacıyla kurulmayan anonim şirketlerin, ana sözleşmelerinde kefalet verebileceklerine ilişkin bir kayıt olmaması halinde, kefalet sözleşmesi yapma ehliyetlerinin bulunup bulunmadığıdır. Bilindiği üzere TTK. m. 137, ticaret şirketlerinin ehliyetini işletme konusu çevresiyle sınırlandırmıştır. Bundan hareketle ticaret şirketlerinin, ana sözleşmelerinde belirtilen işletme konularıyla doğrudan doğruya bağlantısı olmasa dahi işletme konularının gerçekleştirilebilmesini sağlayan veya kolaylaştıran işlem veya sözleşmeleri yapabilecekleri kabul edilmektedir. Dolayısıyla kefalet vermek amacıyla kurulmayan ve ana sözleşmesinde de böyle bir kayda yer vermeyen anonim şirketlerin, işletme konularını gerçekleştirebilmesini sağlayan veya kolaylaştıran kefalet sözleşmelerini geçerli bir şekilde yapmaları mümkündür. Bu noktada anonim şirketlerin işletme konularını gerçekleştirebilmelerini sağlayan veya kolaylaştıran kefalet sözleşmeleri “işletme konusu çevresi” içinde değerlendirilebilecektir⁶³⁰.

Öğretide, anonim şirketlerin kefalet işlemlerinin işletme konusu çevresi kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususunda görüş ifade edilirken çeşitli kıstasların ve olasılıkların dikkate alındığını görmekteyiz.

KARAYALÇIN’a⁶³¹ göre ana sözleşmede kefaletle ilişkin açık bir düzenleme olmasa dahi anonim şirketin, sözleşme, haksız fiil veya kanun hükmü nedeniyle sorumlu olduğu üçüncü kişilere karşı kefalet vermesi mümkün olmalıdır. Bu noktada bir sorun olmadığını, esas sorunun anonim şirketin sorumluluğu olmadığı hallerde

⁶³⁰ Bu konuyla ilgili 11. HD, 19.07.2005 tarihli E. 2005/4621, K. 2005/7778 sayılı karardan naklen: “Türk Hukukundaki yerleşik uygulamaya göre ticari şirketlerin ana sözleşmelerinde işgal sahası içerisinde açıkça gösterilmemiş olsa bile, ticari faaliyetlerin icabı olarak kefalet ve garanti sözleşmeleri yapmaları yönünden ehil sayılmalarının gerekmesine ve bu durumun TTK. nun 137. maddesine aykırı düşmeyecek olmasına..” (Yargıtay Kararları Dergisi, Kasım 2006, s. 1778).

⁶³¹ KARAYALÇIN, Ehliyet, s. 82.

karşılıksız şekilde üçüncü kişiler lehine kefalet verme yoluna gitmek istediğinde ortaya çıkacağını belirtmektedir.

ANSAY⁶³², anonim şirketlerin kefalet ehliyeti olup olmadığını üç farklı olasılığa göre değerlendirmiştir. İlk olasılıkta ana sözleşmede anonim şirketin konusu kefalet vermek olarak düzenlenebilir; bu durumda anonim şirketin bir başka kişi lehine kefalet vermesinin konu içinde değerlendirileceği şüphesizdir. İkinci olasılıkta anonim şirket sözleşmesinde yer alan konulara ek olarak kefalet vermek de yer almış olabilir. Son olasılıkta ise ana sözleşmenin konu maddesinde kefalet vermeye ilişkin herhangi bir düzenlemenin bulunmamasıdır. İlk olasılıkta anonim şirketin kefalet ehliyetinin bulunduğunu net olarak ifade etmek mümkün olduğu halde, son iki olasılıkta bunu tespit etmek güçtür; dolayısıyla daha farklı kriterlerin varlığının araştırılması gerekmektedir.

Kefalet vermeye ilişkin olarak anonim şirket ana sözleşmesinin konu maddesinde yalnızca ek bir düzenleme varsa veya buna ilişkin hiçbir düzenleme yoksa, anonim şirketin kefalet vermesi halinde bunun konu içinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin belirlenebilmesi için, kefalet işleminin şirkete ve şirketin gelişmesine yararlı olup olmadığı, ticaret hayatının normal ve olağan işlemlerinden sayılıp sayılamayacağı gibi kıstasların dikkate alınması gerekmektedir.

Anonim şirketin yapmış olduğu kefalet işleminin şirkete ve şirketin gelişmesine yararlı olup olmadığını tespit ederken, şirket ortaklarının ve alacaklıların çıkarlarının zarar görmemesi önem taşımaktadır; çünkü anonim şirketin işletme konusu çevresi dışında kalan işlemlerin geçersiz kabul edilmesinin temelinde, şirket ortaklarının ve özellikle alacaklılarının çıkarlarını koruma düşüncesi bulunmaktadır.

⁶³² ANSAY, Kefalet, s. 366 vd.

Anonim şirketin kefalet işlemi, şirket ortaklarının ve alacaklılarının çıkarlarını zedelemiyorsa ve hatta yarar sağlıyorsa, artık bu işlemin konu içinde değerlendirilmesinin bir sakıncası yoktur. Anonim şirketin ana sözleşmesinde yer almadığı veya ek bir düzenleme şeklinde bulunduğu hallerde kefalet işleminin yapılması durumunda, şirketin bununla bağlı olduğunu söyleyebilmek için bu işlemin şirkete bir yarar sağlayıp sağlamadığının araştırılması gerekmektedir. Kefalet işlemi karşılığında bir yarar sağlanmışsa artık anonim şirketin bu kefalet işlemi ile bağlı olduğunu kabul etmek mümkündür.

Anonim şirketin yapmış olduğu kefalet işleminin işletme konusuyla ilgili olup olmadığı ve şirketin bu işlemle bağlı tutulup tutulamayacağı sorunu irdelenirken, bu hususa ilişkin ticari teamüllerin ve ticaret hayatındaki uygulamanın ne yönde olduğunun da araştırılması gerekmektedir. Ayrıca yapılan kefalet akdinin anonim şirketin işletme konusu kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine karar verirken, kefaletin miktarının da çok büyük önem taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir. Anonim şirket ortaklarını ve alacaklılarını korumak için ehliyeti işletme konusu çevresi ile sınırlandırmış olan Türk Ticaret Kanunu düzenlemeleri karşısında, sırf ticari hayatın sürekliliği ile süratliliğinin sağlanması adına anonim şirketin açıkça işletme konusu kapsamında olmayan ve kendisini çok yüklü bir borç altına sokabilecek niteliğe sahip bulunan kefalet işleminin, anonim şirketi bağladığının kabul edilmesi çelişkili bir durumdur. Bunun yanı sıra, anonim şirket temsilcilerinin yetkilerini işletme konusu ile sınırlandıran düzenlemelerin varlığı da anlamını yitirecektir.

Anonim şirketin yapacağı kefalet işleminin hiç olmazsa şirketin işletme konusuyla dolaylı bağlantısının olması ya da işletme konusunu gerçekleştirmesine

dolaylı olarak katkıda bulunması gerekmektedir. Böylece kefalet işleminin anonim şirketi bağladığı kabul edilebilir.

Kefalet işlemlerinin, ticari hayatın normal ve olağan işlemleri arasında değerlendirilmesi ve konusuna bakılmaksızın anonim şirketin kefalet ehliyetinin her durumda var olduğunun kabul edilmesi, ultra vires doktrinini benimsemeyen Alman hukukuna ve onu örnek alan diğer hukuklara yakınlaşılması sonucunu doğurur⁶³³. Böyle bir sonuç ise ultra vires doktrinini kabul eden ve uygulayan Türk anonim şirketler hukuku sistemiyle önemli bir çelişki yaratır.

Yargıtay, anonim şirketlerin kefalet verip veremeyeceğine ilişkin kararlarında, ticaret hayatının güvenle yürütülmesi kıstasından hareket etmekte ve anonim şirketlerin kefalet vermesini ticaret hayatının normal ve olağan işlemleri arasında kabul etmektedir. Böylece anonim şirketin işletme konusu kapsamında olmasa dahi her koşulda kefalet işlemi yapabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Oysa İngiliz ve Amerikan Hukuku'nda anonim şirketin kefalet ehliyeti hususunda dikkate alınan kıstas, şirketin ve ortakların menfaatleridir⁶³⁴.

Kanaatimizce, Yargıtay'ın anonim şirketin konusu kapsamında olmasa dahi kefalet işlemlerini ticari hayatın normal ve olağan işlemleri arasında kabul ederek, şirketin bunlarla bağlı olduğu sonucuna varmasının altında yatan neden, günümüzde ultra vires doktrininin ve konu dışı işlem yapma yasağının ticari hayatta ihtiyaç duyulan güvenliği sağlamakta yetersiz kalmasıdır. Yargıtay, konu dışı işlem yasağına rağmen anonim şirketlerin yapmış olduğu kefalet işlemlerini ticari hayatın gereklerinden sayıp geçerli kabul ederek, ultra vires doktrininin yarattığı katı

⁶³³ ANSAY, Kefalet, s. 369; REİSOĞLU, S., **Türk Kefalet Hukuku**, Ankara 1964, s. 24.

⁶³⁴ İngiliz Hukuku'nda bir şirketin yapmış olduğu bağış, kefalet gibi işlemlerin geçerliliği değerlendirilirken, bu işlemlerin şirketin faaliyetlerini gerçekleştirmesine yardımcı olup olmadığı, iyiniyetle yapıp yapılmadığı ve özellikle şirkete yarar ve başarı sağlayıp sağlamayacağı dikkate alınmaktadır. HICKS/GOO, s. 175; WEDDERBURN, s. 141.

uygulamayı hafifletme yoluna gitmiştir. Ancak Yargıtay’ın, ticaret hayatının güvenle yürütülmesi kıstasının yanı sıra, şirketin ve ortakların korunabilmesi için, yapılan kefalet işleminin şirketin ve ortakların menfaatine olması kıstasını da dikkate alması gerekmektedir.

C. Bağışlama Sözleşmesi

Ticaret hayatının en güçlü kurumlarından biri olan anonim şirketlerle ilgili olarak karşımıza çıkan bir diğer önemli konu da, anonim şirketlerin bağışlama sözleşmesi yapıp yapamayacakları; bir başka deyişle bağışta bulunma ehliyetine sahip olup olmadıklarıdır. Özellikle ticaret hayatının akışı içinde, anonim şirketler gerçek veya tüzel kişilere bağışta bulunma yoluna gidebilirler. Bağışlama herhangi bir karşılık beklemezsizin yapılan bir işlem olduğundan, iktisadi amaç ve konular için kurulan anonim şirketlerin bu niteliğiyle bağdaştırılması bazı durumlarda güçlük arz etmektedir. Bu nedenle, anonim şirketlerin bağışta bulunup bulunamayacağı konusunu irdelemenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

BK. m. 234/f.1’e göre “hibe, hayatta olan kimseler arasında bir tasarruftur ki onunla bir kimse, mukabilinde bir ıvaz taahhüt edilmeksizin malının tamamını veya bir kısmını diğer bir kimseye temlik eder.” Öğretide ise bağışlama, “bağışlayanın bir karşılık almaksızın bağışlananın malvarlığında bir artış sağlamak amacıyla malvarlığından belirli değerleri ona vermeyi üstlenmesi ya da vermesi yoluyla bu iki kişi arasında yapılan sözleşmedir.” şeklinde tanımlanmaktadır⁶³⁵. Bu tanımdan hareketle bağışlamanın unsurları, kazandırıcı işlem niteliği, karşılıksız olma ve anlaşma şeklinde sayılabilir. Bağışlayanın bağışlama ehliyeti ile ilgili düzenlemelere

⁶³⁵ ZEVLİLİLER, Borçlar Hukuku, s. 143; ZEVLİLİLER/HAVUTÇU, s. 143; YAVUZ, s. 137.

yer veren BK. m. 235/f.1'e göre ise "karı koca malının idaresi usulünden yahut mirasçılık hakkından neşet eden tahditler mahfuz kalmak üzere medeni haklarını kullanmak salahiyetine sahip olan herkes, bağışlayabilir. Tasarrufa ehil olmayanın malı, ancak kanuni mümessillerinin mesuliyetleri kaydıyla ve vesayet hakkındaki hükümlere riayetle bağışlanabilir." Görüldüğü üzere bu maddede, ticaret şirketlerinin bağışlama ehliyetine ilişkin herhangi bir sınırlamaya yer verilmemiştir.

Ticaret şirketleri bakımından bağışlama işleminin niteliğini şahıs şirketleri ve sermaye şirketleri açısından ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

TTK. m. 165 incelendiğinde, bağışlamanın kollektif şirket bakımından olağan iş ve muamelelerden sayılmadığı görülmektedir; bu bağlamada bağışlama olağanüstü işlerden sayılmaktadır. Komandit şirketler bakımından da bağışlama olağanüstü bir işlem niteliğindedir (TTK. m. 247).

Türk Ticaret Kanunu, şahıs şirketleri bakımından bağışlama işlemini açıkça olağanüstü işlemlerden saydığı halde, sermaye şirketleri olan anonim ve limited şirket bakımından herhangi bir düzenleme içermemektedir. Bundan hareketle bağışlama işlemleri bakımından şahıs şirketlerinde geçerli olan olağanüstü işlem niteliğinin, sermaye şirketleri için de geçerli kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir⁶³⁶. Ancak bu konuda aksi görüş de bulunmaktadır⁶³⁷.

Şirketlerin amacı kâr elde edip bunu ortakları arasında paylaşmak olduğu için hiçbir şirket bağışlama yapmak amacıyla kurulmamaktadır. Ancak anonim şirketlerin bağışta bulunabilme ehliyeti TTK. m. 137 ışığında değerlendirildiğinde,

⁶³⁶ ÇEVİK, AŞ., s. 188; ÇEVİK, O. N., "Ticaret Şirketlerinin Bağışta Bulunabilme Ehliyetleri", **Ankara Barosu Dergisi**, 1991, Y. 48, S. 4, s. 558. ÇAMOĞLU da anonim şirket için önem taşıyan ve bu nedenle genel kurul kararının arandığı konuların olağanüstü işlerden sayılabileceğini; bu işlerin yönetim kurulunun yetkisi dışında kaldığını belirtmektedir. ÇAMOĞLU, E., "Anonim Şirket İdare Meclisi Üyelerinin Umumi Heyet Kararlarının İcrasından Doğan Mesuliyeti", **BATİDER**, 1966, C. 3, S. 3, s. 523.

⁶³⁷ ANSAY, Ehliyet, s. 415.

bağışlama işleminin anonim şirketin işletme konusu çevresi içinde olması şartıyla hüküm doğuracağı sonucuna ulaşmak mümkündür. Yargıtay'ın da aynı yönde kararları bulunmaktadır⁶³⁸.

Öğretide, anonim şirketin bağışlama sözleşmesi yapabilmesi için ana sözleşmesinde bağışta bulunulabileceğine dair açık bir düzenlemenin yer alması gerektiğine ilişkin görüşler yer almaktadır⁶³⁹. Çoğu zaman TTK. m. 137'den kaynaklanan katı uygulamayı hafifletmek için konu maddesi oldukça geniş tutulduğundan bağışlama da şirketin konusu kapsamında yer alabilmektedir. Ancak şirketin konu maddesi kapsamlı olarak düzenlenmemişse, bağışlama işlemleri bakımından “işletme konusu çevresi” kavramı geniş yorumlanarak, ana sözleşmede hüküm olmasa dahi yapılan bağışlama işleminin, şirketin amacına ulaşması için doğrudan veya dolayısıyla bir etki sağlaması halinde, geçerli kabul edilmesi gerekmektedir. Çünkü anonim şirketler, halkla ilişkileri geliştirmek, kamu imajı yaratmak ve reklam yapmak amacıyla bağışta bulunma yoluna gitmek isteyebilirler⁶⁴⁰. Bu halde, anonim şirketin bağışlama ehliyetinden söz edebilmek için ana sözleşmesinde açıkça bağışta bulunulabileceğine ilişkin bir kaydın yer alması

⁶³⁸ HGK, 24.11.1969, E. 1966, T. 1396, K. 847 (ERİŞ, C. I, s. 1215): “...Olayda söz konusu olan bağış davalı şirkete ait sözleşmenin 3. maddesinde belirtilen amaç ve çalışma alanı içerisinde kalmadığı gibi onunla ilgisi de bulunmamaktadır. Ayrıca yasa uyarınca yapılması gereken bir işlem de değildir. Şu halde dava konusu bağış geçersizdir.”; TD. 10.06.1963, E. 62/2424, K. 63/2591 (ANSAY, Tatbikat, s. 513): “Ortaklık statüsünün 3. maddesinde ortaklığın yapacağı işler açıkça gösterilmiş olup, organların ve bu meydana genel kurulun bu maddenin şümülü dışına çıkarak ortaklığın faaliyet ve menfaatlerini sağlamağa matuf bulunmayan ve hukuki sebeplere istinat etmeyen, aksine, mutlak surette ortaklığın aleyhine ve zararına hukuk anlayışı ve siyasi ahlaklarla bağdaşamayan bir tasarrufta ve özellikle yüksek bağışlarda bulunmağa hak ve yetkileri olduğu kabul edilemez.”

⁶³⁹ ÇEVİK, Bağış, s. 560 vd.

⁶⁴⁰ DOMANIÇ, AŞ., s. 98; İMREGÜN, AO, s. 40. Şirketlerin ekonomik çıkar gözetmeksizin sadece hayır amacıyla bağışta bulunma yoluna gidebilecekleri de kabul edilmektedir. Bunun nedeni, şirketlerin de bireyler gibi topluma karşı sosyal açıdan sorumluluklarının bulunmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle eğitim alanında yapılan bağışlar bu niteliktedir. BALLAR, S., “Şirketlerin Vakıf Kurabilme Ehliyetleri”, **İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Dergisi**, 1989, S. 285, s. 48; YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 76.

11. HD, 08.12.2003, E. 2003/4466, K. 2003/11543 (Corpus Arşiv); “...yapılan bağışın kamu imajı yaratma amacına yönelik olduğu, şayet aksi düşünülecek olursa bağışın ehliyet dışı ve geçersiz olmakla...” denilmek suretiyle yapılan bağışlamanın geçerliği bakımından bağışlamanın amacının da büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır.

zorunlu değildir⁶⁴¹. Bağışlama işlemi TTK. m. 137'nin öngördüğü “işletme konusu çevresi” içinde değerlendirilebiliyorsa, bir başka deyişle bu işlem doğrudan veya dolaylı olarak şirketin işletme konusunu gerçekleştirmesini sağlıyorsa veya kolaylaştırıyorsa anonim şirketin ehliyeti kapsamında kabul edilecektir.

Anonim şirketin yapmış olduğu bağışlama işleminin ana sözleşmesinde belirtilen işletme konusuyla dolaylı olarak bağlantısı varsa, bir başka deyişle bağışta bulunmak şirketin amacını gerçekleştirmesi için dolaylı bir etki yaratıyorsa, bu işlemin geçerli kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak bağışlama işleminin, anonim şirketin konusuyla dolaylı olarak ilgili olup olmadığının belirlenmesi her zaman kolay olmamaktadır.

Bağışlamanın işletme konusuyla dolaylı bir bağlantısının olup olmadığı saptanmaya çalışılırken bağışlamanın miktarı, sosyal amaç taşıyıp taşımadığı, toplum yararına hizmet edip etmediği ve kârı artırıp artırmadığı gibi ölçütler gözönünde bulundurulmaktadır. Özetle bağışta bulunmak şirketin çıkarlarına hizmet edecekse, bunun şirketin konusuyla dolaylı bir bağlantısının bulunduğu kabul edilmektedir⁶⁴². Bu halde hakimin, bağışlamanın şirketin işletme konusu çevresi içinde olup olmadığını değerlendirirken, bağışlama işleminin şirkete çıkar sağlayıp sağlamadığı, bağışlanan miktarın şirketin sermayesi ile orantılı olup olmadığı, bağışlama miktarının makul olup olmadığı gibi hususları dikkate alması gerekmektedir.

Yargıtay 1964 tarihli bir kararında “makul hudutlar içinde kalan ve şirket menfaat ve faaliyetini sağlamağa yarayan hibeler”in geçerli sayılacağını

⁶⁴¹ Öğretide ana sözleşmelerinde bağışta bulunabileceklerine ilişkin bir kayıt yer almayan sermaye şirketlerinin ancak genel kurul kararı ile bağışta bulunabileceklerini ifade eden bir görüş de bulunmaktadır. BERKİ, Ş., “Hakiki ve Hükmi Şahısların Teberru Ehliyeti”, **BATİDER**, 1973, C. 7, S. 2, s. 280.

⁶⁴² BERKİ, s. 280; YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 78.

belirtmiştir⁶⁴³. Bu karardan hareketle, anonim şirket ana sözleşmesinde bağışlama yapılabileceğine ilişkin bir hüküm olmasa dahi, şirketin amacına hizmet eden ve yararına olan uygun miktarlardaki bağışların geçerli kabul edilmesi gerekmektedir. Yapılan bağışlar, anonim şirketin ana sözleşmesinde bağış yapılabileceğine dair açık bir düzenleme olmasa dahi, şirketin amacını gerçekleştirmesine hizmet ediyorsa, dolaylı olarak şirketin konusu kapsamında kabul edilmeli ve geçerli sayılmalıdır. Bağışlama işleminin şirketin amacını gerçekleştirmesine hizmet etmesinin yanı sıra makul miktarlarda olması⁶⁴⁴ ve toplumsal fayda sağlaması kriterleri de dikkate alınmalıdır. Şirketin yapacağı bağışın miktarının makul olup olmadığı, şirketin sermayesine ve mali durumuna göre tespit edilecektir. Bunun yanı sıra, bağışlama miktarının, şirketin kâr paylaşma amacını ortadan kaldıracak ve ortakların kârdan pay alma haklarını zedeleyecek kadar yüksek bir miktar olmaması gerekmektedir⁶⁴⁵. Şirketin yaptığı bağışlamaların hiçbir zaman kâr elde etme ve bunu ortakları arasında paylaşırma amacının önüne geçmemesine dikkat edilmelidir⁶⁴⁶. Belirttiğimiz bu kriterlerin dikkate alınması suretiyle yapılan bağışlama işleminin, işletme konusu çevresi içinde sayıldığı ve dolayısıyla bu noktada anonim şirketin bağışta bulunma

⁶⁴³ HGK., 01.07.1964, E. 836, T-K. 500 (**BATİDER**, 1965, C. 3, S. 1, s. 166 vd.).

⁶⁴⁴ Şirketlerin sermayelerine oranla makul miktarları aşan yüksek miktarlardaki bağışlamalarının hukuki akıbeti hususunda öğretide farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre makul sınırı aşan yüksek miktarlardaki bağışların TTK. m. 1466 gereği yalnızca makul sınırı aşan kısmının ehliyet dışı/ultra vires sayılması gerekmektedir. ANSAY, Ehliyet, s. 417; ancak bir diğer görüşe göre TTK. m. 1466 kanun ya da yetkili makamların belirlediği en yüksek sınırın aşıldığı hallerde uygulandığından sadece şirketlerin bağışta bulunabilecekleri miktarın özel kanunlarda belirlendiği durumlarda yararlanılabilecek bir hükümdür. Bu nedenle makul sınırı aşan yüksek miktarlardaki bağışlamaların tamamının ehliyet dışı/ultra vires olarak nitelenirilmesi gerektiği belirtilmektedir. YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 80.

⁶⁴⁵ Şirketin ana sözleşmesinde ya da yönetim kurulunda veya genel kurulda şirketin bağışta bulunabileceği azami miktarın belirlenmesi mümkündür. Bu halde şirket bağışlama yaparken bu miktarı aşmamaya dikkat etmelidir. POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 309; SUNGURBEY, İ., **Medeni Hukuk Sorunları C. IV**, İstanbul 1980, s. 342.

⁶⁴⁶ Yapılan bağışlama işleminin, şirketin kâr elde etme ve bunu ortakları arasında paylaşırma amacının önüne geçmesi halinde yönetim kurulunun ve genel müdürlerin sorumlu olacağı belirtilmektedir. DOMANIÇ, AŞ., s. 98.

ehliyetinin bulunduğu konusunda öğretide de görüş birliği vardır⁶⁴⁷. Kanaatimizce de, makul sınırlar içinde kalan bağışlamalar, anonim şirketlerin sosyal hayattaki yükümlülüklerini yerine getirmesi amacına hizmet ettiğinden, geçerli kabul edilmelidir. Örneğin bir anonim şirketin Mehmetçik Vakfı'na yaptığı ve makul sınırlar içinde kalarak ortakların haklarını zedelemeyen bağışların, geçersiz sayılmaması gerekmektedir. Ancak siyasi bir partiye yapılan bağışlar bakımından aynı gerekçe söz konusu olmadığından, ilgili kanun hükümlerine uygun davranılıp davranılmadığının kontrol edilmesi şarttır⁶⁴⁸.

Bağışlama işleminin, anonim şirketin amacına ulaşması için dolaylı bir etkiye bulunmasa dahi, geçerli kabul edildiği durumlar da vardır. Türk Ticaret Kanunu ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin ehliyetinin sınırlarını düzenlerken, mevzuatta yer alan düzenlemeler ehliyet dışı işlem yapılmasını teşvik edici niteliktedir. Örneğin Bakanlar Kurulu'nun çıkarmış olduğu bir yönetmelikte yapılan bağışların vergi matrahından indirileceği belirtilmiştir⁶⁴⁹. Ancak, bağışlama işlemi tek tarafa borç yükleyen karşılıksız bir sözleşme olduğu için, anonim şirketlerin ehliyetleri kapsamında olmasa dahi bağışta bulunmaları ve bunun vergi matrahından indirilmesi, bazı durumlarda şaibeli sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilir⁶⁵⁰.

⁶⁴⁷ SUNGURBEY, s. 342; POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 309; İMREGÜN, AO., s. 40; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 315; ANSAY, Ehliyet, s. 412-415; AKYAZAN, s. 834.

⁶⁴⁸ Siyasi partilere yapılan bağışlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda s. 198 vd.

⁶⁴⁹ Bkz. aşağıda s. 197, dn. 660.

⁶⁵⁰ ÇEVİK, ehliyet kapsamında olmadığı için geçerli kabul edilmeyen bir bağışlama işleminin, vergi matrahı indirimine konu olmasının vergi kaçırma olayına sebep verebileceğini belirtmektedir. Yazara göre, şirket hesaplarını inceleyecek vergi kontrolörlerinin, hayır işlerine sarf edilen veya siyasi partilere yapılan bir ödemenin yetkili bulunulmadan yapılmış olduğunu belirlemeleri hallerinde, söz konusu meblağın vergi matrahından da indirildiğini tespit ederlerse, bu tutumu vergi matrahından kaçırma şeklinde yorumlamaları mümkündür. Bu durumda tahakkuk edecek her türlü vergi ve vergi cezasından bu duruma sebep olan yöneticilerin sorumlu olacaklarını belirtmektedir. Bkz. ÇEVİK, AŞ., s. 194.

TTK. m. 137/c.1’de ticaret şirketlerinin ehliyetinin ana sözleşmede belirtilen işletme konusu çevresi içinde olduğu düzenlenmekte; ancak aynı maddenin 2. cümlesinde ise, bu husustan doğan istisnalar saklı tutulmaktadır. Buna göre anonim şirketlerin bağışlama işlemleriyle ilgili olarak TTK. m. 469/f. 3’de bir istisna yer almaktadır. TTK. m. 469/f. 3’de ana sözleşmede hüküm olmasa bile, genel kurulun şirket müstahdem ve işçileri için yardım sandıkları vesair yardım teşkilatı kurulması ve idamesi amacıyla veya diğer yardım amaçlarına hizmet etmek üzere, safi kârdan aidat ayırabileceği belirtilmiştir⁶⁵¹.

Anonim şirketlerin bağışta bulunabilmesi için ana sözleşmelerinde açıkça bağışta bulunabileceklerinin belirtilmesi veya bağışlama işleminin ana sözleşmelerinde belirtilen işletme konusuyla dolaylı bir bağlantının bulunması şartının yanı sıra, bu işlemin şirketin yetkili organları tarafından yapılması şartı da bulunmaktadır⁶⁵². Bu noktada bağışlama işlemi yapılmak istediğinde, hangi organın bağışlama kararını almaya yetkili olduğu, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Şahıs şirketlerinde idare ve temsil işlerini ortaklar yürütmektedir (TTK. m. 160, 175, 247, 256). İdare ve temsil işlerini yürüten ortakların yetkileri, şirket maksat ve konusunu elde etmek için yapılması gereken olağan iş ve işlemleri kapsamaktadır (TTK. m. 165, 247). Sermaye şirketlerinden anonim şirketlerde yönetim kurulu, limited şirketlerde ise müdürler bu görevi yürüten organlardır (TTK. m. 317, 540). Bu organların yetkileri şirketin maksat ve konusuna giren her türlü işleri ve işlemleri

⁶⁵¹ Anonim şirketlerin vakıf kurması da bağışlama ehliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir. Buna göre anonim şirketler yaptıkları bağışlamaları bir vakıf çatısı altında toplayabilirler. Nitekim TTK. m. 468 ve 469/f.3’de anonim şirketlerin müstahdem ve işçilerine yardım amaçlı vakıf kurabilecekleri belirtilmiştir. Ancak bu düzenlemeler dışında anonim şirketlerin, işletme konusu çevresi kapsamında olmak şartıyla başka vakıflar kurmaları ve bu vakıflara bağışta bulunmaları da mümkündür. BERKİ, s. 285; YILDIZ, Hukuki İşlem ve Sözleşmeler, s. 77.

⁶⁵² ÇEVİK, Bağış, s. 563-564; İngiliz hukukunda da, şirketin geçerli bağış işlemleri yapabilmesi için, ana sözleşmede bu yönde açık hüküm bulunması ve yöneticilerin bu konuda yetki sahibi olması gerektiği belirtilmektedir. COLLIER, J. G., “Company Law-Ultra Vires-Express Powers-Intention to Benefit Company Unnecessary”, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 28, Issue 1, 1970, s. 40.

kapsamaktadır (TTK. m. 321, 542). Daha önce de belirttiğimiz gibi, bağışta bulunma şahıs şirketleri bakımından olağanüstü işlemlerden sayılmaktadır; bu nedenle bağışta bulunma şahıs şirketlerinin idare ve temsil işlerini yürüten organlarının yetkisi kapsamında değildir.

Bir sermaye şirketi olan anonim şirketlerde yukarıda da belirttiğimiz gibi idare ve temsil işlerini yürüten organ, yönetim kuruludur. Yönetim kurulu, TTK. m. 321’de de belirtildiği üzere şirketin maksat ve konusuna dahil olan her tür işleri ve hukuki muameleleri şirket adına yapmak yetkisine sahiptir. Yönetim kurulunun yetkilerinin kapsamını düzenleyen bu maddede olağan-olağanüstü iş ayrımı yapılmamıştır. Türk Ticaret Kanunu’nda olağan-olağanüstü iş ayrımı şahıs şirketleri bakımından yapılmış ancak sermaye şirketleri bakımından böyle bir düzenleme öngörülmemiştir. Ortaya konan bir görüşe göre⁶⁵³ aynı ayrımın sermaye şirketleri için de var olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir⁶⁵⁴. Bu görüşten çıkan sonuç, anonim şirket yönetim kurulunun bağışta bulunma kararı veremeyeceğidir. Buna göre anonim şirketlerde genel kurul bağışta bulunma kararını vermeye yetkili organdır⁶⁵⁵. Ancak bir başka görüşe göre, şahıs şirketleri için geçerli olan olağan-olağanüstü iş ayrımının sermaye şirketleri bakımından da geçerli olduğunun kabul edilmesi mümkün değildir⁶⁵⁶. Kollektif şirketlerde, olağan-olağanüstü iş ayrımını ortaya koyan TTK.’nın 165. maddesinde bağışta bulunmanın olağanüstü işlerden olduğu ve bu işlemi yapabilmek için ortakların oybirliği kararı gerektiği ifade

⁶⁵³ ÇEVİK, AŞ., s. 187-188; ÇEVİK, Bağış, s. 558, 564.

⁶⁵⁴ Sermaye şirketlerinde olağan-olağanüstü iş ayrımına yer veren birtakım Yargıtay Kararları bulunmaktadır. Bkz. 11. HD. 07.02.1978, E. 7, K. 354; 11. HD. 04.03.1979, E. 392, K. 981; 11. HD. 23.03.1982, E. 851, K. 1225 (Kazancı İçtihat Bankası).

⁶⁵⁵ Sermaye şirketlerinin ana sözleşmelerinde bağışta bulunabileceklerine ilişkin bir kayıt yoksa bağışta bulunmanın ancak genel kurul kararıyla mümkün olduğu yönünde görüşler de vardır. BERKİ, s. 280.

⁶⁵⁶ ANSAY, Ehliyet, s. 415; Sermaye şirketlerinde önemli olan organlar arasındaki yetki paylaşımıdır. Örneğin anonim şirket yönetim kurulunun, genel kurulun yetkisi kapsamında bulunan bir konuda karar alarak uygulaması mümkün değildir. KIRCA, s. 271.

edilmiştir. Anonim şirket genel kurullarının kollektif şirketlerde olduğu gibi her zaman toplanması ve bağışlamaya ilişkin oybirliğiyle karar alması çok güç olduğundan, kollektif şirketlere ilişkin TTK. m. 165'in anonim şirketlere kıyasen uygulanması mümkün değildir. Bu halde anonim şirket yönetim kurulu, makul sınırlar içinde kalarak şirkete doğrudan ya da dolayısıyla yarar sağlayacak veya toplum yararına olacak nitelikteki bağışları yapabilecektir⁶⁵⁷. Ancak somut olayda bu kriterlerin var olup olmadığını tespit etmek güç olduğundan hakim, durumu ve bu konudaki teamülleri dikkate alarak bir karara varmalıdır⁶⁵⁸.

Kanaatimizce, yetkilerinin sınırları belirtilirken olağan olağanüstü işlem ayrımı yapılmadığından ve şirketin maksat ve konusuna giren her türlü iş ve hukuki işlemleri yapmaya yetkili bulunduğundan, yönetim kurulu bağışlama sözleşmesi yapmaya da yetkilidir. Önemli olan bağışlama sözleşmesinin şirketin maksat ve konusu kapsamında olması veya dolaylı olarak maksat ve konuya bağlanabilmesidir.

Anonim şirket adına yapılan bağışların, şirket ortaklarının kârdan pay alma haklarını da zedelememesi gerekmektedir. Anonim şirketin kâr sağlama ve bunu ortaklarına dağıtma unsuruyla çelişir nitelikteki bağışların geçerli sayılması mümkün değildir⁶⁵⁹. Böyle bir durumda, ortakların zarara uğrayacağı kuşkusudur. Bu nedenle yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu yoluna gidilebilmelidir. Denetçilerin yönetim kurulunun işlemlerini inceleyerek gerekli denetimleri yapmaları büyük önem taşımaktadır.

⁶⁵⁷ Yargıtay vermiş olduğu bir kararında yönetim kurulu üyelerinin, şirket ana sözleşmesinde yazılı faaliyet alanına girmeyen ve şirketi zarara uğratan bağışların ehliyetsiz işlem olduğunu belirtmiştir. Bkz. 11. HD 08.12.2003, E. 2003/4466, K. 2003/11543 (Corpus Arşiv).

⁶⁵⁸ ANSAY, Ehliyet, s. 415.

⁶⁵⁹ Teşvik ve reklam niteliğindeki bağış ve yardımların, anonim şirketin kâr sağlamak ve bunu ortaklarına dağıtmak amacına hizmet edeceği belirtilmektedir. DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 314-315; SUNGURBEY, s. 341.

Yukarıda belirtilen şartlardan başka, özel düzenlemelerle öngörülen şartlar varsa, anonim şirketler bağışta bulunurken bunlara da uymak zorundadırlar. Bu şartlar genelde bağışlamanın miktarına ilişikindir. Özellikle vergi matrahında indirim sağlayacak nitelikteki bağışlara⁶⁶⁰ ve siyasi partilere yapılan bağışlara⁶⁶¹ ilişkin olarak miktara yönelik sınırlamalar yer almaktadır. Bunun yanı sıra halka açık anonim şirketlerin bağışta bulunmasına ilişkin olarak Sermaye Piyasası Kanunu⁶⁶² ile Sermaye Piyasası Kurulu'nun Sermaye Piyasası Kanununa Tabi Olan Halka Açık Anonim Ortaklıkların Temettü ve Temettü Avansı Dağıtımında Uyacakları Esaslar Hakkında Tebliğ'de (Seri: IV, No: 27)⁶⁶³ birtakım düzenlemelere yer verilmiştir. Sermaye Piyasası Kanunu'nun 15. maddesinin 2. fıkrasına göre "Yönetim kurulu üyeleri ile memur, müstahdem ve işçilere kardan pay dağıtılabilmesi için esas sözleşmede hüküm bulunması şarttır. Yasa hükmü ile ayrılması gereken yedek akçeler ve esas sözleşmede pay sahipleri için belirlenen birinci temettü ayrılmadıkça başka yedek akçe ayrılmasına, ertesi yıla kar aktarılmasına ve yönetim kurulu üyeleri, memur, müstahdem ve işçilere kardan pay dağıtılmasına karar verilemeyeceği gibi, belirlenen birinci temettü ödenmedikçe bu kişilere kardan pay dağıtılamaz.". Bu hüküm, halka açık anonim şirketlerin yönetim kurulu üyeleri, memur, müstahdem ve işçilerine kardan pay verebilmeleri için ana sözleşmede

⁶⁶⁰ Bakanlar Kurulu'nun 22.8.1986 gün 86/10942 sayılı kararı ile kabul edilen Okul, Kreş, Spor, Yurt ve Sağlık Tesisleri ile Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Bulunan Kurum ve Kuruluşlara Yapılacak Bağış ve Yardımlar Hakkında Yönetmeliğin 2. maddesinde gelir vergisi mükelleflerince yıllık beyanname ile bildirilen gelirlerden indirilebilecek bağış ve yardımlar ile kurumlar vergisi mükelleflerince gider kaydedilecek bağış ve yardımların nakdi sınırları belirtilmiştir. Aynı Yönetmeliğin 4. maddesinde ise bu miktarların her yıl Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre o yıl için tespit edilmiş olan Yeniden Değerleme Oranı ile çarpılmak suretiyle yeniden tespit olunacağı ve müteakip yılda bu miktarların uygulanacağı yer almaktadır.; Vergi matrahından indirim sağlayacak diğer bağışlar için bkz. ÇEVİK, Bağış, s. 556-558.

⁶⁶¹ 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 66. maddesine göre siyasi partilere bağışta bulunabilecek gerçek ve tüzel kişilerin her birinin bir siyasi partiye aynı yıl içerisinde iki milyar liradan fazla kıymette aynı veya nakdi bağışta bulunması yasaktır.

⁶⁶² RG. 30.07.1981, S. 17416.

⁶⁶³ RG. 13.11.2001, S. 24582.

hüküm bulunması ile kar payı ayrılmasındaki sıranın gözetilmesi zorunluluğunu getirmektedir⁶⁶⁴. Tebliğ'in 7. maddesindeki düzenlemeye göre ise "Yönetim kurulu üyeleri ile memur, müstahdem ve işçilere, katılma, kurucu ve adi intifa senedi sahiplerine, çeşitli amaçlarla kurulmuş olan vakıflara ve bu gibi kişi ve/veya kurumlara kâr payı dağıtılabilmesi ve çeşitli amaçlarla kurulmuş olan vakıflara ve bu gibi kişi ve/veya kurumlara bağışta bulunulabilmesi için ortaklık esas sözleşmesinde hüküm bulunması gerekir.". Bu halde, halka açık anonim şirketin bağışta bulunabilmesi için şirket ana sözleşmesinde hüküm bulunması zorunludur. Yapılacak bağışların, önemlilik kavramı dikkate alınarak, Sermaye Piyasası Kanunu m. 15 uyarınca kârı veya malvarlığını azaltacak nitelikte örtülü işlemlerden olmaması gerekmektedir. Ayrıca yıl içinde yapılanlar dahil bağışların, genel kurulda ortakların bilgisine sunulması; Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: VIII, No. 54)⁶⁶⁵ çerçevesinde gerekli özel durum açıklamalarının yapılması ve Borsa Günlük Bülteni'nde ilan edilmesi zorunludur.

Anonim şirketlerin bağışta bulunma ehliyeti bakımından en çok tartışma yaratan konu siyasi nitelikteki bağışlardır⁶⁶⁶. Öğretide bazı yazarlar siyasi partilere yapılan bağışların hiçbir şekilde şirketin konusu kapsamında kabul edilemeyeceğini ve ayrıca siyasi ahlakla bağdaşmayacağını ifade etmektedirler⁶⁶⁷. Bazı yazarlar ise makul miktarlarda ve şirket teamülüne uygun olan bağışların geçerli sayılması gerektiğini ve bu noktada bağışın siyasi olup olmadığının bir önem taşımadığını

⁶⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÜNAL, O. K., **Sermaye Piyasası Hukuku ve Mevzuatı**, Ankara 2005, s. 308-312.

⁶⁶⁵ RG. 06.02.2009, S. 27133.

⁶⁶⁶ İngiliz ve Amerikan hukukunda da siyasi nitelikteki bağışlar tartışma konusu olmuştur. Kural olarak şirketlerin yaptıkları siyasi bağışlar geçerli olmamakla birlikte; mahkeme kararlarında, belirli bir miktarı geçmeyen ve şirketin konusunu gerçekleştirmesine yardımcı olan siyasi nitelikli bağışlar geçerli kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. EWING, K. D., "Company Political Donations and The Ultra Vires Rule", **Modern Law Review**, Vol. 47, 1984, s. 57 vd.

⁶⁶⁷ ANSAY, Tatbikat, s. 513; İMREGÜN, Ehliyet, s. 287.

belirtmektedirler⁶⁶⁸. Siyasi Partiler Kanunu⁶⁶⁹'na baktığımız zaman ise, siyasi partilere yapılacak bağışlarla ilgili 66. maddede, genel ve katma bütçeli dairelerle mahalli idareler ve muhtarlıkların, kamu iktisadi teşebbüslerinin, özel kanunla veya özel kanunla verilen yetkiye dayanılarak kurulmuş bankaların ve diğer kuruluşların, kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin bir kısmı Devlete veya bu fıkra da adı geçen kurum, idare, teşebbüs, banka veya kuruluşlara ait müesseselerin, siyasi partilere hiçbir suretle taşınır veya taşınmaz mal veya nakit veya haklar bağışlayamayacağı ve bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamayacağı; bağlı oldukları kanun hükümleri dışında siyasi partilere aynı hakların devrine dair tasarruflarda bulunamayacakları düzenlenmiştir. Bu maddenin devamında yer alan düzenlemelere göre ise, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları ile bunların üst kuruluşları, dernekler, vakıflar ve kooperatifler, özel kanunlarında yeralan hükümlere uymak koşuluyla siyasi partilere maddi yardım ve bağışta bulunabilirler. Yukarıda belirtilenlerin dışında kalan gerçek ve tüzel kişilerin ise, kanunda belirtilen miktarları aşmamak koşuluyla bir siyasi partiye bağışta bulunmaları mümkündür.

Siyasi partilere yapılan bağışlarla ilgili çeşitli Yargıtay kararları da bulunmaktadır. Yargıtay 1969 yılında verdiği bir kararda, siyasi partilere yapılan bağışların konu dışı işlem niteliğinde olduğunu kabul etmiştir⁶⁷⁰. Siyasi amaçla yapılan bağışlarla ilgili Yargıtay kararlarında ayrıca makul sınırlar içinde kalan ve şirketin menfaat ve faaliyetlerini gerçekleştirmeye yarayan bağışların geçerli olacağı;

⁶⁶⁸ SUNGURBEY, s. 337-338; DOMANIÇ, Ana Mukavele, s. 314.

⁶⁶⁹ RG. 24.04.1983, S. 18027.

⁶⁷⁰ HGK. 29.11.1969 tarih ve E. 1966, T-K 1396, K. 847 (ERİŞ, C. I, s. 1215): "Ticaret ortaklıklarının hak ehliyeti, işletme mevzuları ile mahduttur. Mevzu dışında hak edinilmesi ve borç yüklenilmesi mümkün değildir. Ortaklığın bir siyasi partiye bağışta bulunması, konu dışında bulunması dolayısıyla ortaklığı bağlamayan bir muameledir."

bu sınırların dışında kalan bağışların ise geçerli kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir. Yargıtay esasen bağışın kime yapıldığı konusu üzerinde durmaksızın, bağış miktarı ve şirket menfaati ölçütlerini esas almıştır. Hukuk Genel Kurulu da, şirketlerin siyasi partilere yüksek miktarda bağışta bulunamayacağını, bu nitelikteki bağışların işletme konusu çevresi içinde değerlendirilemeyeceğini kararlarında belirtmiştir. Bundan hareketle, siyasi bir partiye yapılan bağışın, ancak makul miktarlardaysa ve şirketin çıkarına hizmet ediyorsa geçerli sayılacağı sonucuna varmak mümkündür.

Yargıtay kararlarında ifade edilen kriterlere göre, siyasi partilere yapılan bağışların geçerli sayılabilmesi için makul miktarlarda olması şarttır. Bir siyasi partiye bağışta bulunurken makul miktarın ne olacağı hususunda ise, Siyasi Partiler Kanunu bize yol göstermektedir. Bu kanunun 66. maddesindeki düzenlemeye göre, siyasi partilere aynı yıl içerisinde iki milyar liradan fazla kıymette ayni veya nakdi bağışta bulunulması yasaklanmıştır.

VII. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve Anonim Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Değişiklikler

A. Genel Olarak

Türkiye, Avrupa Birliği tam üyeliğine aday olduğundan, müzakerelere başlanması kararı alındığından ve “müzakere eden ülke” konumunda bulunduğundan “AB müktesebatı”nın Türk hukukuna aktarılması zorunluluğu gündeme gelmiştir. Bu

kapsamda Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Avrupa Birliği Hukukuyla uyum çalışmalarının bir yansıması niteliğindedir⁶⁷¹.

Öğretide yer alan eleştiriler ve diğer hukuk sistemlerindeki, özellikle Avrupa Birliği Hukuku sistemindeki gelişmeler ışığında Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda ticaret şirketlerinin ehliyetini sınırlandıran bir kriter olarak ultra vires doktrinine yer verilmemiştir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın Genel Gerekçesi'nde, yeni bir Türk Ticaret Kanunu hazırlanmasının sebepleri arasında yer alan Avrupa Birliği Hukuku'na değinilirken, "Kamuyu Aydınlatma Direktifi" olarak adlandırılan 68/151 sayılı ve 09/03/1968 tarihli Birinci Şirketler Hukuku Direktifiyle ultra vires doktrininin kaldırıldığı belirtilmiştir⁶⁷². Avrupa Birliği Hukuku'nda, ultra vires doktrininin kaldırılmasına yönelik bu düzenlemenin amacı üçüncü kişileri korumaktır. Üçüncü kişilerin, temsile yetkisi olanların şirket adına yaptıkları işlemlerin şirketi bağlayacağına güvenmeleri, işlem ve pazar güvenliği açısından da önem taşımaktadır. Bundan hareketle, Tasarı'da ultra vires doktrinine yer verilmemiş, şirketin işletme konusu dışında yapacağı işlemlerin akıbeti üçüncü kişilerin iyiniyeti çerçevesinde düzenlenmiştir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda ultra vires doktrinine yer verilmemiş olması, öğretide olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir⁶⁷³. Tasarı'da ticaret şirketlerinin ehliyetine ilişkin olarak ultra vires doktrininden vazgeçilmiş olması,

⁶⁷¹ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı hakkındaki görüşler için bkz. TÜRK, H. S., "Tasarı Hakkında Genel Değerlendirme", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005; MOROĞLU, E., "Tasarı Hakkında Genel Değerlendirme", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005; PULAŞLI, H., "Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın Değerlendirilmesi ve Eleştirilen Hükümler", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005; ULAŞ, I., "Uygulamacı Gözü ile Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Bakış", **BATİDER**, C. 23, S. 2, 2005.

⁶⁷² Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, Ankara 2005, 112. Paragraf, s. 365.

⁶⁷³ AÜHF. Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı'na Hazırlanan Görüş", **BATİDER**, C. 23, S.2, s. 220; ULAŞ, s. 193.

ayrıca Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ultra vires doktrinini kanunlarından çıkarmalarını öngören 68/151 sayılı ve 09/03/1968 tarihli Birinci Şirketler Hukuku Direktifiyle de uyum sağlanmasına yöneliktir.

Ticaret şirketlerinin ehliyetine ilişkin düzenlemeler Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasında yer almaktadır. Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasıyla ticaret şirketlerinin ehliyeti hakkında ultra vires doktrininden vazgeçilmiş olması karşısında, anonim şirketlerde temsil yetkisinin kapsam ve sınırlarını gösteren ve bu doktrinin terk edilmesinin üçüncü kişiler bakımından yaratacağı sonuçları ortaya koyan 371. madde hükmü de önem kazanmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında anonim şirketlerin ehliyeti üzerindeki etkileri nedeniyle, Tasarı'nın 125. ve 371. maddeleri üzerinde durmanın faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

B. TTK. Tasarı m. 125 ve Ticaret Şirketleri ile Anonim Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Öngördüğü Değişiklikler

1. Genel Olarak

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın "Tüzel Kişilik ve Ehliyet" başlıklı 125. maddesinin 2. fıkrası, ticaret şirketlerinin ehliyetini düzenleyen TTK. m. 137'ye karşılık gelmektedir. Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasında yer alan düzenlemeye göre "Ticaret şirketleri Türk Medenî Kanununun 48. maddesi çerçevesinde bütün haklardan yararlanabilir ve borçları üstlenebilirler. Bu husustaki kanunî istisnalar saklıdır." Bu düzenlemeye göre ticaret şirketleri, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler. Bundan çıkan sonuç şudur ki; şirketler, konuları kapsamında olup

olmadığına bakılmaksızın yaptıkları tüm işlemlerle bağlı olacaklar ve bu işlemler, şirketin ehliyeti kapsamında değerlendirileceklerdir.

Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasıyla getirilen bu düzenleme nedeniyle şirketlerin hak ehliyeti işletme konusu çevresi sınırından kurtulmuştur. İşletme konusu çevresi dışında kalan işlemler de şirketin ehliyeti kapsamında kabul edilecektir. Şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin, işlemin şirketin işletme konusu dışında kaldığını bilmeleri veya bilebilecek durumda olmaları halinde dahi, işlem, şirketin ehliyeti kapsamında sayılacaktır.

2. TMK. m. 48'e Atıfta Bulunulması

Ticaret şirketlerinin ehliyeti Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrası uyarınca TMK. m. 48 kapsamında düzenlenerek, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara sahip olacakları kabul edilmiştir. Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrası hükmünde yalnızca TMK. m. 48'e atıfta bulunulmuş olması ve şirketlerin amacı esas alınarak herhangi bir sınırlama yapılmamış olması, ticaret şirketlerinin insana özgü olanlar dışında tüm hak ve borçları edinip edinemeyecekleri sorunsalına yol açabilecek niteliktedir. Bilindiği üzere, şirketin en önemli unsurlarından birisi ortak amaç (müşterek gaye) unsurudur. Ortak amaç, ortakların ulaşmak konusunda anlaşmaya vardıkları, bunun için mallarını ve sayılarını birleştirdikleri ve ortak ve uyumlu çaba gösterdikleri nihai hedeftir⁶⁷⁴. Adi şirketin tanımını yapan ve genel olarak şirketin tanımlanması için de kullanılan BK. m. 520'de "müşterek bir gayeye" ulaşmaktan söz edilmiş ancak müşterek gayenin ne olduğu veya ne olması gerektiğinden bahsedilmemiştir. Ancak

⁶⁷⁴ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 32.

BK. m. 522’de yer alan “şerikler, mahiyeti icabınca şirkete ait olan bütün kazançları aralarında taksimle mükelleftirler” hükmünden hareketle ortak amacın “kazanç paylaşmak” olduğu ileri sürülmektedir⁶⁷⁵. Bu halde, ticaret şirketleri Tasarı m. 125/f.2’nin yaptığı atıf nedeniyle TMK. m. 48 uyarınca insana özgü olanlar dışında tüm hak ve borçları edinebilirken, ortak amaç olan kazanç paylaşma hedefinin dışında kalan hak ve borçları da edinip edinemeyecekleri sorusu önem kazanmaktadır. Tasarıdaki düzenleme, şirketlerin işletme konusu dışında kalan işlemleriyle bağlı olmaları sonucunu doğuracaktır; ancak bir şirketin işletme konusu dışında kalmasının yanı sıra, “ortak amaç” ve buna bağlı olarak kazanç elde etme ve bunu ortaklar arasında paylaşma amacı dışında kalan işlemlerinin de şirketin ehliyeti kapsamında bulunup bulunmayacağı tartışma konusu olmuştur. Ticaret şirketlerinin ortak amaç unsuru ve kazanç elde etme amacı dışında kalan işlemlerinin ehliyet kapsamında kabul edilip edilmeyeceği tartışılırken üzerinde durulması gereken nokta TMK. m. 48’de, tüzel kişilerin ehliyeti bakımından hangi görüşün benimsendiği ve şirketlerin hala tahsis ilkesine tabi olup olmadıklarıdır⁶⁷⁶.

Öğretide, tüzel kişilerin ehliyetinin kapsamı bakımından TMK. m. 48’de genellik ilkesinin benimsendiği yönünde birtakım görüşler bulunmaktadır⁶⁷⁷. Bu görüşe göre, genellik ilkesi kapsamında, TMK. m. 48’deki düzenleme, kanunlardaki istisnalar saklı kalmak üzere, tüzel kişilerin ehliyetlerinin sınırsız olduğunu ifade etmektedir. Tüzel kişilerin ehliyetini düzenleyen TMK. m. 48’de, tüzel kişilerin amaçlarıyla sınırlı hak ve borç edinebileceklerine dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Bu nedenle bu görüş, tüzel kişilere tanınan haklar bakımından genellik

⁶⁷⁵ POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, 2005, s. 32.

⁶⁷⁶ YILDIZ, Tasarı, s. 343.

⁶⁷⁷ KARAYALÇIN, Şirketler Hukuku, s. 97; ARSLANLI, Devletçilik, s. 34, YILDIZ, Tasarı, s.344.

ilkesinin geçerli olduğunu ve tüzel kişilerin ehliyetinin amaçlarıyla sınırlandırılmadığını savunarak, tüzel kişilerin sınırsız bir ehliyete sahip olduklarını belirtmektedir. Bu görüşten hareketle, TMK. m. 48'e atıfta bulunan Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrası gereğince ticaret şirketlerinin, yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara sahip olduğunu ve bu bağlamda ehliyetlerinin sınırsız olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu görüşe göre, ticaret şirketlerinin yapmış oldukları tüm işlemler ehliyetleri kapsamında kabul edilecektir.

Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasının TMK. m. 48'e yaptığı atıf nedeniyle ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırsız olduğunu savunan görüş, ticaret şirketlerine diğer özel hukuk tüzel kişileri karşısında ayrıcalık tanınmış olacağı yönünde eleştiriler yapılmasının mümkün olduğunu da ifade etmektedir. En önemli özel hukuk tüzel kişilerinden olan dernekler ve vakıfların ehliyetine ilişkin düzenlemelerde, bu tüzel kişilerin kuruluş amaçlarıyla sınırlı olarak hak ve borçlar edinebilecekleri belirtilirken; şirketler için sınırsız bir ehliyetin varlığının kabul edilmesi özel hukuk tüzel kişilerinin ehliyetleri arasında bir eşitsizliğe yol açabilecek niteliktedir. Ancak ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırsız olduğunu savunan görüş, Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenleme gereği kanun koyucunun ticaret şirketlerine oldukça geniş kapsamlı bir ehliyet tanıma niyetinin bulunduğunu ve ayrıca ticaret şirketlerinin ehliyetini sınırlandıran herhangi bir özel düzenlemeye yer verilmediğini ifade etmektedir.

Tüzel kişilerin ehliyeti bakımından, TMK. m. 48'deki düzenleme gereği hala tahsis ilkesinin geçerli olduğu varsayılırsa, ticaret şirketleri tahsis edildikleri amaç ile sınırlı bir ehliyete sahip olacaklardır. Böyle bir durumda, hem kanun koyucunun

hedeflediği sınırsız ehliyet kavramından uzaklaşmış olacak hem de şirketlerin yapmış olduğu her işlemin şirketin amacı kapsamında olup olmadığının her defasında araştırılması gerekecektir. Ancak amaç kavramı, işletme konusu kavramından daha geniş, soyut ve belirsiz bir kavram niteliğinde olduğundan, yapılan bir işlemin şirketin amacı kapsamında bulunup bulunmadığının tespiti, üçüncü kişiler bakımından çok daha zor olacaktır. Ayrıca Tasarı m. 125/ f. 2'deki düzenlemeler karşısında, ticaret şirketlerinin ehliyetinin amaçlarıyla sınırlandırılmasının herhangi bir hukuki dayanağı da bulunmayacaktır. Dolayısıyla, Tasarı'da ticaret şirketlerinin ehliyetini sınırlandıran özel bir hükme yer verilmediğinden ve m. 125 f. 2'de atıfta bulunulan TMK. m. 48'de tüzel kişilerin ehliyeti bakımından tahsis ilkesinin geçerli olduğuna ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmadığından, Tasarı'nın kabul edilmesi halinde ticaret şirketleri, gerçek kişilere özgü olanlar dışında tüm hak ve borçlara sahip olacaklardır. Bu bağlamda ticaret şirketlerinin yaptıkları tüm işlemler, şirketin amacı kapsamında olup olmadığına bakılmaksızın, ehliyet kapsamında kabul edilecek ve şirket bu işlemlerle bağlı olacaktır⁶⁷⁸.

TMK. m. 48'de tüzel kişilerin ehliyeti bakımından genellik ilkesinin benimsendiğini savunan görüş karşısında, Türk Medeni Kanunu'nda açıkça düzenlenmemiş olmamasına rağmen tüzel kişilerin ehliyeti bakımından tahsis ilkesinin geçerli olduğunu ve kanunda açık bir düzenleme olmasa bile tüzel kişilerin ancak amaçları çerçevesinde hak ve borç edinebileceklerini ileri süren bir görüş de bulunmaktadır⁶⁷⁹. Tüzel kişilerin ehliyetlerinin tahsis ilkesi gereğince amaçlarıyla sınırlandırılmış olduğunu ileri süren görüşlerin dayanağı, Türk Medeni Kanunu'nun tüzel kişilik başlığını taşıyan 47. maddesidir. TMK. m. 47'de tüzel kişilerle ilgili

⁶⁷⁸ YILDIZ, Tasarı, s. 345.

⁶⁷⁹ KÖPRÜLÜ, 1984, s. 414; FRANKO, s. 37 vd.

olarak “başıbaşına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları” ifadesi kullanılmıştır. Bu görüşe göre, dernekler ve vakıflarla ilgili özel hükümlere bakıldığı zaman bunların ehliyeti bakımından da tahsis ilkesinin benimsendiğini gösteren hükümler bulunmaktadır. Nitekim, Dernekler Kanunu’nun “kurulması yasak olan dernekler ve yasak faaliyetler” başlıklı 30. maddesinin (a) bendinde derneklerin, tüzüklerinde gösterilen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları dışında faaliyette bulunamayacakları açıkça hükme bağlanmıştır. Vakıflar ise, TMK. m. 101/f. 1’de gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları olarak tanımlanmıştır. Tüzel kişiler bakımından tahsis ilkesinin geçerli olduğunu savunan görüş esas alınırsa, ticaret şirketlerinin ehliyetinin de tahsis ilkesi gereğince sınırlandığı ve şirketlerin yalnızca tahsis edildikleri amaç kapsamında hak edinip borç altına girebilecekleri sonucuna varılacaktır. Ancak bu noktada şirketin “tahsis edildiği amaç” kavramından ne anlaşılması gerektiği sorunu gündeme gelecektir. Türk Ticaret Kanunu’nun 137. maddesinde ticaret şirketlerinin ehliyetini sınırlandıran “işletme konusu çevresi” kavramı Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda yer almadığından, şirketin tahsis edildiği amaç kavramının, şirketin amacı veya daha açık bir ifadeyle “kazanç elde etmek ve paylaşmak amacı” anlamını taşıdığı kabul edilebilir. Bu noktada ticaret şirketlerinin, kazanç elde etmek ve paylaşmak amacına uygun olmak şartıyla hak edinip borç altına girebileceği sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla tüzel kişilerin ehliyeti bakımından tahsis ilkesinin geçerli olduğu kabul edilirse, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nın 125. maddesinin 2. fıkrasında TMK. m. 48’e yapılan atıf gereği ticaret şirketleri için de tahsis ilkesinin uygulanarak

ehliyetlerinin amaçlarıyla veya daha açık bir ifadeyle “kazanç elde etmek ve paylaşmak amacıyla” sınırlandırılması gerekecektir ki, kanaatimizce böyle bir sonuca ulaşmak Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’yla hedeflenen ehliyeti işletme konusu çevresiyle sınırlandırılmamış ticaret şirketleri yapısıyla bağdaşmayacak ve ultra vires doktrini nedeniyle, özellikle üçüncü kişiler bakımından uygulamada yaşanan güçlükleri ortadan kaldırmak yerine daha da çoğaltacaktır. Dolayısıyla Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nın 125. maddesinin 2. fıkrasında ticaret şirketlerinin ehliyetiyle ilgili TMK. m. 48’e atıfta bulunduğu için, ticaret şirketlerinin insana özgü olanlar dışında tüm hak ve borçalara sahip olacaklarını kabul etmek gerekir.

3. Yasal İstisnaların Saklı Tutulması

Ticaret şirketlerinin ehliyeti, TMK. m. 48 kapsamında tüm haklardan yararlanıp borç altına girebilecekleri şekilde düzenlendikten sonra, Tasarı’nın 125. maddesinin 2. fıkrasının son cümlesinde, TTK. m. 137’nin son cümlesinde olduğu gibi bu husustaki yasal istisnaların saklı tutulduğu belirtilmiştir. Bundan hareketle Tasarı’da da, TTK.’da olduğu gibi ticaret şirketlerinin ehliyetini sınırlandıran istisnaların varlığının kabul edildiğini söylemek mümkündür.

Yürürlükteki TTK.’da anonim şirketlerin ehliyetini daraltan en önemli yasal istisna TTK. m. 439/f.2’de öngörülen tasfiye halidir. Bu hüküm uyarınca tasfiye haline giren şirketin, 232. madde istisna olmak şartıyla, ehliyeti tasfiye sonuna kadar tasfiye gayesiyle sınırlandırılmıştır. Anonim şirketin tasfiyesinin sonuçlarına ilişkin Tasarı’nın 533 maddesinin 2. fıkrasında, tasfiye halindeki şirketin ehliyetinin değil, organlarının yetkilerinin tasfiye amacı ile sınırlı olduğu hükme bağlanmıştır⁶⁸⁰.

⁶⁸⁰ Kollektif şirketlerin tasfiye halindeki hukuki durumuna ilişkin TTK. m. 208, anonim şirketlere ilişkin TTK. m. 439/f.2 ile aynı yönde bir düzenleme içermektedir. Tasarıya baktığımız zaman ise,

Organların yetkilerini aşarak tasfiye amacı dışında işlem yapmaları halinde ise, Tasarı'nın 539. maddesinin 2. fıkrasında şirketin bu tarz işlemlerle bağlı olacağı belirtilmiştir. Ancak şirket, üçüncü kişilerin işlemin tasfiye amacı dışında olduğunu bildiklerini veya halin gereğinden bilmemelerinin mümkün olamayacağını ispat ederse, bu işlemle bağlı tutulmayacaktır⁶⁸¹. Tasarı'da ticaret şirketleri ve dolayısıyla anonim şirketler bakımından ehliyetin işletme konusu ile sınırlandırılmasından vazgeçildiği halde, Tasarı'nın 539. maddesinin 2. fıkrasında "...meğerki, üçüncü kişinin işlemin tasfiye amacının dışında olduğunu bildiği veya halin gereğinden bilmesinin mümkün olamayacağı isbat edilsin" hükmüne yer verilmesi çelişki yarattığı gerekçesiyle eleştirilmiş ve Tasarı'dan çıkarılması gerektiği belirtilmiştir⁶⁸².

4. İşletme Konusunun Ana Sözleşmede Belirtilmesi Zorunluluğu

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasıyla ticaret şirketlerinin ehliyetini işletme konusu çevresiyle sınırlandıran TTK.'nın 137. maddesi kaldırılmış ve böylece ultra vires doktrini bertaraf edilmiş olmasına rağmen, Tasarı'da her bir şirket türüne ilişkin özel hükümlere bakıldığında ticaret şirketlerinin

kollektif şirketlerin tasfiye haline ilişkin 269. maddesinde tasfiye haline giren kollektif şirketin ehliyetinin tasfiye amacıyla sınırlandırılmış olduğunu görmekteyiz. Bu halde tasfiye haline giren bir anonim şirketin ehliyeti sınırlanmamakta; yalnızca organlarının yetkileri tasfiye amacıyla sınırlandırılmaktadır. Tasarının anonim şirketle kollektif şirket arasında tasfiye aşamasında böyle bir farklılık yaratmasının nedeni anlaşılamamaktadır. Tasarı'nın 533. maddesinin gerekçesine baktığımız zaman, 439. maddenin 2. fıkrasının, sınırlanan ehliyetin hak ehliyeti mi yoksa fiil ehliyeti mi olduğu yönünde öğretide tartışmalara yol açtığı; bu düzenlemenin ise öğretideki tartışmaları ortadan kaldırmayı hedeflediği belirtilmiştir. Kanaatimizce Tasarı'daki bu düzenleme, ticaret şirketleri bakımından işletme konusu sınırını kaldıran 125. madde ve temsile yetkili olanların konu dışı işlemleriyle şirketin bağlı olduğunu belirten 371/f. 2 ile uyumlu olup üçüncü kişilerin korunması bakımından yerinde bir düzenlemedir. Bu nedenle, kollektif şirketler bakımından da aynı yönde bir hükme yer verilmesi uygun olurdu.

⁶⁸¹ Tasarı'nın 539. maddesinin 2. fıkrasının son cümlesi uyarınca, tasfiyenin tescil ve ilanı, ispat için yeterli delil olarak kabul edilmemektedir. Ancak tasfiye haline girdiğinde şirketin ticaret unvanında "tasfiye halinde" ibaresine yer verilmesi gerektiğinden, üçüncü kişiler işlemin tasfiye amacı dışında olup olmadığını görme imkanına sahip bulunacaklardır. Bu halde Tasarı'nın 539. maddesinin 2. fıkrasının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. AÜHF. Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Görüşü, s. 232.

⁶⁸² MOROĞLU, E., **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı , Değerlendirme ve Öneriler**, 5. Bs., İstanbul 2007, s. 287.

ana sözleşmelerinde işletme konularını belirtme zorunluluğuna yer verildiği görülmektedir (Tasarı m. 213/f.1, m. 305/f.1, m. 339/f.2, m. 576)⁶⁸³. Her bir ticaret şirketi için bu zorunluluğun devam etmesi, aslında Türk Şirketler Hukuku bakımından ultra vires doktrininin tamamen terk edilmediği anlamına gelmektedir. Bu düzenlemelere göre, her şirket yine esas olarak konusu kapsamında faaliyette bulunacak; ancak konu dışı işlem yapılması halinde üçüncü kişilerin korunması amacıyla şirket bu işlemle bağlı tutulacaktır. Ehliyet bakımından işletme konusu çevresi kıstasının kaldırılması; şirketlere bütün ticari faaliyetleri aynı anda yapma olanağının tanınması sonucunu doğurmamaktadır. Hatta bir görüşe göre, şirketin ana sözleşmesinde belirtilen konusu dışında yaptığı işlem, Tasarı m. 125 uyarınca işletme konusu çevresi sınırı kaldırıldığından, yok hükmünde olmayacaktır fakat bu tür işlemlere iptal edilebilirlik yaptırımı uygulanabilecektir⁶⁸⁴. Esasen Tasarı’da yer alan düzenlemeler uyarınca anonim şirketin ana sözleşmesinde konusunu belirtmesi zorunluluğu devam ettiğinden; ana sözleşmenin bir hükmü olan konu maddesinin ihlal edilerek konu dışı işlem yapılması ana sözleşmeye aykırılık olarak nitelendirilebilir. Bu halde ana sözleşmeye aykırılık nedeniyle konu dışında kalan işlemin iptali için dava açılması mümkün olmalıdır.

⁶⁸³ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda ticaret şirketlerinin ehliyeti bakımından işletme konusu sınırına yer verilmeyerek ultra vires doktrininin kaldırılması yönünde bir düzenlemeye yer verdiği halde, Tasarı’daki bazı hükümler bununla çelişir niteliktedir. Bu çelişkilerden biri Tasarı m. 210/f.3’de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na anonim şirketin konusu dışında işlem yapması halinde fesih davası açma hakkının tanınmasıdır (Bkz. yukarıda s. 161). Bir diğeri ise, yönetim kurulu üyesinin rekabet yasağının kapsamına ilişkin olarak “şirketin işletme konusuna giren ticari işlem türü” kıstasının Tasarı’nın 396. maddesinde yer almasıdır. Anonim şirket yönetim kurulu üyesinin rekabet yasağının sınırı belirlenirken, “şirketin eylemli olarak yürüttüğü işler” ölçütünün esas alınmasının daha uygun olacağı ifade edilmektedir. ULAŞ, s. 195.

⁶⁸⁴ NÖMER, s. 71.

C. TTK. Tasarı m. 371 ve Anonim Şirketin, Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisi Kapsamı Dışında Kalan İşlemlerinden Doğan Sorumluluğuna İlişkin Değişiklikler

1. Genel Olarak

Anonim şirketlere ilişkin olarak, Tasarı'nın 371. maddesinin 1. fıkrasında, temsile yetkili olanların şirketin amacına ve işletme konusuna giren her türlü işleri ve hukuki işlemleri, şirket adına yapabilecekleri ve bunun için şirket unvanını kullanabilecekleri belirtilmiştir. Aynı fıkranın son cümlesinde ise, kanuna ve ana sözleşmeye aykırı işlemler dolayısıyla şirketin rücu hakkının saklı olduğu da hükme bağlanmıştır. Bu bağlamda, yöneticilerin temsil yetkisinin kapsamı, şirketin amacı ve ana sözleşmede belirtilen işletme konusuyla belirlenmektedir. Yöneticiler şirketin amacı ve ana sözleşmede belirtilen işletme konusu dışında bir işlem yaparlarsa, temsil yetkilerini aşmış olacaklardır; herhangi bir zarar ortaya çıkması halinde ise şirketin bunlara rücu imkanı doğacaktır.

2. Yönetim Kurulunun Temsil Yetkisinin Kapsamı ve Bu Kapsam Dışında Kalan İşlemlerden Dolayı Şirketin Sorumluluğu

Daha önce de belirttiğimiz üzere, Tasarı'nın 125. maddesinin 2. fıkrasında, ultra vires doktrininin kaldırılması hedeflenmiş ve şirketlerin ehliyeti bakımından işletme konusu çevresi sınırına yer verilmemiştir. Buna rağmen TTK.'da olduğu gibi Tasarı'da da anonim şirketin işletme konusunun ana sözleşmede gösterilmesi ve

tescil ve ilan edilmesi zorunluluğu yer almaktadır⁶⁸⁵. Ancak ana sözleşmede belirtilecek işletme konusu, anonim şirketin ehliyeti bakımından değil 371. maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, şirketin yöneticilere rücu edeceği veya edemeyeceği sınırı belirleme açısından önem taşımaktadır⁶⁸⁶. Bu halde, yöneticiler temsil yetkisinin sınırlarını aşarak, şirketin amacı ve işletme konusu dışında veya kanuna aykırı işlemler yaparlarsa, şirketin bunlara rücu hakkı doğmaktadır.

Tüm ticaret şirketleri bakımından olduğu gibi anonim şirketler de, konu dışı işlemlerle bağlı tutulmuş olmalarına rağmen, Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrası bunun bir istisnasına yer vermiştir. Bu hükümde ilk olarak temsile yetkili olanların, üçüncü kişilerle, işletme konusu dışında yaptıkları işlemlerin şirketi bağlayacağına yer verilmiş; daha sonra ise üçüncü kişinin, işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiği veya durumun gereğinden, bilebilecek durumda bulunduğu ispat edilirse, şirketin bu işlemle bağlı tutulmayacağı ifade olunmuştur. Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasının son cümlesinde ise, ispatla ilgili olarak, şirket ana sözleşmesinin ilan edilmiş olmasının ispat açısından tek başına yeterli delil niteliğinde kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu cümle, 371. maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, ultra vires doktrininin AB.'nin Birinci Direktifi dolayısıyla

⁶⁸⁵ Anonim şirketlerin ana sözleşmelerinde işletme konularını belirtme zorunluluklarının yanında Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 43. maddesinin 1. fıkrasında da belirtildiği üzere, ticaret unvanında işletme konusunu gösterme zorunlulukları da devam etmektedir. Ancak Tasarı m. 125/f. 2'deki düzenlemeler uyarınca şirketlerin ehliyeti bakımından işletme konusu sınırı ve buna bağlı olarak ultra vires doktrini ortadan kalktığından anonim şirketlerin ticaret unvanında işletme konusunu gösterme zorunluluğunun yasal dayanağı kalmadığı; bu nedenle Tasarı'nın 43. maddesinin 1. fıkrasının değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. BOZTOSUN, N. A./ÜNAL, A., "Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Ticaret Unvanına, İşletme Adına ve Haksız Rekabete İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005, s. 392.

⁶⁸⁶ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, s. 505.

kaldırmak zorunda kalan 1989 tarihli İngiliz Şirketler Kanunu'nun 35 ve 35A hükmünden esinlenerek kaleme alınmıştır⁶⁸⁷.

371. maddenin gerekçesinde ayrıca şirket ana sözleşmesinin ilan edilmesinin tek başına yeterli delil olarak kabul edilmemesinin, 354. maddeyle uyumlu bir düzenleme niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Tasarı'nın 354. maddesi, 36. maddenin 1. fıkrasında yer alan hüküm kapsamında bulunan hususları belirtirken şirketin amaç ve konusunu saymamıştır. Tasarının 36. maddesinin 1. fıkrasında ticaret sicili kayıtlarının nerede bulunurlarsa bulunsunlar, üçüncü kişiler hakkında, tescilin Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan edildiği; ilanının tamamı aynı nüshada yayımlanmamış ise, son kısmının yayımlandığı günü izleyen iş gününden itibaren hukuki sonuçlarını doğuracağı hükme bağlanarak tescilin olumlu etkisi belirtilmiştir⁶⁸⁸. Buna göre Tasarının 354. maddesinde sayılan hususlar tescilin olumlu etkisi kapsamında olup, şirketin amaç ve konusu burada sayılmadığından bunlar hakkında tescilin olumlu etkisinden söz etmek mümkün değildir. 371. maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, ilan edildiği için üçüncü kişi şirketin amaç ve konusunu bilmek zorunda değildir. Şirketin amaç ve konusu, ana sözleşme ile birlikte ilan edilmiş olsa da, sicilin olumlu etkisi şirketin amaç ve konusu bakımından geçerli olmadığından üçüncü kişilerin bunları bilme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle şirket, sırf ana sözleşmeyi tescil ve ilan ettirdiği için üçüncü kişilerin şirketin amaç ve konusunu bildiklerini iddia edemeyeceği gibi; ana sözleşmeyi tescil ve ilan ettirmiş olmasını, üçüncü kişilerin şirketin amaç ve

⁶⁸⁷ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, s. 505.

⁶⁸⁸ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda ticaret sicili ile ilgili değişiklik ve yenilikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KAYAR, İ., "TTK Tasarısında Ticaret Sicili, Ticari Defterler ve Cari Hesap Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Y. 2005.

konusunu bildiklerini veya bilebilecek durumda olduklarını ispat etmek için de kullanamayacaktır.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasında, şirketin, kural olarak, temsile yetkili olanların üçüncü kişilerle, işletme konusu dışında yaptığı işlemlerle bağlı olacağı belirtildikten sonra bir istisnaya yer verildiğini yukarıda belirtmiştik. Buna göre şirket, üçüncü kişinin, işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiği veya durumun gereğinden, bilebilecek durumda bulunduğunu ispat ederse artık bu işlemle bağlı olmayacaktır. Tasarı'da yer alan bu düzenleme, Avrupa Birliği'nin 68/151 sayılı ve 09/03/1968 tarihli Birinci Şirketler Hukuku Direktifi'nin 9. maddesinin 1. fıkrasından hareketle kaleme alınmıştır. Direktif'in 9. maddesinde şirketin, konu kapsamında olmasa dahi organlarının yaptığı işlemlerle bağlı olacağı belirtildikten sonra üye ülkelerin, kendi iç hukuklarında, şirketin, üçüncü kişilerin yapılan işlemin konu dışında olduğunu bildiklerini veya halin icabından bilmemelerinin mümkün olmadığını ispat etmesi halinde, konu dışı işlemlerle bağlı olmayacağını düzenleme imkanlarının bulunduğu hükme bağlanmıştır. İşte Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrası da, Direktif'in 9. maddesinde üye ülkelerin tercihi bırakılan bu düzenlemenin bir yansımasıdır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin bir kısmında bu düzenlemeye yer verilirken, bazı üye ülkelerde şirkete böyle bir ispat şansı tanınmamış ve üçüncü kişiler, işlemin şirketin konusu kapsamında olmadığını bilseler dahi, şirketin bu işlemle bağlı olacağı kabul edilmiştir. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenleme nedeniyle Türkiye'de şirketlere, üçüncü kişilerin, yapılan işlemin şirketin konusu dışında olduğunu bildiklerini ispat etme ve bu şekilde işlemle bağlı olmama imkanının tanınmasının amaçlandığını söylemek mümkündür.

Ultra vires doktrinini kaldırmayı ve şirketlerin ehliyeti bakımından işletme konusu sınırının terk edilmesini hedefleyen Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda, "...meğerki üçüncü kişinin işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiği veya halin icabından bilebilecek durumda bulunduğu isbat edilsin..." şeklinde bir hükme yer verilmesi (Tasarı m. 371/f.2) ve bu hükümde temsil yetkisi bakımından şirketin konusunun bir sınırlama ölçütü olarak öngörülmesi eleştirilerek, bu fıkranın bir çelişki yarattığı ifade edilmiştir⁶⁸⁹. Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasının, yine aynı maddenin "Temsile yetkili kişiler tarafından yapılan işlemin esas sözleşmeye veya genel kurul kararına aykırı olması, iyi niyet sahibi üçüncü kişilerin o işlemde dolayı şirkete başvurmalarına engel değildir." şeklindeki 4. fıkrası hükmüyle de çelişki yaratabileceği ve bu nedenle de kaldırılması gerektiği belirtilmiştir⁶⁹⁰.

Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasında şirkete, üçüncü kişinin işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiği veya halin icabından bilebilecek durumda bulunduğu isbat etme ve bu şekilde işlemle bağlı olmama imkanının tanınması, anonim ve limited şirketlerin ehliyeti bakımından tereddüt yaratabileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir⁶⁹¹. Bu noktada Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenlemenin, Tasarı'nın 125. maddesinde yer alan şirketlerin ehliyetinin gerçek kişilere özgü haklar ve borçlar dışında sınırsız olduğu kuralının bir istisnası gibi algılanması söz konusu olabilecektir. Tasarı' nın 371. maddesinin 2. fıkrasında yer alan ve kötüniyetli üçüncü kişilere karşı şirketin işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu ve bu nedenle işlemle bağlı bulunmadığını ileri sürebilmesine ilişkin düzenlemenin, üçüncü kişilere karşı işlemin "ultra vires" yani ehliyet dışı işlem

⁶⁸⁹ MOROĞLU, Tasarı, s. 158-159.

⁶⁹⁰ MOROĞLU, Değerlendirme, s. 99.

⁶⁹¹ YILDIZ, Tasarı, s. 341; KIRCA, s. 291-292.

niteliğinde olduğunun ileri sürülebilmesi şeklinde yorumlanması ihtimali de bulunmaktadır. Bu gerekçeyle, öğretide ileri sürülen bazı görüşler, Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasındaki bu düzenlemenin aslında şirketlerin ehliyetine ilişkin 125. maddede yer almasının daha uygun olacağı yönündedir. ARKAN⁶⁹², Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenlemenin aslında şirketlerin ehliyetine ilişkin 125. maddede yer alması gerektiğini belirtirken gerekçe olarak da üçüncü kişilerin iyiniyetli olmaları şartıyla, işletme konusu dışında kalan işlemlerin dahi şirketi bağlayacağı hususunun tüm ticaret şirketleri için geçerli olduğu görüşünü göstermektedir. İşletme konusu dışında kalan işlemlerin dahi, üçüncü kişilerin iyiniyetli olmaları şartıyla, şirketi bağlayacağı hususunun tüm ticaret şirketleri için geçerli olduğuna ilişkin görüşünü ise Tasarı'nın Genel Gereçesinin 112 No.'lu paragrafına ve Tasarı'nın 125. maddesine dayandırmaktadır. Yazar, ehliyeteye ilişkin olarak, ultra vires doktrinin kaldırılmasının çağdaş gelişmelere uygun olduğunu ancak Tasarı'nın şirketlerin ehliyetine ilişkin düzenlemelerinin sistematığının kanun yapma tekniğine uygunluğunun tartışmaya açık bir nitelik taşıdığını ifade etmiştir. İyiniyetli olmaları koşuluyla üçüncü kişilerle işletme konusu dışında yapılan işlemlerin şirketi bağlayacağı hususunun yalnızca Tasarı'nın anonim şirketlere ilişkin 371. maddesinin 2. fıkrasında yer alması; bu hususun yalnızca anonim ve Tasarı'nın 629. maddesinin 1. fıkrasındaki atıf nedeniyle limited şirketler bakımından geçerli olduğu izlenimini doğurmaktadır. Yazar, Genel Gerekçe No. 112 ve 125. maddenin gerekçesine dayanarak, bu ilkenin tüm ticaret şirketleri bakımından uygulanması gerektiğini belirtmekte ve Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasının, ehliyeteye ilişkin

⁶⁹² ARKAN, S., "Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na İlişkin Değerlendirmeler", **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, Konferans, Bildiriler-Tartışmalar**, Ankara 2005, s. 49.

genel düzenleme olan 125. madde içinde yer almasının daha uygun olacağını savunmaktadır⁶⁹³.

Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenlemeye göre anonim şirketlerle ve 629. maddenin 1. fıkrasındaki atıf nedeniyle limited şirketlerin, kötünietli üçüncü kişilere karşı, işlemin işletme konusu dışında olduğu gerekçesiyle işlemle bağlı bulunmadıkları iddiasını ileri sürebilmelerinin bir ultra vires iddiası ileri sürme niteliğinde olmadığı yönünde de görüşler bulunmaktadır. Bu görüşe göre, anonim ve limited şirketlerin kötü niyetli üçüncü kişilere karşı, işlemin işletme konusu dışında olduğu gerekçesiyle, işlemle bağlı bulunmadıklarını ileri sürmelerinin hukuki gerekçesi, işlemin ultra vires olması, bir başka deyişle ehliyet kapsamı dışında kalması değil, sadece işlemin yöneticinin "temsil yetkisinin dışında kalması"dır⁶⁹⁴. İşlem şirketin işletme konusu ve buna bağlı olarak yöneticilerin temsil yetkisi dışında kalsa bile, hak ehliyeti kapsamındadır; çünkü Tasarı'nın 125. maddesinde ticaret şirketleri bakımından artık işletme konusu sınırı kaldırılmış ve insana özgü haklar ve borçlar dışında sınırsız bir hak ehliyetine sahip olacakları kabul edilmiştir. Dolayısıyla şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin, işlemin şirketin konusu dışında kaldığını bilmeleri ya da bilebilecek durumda olmaları, şirketin ehliyeti bakımından herhangi bir sonuç doğurmamakta ve bu kötünietli üçüncü kişilere karşı ultra vires iddiasının ileri sürülmesi mümkün olmamaktadır⁶⁹⁵. Şirket ana sözleşmesinde işletme konusunun belirtilmesi şirketin hak ehliyeti yönünden bir önem taşımamakta, yalnızca yöneticilerin temsil yetkisinin sınırlarının belirlenmesinde rol oynamaktadır.

⁶⁹³ Aynı yönde görüş için bkz. AÜHF. Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Görüşü, s. 220.

⁶⁹⁴ YILDIZ, Tasarı, s. 341.

⁶⁹⁵ YILDIZ, Tasarı, s. 342.

SONUÇ

Tez çalışmamızda, anonim şirketlerin ehliyeti ve özellikle ultra vires doktrini ile sınırlandırılması hususu ele alınmıştır. Bu konuyu ele almamızın amacı, anonim şirketlerin ehliyetinin ultra vires doktrini ile sınırlandırılmasının sonuçlarını ortaya koymak; Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın yasalaşması halinde, anonim şirketlerin ehliyetine ilişkin olarak öngörülen değişikliklerin etkilerini tesbit etmektir.

Anonim şirketlerin ehliyeti, ticaret şirketlerinin ehliyetine ilişkin TTK. m. 137 hükmü uyarınca işletme konusu çevresi ile sınırlandırılmıştır. Öğretide, TTK. m. 137 hükmünde öngörülen bu sınırlamanın hak ehliyetine mi yoksa fiil ehliyetine mi yönelik olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır; ancak ağır basan görüş, bu sınırlamanın hak ehliyetine ilişkin olduğudur. Kanaatimizce de TTK. m. 137 hükmünde öngörülen sınırlama ticaret şirketlerinin hak ehliyetine ilişkindir; ancak unutulmamalıdır ki hak ehliyeti bulunmayan bir hususta fiil ehliyetinden söz etmek mümkün olmadığından, işletme konusu çevresi sınırlaması, şirketlerin fiil ehliyetini bir başka deyişle, fiil ehliyetini kullanan organların temsil yetkilerinin kapsamını da etkilemektedir. Ticaret şirketlerinin hak ehliyeti ile fiil ehliyeti birbirine bağlı olduğundan, özünde işletme konusu çevresi sınırlaması her iki ehliyeti de etkilemektedir.

Ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin ehliyetinin işletme konusu çevresi ile sınırlandırılması ultra vires doktrini olarak ifade edilmektedir. Ultra vires doktrini, İngiliz hukuku kaynaklı olup, şirketler hukuku bakımından şirketlerin hukuki ehliyetinin ana sözleşmelerinde yazılı konularıyla sınırlandırılması temeline dayanmaktadır. Bu doktrine göre, konu kapsamında olan işlemler ehliyet içi; konu kapsamında olmayanlar ise ehliyet dışı kabul edilmektedir. Ehliyet dışı

işlemler, şirketi bağlamamakta ve yok hükmünde kabul edilmektedirler. Şirketin, ana sözleşmesinde yer alan yetkilerinin kapsam ve sınırını aşarak işlem yapması, o şirketin ultra vires bir işlem yaptığı anlamına gelmektedir. Ultra vires doktrinine göre, böyle bir durumda şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin, şirketin ehliyet ve yetkilerinin kapsamını bildikleri varsayılmakta ve dolayısıyla bu kapsamın dışında kalan ultra vires işlemlerin uygulanması mümkün olmamaktadır.

Öğretide baskın olan görüşe göre ultra vires işlemler, bir başka deyişle ehliyet dışı işlemler yok hükmündedir. Ehliyet dışı yapılan işlemin yok hükmünde kabul edilmesi, bu işlemin hiç doğmadığı ve sonradan onay vermekle bu işleme geçerlilik kazandırılmayacağı anlamındadır. Ehliyet dışı işlemlerin yok hükmünde kabul edilmesi, şirket ortakları ile yöneticilerinin korunmasına hizmet etmektedir. Oysa ehliyet dışı bir işlem yapıldığında korunması gerekenler, ana sözleşmede yer alan soyut ve geniş konu maddesi karşısında şirketin işletme konusunu tayin etmekte güçlükler yaşayan işlemin karşı tarafındaki üçüncü kişilerdir. Ehliyet dışı işlem nedeniyle ortaya çıkan zarara katlanması gerekenler, şirketin ehliyetinin kapsam ve sınırlarını bilen ve buna rağmen bu sınırları aşarak işlem yapan yöneticilerdir.

Kanaatimizce, anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemlerinin her zaman yok hükmünde olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Yokluk yaptırımı, işlemin kurucu unsurlarında eksiklik olması halinde uygulanmaktadır. Ehliyetsizlik halinde ise, işlemin kurucu unsurlarında eksiklik yoktur. Kanaatimizce, anonim şirketin ehliyet dışı bir işlem yapması halinde, bu işlemin geçerliliği değerlendirilirken şirketin çıkarının bulunup bulunmadığı, işlemin karşı tarafı ile şirket adına işlemi yapan yöneticilerin iyiniyetli olup olmadığı hususları dikkate alınmalı; ehliyet dışı işlemin her halde hükümsüzlüğü sonucuna varılmamalıdır. Tasarı'da ticaret şirketleri

bakımından ehliyetin sınırlandırılması ilkesine yer verilmediğinden, ehliyet dışı işlem kavramı da ortadan kalkacaktır. Ancak Tasarı yasalaşmasa dahi, Türk Ticaret Kanunu'nda anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemlerinin hukuki sonucu ile ilgili bir düzenleme yapılarak, iyiniyetli üçüncü kişileri, şirketin konusunu bilen yöneticiler karşısında korunması gerekmektedir.

Ultra vires doktrini, özellikle şirket ortaklarının çıkarlarını koruduğu gerekçesiyle kabul görmüş bir uygulamadır. Ortakların şirkete getirdikleri sermayenin nereye ve hangi işlere harcandığını öğrenmelerine ve bilmelerine olanak tanıdığı için, ultra vires doktrininin şirket ortaklarını koruduğu belirtilmektedir. Şirketin konusu dışında işlem yapmasına izin verilmesi halinde, şirket ortaklarının çıkarlarının zarara uğrayacağı düşünülmektedir. Şirket ultra vires işlemle bağlı tutulmadığından, ultra vires işlem nedeniyle şirket ortaklarının çıkarlarının zedelenmesi engellenmektedir.

Ultra vires doktrininin yukarıda belirtildiği şekilde şirket ortaklarını koruduğu kabul edilse bile; şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin ve özellikle şirket alacaklılarının çıkarlarını koruduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak öğretilde ultra vires doktrininin, şirket ortaklarının yanında, şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin ve şirket alacaklılarının çıkarlarını koruduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre ultra vires doktrini, şirket alacaklılarını, alacaklarının garantisini teşkil eden şirket sermayesinin, şirketin yetkisi olmayan alanlarda harcanmayacağını güvence altına alarak korumaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, ultra vires doktrininin etkilerini ortadan kaldırmak için şirket, ana sözleşmesinde şirketin faaliyet göstereceği alanlar olarak birbiriyle bağlantısı bulunmayan pek çok konuya yer vermiş olabilir. Bu noktada şirketin, ana sözleşmesindeki düzenlemeler

nedeniyle ehliyeti kapsamında bulunan ancak tecrübe sahibi olmadığı alanlarda faaliyet göstermesi gündeme gelecektir. Böyle bir durumda, tecrübe sahibi olmadığı bir alanda sermayesini riske atan şirketin, sermayesinin korunması için üçüncü kişilerin başvurabileceği bir yol bulunmamaktadır.

Serbest piyasa ekonomisi sistemini benimsemiş olan Türk Hukukunda, planlı ekonomi sisteminde uygulanan ultra vires doktrinine yer verilmesi de eleştiri konusu olmuştur. Ultra vires doktrininin planlı ekonomi sistemiyle bağdaşmasının nedeni, bu sisteme göre sadece kalkınma planlarında öngörülen belirli görevleri yerine getirmek için kurulan ve faaliyet gösteren şirketlerin denetimini sağlamaya elverişli olmasıdır. Şirketlerin kuruluş ve faaliyetlerinin, kalkınma planında öngörülen görevler kapsamında yürütülüp yürütülmediğinin denetimi, ultra vires doktrini aracılığıyla sağlanmaktadır. Söz konusu denetimin tam olarak yapılabilmesi için de, şirketlerin kuruluş ve ana sözleşme değişiklikleri bakımından izin sistemi benimsenmektedir. Oysa Türk Hukukunda planlı ekonomi sistemi yerine serbest piyasa ekonomisi sistemi kabul edildiğinden ve şirketlerin kuruluş ve ana sözleşme değişiklikleri bakımından tescil sistemi benimsendiğinden, ultra vires doktrininin bir denetim mekanizması olarak kullanılması ihtiyacı bulunmamaktadır.

Ultra vires doktrini, yatırımları yavaşlattığı ve işlem güvenliğine zarar verdiği için ticari hayatta zorluklar meydana getirmekte ve bu açıdan da eleştirilmektedir. Oysa ticari hayatta, çabukluk ve güvenlik oldukça önem taşıyan hususlardır. Bunun yanı sıra değişen piyasa koşullarına ayak uydurabilmek için şirketler önemli oranda esnekliğe ihtiyaç duyarlar; ancak ultra vires doktrini bu açıdan şirketleri kısıtlamakta ve değişen piyasa koşullarına uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır.

Ticaret şirketlerinin tümü için ultra vires doktrininin kabul edilerek TTK. m. 137’de işletme konusu çevresiyle sınırlı bir ehliyet benimsenmesi de öğretide eleştiri konusu olmuştur. Bu eleştirilerin temelinde, ultra vires doktrininin, kuruluş ve ana sözleşme değişiklikleri bakımından tescil sistemine bağlı olan şahıs şirketlerinin yapısıyla bağdaşmadığı; ancak kuruluş ve ana sözleşme değişikliği bakımından izin sistemine tabi olan sermaye şirketlerine uygulanabileceği görüşleri bulunmaktadır.

Bir sermaye şirketi olan anonim şirketlerin kuruluşu ve ana sözleşme değişiklikleri, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu yürürlüğe girdiği zaman izin sistemi kapsamında mahkeme onayı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı iznine bağlıydı. Ancak, 1995 yılında çıkarılan 559 sayılı KHK. ile anonim şirketlerin kuruluşu ve ana sözleşme değişiklikleri bakımından mahkeme onayını öngören TTK. m. 299 hükmü kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra, 2003 yılında 4884 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 2. maddesiyle değiştirilen TTK. m. 273 ile, anonim şirketlerin kuruluşu ve ana sözleşme değişikliklerinin kural olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın iznine bağlı olmadığı hükmü getirilmiştir. Bu değişikliklerle, ehliyetin işletme konusu çevresiyle sınırlandırılması ilkesinin anonim şirketlerin yapısıyla bağdaştığı görüşünün dayandığı gerekçelerden birinin ortadan kalktığını söylemek mümkündür.

Anonim şirketlerin, şahıs şirketlerinde olduğu gibi kuruluş ve ana sözleşme değişiklikleri bakımından herhangi bir makamdan izin alma zorunluluğu bertaraf edilerek tescil sistemi benimsendiğinden, izin sistemiyle bağdaşan ultra vires doktrininin anonim şirketlerin yapısıyla bağdaştığını söyleme imkanı kalmamıştır.

Özetle belirtmek gerekirse, ultra vires doktrininin ticaret şirketlerinin ehliyetinin sınırlandırılması bakımından esas alınması öğretide pek çok açıdan

eleştiriye maruz kalmıştır. Ultra vires doktrinin öğretilde eleştirilmesini gündeme getiren en önemli husus ise, bu doktrinin uygulanırlığını yitirdiği gerekçesiyle Avrupa Birliği Direktifleri'nde öngörülen düzenlemelerle büyük ölçüde terk edilmiş olmasıdır. Avrupa Birliği Direktifleri'nden hareketle, ana vatani İngiltere'de de bu doktrinin bertaraf edilmesine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Diğer hukuk sistemlerinde ultra vires doktrininin uygulamadan kaldırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmasının temelinde, üçüncü kişilerin çıkarlarının korunması düşüncesi bulunmaktadır.

Öğretilde yer alan eleştiriler ve Avrupa Birliği Direktifleri'nde yer alan düzenlemeler ışığında, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 125. maddesinde ticaret şirketlerinin ehliyeti düzenlenirken, işletme konusu çevresi sınırlamasına yer verilmemiştir. Bu hükümde ticaret şirketlerinin TMK.'nın 48. maddesi çerçevesinde bütün haklardan yararlanıp borçlar üstlenebileceği öngörülmüştür. Bu anlamda şirketlerin ehliyetinin işletme konusuyla sınırlandırılması ilkesinin kaldırılması hedeflenmektedir. Ancak, ticaret şirketlerinin ehliyetinin işletme konusuyla sınırlandırılmasından vazgeçilmiş olmasına rağmen, her bir şirketin ana sözleşmesinde işletme konusunu belirtme zorunluluğu devam etmektedir. Kanaatimizce, Tasarı'nın yasalaşması halinde, şirket ana sözleşmesinde işletme konusunun belirtilmesi zorunluluğunun devam etmesi, şirketlerin hak ehliyeti bakımından bir önem taşımayacaktır. Ticaret şirketlerinin konuları dışında kalan işlemler dahi ehliyet kapsamında değerlendirilecektir; fakat bu aşamada üçüncü kişilerin iyiniyeti önem taşımaktadır. Nitekim Tasarı'nın Genel Gerekçesi'nin 112. paragrafında da, şirketin işletme konusu dışında yapacağı işlemlerin sonuçlarının, üçüncü kişinin iyiniyeti çerçevesinde düzenlendiği belirtilmiştir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın yasalaşması halinde, anonim şirketlerin ehliyeti de Tasarı m. 125 hükmü gereğince işletme konusu sınırlamasından kurtulacaktır. Ancak Tasarı'nın anonim şirket yönetim kurulu üyelerinin temsil yetkisinin kapsam ve sınırlarına ilişkin 371. maddesinde, temsile yetkili olanların şirketin amacına ve işletme konusuna giren her türlü işleri ve hukuki işlemleri şirket adına yapabilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca kanuna ve esas sözleşmeye aykırı işlemler dolayısıyla şirketin rücu hakkının saklı olduğu da hükme bağlanmıştır. Bu bağlamda, anonim şirketlerin ehliyeti bakımından işletme konusu bir sınırlandırma ölçütü olmamakla birlikte anonim şirketlerin yöneticilerinin temsil yetkisinin kapsam ve sınırlandırılması açısından bir ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Anonim şirket yöneticilerinin temsil yetkisinin kapsam ve sınırlarını belirleyen 371. maddenin 2. fıkrasında ise temsile yetkili olanların, üçüncü kişilerle, işletme konusu dışında yaptığı işlemlerin şirketi bağlayacağı düzenlenmiştir. Ancak bu fıkra, şirketin işletme konusu dışındaki işlemlerle bağlı olması kuralı bakımından bir istisnaya da yer verilmiştir. Buna göre şirket, üçüncü kişinin, işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiğini veya durumun gereğinden, bilebilecek durumda bulunduğunu ispat ederse, bu işlemle bağlı olmayacaktır. Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrası son olarak şirket ana sözleşmesinin ilan edilmiş olmasının, üçüncü kişinin işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiğinin ispatı açısından tek başına yeterli delil olmadığını hükme bağlamıştır. Bu düzenleme, 371. maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, ultra vires doktrininin Avrupa Birliği'nin Birinci Konsey Direktifi dolayısıyla kaldırmak zorunda kalan 1989 tarihli İngiliz Şirketler Kanunu'nun 35 ve 35A hükmünden esinlenerek kaleme alınmıştır.

Tasarı'nın 371. maddesinin 2, fıkrasının son cümlesindeki düzenlemeye göre, şirketin amaç ve konusu, ana sözleşme ile birlikte ilan edilmiş olsa da, sicilin olumlu etkisi şirketin amaç ve konusu bakımından geçerli olmadığından, üçüncü kişilerin bunları bilme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle şirket, sırf ana sözleşmeyi tescil ve ilan ettirdiği için üçüncü kişilerin şirketin amaç ve konusunu bildiklerini iddia edemeyeceği gibi, ana sözleşmeyi tescil ve ilan ettirmiş olmasını, üçüncü kişilerin şirketin amaç ve konusunu bildiklerini veya bilebilecek durumda olduklarını ispat etmek için de kullanamayacaktır.

Ultra vires doktrini kaldırılıp şirketlerin ehliyeti bakımından işletme konusu sınırlandırmasının terk edilmesine rağmen, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasında "...meğerki üçüncü kişinin işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiği veya halin icabından bilebilecek durumda bulunduğu isbat edilsin..." şeklinde bir hükme yer verilmesi ve bu hükümde temsil yetkisi bakımından şirketin konusunun bir sınırlama ölçütü olarak öngörülmesi eleştirilerek, bu fıkranın bir çelişki yarattığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasında şirkete, üçüncü kişinin işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu bildiği veya halin icabından bilebilecek durumda bulunduğu isbat etme ve bu şekilde işlemle bağlı olmama imkanının tanınması, anonim şirketlerin ehliyeti bakımından tereddüt yaratabileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Tasarı' nın 371. maddesinin 2. fıkrasında yer alan ve kötüniyetli üçüncü kişilere karşı şirketin, işlemin işletme konusu dışında bulunduğunu ve bu nedenle işlemle bağlı bulunmadığını ileri sürebilmesine ilişkin düzenlemenin, üçüncü kişilere karşı işlemin "ultra vires" yani ehliyet dışı işlem niteliğinde olduğunun ileri sürülebilmesi şeklinde yorumlanması ihtimali de bulunmaktadır. Bu gerekçeyle, öğretide ileri sürülen bazı

görüşler, Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasındaki bu düzenlemenin aslında şirketlerin ehliyetine ilişkin 125. maddede yer almasının daha uygun olacağı yönündedir.

Tasarı'nın 371. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenlemeye göre, anonim şirketlerin kötü niyetli üçüncü kişilere karşı, işlemin işletme konusu dışında olduğu gerekçesiyle işlemle bağlı bulunmadıkları iddiasını ileri sürebilmelerinin, bir ultra vires iddiası ileri sürme niteliğinde olmadığı yönünde de görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlere göre, anonim şirketlerin kötü niyetli üçüncü kişilere karşı, işlemin işletme konusu dışında olduğu gerekçesiyle, işlemle bağlı bulunmadıklarını ileri sürmelerinin hukuki gerekçesi, işlemin ultra vires olması, bir başka deyişle ehliyet kapsamı dışında kalması değil, sadece işlemin yöneticinin “temsil yetkisinin dışında kalması”dır. Bu halde, işlem şirketin işletme konusu ve buna bağlı olarak yöneticilerin temsil yetkisi dışında kalsa bile hak ehliyeti kapsamındadır; çünkü Tasarı'nın 125. maddesinde ticaret şirketleri bakımından artık işletme konusu sınırlaması kaldırılmış ve insana özgü haklar ve borçlar dışında sınırsız bir hak ehliyetine sahip olacakları kabul edilmiştir. Şirket ana sözleşmesinde işletme konusunun belirtilmesi, şirketin ehliyeti yönünden bir önem taşımamakta, yalnızca yöneticilerin temsil yetkisinin sınırlarının belirlenmesinde rol oynamaktadır. Dolayısıyla şirketle işlem yapan üçüncü kişilerin, işlemin şirketin konusu dışında kaldığını bilmeleri ya da bilebilecek durumda olmaları, şirketin ehliyeti bakımından herhangi bir sonuç doğurmamakta ve bu kötüniyetli üçüncü kişilere karşı, ultra vires iddiasının ileri sürülmesi mümkün olmamaktadır. Kanaatimizce de, yöneticilerin temsil yetkisinin sınırlarını aşarak şirketin amacı ve işletme konusu dışında veya bunlara aykırı işlem yapmaları halinde, şirketin kötüniyetli üçüncü kişilere karşı bu

işlemlerle ilgili bulunmadığını ileri sürmesi bir ultra vires iddiası değil işlemin yöneticilerin temsil yetkisinin dışında kalması iddiasıdır.

Özetle belirtmek gerekirse, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın yasalaşması halinde, anonim şirketlerin hak ehliyeti bakımından işletme konusu sınırlaması son bulacaktır. Bu halde, anonim şirket işletme konusu dışında kalan işlemlerle de ilgili olacaktır. Anonim şirketlerin ana sözleşmelerinde yer alan işletme konusu, tüzel kişiliğin unsurlarından biri olan “belirli bir amacı gerçekleştirme” unsuru ile aynı nitelikte kabul edilebilir. Bunun yanı sıra işletme konusu, yöneticilerin temsil yetkisinin kapsam ve sınırlarının belirlenmesinde önem kazanacaktır. Bunun anlamı ise, fiil ehliyeti hususunda işletme konusu sınırlandırmasının devam edeceğidir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın yasalaşması halinde, ticaret şirketlerinin ve buna bağlı olarak anonim şirketlerin hak ehliyeti bakımından işletme konusu sınırlandırmasının terk edilecek olması, bu şirketlerle işlem yapacak üçüncü kişilerin korunmasını sağlaması bakımından yerinde bir düzenleme olacaktır. Bu düzenlemeler ışığında, anonim şirketlerin sınırsız bir ehliyete sahip olması nedeniyle şirketin dilediği alanda faaliyet göstererek sermayesini riske atacağı ve ortaklarının çıkarlarına zarar vereceği şüphelerinin gündeme gelmesi mümkündür. Ancak kanaatimizce, Tasarı'da öngörülen bu değişiklik, ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin diledikleri her konuda faaliyet gösterebileceği sonucunu doğurmamaktadır. Ehliyetin sınırlandırılması ilkesinin kaldırılması nedeniyle anonim şirketlerin her konuda faaliyet göstereceği kabul edilirse, bu şirketlerin denetimi güçleşir. Tasarı yasalaşsa bile, asıl olan şirketlerin konuları kapsamında faaliyette bulunmalarındır; çünkü her şirketin bir amacı ve konusu vardır. Nitekim Tasarı'da ticaret şirketlerinin ana sözleşmelerinde konularını belirtme zorunlulukları da devam

etmektedir. Tasarı'nın öngördüğü yenilik, konu kapsamında bulunmayan bir işlemin yapılması halinde şirketin bununla bağlı tutulacağına ve üçüncü kişilere karşı sorumlu olacağına ilişkindir. Ayrıca, anonim şirkete, yetkileri konu ve maksat ile sınırlı olduğu halde konu dışı işlemi yapan yönetim kuruluna rücu imkanı tanınmaktadır. Bu çözüm, hem iyiniyetli üçüncü kişilerin hem de şirketin çıkarlarını korumaya yöneliktir.

İyiniyetli üçüncü kişi, yetkisi kapsamı dışında işlem yapan yöneticilerle değil şirketle muhatap olacaktır. Yöneticilerin temsil yetkisi dışında kalan işlemleri nedeniyle şirketin bağlı tutulmaması ve iyiniyetli üçüncü kişinin, yetkisi dışında işlem yapan yöneticiler ile muhatap olmak zorunda bırakılması; iyiniyetli üçüncü kişileri zor durumda bırakacağı gibi hakkaniyet ilkelerine de uygun olmayacaktır.

İyiniyetli üçüncü kişiye karşı sorumluluğunu yerine getiren şirket ise, kendi yöneticilerine rücu edebilecektir. Bu şekilde, yemcil yetkisi kapsamını aşarak işlem yapan ve bu anlamda kötü niyetli olan yöneticiler korunmamış olacaktır. Bu durum hakkaniyet ilkesine de uygundur. Şirkete, yöneticilerine rücu edebilme imkanının tanınmasının temelinde, yöneticilerin şirketin konusunu bilmeleri ve bunun karşısında, üçüncü kişilerin şirketin konusunu araştırma yükümlülüğünün bulunmaması vardır. Zaten Tasarı, anonim şirketin işletme konusunun ilan edilmesi zorunluluğunu da kaldırmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ehliyetin sınırlandırılması ilkesinin kaldırılması ve şirketin, yöneticilerin temsil yetkisinin kapsamı dışında kalan işlemleriyle bağlı tutulması, hakkaniyet gereği iyiniyetli üçüncü kişilerin korunması ihtiyacına yönelik bir düzenleme olacaktır; çünkü, ehliyetin sınırlandırılması ilkesinin benimsenmesi, bir başka deyişle ultra vires doktrininin uygulanmasıyla, şirketin dışında kalan

üçüncü kişiler yerine şirketin yöneticileri korunmaktadır. Oysa esasen korunmaya ihtiyacı olanlar şirketle işlem yapan üçüncü kişilerdir. Bu nedenle sınırsız ehliyet ilkesinin benimsenmesi, işletme konusunun yalnızca yöneticilerin temsil yetkisinin kapsamının belirlenmesi bakımından bir ölçüt olması ve yöneticilerin işletme konusu dışında işlem yapmaları halinde şirketin bu işlemle bağlı tutulması, üçüncü kişilerin çıkarlarını gözetir nitelikte düzenlemelerdir. Bu noktada anonim şirketin ve ortaklarının korunması ise, şirkete temsil yetkisinin sınırlarını aşan yöneticilere rücu imkanının tanınmasıyla sağlanmaktadır.

Mevcut uygulamaya bakıldığında anonim şirketlerin, işletme konusu çevresiyle sınırlandırılmış ehliyet ilkesini bertaraf etmek için ana sözleşmelerinin konu maddesini hemen tüm ticari işlem ve sözleşmeleri kapsayacak şekilde düzenledikleri görülmektedir. Anonim şirketler bu şekilde dolaylı yoldan sınırsız bir ehliyete sahip olmaktadır. Bu halde Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın genel olarak ticaret şirketleri için öngördüğü sınırsız ehliyet ilkesinin uygulamadaki duruma yasallık kazandıracağını söylemek mümkündür. Ticaret şirketleri ve dolayısıyla anonim şirketler için sınırsız ehliyet ilkesinin öngörülmesi, üçüncü kişiler bakımından bir koruma sağlayacağı gibi ticaret hayatının güvenliği ilkesine de hizmet edecektir.

ÖZET

Türk Ticaret Kanunu'nda, ultra vires doktrininin etkisiyle, ticaret şirketlerinin ehliyetlerinin işletme konusuyla sınırlandırılması ölçütüne yer verilmiştir. Buna göre TTK.'nın 137. maddesinde ticaret şirketlerinin ehliyetinin işletme konusu çevresiyle sınırlı olduğu kabul edilmiştir. Anonim şirketlerin ehliyeti de TTK. m. 137 kapsamında işletme konusu çevresiyle sınırlandırılmıştır. İşletme konusu, ana sözleşmede yer alan ve şirketin faaliyet göstereceği iş alanlarını somut olarak ortaya koyan bir kavramdır. Sınırlı ehliyet ilkesinin sakıncalarını gidermek amacıyla işletme konusu kavramını geniş yorumlamak ve işletme konusu kapsamındaki faaliyetleri kolaylaştırmak adına yapılan işlem ve faaliyetleri işletme konusundan saymak gerekmektedir.

Anonim şirketlerin ehliyetlerinin kapsam ve sınırları, anonim şirket temsilcilerinin yetkilerinin kapsam ve sınırlarını belirlemesi bakımından da önem taşımaktadır. Anonim şirketin ehliyetinin ve buna bağlı olarak temsilcilerinin yetkilerinin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi, anonim şirket ortaklarının, alacaklılarının ve kamu menfaatinin korunması amacına da hizmet etmektedir.

Ticaret şirketlerinin ve buna bağlı olarak anonim şirketlerin ehliyet dışı işlemleri, öğretide yer alan baskın görüşe göre yok hükmündedir. Ehliyet dışı yapılan işlemin yok hükmünde kabul edilmesi, bu işlemin hiç doğmadığı ve sonradan onay vermekle bu işleme geçerlilik kazandırılmayacağı anlamındadır.

Ticaret şirketlerinin ve dolayısıyla anonim şirketlerin ehliyetinin işletme konusu çevresi ile sınırlandırılması ultra vires doktrini olarak ifade edilmektedir. Ultra vires doktrini İngiliz hukuku kaynaklı olup, şirketler hukuku bakımından şirketlerin hukuki ehliyetinin ana sözleşmelerinde yazılı olan konularıyla

sınırlandırılması temeline dayanmaktadır. Günümüzde ultra vires doktrini terk edilmiştir. Nitekim Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın ticaret şirketlerinin ehliyetini düzenleyen 125. maddesinde ultra vires doktrininin yansıması olan işletme konusu çevresiyle sınırlı ehliyet ilkesine yer verilmemiş olup ultra vires doktrininin yarattığı sakıncaları önlemek adına olumlu bir adım atılmıştır.

ABSTRACT

The rule of limited capacity of companies in the frame of the objects clause, was given a place in the Turkish Commercial Code with effect of ultra vires doctrine. According to this, Article 137 of the Turkish Commercial Code stipulates that capacity of companies are limited in frame of the objects clause of the companies. Capacity of incorporated companies are also limited in frame of the objects clause according to Article 137 of the Turkish Commercial Code.

Objects clause is a concept which takes place in the memorandum and which shows scope of the company. In order to remove inconveniences of principle of limited capacity, the transactions and activities made for widely interpreting the concept of objects clause and facilitating the activities in the cover of objects clause, are assumed in the frame of objects clause.

Contents and limits of capacity of incorporated companies are significant with regard to defining contents and limits of power of directors of incorporated companies. Defining contents and limits of capacity of incorporated companies and whereupon defining content and limits of power of directors also serve the purpose of protecting share holders and creditors of incorporated companies and public interest.

Companies' transactions and whereupon incorporated companies' transactions, which are out of capacity are nul and void according to the dominant idea in the doctrine. Assuming the transactions that exceed the capacity of company as nul and void means that this transactions were never made and that further approving such transaction would not make it valid.

Limited capacity of companies and whereupon of incorporated companies in frame of objects clause is called ultra vires doctrine. Ultra vires doctrine is of English Law origin and based on the limitation of capacity of the companies by the objects clause of the memorandum, with regard to the law of companies. Today, ultra vires doctrine is relinquished. As a matter of fact, Article 125 of the Scheme of Turkish Commercial Code regulating capacity of the companies did not give place the limited capacity principle which is a reflection of the ultra vires doctrine and took an important step in order to avoid the drawbacks of ultra vires doctrine.